
**RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A ALTERNATÍVNE
TRESTY V APLIKAČNEJ PRAXI**
ZBORNÍK PRÍSPEVKOV Z MEDZINÁRODNEJ KONFERENCIE

RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A ALTERNATÍVNE TRESTY V APLIKAČNEJ PRAXI

Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie
september 2015

Tomáš Strémy (ed.)

leges

Vzor citace:

Strémy, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2015, 376 s.

Recenzovali:

prof. JUDr. Jozef Čentéš, PhD.

doc. JUDr. Eduard Burda, PhD.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi (2015: Trnava, Slovensko)

Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi: zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, september 2015/Tomáš Strémy (ed.). – Vydání první. – Praha: Leges, 2015. – 376 stran. – (Teoretik)

Částečně český text

ISBN 978-80-7502-104-5

343.211.4 * 343.244

– restorativní justice

– alternativní tresty

– sborníky konferencí

343 – Trestní právo [16]

AGENTÚRA
NA PODPORU
VÝSKUMU A VÝVOJA

Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie vznikol s finančnou podporou Agentúry na podporu výskumu a vývoja v rámci riešenia projektu s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“, projekt číslo APVV-0179-12, zodpovedný riešiteľ projektu doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2015 jako svou 305. publikaci.

Edice Teoretik

Vydání první

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce JUDr. Jana Sladká Hyklová, Ph.D.

Sazba a zlom Gradis

Tisk Carter\reproplus s.r.o.

www.knihyleges.cz

© Tomáš Strémy et al., 2015

ISBN 978-80-7502-104-5

OBSAH

Úvodom	9
Sankce a jejich účinnost	13
<i>PhDr. Miroslav Scheinost</i>	
Vybrané aspekty aplikace trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce	21
<i>Mgr. Jiří Vlach</i>	
Restorativní přístup při řešení trestních věcí mladistvých v České republice	28
<i>Doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.</i>	
Budoucnost trestu domácího vězení v České republice	41
<i>Doc. JUDr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph.D.</i>	
Rekognoskácia probácie a mediácie v slovenských podmienkach	51
<i>Doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.</i>	
Uplatňovanie mediácie v slovenských podmienkach	72
<i>Doc. PhDr. Gabriela Lubelcová, CSc.</i>	
Spolupráca s probačnými a mediačnými úradníkmi a ich aplikácia v procesnej praxi	88
<i>Doc. JUDr. Adrián Jalč, PhD.</i>	
Ukladanie alternatívnych trestov ako problém normotvorby s dôrazom na trestné právo procesné	106
<i>Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.</i>	
Restoratívna justícia v súdnej praxi	125
<i>Doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.</i>	

Obsah

Právo na rozhodnutie o náhrade škody poškodenému v prípadoch alternatívneho riešenia trestných vecí	138
<i>Prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.</i>	
Aktívna účasť poškodeného na procesných úkonoch prípravného konania ako prostriedok efektívneho uplatňovania jednotlivých foriem restoratívnej justície	163
<i>Doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.</i>	
Restoratívna justícia a poškodený vo vzťahu k trestnému konaniu	173
<i>JUDr. Eva Szabová, PhD.</i>	
Uplatnenie práva na náhradu škody pri rozhodovaní o odklonoch v trestnom konaní	193
<i>Doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.</i>	
Metodológia výskumu ako príspevok k aplikačnej praxi restoratívnej justície	206
<i>Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.</i>	
Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie	216
<i>Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD. – Mgr. Alexandra Donevová</i>	
Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi I. – Vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov	229
<i>JUDr. Lucia Šimunová, PhD.</i>	
Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi II. – Prax sudcov pri ukladaní alternatívnych trestov	242
<i>JUDr. Andrea Gregušová</i>	
Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach	259
<i>Mgr. Kristína Jurišová</i>	
K prínosu restoratívnej justície a k jej aplikácii v Slovenskej republike	275
<i>Doc. JUDr. Darina Mašlanyová, CSc. – JUDr. Štefan Zeman</i>	

Alternatívne tresty v pop kultúre	296
<i>JUDr. Rudolf Kasínek, PhD.</i>	
Hranice účinnosti restoratívnej justície	310
<i>Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc. – Mgr. Mária Šterdasová</i>	
Spoločnosť, restoratívna justícia a zavádzanie elektronického monitoringu do praxe	325
<i>Mgr. Tomáš Lendacký</i>	
Trest zákazu účasti na verejných podujatiach a jeho aplikačné problémy	335
<i>JUDr. Veronika Poláková</i>	
Aplikácia alternatívnych trestov v prípadoch vybraných trestných činov extrémizmu	349
<i>Mgr. Ivan Smieško</i>	
Limity dohodovacího řízení	367
<i>Mgr. Veronika Pochylá</i>	

ÚVODOM

Vážení čitatelia, dovoľte mi úvodom poďakovať celému riešiteľskému kolektívu projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja (ďalej len „APVV“) s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“, ktorý plynie od 1. 10. 2013 a jeho záver je naplánovaný na 1. 9. 2017. Medzinárodná konferencia s názvom „*Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi*“ sa uskutočnila za finančnej podpory APVV.

Primárne ciele druhej etapy spočívajú predovšetkým v overení stanovených hypotéz a vyvodení príslušných záverov a úvah o trestnej politike. Táto etapa projektu je rozdelená na viacero nosných častí, a to: technicko-organizačné zabezpečenie výskumu, zber výskumných dát a údajov, ich následné spracovanie a vyhodnocovanie a výstupová časť zberu údajov. Riešitelia sa v tejto fáze zameriavajú predovšetkým na výber a oslovenie, čo možno najvhodnejších respondentov, ktorí budú participovať vo výskume. Naším primárnym cieľom je dosiahnuť čo najrelevantnejšie a najobjektívnejšie výsledky odrážajúce aplikáciu restoratívnej justície v našich podmienkach. Ciele pre riešiteľov v roku 2015 boli stanovené nasledovne: názor verejnosti o trestaní (nevynímajúc alternatívne tresty), ukladanie alternatívnych trestov v Slovenskej republike na základe kriminálnej geografie, obsahová analýza spisov na okresných a krajských súdoch a zodpovedanie otázky účinnosti a vplyvu alternatívnych trestov na osobnosť páchateľa. Výskumné metódy aplikované riešiteľmi sú najmä štúdium spisov, ako súčasť obsahovej analýzy a syntézy zamerané na „kriminálnu geografiu“ a „údaje o páchateľovi“ – na jeho rodinnú a osobnú anamnézu, druh a spôsob výkonu uloženého alternatívneho trestu, dotazníkové šetrenia zamerané na zistenie názorov verejnosti, ale aj sudcov, selfreport, riadený rozhovor s probačnými a mediačnými úradníkmi a odsúdenými. Výsledky výskumu riešiteľov možno nájsť nielen v domácich, ale aj zahraničných odborných právnických časopisoch.

Cieľom konferencie bola predovšetkým analýza dát a údajov získaných v prvých dvoch častiach druhej etapy riešenia projektu, základom bolo štúdium spisov, ktoré pozostávalo z analýzy a neskôr syntézy spisov a rozsudkov okresných súdov. Zameriavalo sa predovšetkým na „kriminálnu geografiu“ a „údaje o páchateľovi“ – na jeho rodinnú a osobnú anamnézu, druh a spôsob výkonu uloženého alternatívneho trestu, ako aj dotazníkové šetrenia zamerané na zistenie názorov verejnosti, ale aj trestných sudcov. Počas konfe-

rencie predniesol svoje príspevky nielen riešiteľský kolektív projektu APVV, ale i domáci a zahraniční hostia, ktorí prezentovali svoj pohľad na nosnú tému konferencie a svojou účasťou obohatili odbornú diskusiu. Odborná diskusia zameraná na aktuálne problémy restoratívnej justície a aplikácia alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky so sebou priniesla množstvo otázok právneho, historického i etického významu. Prezentované názory môžu nepochybne viesť nielen k zmene súčasnej legislatívy, ale aj k zmene súčasnej justičnej praxe aplikujúcej systém trestov. Odbornými garantmi konferencie boli prof. JUDr. Pavel Baláž, CSc., prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc., prof. Ivan Šimovček, CSc., doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Moje ďakujem patrí organizačnému výboru konferencie za niekoľkomesačnú kompetentnú, všestrannú a obetavú prácu pri príprave a realizácii medzinárodného vedeckého podujatia, za správu webstránky konferencie, prácu v prípravnom výbore a pomoc pri výrobe informačných materiálov. Moje poďakovanie ďalej venujem Mgr. Ivanovi Smieškovi za obetavú spoluprácu pri zostavovaní príspevkov do zborníka medzinárodnej konferencie „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi“. Zborník obsahuje 25 podrobne spracovaných príspevkov, ktoré prinášajú súčasnú právnu úpravu, návrhy de lege ferenda, vedecké metódy a praktické ukážky, ako nazerať na súčasnú aplikačnú prax restoratívnej justície v Slovenskej republike.

Na záver mi dovoľte vysloviť osobité poďakovanie každému z Vás za to, že ste sa rozhodli byť súčasťou tohto jedinečného projektu. Áno, aj vďaka spolupráci s Vami sa nám podarilo v Trnave pripraviť podujatie, ktoré svojím zameraním, obsahom a osobnosťami prednášajúcich presiahlo nielen hranice mesta Trnavy, ale ako sme presvedčení, aj hranice Slovenska. Hoci som už niekoľkokrát zdôraznil, že restoratívna justícia je v našej krajine ešte stále v plienkach, pre nás je konferencia dôležitým impulzom do budúcnosti pre organizovanie podobných a ešte kvalitnejších vedeckých podujatí. Veríme, že aj my sme spravili krok vpred k lepšej a spravodlivejšej spoločnosti.

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

ODBORNÍ GARANTI KONFERENCIE

Prof. JUDr. Pavel Baláž, CSc., (1939) po absolvovaní Právnickej fakulty Karlovej univerzity v Prahe pracoval v rôznych riadiacich funkciách ministerstva vnútra, naposledy ako rektor Akadémie PZ v Bratislave. Od roku 1998 pôsobí na Katedre trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. V súčasnosti je aj členom Vedeckej rady Právnickej fakulty. Je autorom mnohých vysokoškolských učebníc, monografií, odborných vedeckých článkov publikovaných u nás aj v zahraničí. Absolvoval rôzne odborné stáže a študijné pobyty v zahraničí. Venuje sa najmä trestnému právu hmotnému, dokazovaniu v trestnom konaní a ochrane pred korupciou.

Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc., (1940) je absolventom vojenskej akadémie v Prahe a postgraduálneho štúdia na Karlovej univerzite v Prahe. Od roku 2000 pôsobí na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave a je vedúcim Katedry propedeutiky právnických predmetov a podieľa sa na činnosti Katedry trestného práva a kriminológie. V súčasnosti je tiež predsedom Akademického senátu Právnickej fakulty a členom Vedeckej rady Právnickej fakulty. Je autorom množstva odborných vedeckých prác a štúdií, so zameraním na rôznorodé kriminologické témy a výskumy.

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD., (1981) je absolventom Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, na ktorej od roku 2006 pôsobí ako pedagóg na Katedre trestného práva a kriminológie. V súčasnosti je prodekanom pre zahraničné vzťahy, styk s verejnosťou, ďalšie vzdelávanie a projektovú činnosť, členom Vedeckej rady Právnickej fakulty Trnavskej Univerzity v Trnave a Akadémie Policajného zboru v Bratislave. Študijné a prednáškové pobyty absolvoval na Právnickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe (2011), Max Planck Institute vo Freiburgu (2014, 2015), Univerzite Scranton v Pensylvánii (USA) (2015) a iných inštitúciách. Je vedúcim projektu APVV a spoluriešiteľom viacerých grantových projektov. Zameriava sa na trestné právo a kriminológiu, ako i vzťah medzi nimi.

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc., (1954) absolvoval Právnickú fakultu Univerzity Komenského. Od roku 1983 pôsobil ako učiteľ kriminalistiky na Vysokej škole ZNB v Bratislave a neskôr na Akadémii Policajného zboru, ako vedúci Katedry kriminalistiky a forenzných disciplín až do roku 2000. V tom istom roku nastúpil ako vedúci Katedry trestného práva a kriminológie Právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, kde v tejto funkcii pôsobí doteraz. Je členom Akademického senátu a Vedeckej rady Právnickej fakulty. Je autorom, resp. spoluautorom viacerých monografií, učebníc, vysokoškolských učebných textov a desiatok vedeckých článkov a výstupov v odborných časopisoch a v zborníkoch z medzinárodných a domácich vedeckých konferencií. Odborne sa venuje najmä trestnému právu procesnému a kriminalistike.

SANKCE A JEJICH ÚČINNOST

The Effectiveness of Penal Sanctions

Miroslav Scheinost

Abstrakt: Článek informuje o výzkumném projektu, který byl realizován Institutem pro kriminologii a sociální prevenci v Praze v období let 2012–2016 a který se zaměřil na uplatňování vybraných ustanovení nového trestního zákoníku, zejména alternativních sankcí, v praxi. Informuje o principech nového trestního zákoníku, o hlavních součástech výzkumu a zaměřuje se zejména na vyhodnocení efektivity trestních sankcí na pachatele, přičemž měřítkem je zde následná recidiva. Výsledky poměrně široce založeného výzkumu ukazují, že druh trestu sám o sobě není dostatečným předpokladem omezení recidivy a že velmi záleží na vlivu různých faktorů působících v přirozeném sociálním prostředí pachatele.

Klíčová slova: sankční politika, alternativní sankce, účinnost, recidiva.

Abstract: The article brings information on research project carried out by the Institute of Criminology and Social Prevention in Prague within the period 2012–2016. This project aimed at the implementation of selected provisions of the new Penal Code, especially alternative measures, in the judicial praxis. Author informs on the principles of the Penal Code, on the major parts of research project and aims above all at the evaluation of effectiveness of penal sanction using the recidivism as a measure. Results of relatively broad research show that the kind of sanction itself does not represent sufficient presumption to limit the recidivism and the efficiency deeply depends on the different factors interacting within the real social environment of perpetrators.

Key words: sanction policy, alternative measures, effectiveness, recidivism.

1. ÚVOD

Trestné činy představují ohrožení systému hodnot společnosti, norem společenského soužití, narušují fungování společnosti. Ve způsobu reakce společ-

nosti na trestnou činnost má podstatné místo systém sankcí, reprezentovaný trestním právem. V trestním právu jsou obsaženy nejpodstatnější hodnoty společnosti chráněné státem.

Trestní právo tak představuje nejvýznamnější vyústění trestní politiky. Ve smyslu vymezení J. Musila „*trestní politika, jako součást obecné politiky, formuluje cíle a prostředky společenské kontroly kriminality pomocí trestního práva*“.¹

Sankční politikou, jako součástí trestní politiky, pak obvykle rozumíme stanovení účelu trestání, systému trestních sankcí a jejich uplatňování.²

V našem výzkumném projektu jsme se zaměřili na jeden z konstitutivních prvků trestní politiky, tedy na systém sankcí a jejich uplatňování. Významným impulsem k tomu bylo přijetí nového trestního zákoníku, zákona č. 40/2009 Sb., kterým vyvrcholila dlouholetá práce na jeho přípravě.

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. nabyl účinnosti dne 1. ledna 2010. Nový trestní zákoník nahradil starý, mnohokrát novelizovaný, trestní zákon č. 140/1961 Sb., který byl užíván od 1. 1. 1962.

Již před přijetím trestního zákoníku došlo zejména v předchozích 10 letech k poměrně výrazným změnám právní úpravy, které směřovaly jednak k rozšíření katalogu alternativních sankcí, jednak ke zpřísnění podmínek pro ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody v případech méně závažné kriminality. Zcela zásadní reformou, týkající se oblasti právních následků provinění mladistvých, bylo přijetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže č. 218/2003 Sb.

Přijetí nového trestního zákoníku tak jednak reagovalo na dlouhodobý proces přijímání mnoha dílčích změn a úprav trestního zákona, jednak reflektovalo potřebu souhrnně a systémově vyjádřit soudobé trendy v trestní, resp. sankční politice.

Přijetím nového trestního zákoníku došlo v oblasti právní úpravy trestně-právních sankcí k výrazným změnám, které na jedné straně vycházely z principu depenalizace,³ projevily se zakotvením nových alternativních sankcí, konkrétně trestu domácího vězení a trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ale také v modifikacích již stávajících alterna-

¹ MUSIL, J. Úloha trestní politiky při reformě trestního práva. In *Trestní právo*. 1998, č. 1, s. 3–5.

² KARABEC, Z. et al. *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*. Praha: IKSP, 2008, s. 7.

³ ŠÁMAL, P. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006.

tivních sankcí, včetně alternativ k potrestání tak, aby mohlo dojít k jejich širší, případně efektivnější aplikaci.

Podstatnou legislativní změnou bylo také posílení koncepce restorativní justice, která se v trestním zákoníku odráží též v nově formulované zásadě pro ukládání trestních sankcí v § 38 odst. 3 trestního zákoníku, spočívající v tom, že při jejich ukládání je třeba přihlídnout i k právem chráněným zájmům poškozených.⁴

Na straně druhé je v novém trestním zákoníku patrné zpřísnění, a to v oblasti trestního postihu závažnějších forem kriminality, a také v případech recidivy, což se projevilo jak u vybraných kvalifikovaných skutkových podstat trestných činů, tak u obecného zvýšení horní hranice trestu odnětí svobody na dvacet let a též zvýšení hranice v případě výjimečného trestu na dvacet až do třiceti let. Patrný je též zpřísněný postih recidivy, projevující se při formulaci některých velmi frekventovaných skutkových podstat trestných činů i např. v možnosti mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody v případě opakovaného spáchání zvláště závažného zločinu.

Bylo třeba, a to nejen z pohledu odborného zájmu, ale zejména z pohledu praxe, odpovědět na to, zda a do jaké míry naplňuje nový trestní zákoník očekávání zákonodárce. Odpověď samozřejmě částečně přináší justiční statistiky a poznatky z aplikační praxe, které je ovšem třeba analyzovat, vyhodnotit a zařadit do širšího kontextu sankční politiky ve vztahu k justičním orgánům i veřejnosti.

S cílem reagovat na potřebu takové analýzy a vyhodnocení byl připraven a realizován výzkumný projekt „Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí“ na období let 2012 až 2015. Tuto dobu jsme považovali za dostatečnou k tomu, aby bylo možné nashromáždit dostatečné množství poznatků z implementace trestního zákoníku, které umožní jeho podloženou analýzu a vyhodnocení.

Předmětem výzkumu byla analýza a vyhodnocení právní úpravy trestněprávních sankcí po změnách, ke kterým došlo v důsledku přijetí nového trestního zákoníku v kontextu sankční politiky uplatňované v České republice po roce 1989. Byl zkoumán dopad uplatňování nového trestního zákoníku na aplikační praxi vybraných institucí trestní justice, na charakter a strukturu ukládaných sankcí, a tím i na skladbu vězeňské populace a na činnost Vězeňské služby ČR a Probační a mediační služby.

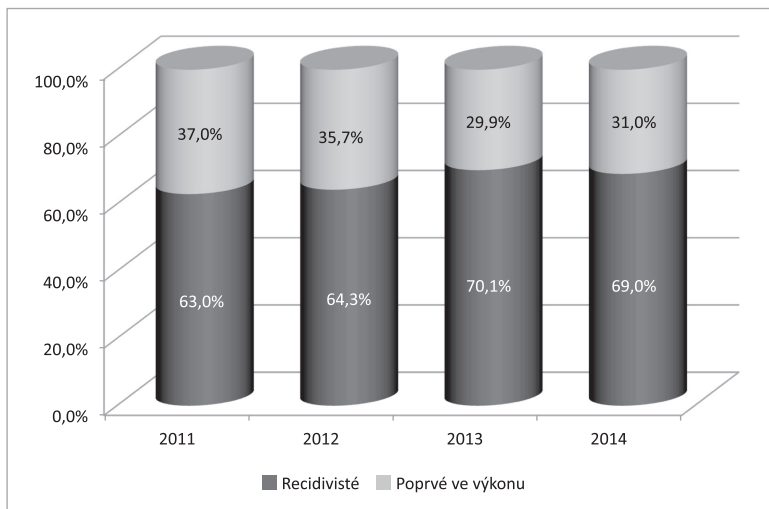
⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.

Cílem bylo zejména ověřit, zda výše uvedené legislativní změny splnily svůj účel, to znamená, zda se měnily počty osob ve výkonu trestu odnětí svobody, zda se zvýšila účinnost ukládaných sankcí a podařilo se odstranit alespoň některé z problémů aplikační praxe. Výzkum se cíleně zaměřil na získání poznatků o účinnosti vybraných konkrétních trestních sankcí – trestu domácího vězení, obecně prospěšných prací, podmíněného odsouzení s dohledem a krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, zahrnul i problematiku mladistvých pachatelů a relativně nedlouho existující ochranné opatření zabezpečovací detence. Současně byla u těchto sankcí zkoumána recidiva a vybrané charakteristiky pachatelů, kterým byly tyto sankce ukládány.

Účinnost uplatňování nového trestního zákoníku a naplnění záměrů a cílů, s nimiž byl připravován, ovšem do značné míry závisí na míře jeho akceptace a aplikace složkami a pracovníky justice, ale také na míře jeho pochopení a přijetí občanskou veřejností. Proto se výzkum zaměřil kromě zjišťování názorů a postojů soudců a státních zástupců, Probační a mediační služby a Vězeňské služby také na zjišťování postojů veřejnosti k sankční politice a její informovanosti o uplatňovaných sankcích, na způsob prezentace sankční politiky vůči veřejnosti v médiích, ale také na vnímání sankční politiky u osob, vůči nimž je uplatňována.

Jedním ze základních cílů moderní trestní politiky je efektivní působení na odsouzené pachatele, aby v trestné činnosti dále nepokračovali. Měřítkem, podle něhož lze naplnění tohoto cíle relativně spolehlivě posoudit, je jejich **následná recidiva**. Její sledování nám umožňuje hodnotit, jak jsou různé tresty či opatření účinná.

V České republice kriminální recidiva ve vztahu k uloženým sankcím a jejich efektivitě systematicky sledována není. Specifickým typem recidivy, o níž i v našich podmínkách základní statistické informace máme, je pouze recidiva v penologickém či penitenciárním pojetí (jedná se o sledování opakovaného pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody). Údaj o ní je v posledních letech součástí statistik, které vydává Vězeňská služba ČR. Vychází z nich následující graf, který sleduje podíl recidivistů (tedy osob, které nebyly ve výkonu trestu odnětí svobody v daném roce poprvé) v letech 2010–2014. Budeme-li o účinnosti trestu odnětí svobody uvažovat na základě těchto dat, za efektivní intervenci z hlediska další trestné činnosti jej považovat rozhodně nemůžeme. Zhruba dvě třetiny odsouzených se totiž další trestné činnosti dopustilo i přesto, že s jeho výkonem mělo již zkušenost (často dokonce opakovanou).

Výzkum recidivy, který jsme s využitím **rejstříku trestů** uskutečnili v rámci našeho projektu, byl rozsahem vzorku dosud nejrozsáhlejší, jaký se v podmínkách České republiky podařilo uskutečnit. Zahrnul celkem 4 233 osob. Jejich výběr vycházel ze dvou kritérií, a to jednak z přesně stanoveného období, kdy byla do rejstříku trestů zapsána uložená sankce či opatření (1. duben – 30. červen 2012) a dále z typu alternativní sankce (sledovali jsme osoby odsouzené k trestu domácího vězení, trestu obecně prospěšných prací a k podmíněnému trestu odnětí svobody s dohledem). Z hlediska jejich efektivity pro nás byla podstatná otázka, nakolik se míra recidivy bude lišit od recidivy osob odsouzených k trestu odnětí svobody nepodmíněně. Proto jsme vytvořili kontrolní skupinu, do níž byly vybrány osoby dříve odsouzené k trestu odnětí svobody, kterým jeho výkon v období uvedených tří měsíců roku 2012 skončil (jeho vykonáním nebo podmíněným propuštěním s uloženým dohledem či bez něj). Recidivu samotnou jsme si definovali jako další záznam v trestním rejstříku, který jsme dohledávali v červenci roku 2014. Jednalo se tedy o zhruba dvouleté období, po které byla případná další trestná činnost sledována.

Na zásadní otázku, zda je možno z hlediska recidivy považovat některou ze sankcí za účinnější než jiné, jsme pozitivní odpověď nedostali. Rozdíly v podílech odsouzených s novým záznamem v rejstříku byly spíše zanedba-

telné a statisticky nevýznamné. Nejnižší, avšak i tak dosti vysoká recidiva, byla zjištěna u trestu odnětí svobody (45 %). Odsouzení z této skupiny se lišili podle toho, zda trest vykonali (recidiva ve 48,3 % případů), nebo z něj byly podmíněně propuštěni, a to s dohledem (49,3 %) nebo bez dohledu (36,8 %). U trestu domácího vězení činila míra recidivy 46 %, u obecně prospěšných prací 48,8 % a u podmíněného odsouzení s dohledem 49,4 %. Ve shodě se zahraničními studiemi se tak potvrdilo, že vliv trestní justice na další trestnou činnost prostřednictvím uložené sankce je minimální a podstatné faktory, které rozhodují o další kriminální kariéře odsouzených, je nutné hledat jinde. Část z nich lze ostatně sledovat také na datech dostupných z rejstříku. Jedná se o vliv pohlaví, věku a předchozích zkušeností s trestnou činností, což jsou faktory, které z kriminologických výzkumů pravidelně vycházejí jako významné prediktory budoucího kriminálního jednání. Také proto s nimi pracuje většina nástrojů na odhalování rizik.

Celková zjištění o míře recidivy, která z našeho výzkumu vyplynula, nelze hodnotit jako příznivá. Budeme-li o efektivitě jednotlivých trestů uvažovat podle tohoto měřítka, ani tresty alternativní, ani trest odnětí svobody nejsou podle našich zjištění dostatečným předpokladem, že se odsouzený následně nedopustí trestného činu.

Domníváme se, že jedním z hlavních závěrů, ve které náš výzkum recidivy ústí, je poznatek, že vliv trestní justice a jí uplatňovaných opatření na kriminální kariéru odsouzených je notně omezený. Je ostatně známo, že veřejnost má tendenci přeceňovat účinek generální prevence, a to ve smyslu možnosti odstrašovat pachatele přísnými tresty. Někteří politici vycházejí takovým postojům vstříc, byť platí, že mnoho empirických dat pro jejich potvrzení nenajdeme. Pokud jde o snižování kriminality, úsilí nasměrované výhradně ke zpříšňování trestů představuje v podstatě neefektivní strategii. Na následnou recidivu odsouzených navíc nemají podstatný vliv ani populární opatření typu „třikrát a dost“, ani snahy o „zhoršování“ podmínek výkonu trestu.

Proto si troufáme tvrdit, že účinná trestní politika se na oblast trestání nesmí omezovat, neboť efekt uložených sankcí je zpravidla výrazně menší než vliv různých faktorů působících v přirozeném sociálním prostředí pachatele. Výzkumy kriminální kariéry v tomto smyslu poukazují zejména na význam některých životních událostí, které dokáží život pachatele změnit v pozitivním smyslu a přispět k jeho vlastnímu rozhodnutí v trestné činnosti nepokračovat.

Intervence státu mohou být neúčinnější tehdy, podaří-li se jim tyto přirozené životní procesy nastartovat, nebo urychlit. Chceme-li proto usilovat o omezování kriminality, je nezbytně nutné rozšířit diskuzi o vhodných opatřeních také do oblasti sociální politiky.

Monografie vydané až dosud v průběhu řešení projektu

V průběhu řešení citovaného projektu bylo vydáno několik publikací, přinášejících poznatky získané z pohledu výše uvedených aspektů. Kromě řady článků v odborných periodikách a sbornících bylo postupně publikováno pět monografií:

Hulmáková, J. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck 2013, zabývající se specificky uplatňováním sankcí vůči mládeži

Scheinost, M. a kol. *Trestní sankce a jejich odraz v praxi, tisku a názorech veřejnosti*. Praha: IKSP 2013, která se kromě přehledu změn, které přinesl nový trestní zákoník a analýzy jejich zakotvení v celkovém kontextu sankční politiky v ČR, zabývala způsobem, kterým o novém trestním zákoníku referoval tisk a také výsledky výzkumu postojů veřejnosti k trestům, trestání a sankční politice obecně.

Scheinost, M. a kol. *Sankční politika pohledem praxe*. Praha: IKSP 2014, která přinesla analýzu názorů odborníků a analýzu poznatků z aplikační praxe soudů.

Škvain, P. *Zabezpečovací detence z pohledu vybraných zahraničních právních úprav*. Praha: IKSP 2015, která přináší srovnání české právní úpravy s úpravou australskou a německou.

Scheinost, M. a kol. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: IKSP 2015, kde se autoři soustředili především na problematiku recidivy, mapované z pohledu kriminální kariéry pachatelů trestné činnosti, z pohledu analýzy uplatňování vybraných alternativních sankcí a z pohledu vnímání pachatelů, potrestaných trestem odnětí svobody. Toto bylo doplněno analýzou způsobu, jakým je kriminalita a sankční politika prezentována veřejnosti ve zpravodajství nejmocnějšího média, kterým je televize.

Resumé: Research on the implementation of the new Penal Code which entered into force since the beginning of 2010 focused especially on the effectiveness of the alternative measures. The results show that this effectiveness does not depend in-somuch from the kind of imposed sanction but from the factors that works around the offender – within his or her real social environment.

Literatura

1. KARABEC, Z. et al. *Trestní politika a její realizace v oblasti trestní justice*. Praha: IKSP, 2008. ISBN 978-80-7338-071-7.

2. MUSIL, J. Úloha trestní politiky při reformě trestního práva. In *Trestní právo*, ISSN 1211-2860. 1998, č. 1.
3. ŠÁMAL, P. *Osnova trestního zákoníku 2004-2006*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN: 80-7179-527-5.
4. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-428-5.

Kontakt

PhDr. Miroslav Scheinost

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Nám. 14. října 12

150 21 Praha 5

Česká republika

mscheinost@iksp.justice.cz

VYBRANÉ ASPEKTY APLIKACE TRESTU ZÁKAZU VSTUPU NA SPORTOVNÍ, KULTURNÍ A JINÉ SPOLEČENSKÉ AKCE

Selected Aspects of the Application of the Entry Ban on Sports, Cultural and other Social Events

Jiří Vlach

Abstrakt: V rámci řešení výzkumného úkolu „Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí“ byla mimo jiné zpracována případová studie k trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Tento trest není v praxi ukládán příliš často, ačkoliv by mohl představovat účinný nástroj k omezení výskytu výtržností na stadionech. Příspěvek vychází z poznatků získaných analýzou trestních spisů.

Klíčová slova: trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, případová studie.

Abstract: As a part of the research project “Theoretical and criminal policy aspects of the reform of criminal code in regard to criminal sanctions” was also elaborated a case study to the penalty of the entry ban on sports, cultural and other social events. This penalty is not imposed too often, although it could be an effective tool to reduce the occurrence of rioting at the stadiums. This paper comes from the findings gained by the analysis of criminal files.

Key words: entry ban on sports, cultural and other social events, case study.

1. ÚVOD

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce spolu s trestem domácího vězení doplnil v novém českém trestním zákoníku s účinností od 1. ledna 2010 systém trestních sankcí. Původně nebyl zařazen do vládního návrhu trestního zákoníku, ale byl do něj doplněn teprve na základě poslanecké iniciativy v průběhu projednávání v Poslanecké sněmovně. Šlo o reakci na projevy diváckého násilí, k nimž dochází především v souvislosti s fotbalovými a hokejovými zápasy. Podstatnou výhodu trestu zákazu vstupu oproti jiným alternativním trestům lze spatřovat především v jeho za-

cílení na konkrétní oblast života pachatele, v níž došlo ke spáchání trestného činu. Patrný je též preventivní účinek uloženého trestu a důraz na výchovné působení na odsouzeného.

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce lze dle ustanovení § 76 trestního zákoníku uložit pachateli jakéhokoli úmyslného trestného činu spáchaného v souvislosti s návštěvou takové akce. Jako samostatný trest může být trest zákazu vstupu uložen za úmyslně spáchaný přečin,¹ pokud vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu a osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Z takto úzce vymezeného rozsahu využitelnosti tohoto trestu bylo již od počátku zřejmé, že se nebude jednat o hojně ukládaný alternativní trest. Nižak proto nepřekvapí, že jako hlavní sankce je ukládán pouze v zanedbatelných počtech a příliš není ukládán ani jako trest vedlejší. I přesto lze z justičních statistik vyčíst, že přeci jen postupně dochází k mírnému nárůstu počtu uložených trestů zákazu vstupu.

Tabulka č. 1 – Počet uložených trestů zákazu vstupu v letech 2010–2014

	2010	2011	2012	2013	2014
TZV uložen jako hlavní trest	2	5	3	8	14
TZV uložen jako vedlejší trest	9	33	43	43	51
Celkem	11	38	46	51	65

Vždyť v roce 2010, kdy mohl být tento trest uložen poprvé, jich bylo uloženo pouze jedenáct, zatímco v loňském roce jich bylo uloženo již 65, což představuje téměř šestinásobný nárůst.

Bez zajímavosti není ani pohled na počty ukládaných trestů zákazu vstupu v jednotlivých soudních krajích.

¹ Ten je definován v ustanovení § 14 odst. 2 trestního zákoníku jako trestný čin, u něhož horní hranice sazby trestu odnětí svobody nepřevyšuje pět let.

Tabulka č. 2 – Počet uložených trestů zákazu vstupu dle soudních krajů v letech 2010–2014

	Praha		StČ		JČ		ZČ		SČ		VČ		JM		SM		ČR	
	HT	VT	HT	VT	HT	VT	HT	VT	HT	VT	HT	VT	HT	VT	HT	VT	HT	VT
2010	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	4	0	3	2	9
2011	2	5	0	4	0	4	0	0	0	2	0	1	0	2	3	15	5	33
2012	0	18	1	15	0	1	0	0	1	0	0	1	1	5	0	3	3	43
2013	5	15	1	0	0	0	0	1	0	3	0	3	0	13	2	8	8	43
2014	3	8	0	1	0	0	0	0	8	8	0	1	1	12	2	21	14	51

Na předních místech v počtu uložených trestů zákazu vstupu se v posledních letech pravidelně objevuje Severomoravský kraj a Praha, kterou však v loňském roce předčili kraje severočeský a jihomoravský. Naproti tomu nejmeně byl tento trest v posledních pěti letech ukládán v krajích západočeském, jihočeském a východočeském.

2. PŘÍPADOVÁ STUDIE

V rámci našeho výzkumu uplatňování alternativních trestních sankcí² byla také provedena analýza vybraného vzorku trestních spisů, zabývajících se případy, v nichž byl pachatelům uložen některý z vybraných alternativních trestů. Mimo jiné byly analyzovány trestní spisy všech pěti případů samostatného uložení trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, jejichž statistické listy byly soudy odeslány v roce 2011.

Tato analýza nám vzhledem k velikosti vzorku samozřejmě nemohla poskytnout ucelený přehled o problematice ukládání trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, nicméně pro získání praktických poznatků o ukládání a výkonu tohoto alternativního trestu byla velikost vzorku dostačující.

Údaje z analyzovaných spisů byly zaneseny do záznamových listů o více než třiceti položkách. Tyto záznamové listy byly strukturovány do několika tematických částí věnovaných stíhané trestné činnosti, průběhu trestního ří-

² Výzkumný projekt „Teoretické a trestněpolitické aspekty reformy trestního práva v oblasti trestních sankcí“ GA ČR - P408/12/2209.

zení, konečnému rozhodnutí ve věci, osobě pachatele, jakož i výkonu uloženého trestu.

Co se týče právní kvalifikace případů, v nichž byl pachateli uložen trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, nebyla z pocho-pitelných důvodů škála trestných činů příliš pestrá. Jednalo se o čtyři případy výtržnictví dle § 358 odst. 1 trestního zákoníku a jeden případ projevu sym-patií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka dle § 404 trest-ního zákoníku.

Prvotním podnětem vedoucím k trestnímu stíhání pachatele bylo v jed-nom případě podání trestního oznámení sekretářem hokejového klubu, ve dvou případech byl pachatel přistižen a zadržen hlídkou Policie ČR přímo při činu a ve zbývajících dvou případech bylo zahájeno trestní stíhání na zá-kladě vlastního šetření Policie ČR.

Průměrná délka trestního řízení činila v námi analyzovaném vzorku 94 dní. Nejdelší řízení trvalo 147 dní, nejkratší pak pouze 10 dní.

Ve věci samé bylo v našem vzorku rozhodováno nejčastěji trestním příka-zem. Stalo se tak ve čtyřech případech. Ve zbývajícím případě bylo rozhod-nuto rozsudkem.

Průměrná délka uložených trestů zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce činila 26 měsíců. Nejdelšími tresty zákazu vstupu byly v našem vzorku dva tresty tříleté; nejkratším pak trest v trvání jedno-ho roku.

Pachateli byli v našem vzorku ve všech případech muži, což nebylo vzhle-dem ke stíháním skutkům nikterak překvapivé.

Co se týče věku pachatelů, nejstaršímu z nich bylo v době spáchání trest-ného činu 42 let, zatímco nejmladší z pachatelů byl jednadvacetiletý. Prů-měrný věk činil u pachatelů v našem vzorku 30 let.

Stranou naší pozornosti nezůstal ani rodinný stav pachatelů. Tři z nich uvedli, že jsou svobodní, jeden uvedl, že žije v dlouhodobém družském po-měru a poslední z pachatelů žil v době spáchání trestného činu v manžel-ském svazku.

Zajímali jsme se také o socioprofesi status pachatelů. Dva z nich byli za-městnání v dělnických profesích. Další z pachatelů uvedl, že je bez stálého zaměstnání a přivydělává si příležitostnými brigádami. Jeden z pachatelů vy-konával stavební práce na základě živnostenského oprávnění. Nejmladší pa-chatel byl v době spáchání trestného činu studentem střední školy.

Pozornost jsme věnovali také dosaženému vzdělání pachatelů. Nejvyšší úroveň vzdělání představovalo vyučení bez maturity, které uvedli dva z pachatelů. Zbývající tři pachatelé měli pouze ukončené základní vzdělání.

Analýzou opisů z rejstříku trestů bylo zjištěno, že dva z pachatelů v našem vzorku byli již v minulosti trestáni. Jeden z nich dvakrát a druhý dokonce čtyřikrát.

Nepříliš překvapivým zjištěním byla skutečnost, že u všech pěti trestných činů spáchaných v souvislosti se sportovními akcemi se pachatelé dopouštěli svého jednání pod vlivem alkoholu.

Prostřednictvím analýzy zpráv Probační a mediační služby o průběhu výkonu uložených alternativních trestů jsme zjistili, že téměř všichni pachatelé přistupovali k výkonu jim uloženého trestu zákazu vstupu svědomitě. Tři z nich vykonali trest v celé délce, aniž by bylo zjištěno porušení uložených povinností dle probačního plánu. U dalšího z odsouzených rozhodl soud na jeho žádost o podmíněném upuštění od výkonu zbytku uloženého trestu. U posledního z odsouzených se nám ze spisu nepodařilo získat informace o výkonu uloženého trestu, neboť byl zanedlouho odsouzen pro jinou trestnou činnost. V rámci souhrnného trestu mu byl uložen též trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce v původní výměře. Zprávy probačního úředníka o průběhu výkonu tohoto trestu jsou tak již součástí jiného trestního spisu, který nebyl součástí zkoumaného vzorku.

3. KAZUISTIKA

Pro lepší představu bych rád popsal jeden z analyzovaných případů podrobněji:

Státní zástupce Okresního státního zastupitelství v Šumperku podal počátkem července 2011 k Okresnímu soudu tamtéž obžalobu na dvacetitřiletého, doposud netrestaného, J. R. (23) pro přečin výtržnictví dle § 358 odst. 1 trestního zákoníku, kterého se měl dopustit tím, že dne 23. ledna 2011 v průběhu hokejového utkání mezi celky HC Šumperk a HC Přerov. vykřikoval spolu s dalšími osobami vulgární nadávky na adresu fanoušků a hráčů HC Přerov. Když byl pro toto chování napomínán pořadatelem M. K. (18), strčil do něj oběma rukama tak prudce, až pořadatel upadl ze schodů na záda. Při dopadu se udeřil do hlavy, čímž mu vznikl otok (naštěstí) bez nutnosti lékařského ošetření. V důsledku tohoto jednání obviněného (J. R.) a také dalších diváků muselo být hokejové utkání na několik minut přerušeno. Ná-

sledně byl J. R. zadržen příslušníky Policie ČR a převezen na Obvodní oddělení v Šumperku, kde byla provedena dechová zkouška, při níž bylo zadrženému (pomocí měřicího přístroje Dräger) naměřeno 0,51 promile alkoholu. K celému incidentu se zadržený (J. R.) odmítal jakkoliv vyjádřit. 15. července 2011 shledala samosoudkyně Okresního soudu v Šumperku obviněného J. R. vinným a trestním příkazem jej odsoudila dle § 76 odst. 1, 2 a 3 trestního zákoníku, s přihlédnutím k § 314e odst. 2 trestního řádu a se zřetelem na § 358 odst. 1 trestního zákoníku k trestu zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce v trvání dvou let. Na základě tohoto trestního příkazu byl probačním úředníkem stanoven odsouzenému probační plán spočívající v zákazu vstupu na všechna utkání ledního hokeje a fotbalu, konající se na území České republiky. Odsouzenému byla též stanovena povinnost dostavovat se k probačnímu úředníkovi na osobní konzultace v dojednaných termínech.

Po vykonání poloviny uloženého trestu požádal odsouzený (J. R.) soud o prominutí zbytku uloženého trestu. V odůvodnění této žádosti poukázal na skutečnost, že doposud tento trest řádně dodržoval, plnil veškerá nařízení probačního úředníka a dosavadním trestem se dostatečně poučil. Také probační úředník ve své zprávě potvrzuje, že z jeho strany nejsou k plnění uloženého trestu žádné připomínky, neboť odsouzený po celou dobu plnil probační plán řádně a dodržoval i harmonogram kontaktu s Policií ČR. Z popisu rejstříku trestů bylo dále zjištěno, že J. R. již nebyl znovu soudně trestán. S ohledem na výše uvedené skutečnosti rozhodl koncem ledna 2013 soud usnesením ve veřejném zasedání na základě ustanovení § 350j trestního řádu, že u odsouzeného J. R. podmíněně upouští od výkonu zbytku trestu zákazu vstupu na sportovní akce a dle § 89 odst. 1 mu stanovil zkušební dobu v trvání jednoho roku. Po uplynutí zkušební doby soud na základě ustanovení § 83 odst. 1 trestního zákoníku vyslovil, že se odsouzený osvědčil, neboť v průběhu zmíněné doby vedl řádný život.

4. ZÁVĚREČNÉ SHRNUTÍ

Na základě analýzy našeho rozsahem nevelkého vzorku soudních spisů můžeme předpokládat, že trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce uložený samostatně pro trestné činy spáchané v souvislosti s účastí na takových akcích se zvláště pro prvotrestané osoby jevhodným a při řádném výkonu na základě vhodně koncipovaného probačního plánu

povede s velkou mírou pravděpodobnosti ke splnění jeho účelu. Za podstatnou výhodu tohoto trestu oproti jiným alternativním trestům lze totiž považovat právě jeho zacílení na konkrétní oblast života pachatele, v níž ke spáchání trestného činu došlo.

Resumé: Based on the analysis of our sample of criminal files, we can assume that a ban on sports, cultural and other social events imposed as a separate punishment for crimes committed in connection with participation in such events appear to be especially suitable for first offenders. There is a high degree of probability that proper execution of the sentence under appropriately conceived probation plan will result to fulfill the purpose of punishment. The main advantage of this penalty, in comparison with other alternative sanctions, is that focus on a specific area of an offender's life in which the criminal offense was committed.

Literatura

1. SCHEINOST, M. et al. *Trestní sankce – jejich uplatňování, vliv na recidivu a mediální obraz v televizním zpravodajství*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2015. 117 s. ISBN 978-80-7338-148-6.

Kontakt

Mgr. Jiří Vlach

Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Náměstí 14. října 12

150 21 Praha 5

Česká republika

jvlach@iksp.justice.cz

RESTORATIVNÍ PŘÍSTUP PŘI ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ MLADISTVÝCH V ČESKÉ REPUBLICE¹

Restorative Approach to the Criminal Cases of Juveniles in the Czech Republic

Filip Ščerba

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na vybrané prvky české právní úpravy vztahující se k řešení trestné činnosti mladistvých, které nejvíce odpovídají principům restorativní justice. Pozornost je věnována zejména tzv. probačnímu programu, tedy jednomu z výchovných opatření, a odklonům v trestním řízení. V příspěvku je ukazováno jednak na některé sporné části české právní úpravy (obsažené primárně v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže) a jednak na důležité problémy, které se objevují v praxi při využívání jednotlivých institutů sledujících restorativní cíle.

Klíčová slova: mladiství, výchovná opatření, probační program, odklon v trestním řízení.

Abstract: The article is focused on selected aspects of the Czech legal regulation regarding to the dealing with juvenile criminal activity, which correspond to the principles of restorative justice. The attention is paid primarily to the probation program, which is one of educative measures, and to the diversions in criminal proceedings. There are pointed some problematic parts of the Czech legal regulation (included primarily in the Juvenile Justice Act), as well as important problems occurring in the practice within application of individual restorative sanctions.

Key words: juvenile; educative measures; probation program; diversions in criminal proceedings.

1. ÚVOD

Moderní trestní právo vnímá mladistvé delikventy jako zvláštní kategorii pachatelů trestné činnosti, se kterými je třeba zacházet specifickým, citlivějším způsobem, než s pachateli dospělými. Skutečnost, že u těchto osob stá-

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci řešení grantového projektu GAČR č. 13-09470S – Výzkum efektivity sankcionování mladistvých: hodnocení deseti let účinnosti zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

le intenzivně probíhá jejich duševní a rozumový rozvoj a proces dospívání, v obecné rovině skýtá vyšší míru naděje, že lze ještě účinně zvrátit negativní vývoj deklarovaný spácháním trestné činnosti, tedy že mladistvé lze snáze odradit od opakování protiprávního jednání a nasměrovat jej k vedení řádného života.² Na tomto ideovém východisku je založena i koncepce české právní úpravy trestní odpovědnosti a sankcionování mladistvých pachatelů, která je primárně obsažena v zákoně č. 218/2003 Sb., zákon o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen zák. mládeže).

Není proto překvapující, že obsah zákona o soudnictví ve věcech mládeže ještě výrazněji (v porovnání s obecnými předpisy trestního práva) akcentuje restorativní přístup při řešení trestné činnosti páchané mladistvými osobami. Toto zdůraznění se ani tak netýká toho základního prvku restorativní justice, který spočívá v nápravě následků spáchaného činu a odškodnění oběti (byť i v tomto směru lze v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže zaznamenat odchylky od trestního zákoníku a trestního řádu, jak bude ještě zmíněno). Restorativní justice totiž není založena výhradně na odškodnění oběti – náprava následků činu je sice podstatným prvkem jednotlivých restorativně cílených opatření, nicméně sama o sobě často nemusí být dostačující k provedení účinné restorativní intervence.³ Česká právní úprava trestní odpovědnosti a sankcionování mladistvých posiluje spíše další důležitý pilíř restorativní justice, a to snahu přivést pachatele k převzetí zodpovědnosti za svůj čin.

Pochopení a uznání viny ze strany samotného pachatele trestného činu je patrně stěžejním cílem restorativní justice, neboť dosažení tohoto stavu je nejspolehlivější zárukou toho, že v budoucnu nedojde k opakování trestné činnosti. Zároveň jde však o cíl nejobtížnější, přičemž lze poměrně jednoznačně usuzovat, že v rámci stávajících trestněprávních sankcí jej lze s nejmenší pravděpodobností dosáhnout prostřednictvím trestu odnětí svobody. Pobyt ve věznici totiž nutně vede k adaptaci na vězeňské prostředí a k pasivnímu přizpůsobení se daným podmínkám. Toto potlačení individuality odsouzených pak u nich vede ke ztrátě pocitu odpovědnosti za vlastní rozhodování,

² Viz např. ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 74–75; ASHWORTH, A. *Sentencing and Criminal Justice*. Fifth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 391–392.

³ McIVOR, G. Reparative and restorative approaches. In *Alternatives to Prison*. Option for an insecure society. Ed. Bottoms, A., Rex, S., Robinson, G. London – New York: Routledge, 2011, s. 166.

jejich předchozí trestný čin je do určité míry dokonce ospravedlňován činy ostatních spoluvězňů.⁴

V českém zákoně o soudnictví ve věcech mládeže lze identifikovat prvky, jejichž hlavním cílem má být posílení výchovného účinku trestního řízení vedeného proti mladistvým a zvýšení pravděpodobnosti, že mladistvý přijme odpovědnost za svůj čin a bude participovat na odstranění příčin svého provinění. Je logické, že tyto prvky lze nalézt zejména v rámci právní úpravy sankcí, jež je možné mladistvým pachatelům ukládat, jakož i v právní úpravě tzv. odklonů v trestním řízení.

Samotné nastavení právní úpravy však ještě není zárukou, že restorativní přístup k postihu trestné činnosti mladistvých bude v praxi reálně naplňován. Cílem tohoto příspěvku je proto poukázat nejen na problematická místa české právní úpravy sankcionování mladistvých, ale také na obtíže, které se objevují při její realizaci v praxi. Protože principům restorativní justice nejvíce odpovídá jednak skupina sankcí označovaná jako výchovná opatření a jednak tzv. odklony v trestním řízení, bude pozornost zaměřena právě na tyto druhy sankčních opatření.

2. VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ

Systém sankcí obsažený v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je založen na monistické koncepci, když předpokládá jediný typ sankce, a to opatření, jež jsou členěna na opatření výchovná, ochranná a trestní. Z ustanovení § 3 odst. 2 zák. mládeže pak vyplývá, že trestní opatření mají subsidiární povahu a lze je použít až tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení (tj. odklony) a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže.⁵ Toto pojetí se zřejmě dá považovat za vesměs všeobecně akceptované a je právě vyjádřením konceptu restorativní justice, který je vhodně výraznějším způsobem prosazovat a uplatňovat právě u mladistvých pachatelů. Jak však bude dále uvedeno, v rozhodovací praxi

⁴ Srov. KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed. Z. Karabec. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 5 a 10.

⁵ Blíže viz např. ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 74–78; JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vydání. Praha: Leges, 2014. s. 487–488.

soudů pro mládež a státních zástupců jsou výchovná opatření a odklony využívány jen v malé míře a uvedený princip subsidiarity trestních opatření tak ve skutečnosti není příliš důsledně naplňován.

Výchovná opatření (mezi něž dle § 15 odst. 2 zák. mládeže patří dohled probačního úředníka, probační program, výchovná omezení, výchovné povinnosti a napomenutí s výstrahou) jsou v systému sankcí ukládaných mladistvým tím nejmírnějším prvkem, charakterizovaným zároveň specificky vymezeným účelem, který spočívá v usměrňování života mladistvého, čímž se má podporovat a zajišťovat výchova mladistvého (§ 15 odst. 4 zák. mládeže). Výchovná opatření tedy nemají mít žádný represivní účel a případná újma pro mladistvého, která je součástí výchovného opatření, by měla působit výhradně výchovným způsobem.⁶

Výrazné specifikum, které je s výchovnými opatřeními spojeno, spočívá v možnosti soudu pro mládež, resp. v přípravném řízení státního zástupce, aby mladistvému uložil některé z výchovných opatření již v průběhu řízení, tj. před vydáním meritorního usnesení. Takový postup je však pochopitelně (s ohledem na nutnost respektovat princip presumpce nevinu) podmíněn souhlasem samotného mladistvého (srov. § 15 odst. 3 zák. mládeže).

Tato zvláštní možnost uložit mladistvému (s jeho souhlasem) hmotněprávní sankci ještě předtím, než je vyslovena jeho vina za stíhaný skutek provinění, představuje jeden z výrazných prvků snah o intenzivní výchovné působení na mladistvého. Možnost vystavit mladistvého obviněného účinkům výchovně zaměřené sankce co možná nejdříve, třeba již v raném stadiu trestního řízení, může v některých případech významným způsobem zvyšovat šanci na úspěšné pozitivní ovlivnění dalšího vývoje mladistvého, zvláště když mladistvý sankci akceptuje. Uložení výchovného opatření v průběhu trestního řízení sice nemá bezprostřední vliv na další průběh řízení (nedochází k zastavení nebo přerušení trestního stíhání), ale může se často projevit v použití některého z odklonů, při upuštění od potrestání nebo i při uložení některého mírnějšího trestního opatření.⁷

V praxi českých státních zástupců a soudů však, bohužel, postup spočívající v uložení výchovného opatření v průběhu řízení vedeného proti mladistvému obviněnému není příliš častý, a to navzdory zmíněným výhodám. V tomto směru je možné využít poznatky z empirického výzkumu, který byl

⁶ ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. s. 152.

⁷ VÁLKOVÁ, H. Reforma soudnictví v trestních věcech mládeže na obzoru? In *Právní zprávy*. 2001, č. 8, s. IV.

prováděn v rámci řešení grantového projektu zaměřeného na efektivitu sankcionování mladistvých. Z něj mj. vyplynulo, že v rámci výzkumného vzorku obsahujícího celkem 204 případů mladistvých, kteří byli v roce 2008 odsouzeni některým ze soudů pro mládež, pouze v 15 případech (7,3 %) bylo z trestního spisu patrné uložení výchovného opatření před konečným rozhodnutím soudu (většinou se jednalo o uložení probačního programu, dále pak bylo ukládáno vykonání společensky prospěšné činnosti), takže se skutečně jedná spíše o výjimečný postup.

Pokud jde o konkrétní výchovná opatření, je žádoucí věnovat zvláštní pozornost zejména probačnímu programu (§ 17 zák. mládeže), neboť s ním lze spojovat výrazný restorativní potenciál. Probační program spočívá zejména v programu sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutickém programu, programu zahrnujícím obecně prospěšnou činnost, vzdělávacím, doškolovacím, rekvalifikačním nebo jiném vhodném programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul konfliktu se zákonem, k podpoře jeho sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným (§ 17 odst. 1 zák. mládeže).

Tyto programy mají být orientovány na aktivní ovlivňování chování mladistvého a na dosažení změn v jeho sociálních poměrech. Jejich vhodné zaměření a výkon může velice efektivně přispět k řešení příčin trestné činnosti. Tento cílený zásah do běžného života by měl vytrhnout mladistvého z kriminálního prostředí a vhodně reagovat na okolnosti spolupůsobící při páchání jeho trestné činnosti. V jejich rámci mohou být velmi účelné aktivity zaměřené na odstranění konfliktního stavu spojeného s projednávaným proviněním a vypořádání vztahů s poškozeným. S ohledem na to, že v porovnání s dalšími typy výchovných opatření probační programy obecně znamenají v zásadě vyšší míru intenzity zásahu do života mladistvého, jsou svou povahou určeny především pro hlouběji narušené mladistvé se značnými problémy v různých oblastech života.⁸ Probační program je schvalován ministrem spravedlnosti a zapisuje se do seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti.

Na rozdíl od ostatních výchovných opatření je uložení probačního programu vždy podmíněno souhlasem mladistvého. Důvody této podmínky nespočívají v rovině juristické (tj. z důvodu ochrany základních práv a svobod mladistvého, jako je tomu při vyžadování souhlasu mladistvého s uložením

⁸ Srov. SOTOLÁŘ, A. K probačním programům v systému soudnictví ve věcech mládeže. In *Trestněprávní revue*. 2006, č. 12, s. 374.

výchovného opatření v průběhu řízení), ale souvisí s charakterem probačního programu, tedy jde o důvody penitenciární. Úspěšnost probačního programu a jeho resocializační efektivita totiž předpokládají dobrovolné zapojení mladistvého do takového programu a jeho aktivní participaci.

Realizaci probačního programu zajišťuje soukromý subjekt, což je spojeno s jedním poměrně vážným praktickým problémem. Akreditace ze strany ministra spravedlnosti totiž sama o sobě nezajistí spolehlivě dostatek finančních prostředků, což v praxi představuje významný limit v možnosti využívat probační programy. Navíc se lehce může stát, že soud pro mládež (popř. státní zástupce v přípravném řízení) uloží vhodný program, avšak v jeho průběhu či dokonce před započítáním jeho samotné realizace nedostatek finančních prostředků způsobí nemožnost vykonání či dokončení programu, popř. bude muset být jeho výkon na delší dobu odložen (dokud organizátor programu finanční prostředky nesežene).⁹ Nebylo by proto od věci, kdyby ministerstvo spravedlnosti vytvořilo např. určitý fond, ze kterého by bylo možné pružně poskytovat bezúročné překlenovací půjčky subjektům zajišťujícím probační programy.

Statistické údaje prokazují, že výchovná opatření obecně nejsou v praxi českých soudů využívána v příliš velké míře. Pokud pak jde specificky o probační program, ten byl např. v roce 2011 soudem uložen (v rámci celé České republiky) ve 43 případech.¹⁰ Jelikož za tento rok bylo soudy odsouzeno celkem 2 203 mladistvých,¹¹ představuje toto výchovné opatření skutečně jen nepatrný podíl na sankcionování mladistvých pachatelů.

Tyto údaje lze ještě doplnit poznatky z empirického výzkumu, který byl prováděn v rámci řešení grantového projektu zaměřeného na efektivitu sankcionování mladistvých. Z něj mj. vyplynulo, že v rámci výzkumného vzorku obsahujícího celkem 204 případů mladistvých, kteří byli v roce 2008 odsouzeni některým ze soudů pro mládež, u pouhých šesti případů soud pro mládež uložil v rámci odsuzujícího rozsudku probační program, z toho pětkrát v rámci podmíněného odsouzení a jednou vedle trestního opatření obecně prospěšných prací.

⁹ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M. (ml.) K probačním programům dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a první poznatky s jejich realizací v České republice. In *Trestněprávní revue*. 2008, č. 2, s. 38.

¹⁰ Statistické údaje převzaty z HULMÁKOVÁ, J. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013. s. 69.

¹¹ Viz Statistická ročenka kriminality 2012, dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/uvod.html>

Jednoznačně největším limitem pro častější využívání probačního programu v praxi je velmi omezená nabídka konkrétních akreditovaných probačních programů. V současné době je totiž Ministerstvem spravedlnosti ČR akreditováno 14 probačních programů, z nichž však pouze tři jsou realizovány v celé České republice, zbytek je realizován jen v omezeném rozsahu, zpravidla v obvodu jediného okresního soudu.¹² Jednotlivé probační programy mají navíc jen omezenou osobní kapacitu, tzn. že je může absolvovat jen určitý, často nepřilíš velký počet mladistvých klientů. Významným limitujícím faktorem je pak i problém, který už byl zmíněn, a to nedostatek finančních prostředků, který v důsledku znamená to, že i když je daný probační program akreditován, reálně neprobíhá právě z důvodu nedostatku financí.

3. ODKLONY UPLATŇOVANÉ V ŘÍZENÍ PROTI MLADISTVÝM

Odklony v trestním řízení představují v současnosti jeden z výrazných prvků moderního trestního práva. Jejich využívání přispívá k urychlení při vyřizování trestních věcí, kdy lze tímto způsobem řadu případů řešit již v předsoudním stadiu trestního řízení. Odklon však rovněž nabízí možnost specifického výchovného působení na pachatele trestného činu, který zůstává na svobodě, což posiluje možnost jeho resocializace. Další, nikoli nepodstatná výhoda spočívá v posílení pozice oběti, která v rámci odklonu může jednak snadněji dosáhnout uspokojení svých nároků a jednak se může výrazně podílet na řešení činu, který se jí dotýká.¹³ Právě proto jsou odklony pojímány jako nedílná součást restorativní justice a protože jsou spojeny s určitou formou postihu pachatele trestného činu, tvoří zároveň součást systému sankcí,¹⁴ popř. jsou považovány za určitou kvazisankeci srovnatelnou s trestem.¹⁵

¹² Viz <http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5887&d=331242> – přístup 15. 9. 2015.

¹³ K podstatě a účelu odklonu v trestním řízení blíže viz např. ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. s. 43 a násl.; ADLER, F., MUELLER, G. O. W., LAUFER, W. S. *Criminology*. New York: McGraw-Hill, 1991, s. 356–357; NEZKUSIL, J. Odklon v trestním řízení. In: *Karlovarská právní revue*. 2005, č. 2, s. 37–39.

¹⁴ Srov. např. HÖPFEL, F. Wurzeln und Spezifika des Außergerichtlichen Tauschgleich im österreichischen Strafrecht. In: *Öffentliche Einrichtungen zur außergerichtlichen Vermittlung von Streitigkeiten*. Ed. P. G. Mayr. Wien: Manz, 1999, s. 136.

¹⁵ MIKLAU, R. Der Beschuldigte und die Diversion. In: *Diversion – Ein anderer Umgang mit Straftaten*, Ed. R. Miklau a H. V. Schroll. Wien: Verlag Österreich, 1999, s. 36.

Na tomto místě se vzhledem k omezenému rozsahu nelze věnovat všem specifikům právní úpravy odklonů uplatňovaných v řízení proti mladistvým obviněným.¹⁶ Pozornost proto bude soustředěna na některé z prvků této právní úpravy, které jsou zajímavé či diskutabilní z hlediska sledování principů restorativní justice.

V souvislosti s odklony v trestním řízení představuje nejvýraznější odlišnost zákona o soudnictví ve věcech mládeže (v porovnání s úpravou obsaženou v trestním řádu) existence zvláštního druhu odklonu, který lze aplikovat právě výhradně v řízení proti mladistvým a který se označuje jako odstoupení od trestního stíhání. V rámci jeho právní úpravy lze nalézt poměrně zajímavý prvek, který teoreticky může vyvolávat určité pochybnosti z hlediska souladu s cíli restorativní justice.

Kromě obligatorních podmínek, které musí být splněny k tomu, aby soud pro mládež, resp. v přípravném řízení státní zástupce mohl odstoupit od trestního stíhání mladistvého (§ 70 odst. 1 zák. mládeže), uvádí zákon o soudnictví ve věcech mládeže ještě alternativní podmínky fakultativní (§ 70 odst. 3 zák. mládeže), při jejichž splnění může soud pro mládež, resp. státní zástupce *zejména* odstoupit od trestního stíhání. Jedna z těchto variant je založena na tom, že poškozenému *byla* úplně, či alespoň částečně *nahrazena* škoda způsobená proviněním, popř. bylo vydáno bezdůvodné obohacení a poškozený s takovým odškodněním souhlasil. Zajímavost této podmínky spočívá v tom, že z její formulace nevyplývá nutnost, aby škodu nahradil (resp. bezdůvodné obohacení vrátil) sám mladistvý. Je to výrazný rozdíl oproti dvěma dalším druhům odklonu (které lze aplikovat jak v řízení proti dospělým, tak v řízení proti mladistvým obviněným), tedy podmíněnému zastavení trestního stíhání a narovnání, u nichž český trestní řád formuluje obdobnou podmínku tak, že obviněný musí škodu nahradit (resp. vrátit bezdůvodné obohacení) osobně [srov. § 307 odst. 1 písm. b) a c), resp. § 309 odst. 1 písm. b) a c) tr. řádu].

Toto pojetí je poněkud rozporuplné z hlediska sledování cílů restorativní justice. Lze mít totiž určité pochybnosti o výchovném účinku takového způsobu vyřízení věci, když podstatnou podmínku pro jeho aplikaci v podstatě splní jiný subjekt než samotný mladistvý, typicky rodiče mladistvého. Převzetí odpovědnosti za spáchaný čin a pocítění jeho důsledků se tak logicky narušuje.

¹⁶ K tomu blíže viz např. ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. s. 110 a násl.

Na druhou stranu nelze ignorovat skutečnost, že mladistvý často prostě nedisponuje vlastními peněžními prostředky k nahrazení škody a pokud by byla aplikace odklonu závislá na tom, že způsobenou škodu musí nahradit osobně, byl by v tomto směru handicapován oproti dospělým obviněným. Navíc nelze přehlížet ani to, že bez ohledu na zákonnou formulaci reparační povinnosti mohou náklady na její splnění *fakticky* nést jiné osoby, než mladistvý, tedy když např. rodiče jednoduše darují mladistvému příslušnou částku. A konečně je nutné sledovat i další z cílů restorativní justice, který spočívá v odstranění následků spáchaného činu a nahrazení újmy poškozenému. Z tohoto pohledu je až druhotnou záležitostí, který subjekt škodu nahradí, zda sám mladistvý, či třeba jeho rodiče nebo jiní příbuzní.

Lze tedy soudit, že je zřejmě správné, když u odklonu určeného speciálně pro mladistvé zákon počítá s možností, že za mladistvého nahradí způsobenou škodu jiný subjekt. Je pak věcí státního zástupce, resp. soudu pro mládež, aby v podobné situaci zvážil, zda opravdu takový způsob nahrazení škody je dostatečným podkladem pro závěr, že jsou splněny obligatorní podmínky pro odstoupení od trestního stíhání uvedené v § 70 odst. 1 zák. mládeže, tedy mj. že trestní stíhání není účelné a že potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění. Zároveň ustanovení § 70 odst. 3 zák. mládeže vyžaduje, aby poškozený se způsobem odškodnění souhlasil, tedy nejen s formou náhrady, ale v podstatě i právě s okolností, že za mladistvého nahrazuje škodu jiný subjekt. Souhlas poškozeného se způsobem odškodnění je však bohužel jedinou formou jeho participace na odstoupení od trestního stíhání, což naopak principům restorativní justice příliš neodpovídá.

V souvislosti s odklony uplatňovanými v řízení proti mladistvým je ještě možné zmínit zajímavou otázku, zda je vhodné, aby aplikace odklonu v podobě narovnání byla podmíněna souhlasem poškozeného. Poukázat lze totiž na rakouskou právní úpravu, která právě speciálně pro řízení proti mladistvým nepodmiňuje narovnání souhlasem poškozeného, i když v obecné úpravě obsažené v trestním řádu (tedy ve vztahu k dospělým obviněným) tato podmínka existuje (srov. § 204 odst. 2 rakouského trestního řádu – Strafprozessordnung). Z ustanovení § 8 odst. 3 rakouského zákona o soudnictví nad mládeží (Jugendgerichtsgesetz) totiž vyplývá, že v řízení o trestných činech mladistvých se pro uskutečnění narovnání se nevyžaduje souhlas oběti. Odklon spočívající v odstoupení od trestního stíhání po provedení mimo-

soudního narovnání (podle § 204 rakouského trestního řádu) tedy není závislý na vůli oběti.

Prostřednictvím narovnání má dojít k obnovení pokojného stavu narušeného spácháním trestného činu, a to s cílem, aby byl obviněný konfrontován s následky svého činu a následně se vypořádal s příčinami své trestné činnosti. Poškozený je do řešení trestní věci zapojován velmi intenzivním způsobem, protože to, že z jeho pohledu bylo uvedeného cíle dosaženo, deklaruje udělením souhlasu s odklonem. Právě proto lze narovnání chápat jako jeden z nejvýraznějších prvků restorativní justice.

Nabízí se tedy otázka, jestli se skutečně dá hovořit o narovnání (a dosažení účelu tohoto institutu), je-li při tomto procesu jedna strana sporu (tj. poškozený) zcela ignorována, popř. je tímto způsobem postupováno proti její vůli. Narovnání je bez souhlasu poškozeného redukováno čistě jen na nápravu materiálních škod, rezignuje se tedy na morální satisfakci poškozeného, která často může být ještě důležitějším prvkem v rámci snahy o urovnání konfliktního stavu založeného spácháním trestného činu, než nahrazení hmotné škody.

Speciálně právě u mladistvých pak může být často i značně nevhodné umožnit jim, aby se vyhnuli osobnímu setkání s obětí jejich činu a snaže dosáhnout jejího odpuštění. Pokud tedy česká (ale i slovenská, srov. § 220 odst. 1 slovenského trestného poriadku) právní úprava bezvýhradně i u mladistvých obviněných trvá na tom, aby souhlas s narovnáním (resp. zmieru podle slovenské právní úpravy) vyslovil i poškozený, lze takový přístup hodnotit kladně, neboť více odpovídá charakteru a účelu tohoto typu odklonu.

V souvislosti s odklony uplatňovanými v řízení proti mladistvým je ještě důležité poznamenat, že praxe českých soudů pro mládež a státních zástupců není příliš uspokojivá. Zvláštní druh odklonu, který je určen právě výhradně pro řízení proti mladistvým, tj. odstoupení od trestního stíhání, je v praxi využíván jen zcela ojediněle. Např. v roce 2013 státní zástupci odstoupili od trestního stíhání mladistvého v pouhých 19 případech.¹⁷ Pokud jde o míru využívání tohoto odklonu ze strany soudů pro mládež, celostátní statistiky tento údaj neuvádí. Je však možno opět se opřít o vlastní empirický průzkum, kdy v rámci 204 případů mladistvých (řešených ze strany soudů pro mládež v roce 2008) nedošlo ani jednou k odstoupení od trestního stíhání mladistvého.

¹⁷ Přehled o počtu rozhodnutí 2013, dostupné na <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>

Narovnání, které – jak již bylo uvedeno – mimořádně koresponduje s principy a cíli restorativní justice, je rovněž využíváno minimálně, a to nejen v řízení proti mladistvým, ale obecně. Např. v roce 2013 bylo v rámci přípravného řízení narovnání celkově (tj. i v řízení proti dospělým obviněným) využito pouze v 62 případech, což odpovídá asi 0,16 % ze všech stíhaných osob.

Využitelnost narovnání v trestních věcech mladistvých je navíc snižována i tím, že mladiství obvinění (jak již také bylo zmíněno) zpravidla nedisponují dostatečnými vlastními příjmy, tudíž je pro ně obtížně splnitelná podmínka v podobě složení přiměřené peněžní částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti ve smyslu § 309 odst. 1 písm. d) tr. řádu. Přitom právě u mladistvých může být prostřednictvím institutu narovnání spíše dosažen žádoucí výchovný účinek v důsledku toho, že mladistvý musí dosáhnout odpuštění ze strany poškozeného (který jej deklaruje svým souhlasem s narovnáním) a je tedy motivován k tomu, aby osobně čelil následkům svého činu a usiloval o urovnání konfliktního stavu. Lze to proto vnímat jako další důvod pro to, aby de lege ferenda narovnání nebylo spojováno se zmiňovanou povinností složit přiměřenou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti.

4. ZÁVĚR

Z výše uvedených poznatků tedy vyplývají poněkud rozporuplné závěry ohledně naplňování principů restorativní justice při řešení trestné činnosti mladistvých pachatelů. Na jedné straně lze v tomto směru poměrně kladně hodnotit samotnou právní úpravu obsaženou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Systém sankčních opatření je nastaven tak, aby upřednostňoval využívání výchovných sankcí a postupů. Některé z jeho součástí, zejména pak výchovné opatření v podobě probačního programu a odklony v trestním řízení, jsou výrazně zaměřeny na nápravu stavu založeného spácháním provinění, jakož i na nasměrování mladistvému k tomu, aby si uvědomil podstatu svého protiprávního chování, přijal za ně odpovědnost a aktivně se podílel na eliminaci příčin i důsledků svého činu.

Na druhou stranu však jsou tato opatření s výrazným restorativním potenciálem v praxi využívána ve velmi neuspokojivé míře. Pokud jde o odklony v trestním řízení, více využíváno je pouze podmíněné zastavení trestního stíhání (resp. jeho varianta určená pro zkrácené přípravné řízení označovaná jako podmíněné odložení podání návrhu na potrestání – srov. § 179g

a § 179h tr. řádu), narovnáním či odstoupením od trestního stíhání je trestní věc mladistvého vyřizována jen zcela sporadicky. Obdobná situace pak existuje i u probačního programu, který je také ukládán jen ve velice omezeném množství případů.

Pokud jde právě o probační programy, lze za základní způsob řešení uvedeného problému považovat rozšíření nabídky jednotlivých probačních programů, které však nutně předpokládá zvýšení objemu finančních prostředků, které stát pro tyto účely poskytuje. Jednalo by se však pochopitelně o – z politického hlediska – nepopulární krok, protože poskytnutí financí určených na výchovu a vzdělávání mladistvých odsouzených bude zřejmě vždy velmi těžké obhájit před širší veřejností. Z dlouhodobého hlediska by se však pravděpodobně jednalo o účelně vynaloženou investici.

V neposlední řadě je žádoucí usilovat o prohloubení specializace soudců (ale i státních zástupců) činných v trestních věcech mladistvých, tj. o efektivnější vzdělávání a metodické vedení směřované k opuštění schémat uplatňovaných při sankcionování dospělých pachatelů a respektování zvláštnosti při postihu mladistvých. Ani v tomto případě se nejedná o jednoduchý úkol, zvláště když výsledky této snahy se mohou projevit spíše až v řádech desítek let. Trestní justice si však nemůže dovolit na takto zaměřené aktivity rezignovat.

Resumé: The evaluation of restorative approach to the criminal cases of juveniles in the Czech republic needs to be ambivalent. On one side, the Czech legal regulation offers some measures and procedures, which are markedly aimed to the reparation of consequences caused by criminal offence and to the turning of the juvenile offender to accept responsibility for his or her act. On the other side, the use of these restorative measures and procedures is relatively low, because of limited number of probation programs, reluctance of courts and state attorney to use diversions in wider scope, etc.

Literatúra

1. ADLER, F., MUELLER, G. O. W., LAUFER, W. S. *Criminology*. New York: McGraw-Hill, 1991. 535 s. ISBN 007-000-4110.
2. ASHWORTH, A. *Sentencing and Criminal Justice*. Fifth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 502 s. ISBN 978-052-1765-121.
3. HÖPFEL, F. Wurzeln und Spezifika des Außergerichtlichen Tauschgleich im österreichischen Strafrecht. In *Öffentliche Einrichtungen zur außergerichtlichen Vermittlung von Streitigkeiten*. Ed. P. G. Mayr. Wien: Manz, 1999, s. 133–141. ISBN 978-3-214-04717-7.

4. HRUŠÁKOVÁ, M. (ml.) K probačním programům dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a první poznatky s jejich realizací v České republice. In *Trestněprávní revue*. ISSN 1213-5313. 2008, roč. 7, č. 2, s. 37–40.
5. HULMÁKOVÁ, J. *Trestání delikventní mládeže*. Praha: C. H. Beck, 2013. 256 s. ISBN 978-80-7400-450-6.
6. JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část. Zvláštní část*. 4. vyd. Praha: Leges, 2014. 976 s. ISBN 978-80-7502-044-4.
7. KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In *Restorativní justice*. Sborník příspěvků a dokumentů. Ed. Z. Karabec. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 5–22. ISBN 80-7338-021-8.
8. McIVOR, G. Reparative and restorative approaches. In *Alternatives to Prison*. Option for an insecure society. Ed. Bottoms, A., Rex, S., Robinson, G. London – New York: Routledge, 2011, s. 162–194. ISBN 978-11-3403-654-7.
9. MIKLAU, R. Der Beschuldigte und die Diversion. In *Diversion – Ein anderer Umgang mit Straftaten*, Ed. R. Miklau a H. V. Schroll. Wien: Verlag Österreich, 1999, s. 29–38. ISBN 978-37-0461-469-8.
10. NEZKUSIL, J. Odklon v trestním řízení. In *Karlovarská právní revue*. ISSN 1801-2193. 2005, roč. 1, č. 2, s. 30–59.
11. SOTOLÁŘ, A. K probačním programům v systému soudnictví ve věcech mládeže. In *Trestněprávní revue*. ISSN 1213-5313. 2006, roč. 5, č. 12, s. 374.
12. ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H., SOTOLÁŘ, A., HRUŠÁKOVÁ, M., ŠÁMALOVÁ, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011. 992 s. ISBN 978-80-7400-350-9.
13. ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
14. VÁLKOVÁ, H. Reforma soudnictví v trestních věcech mládeže na obzoru? In *Právní zpravodaj*. ISSN 1210-6410. 2001, roč. 3, č. 8, s. 4.

Kontakt

doc. JUDr. Filip Ščerba, Ph.D.

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

tř. 17. listopadu 8

771 11 Olomouc

Česká republika

filip.scerba@upol.cz

BUDOUCNOST TRESTU DOMÁČÍHO VĚZENÍ V ČESKÉ REPUBLICE

Future of a house arrest in Czech Republic

Jana Tlapák Navrátilová

Abstrakt: V příspěvku se nejprve analyzuje vývoj právní úpravy trestu domácího vězení od jeho zavedení trestním zákoníkem č. 40/2009 S., až do dnešního dne. Autorka popisuje současný stav ukládání tohoto trestu v České republice s důrazem na vývoj počtů uložených trestů za posledních pět let. Na základě statistických dat definuje základní problémy trestu domácího vězení a snaží se najít příčiny malého množství uložených trestů. Statistická data konfrontuje s vlastním dotazníkovým šetřením, které bylo prováděno mezi soudci v roce 2010, v prvním roce existence trestu domácího vězení a poté znovu v roce 2015. Zaměřuje se nejen na problematiku absence elektronického monitorovacího systému, ale i na otázku vhodnosti placementu pro trest domácího vězení.

Klíčová slova: alternativní tresty, domácí vězení, elektronický monitoring, probační a mediační služba, trest odnětí svobody.

Abstract: The paper first analyzes regulatory developments of punishment house arrest since the introduction of the Criminal Code no. 40/2009 S., to this day. The author describes the current state of storage of this penalty in the Czech Republic with an emphasis on the development of the number of sentences imposed over the past five years. Based on the statistical data defines the basic problems of house arrest and trying to find the cause of a small amount of the penalties imposed. Statistical data confronts them with her own questionnaire survey, which was conducted between judges in 2010, the first year of the existence of house arrest, and then again in 2015. It focuses not only on the issue of the lack of an electronic monitoring system, but also the question of the suitability of offenders for punishment house arrest.

Key words: Alternative punishments, House arrest, Electronic monitoring, Probation and Mediation Service, Imprisonment.

1. ÚVOD

3. 6. 2015 se na serveru NOVINKY.CZ objevil článek, který popisuje alternativní tresty poamericku. Mezi jinými zmiňuje uložení povinnosti ujit 48 kilo-

metrů v případě, kdy žena odmítla zaplatit taxikáři. Mohla si vybrat buď mezi třiceti dny ve vězení, nebo pěší túrou v délce třiceti mil, Američanka si vybrala pochod. Stejný soudce uložil jiné ženě za nastříkání pepřového spreje do obličeje možnost vybrat si opět mezi třiceti dny vězení, anebo tím samým, čím se provinila, a to dávkou pepřového spreje do obličeje. Žena si vybrala druhou variantu, ale ve spreji však nakonec byla jen obyčejná voda.

Když čtu o takovýchto druzích trestů, musím se ptát, zda naše druhy alternativních trestů nejsou příliš konzervativní. Při srovnání s možnostmi volby trestů amerických soudců si musíme připadat jako velmi chudí příbuzní, je však samozřejmě otázka, zda by vůbec takového revoluční a neobvyklé tresty u nás měly šanci. Od 1. 1. 2010 je možné na základě zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „trestní zákoník“) ukládat trest domácího vězení a přestože tento trest zdaleka není tak neortodoxní jako výše zmíněné, zatím nesplnil očekávání, která do něj byla vkládána.

2. HISTORIE TRESTU DOMÁCIHO VĚZENÍ

Trest domácího vězení jako plnohodnotná alternativa trestu odnětí svobody do určité výměry má hluboké kontinentální tradice. Ani v našem právním řádu není trestem tak zcela novým. Jako alternativa vězení prvního stupně bylo domácí vězení součástí zákona č. 117 z roku 1852, ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích, účinného až do roku 1950. Bylo možno jej uložit namísto vězení v případě, že trestanec byl člověk bezúhonné pověsti, a kdyby, jsa vzdálen ze svého příbytku, nemohl si hleděti svého úřadu, svého obchodu nebo svého výdělků. Odsouzený se zavazoval, že se nevzdálí z domu. Někdy stačil jeho slib, jindy byla postavena stráž. V případě nedodržení závazku musel zbytek trestu vykonat ve vězení.¹

Při zavádění tohoto trestu počítalo Ministerstvo spravedlnosti ročně s 1500 domácími vězni. V prvních jedenácti měsících po zavedení tohoto trestu ale bylo uloženo pouze 63 trestů domácího vězení.²

Před zavedením tohoto trestu nebylo jisté, zda se tento trest stane plnoprávným členem mezi ostatními sankcemi v systému trestů. Důvodem byla zejména obecná nedůvěra české veřejnosti k alternativním trestům a zároveň nutnost speciálních požadavků na kontrolu odsouzených. Při zavádění

¹ Kalvodová, V. Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody? Brno: Days of public law, s. 678–684.

² <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>

tohoto trestu existovali obavy, že tento trest nebude přijat soudci s otevřenou náručí. Na jedné straně zde byla případná obava z jeho nedostatečné účinnosti a na straně druhé se nabízela možnost, že bude domácí vězení používáno místo podmíněného trestu odnětí svobody, a tak dojde ke zbytečnému zpřísnění ukládaných sankcí. Neopominutelnou otázkou rovněž bylo, zda elektronický monitoring osob vykonávající trest domácího vězení neporušuje některé ze základních lidských práv a svobod.

Ještě než právní úprava tohoto trestu nabyla účinnosti, kladla jsem si v jedno ze svých článků otázku, zda budou mít pravdu skeptičtí jedinci, kteří považují trest domácího vězení za nedostatečnou sankci nebo se naopak naplní očekávání těch, kteří prosazují zavedení tohoto trestu, a v souvislosti s tím se trest domácího vězení stane vhodnou alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody. Stejně tak jsem nechávala na budoucí praxi, zda se ukáže, jestli „outsourcing“ některých služeb souvisejících s trestem domácího vězení je adekvátním řešením v podmínkách České republiky. Před čtyřmi lety, po roce existence tohoto trestu v našem právním řádu, jsem se pokusila analyzovat jeho ukládání mimo jiné krátkým dotazníkem mezi soudci obvodních soudů, ze všech respondentů uložil trest domácího vězení pouze jeden soudce. Tak malý počet uložených trestů byl dle vyjádření soudců způsoben zejména absencí elektronického dohledu, zbytečně dlouhou délkou řízení, kdy je třeba vyžadovat zprávu Probační a mediační služby a samotnou podstatou trestu domácího vězení, kdy se většina soudců domnívala, že je jen malý okruh pachatelů, pro které je tento trest vhodný.

3. ZMĚNY PRÁVNÍ ÚPRAVY TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ

Od zavedení trestu domácího vězení došlo k několika zásadním změnám v jeho právní úpravě, které byly vynuceny praxí. Podle trestního zákoníku bylo možné uložit domácí vězení klasické (§ 60 a následující) a dále tzv. kvazi domácí vězení jakožto soudem uložená přiměřená povinnost podmíněně propuštěnému podle § 88 odst. 2.

První novelou byl zákon č. 306/2009 Sb., jímž byla do § 60 odst. 1 písm. b) doplněna povinnost při výkonu kontroly poskytnout veškerou potřebnou součinnost. Zákonem č. 181/2011 Sb., bylo umožněno uložit pachateli, aby podle svých sil nahradil nejen škodu, ale i odčinil nemajetkovou újmu a zároveň vydal bezdůvodné obohacení získané trestným činem.

Zákon č. 330/2011 Sb., provedl úpravu § 60 odst. 3, ze kterého vypustil časové vymezení, ve kterém se má odsouzený zdržovat v obydlí a ponechal na soudu, aby vždy stanovil konkrétní hodiny, ve kterém se musí v obydlí zdržovat. Zároveň byla doplněna vodítka pro takovéto rozhodnutí, a to, že soud přihlédne zejména k jeho pracovní době a k času potřebnému k cestě do zaměstnání, k péči o nezletilé děti a k vyřizování nutných osobních a rodinných záležitostí, zároveň však musí toto časové rozložení umožnit, aby byl odsouzený, při zajištění všech nezbytných potřeb odsouzeného a jeho rodiny, přiměřeně postihnut na svobodě. A dále doplnil možnost uložení „kva-zi“ domácího vězení při podmíněném propuštění, soud může při stanovení zkušební doby na 1 rok až 7 let zároveň vyslovit nad pachatelem dohled a současně uložit, aby ve stanovené části zkušební doby, navazující na počátek zkušební doby, se pachatel zdržoval v určené době ve svém obydlí nebo jeho části.

Novelou č. 375/2011 Sb., byla provedena pouze drobná úprava týkající se poskytování zdravotních služeb, zde se však jednalo spíše o formulační změnu, než věcnou.

Nejrozsáhlejší doplnění právní úpravy trestu domácího vězení realizoval zákon č. 390/2012 Sb., který rozšířil možnosti užití trestu domácího vězení a změnil způsob přeměny trestu domácího vězení v případě porušení stanovených podmínek trestu. Původně soud při vynesení odsuzujícího rozsudku stanovil trest náhradní:

§ 61 Náhradní trest odnětí svobody

(1) Ukládá-li soud trest domácího vězení, stanoví pro případ, že by výkon tohoto trestu byl zmařen, náhradní trest odnětí svobody až na jeden rok.

(2) Zmařením trestu domácího vězení se rozumí nedodržení jeho podmínek stanovených v § 60 odst. 3 až 5; v takovém případě soud rozhodne o výkonu celého náhradního trestu odnětí svobody a zároveň stanoví i způsob jeho výkonu.

Toto ustanovení bylo nahrazeno:

§ 61 Přeměna trestu domácího vězení

Jestliže se pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu domácího vězení vyhýbá nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu domácího vězení, jinak maří výkon tohoto trestu, nebo zaviněně nevykonává ve stanovené době uložený trest, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest domácího vězení nebo jeho zbytek v trest odnětí svobody a rozhodnout zároveň o způsobu

jeho výkonu; přitom každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody.

Zavedení přepočítávacího vzorečku lépe vyhovuje praxi a samozřejmě i motivuje odsouzené k vykonání trestu.

Další možnosti „uložení“ trestu domácího vězení byly zavedeny toutéž novelou, jedná se o přeměnu trestu odnětí svobody:

§ 57a Přeměna trestu odnětí svobody v trest domácího vězení

Soud může po výkonu poloviny uloženého nebo podle rozhodnutí prezidenta České republiky zmírněného trestu odnětí svobody přeměnit odsouzenému za přečin zbytek trestu v trest domácího vězení, jestliže odsouzený po právní moci rozsudku, zejména ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a může se od něho očekávat, že v budoucnu povede řádný život. Při přeměně trestu odnětí svobody v trest domácího vězení se každý den nevykonaného zbytku trestu odnětí svobody počítá za jeden den trestu domácího vězení; nejvyšší výměrou trestu domácího vězení stanovenou v § 60 odst. 1 soud není vázán.

A dále možnost přeměny trestu obecně prospěšných prací či peněžitého trestu:

§ 65 (2) Jestliže pachatel v době od odsouzení do skončení výkonu trestu obecně prospěšných prací nevede řádný život, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu obecně prospěšných prací, jinak maří výkon tohoto trestu nebo zaviněně tento trest ve stanovené době nevykonává, může soud přeměnit, a to i během doby stanovené pro jeho výkon, trest obecně prospěšných prací nebo jeho zbytek

a) za podmínek § 60 odst. 1 v trest domácího vězení, přitom každá i jen započatá jedna hodina nevykonaného trestu obecně prospěšných prací se počítá za jeden den domácího vězení,

§ 69 (2) Jestliže pachatel ve stanovené lhůtě nevykoná peněžitý trest, může jej soud přeměnit

a) za podmínek § 60 odst. 1 v trest domácího vězení, nebo

b) v trest obecně prospěšných prací.

Všechna tyto změny měly vést k častějšímu ukládání trestu domácího vězení, ať už vhodnější specifikace doby, po kterou se má odsouzený zdržovat v obydli, či další možnosti uložení tohoto trestu či přeměny z jiných alternativních trestů.

4. POČTY ULOŽENÝCH TRESTŮ DOMÁCÍHO VĚZENÍ

Po pěti letech zavedení trestu domácího vězení do systému sankcí, se již můžeme podívat na statistiky ukládání tohoto trestu a jsme schopni lépe zhodnotit ukládání trestu domácího vězení, než po prvním roce jeho života a zhodnotit, zda úpravy právní úpravy přispěly k jeho častějšímu ukládání. Níže uvedená tabulka nám ukazuje absolutní čísla v České republice uloženého trestu domácího vězení, počty trestů, které byly úspěšně vykonány, které byly přeměněny na jiný trest a zároveň i tresty s jiným ukončením. Jsou zde uvedeny počty osob, kterým byla uložena povinnost domácího vězení v případě podmíněného propuštění.

Tabulka č. 1

Počty uložených trestů domácího vězení v letech 2010 až 2014³

Rok	TDV uloženo ^{I,II}	PDV uloženo ^{I,II}	TDV k nařízení ^{I,II}	TDV + PDV ve výkonu k 30. 11.	TDV + PDV ukončeno				TDV + PDV ukončeno celkem k 30. 11.
					vykonáno ^{III}	přeměna trestu	ukončeno jinak	postoupeno	
2010	118	1	0	0	79	28	11	1	119
2011	259	14	0	0	202	39	22	10	273
2012	493	41	0	0	479	25	19	11	534
2013	195	20	1	18	120	50	16	10	196
2014	213	16	23	127	55	5	12	7	79

- Vysvětlivky:** ^I včetně trestů, kdy došlo k postoupení jinému středisku PMS
^{II} od 1. 1. 2010
^{III} vč. amnestie prezidenta republiky
 TDV trest a trestní opatření domácího vězení
 PDV povinnost domácího vězení uložená podmíněně propuštěnému

³ <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>

Když se díváme na čísla uvedená v tabulce, nezbyvá mi než konstatovat, že počty uložených trestů domácího vězení i s kvazi trestem domácího vězení jsou sice vyšší než v prvním roce jejich existence, ale k žádnému zásadnímu nárůstu nedošlo. Nejvíce trestů bylo uloženo v roce 2012, kdy absolutní počet domácího vězení překročil 500, ale další roky došlo opět k rapidnímu poklesu a současné počty kolem 200 trestů domácího vězení ročně jsou opravdu mizivé a z tohoto pohledu se trest domácího vězení jeví zcela nezájímavým a neperspektivním. Pokud se podíváme na aktuální absolutní počet osob ve výkonu trestu odnětí svobody, které je 20 346 osob, jak je zřejmé, že 200 odsouzených osob k domácímu vězení nemůže řešit problematiku přeplněných věznic, které se opět mílovým tempem blíží k hranici 110 % naplněnosti, která bývá označována jako kritická. S ohledem na skutečnost, že měsíčně je ukládáno cca 200 až 300 nepodmíněných trestů odnětí svobody, jsou počty uložených domácích vězení případně podmíněného propuštění s uložením domácího vězení zcela marginální.

Přesto se domnívám, že trest domácího vězení v systému trestů svůj smysl má, a proto se musím ptát, co je překážkou jeho ukládání. Jak vyplynulo už z mého dotazníku před pěti lety, vidí soudci hlavní problém v absenci elektronického monitoringu, který by zaručil efektivní kontrolu výkonu tohoto trestu a dále v malém počtu vhodných pachatelů pro uložení tohoto trestu. Podobné dotazníkové šetření jsem zopakovala po pěti letech, tedy na podzim roku 2015 a zjistila jsem, že postoje soudců jsou neměnné. Maximu trestů domácího vězení uložených za minulý rok byl jeden a většina soudců jej neukládá vůbec. Důvodem je absence elektronického monitoringu a na druhém místě nedostatek vhodných odsouzených pro účelné uložení trestu domácího vězení.

5. V JAKÉ FÁZI SE NACHÁZÍ ELEKTRONICKÝ MONITORING PO VÍCE NEŽ PĚTI LETECH?

V červenci 2012 zahájila Probační a mediační služba za podpory Ministerstva spravedlnosti pilotní projekt provozu elektronického monitoringu. Experiment probíhal ve všech soudních krajích a zúčastnilo se jej 47 odsouzených, z toho 43 odsouzených k trestu domácího vězení či osob s uloženým opatřením domácího vězení v rámci podmíněného propuštění. Zbývající čtyři osoby byli dobrovolníci z řad probační a mediační služby, kteří se soustředili na simulaci porušení podmínek. Z tohoto počtu čtyři odsouzení

prokazatelně porušovali uložené podmínky a byli z experimentu vyloučeni. Až na drobné technické nedostatky pilotní provoz ukázal, že je elektronický monitoring přínosný a jeho ekonomická náročnost přijatelná. Z pilotního projektu vyplynuly některá návrhy de lege ferenda, a to především doplnění trestního zákoníku a řádu o ustanovení, které „stanovuje“ povinnost odsouzeného „strpět“ elektronické monitorovací zařízení na svém těle. Tuto povinnost zatím pouze upravuje vyhláška č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení, kde je toto ustanovení uvedeno v § 7 odst. 1 písm. b) vyhlášky. V tomto ustanovení navíc není výslovně uvedeno, že se jedná o povinnost odsouzeného a jedná se pouze o vyhlášku, tedy podzákonnou normu. Další změnou by měla být úprava § 334b trestního řádu – kontrola výkonu trestu domácího vězení. Pokud bude provozovatelem elektronického monitorovacího systému Probační a mediační služba, což vyplývá ze závěrů pilotního provozu, mělo by být stávající znění upraveno a současně i v související vyhlášce rovněž v § 7 odst. 1.⁴ Stávající znění totiž hovoří o provozovateli elektronického kontrolního systému, který je odlišným subjektem než Probační a mediační služba.

Jakou tedy vidím budoucnost trestu domácího vězení? Obávám se, že v dohledné době nikoliv růžovou. S ohledem na zkušenosti s původním tendrem na elektronický monitoring, který byl zrušen, je velmi pravděpodobné, že podobné problémy budou stíhat i nový tendr, který byl vyhlášen Probační a mediační službou a nabídky mají být podávány do 15. 10. 2015. Doufáme, že se podaří vybrat dodavatele v co nejkratší době, aby trest domácího vězení se mohl konečně stát právoplatným členem systému sankcí.

6. DALŠÍ PROBLÉMY UKLÁDÁNÍ TRESTU DOMÁCÍHO VĚZENÍ

Druhým problémem trestu domácího vězení se podle mých dotazníků soudcům jeví nedostatek vhodných subjektů, tedy pachatelů. Dle názoru soudců se musí jednat o člověka se zachovalým zázemím, v ideálním případě pracovně činného. Soudci častěji z alternativních trestů ukládají trest obecně prospěšných prací osobám bez pracovního poměru a naopak pachatelům s výdělkem a méně závažnou trestnou činností peněžitý trest a jedná-li se o trestné činy v dopravě, pak v kombinaci s trestem zákazu činnosti. Tento

⁴ https://www.pmscr.cz/download/zaverecna_zprava_o_experimentu_Elektronicky_monitoring_odsouzenych.pdf

problém však nevyřeší změna právní úpravy. Smysl trestu domácího vězení vidím z tohoto důvodu zejména v jeho kvazi podobě, a to po podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, kdy je vhodné, aby odsouzený i nadále zůstal pod kontrolou Probační a mediační služby a bylo možné působit na jeho životní návyky na svobodě. Pokud by byl tento institut vhodně využíván, mohl by přispět ke snížení vězeňské populace, než původní předpokládaný počet ukládaných trestů domácího vězení.

Nad rámec této problematiky bych ještě ráda poznamenala, že by bylo vhodné de lege ferenda zavést domácí vězení jako alternativu vazby, neboť způsob výkonu vazby i podmínky výkonu vazby jsou dlouhodobě kritizovány a tento institut by mohl některé problémy s tím spojené velmi elegantně vyřešit.

Resumé: The author analyzes the development of legal regulation of house arrest, after she defines the basic problems of sentencing. Are based on statistical data for the past five years as well as from its own survey conducted among judges of district courts between 2010 and 2015. Based on these findings, describes two basic problems is the absence of the electronic monitoring system and the lack of appropriate offenders who could be punishment. Finally, the author draws attention to the use of house arrest in the case of conditional release from prison and de lege ferenda as a substitute for custody.

Literatura

1. KREJČÍŘÍKOVÁ, K. *Aktuální problematika trestu domácího vězení*. In *Dny práva – 2009 – Days of Law* (online). Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 947–959 (cit. 2010-09-15). Dostupné z: www.law.muni.cz
2. BLANDA, R. *Odstraní elektronické náramky přeplněnost českých věznic?* In *České vězeňství*. 2010, č. 1, s. 16–17.
3. ČÁDOVÁ, J. *Domácí vězení není jen sankce, ale sociální práce*. In *České vězeňství* 2010, č. 1, s. 17–18.
4. HOŘÁK, J. *Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených*. In *Trestní právo*. 2005, č. 12, s. 7–12.
5. SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠAMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 274–275.
6. KALVODOVÁ, V. *Domácí vězení – jedna z možných alternativ odnětí svobody?* In *Days of Public Law*. Brno, s. 678–684.
7. KRAHL, M. *Elektronicky hlídané domácí vězení*. In *Právní rozhledy*. 1998, č. 5, s. 229–233.

8. Důvodová zpráva k trestnímu zákoníku, I. Obecná část, § 60, § 14
9. Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1961 Sb., § 314e
10. Důvodová zpráva k zákonu č. 41/2009 Sb.
11. www.reformajustice.cz
12. <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>
13. <http://tn.nova.cz/zpravy/cernakronika/v-domacim-vezeni-mel-abstinovat-pristihli-ho-ale-opileho.html>
14. <http://portal.justice.cz/justice2/MS/ms.aspx?o=23&j=33&k=5266&d=310180>
15. https://www.pmscr.cz/download/zaverecna_zprava_o_experimentu_Elektronicky_monitoring_odsouzenych.pdf

Kontakt

Doc. JUDr. Mgr. Jana Tlapák Navrátilová, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Nám. Curieových 7

110 00 Praha 1

Česká republika

jana.navratilova@ak-nbn.cz

REKOGNOSKÁCIA PROBÁCIE A MEDIÁCIE V SLOVENSKÝCH PODMIENKACH

Recognition of Probation and Mediation in the Slovak Republic

Lucia Kurilovská

Abstrakt: Príspevok mapuje postavenie probačných a mediačných úradníkov od ich prvpočiatkov na základe legislatívneho základu až po právnu úpravu účinnú od 1. januára 2016 v súvislosti so zavedením elektronického monitoringu osôb, v rámci ktorého sa výrazne posilní postavenie probačných a mediačných úradníkov, ale zároveň výrazne vzrastú nároky na ich činnosť v zmysle právneho, sociologického, psychologického povedomia a skúseností a v nemalej miere technických zručností. Príspevok poukazuje aj na potrebu dôslednej aplikácie probačných a obdobných programov a behaviorálnych opatrení. V zmysle skutočnosti, že autorka v príspevku bola podpredsedníčkou pracovnej skupiny na zavedenie elektronického monitoringu, sú súčasťou príspevku aj mnohé podklady, týkajúce sa tejto problematiky.

Kľúčové slová: probačný a mediačný úradník, probácia, mediácia, restoratívna justícia, elektronický monitoring, probačné programy.

Abstract: The paper presents an overview about positions of probation and mediation civil servants from the very beginning to drafting the correspondent bill. The new act will come into effect on January 1st, 2016, in relation to the introduction of electronic monitoring of persons, which will significantly strengthen the position of probation and mediation state servants. At the same time, there will be increased demands on their activities regarding their knowledge of the law, their sociological and psychological erudition, skills and experience, and they will have to prove their technical skills as well. The article shows the need to consequently apply probation and similar programmes and to take respective behavioural measures. Due to the fact that the author of the article acted as a vice-chair of the working group which had been appointed to introduce electronic monitoring, several records and data related to this issue were composed into the paper.

Key words: probation and mediation civil servant, probation, mediation, restorative justice, e-monitoring, probation programmes.

1. ÚVOD

Snahou nasledujúcich riadkov je priniesť základné informácie predovšetkým z právnych noriem trestného práva, ktoré sa bezprostredne týkajú probačnej a mediačnej praxe. Legislatívna úprava probácie a mediácie, ktorá určuje rámec činnosti probačných a mediačných úradníkov v Slovenskej republike pozostáva z nasledujúcich právnych predpisov:

1. Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch
2. Zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch
3. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon
4. Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok
5. Zákon č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe.
6. Zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami

V roku 2003 bola jednou z priorít Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky príprava zákona o probačných a mediačných úradníkoch. Prijatie tohto zákona predpokladalo aj uznesenie vlády Slovenskej republiky č. 1328 z 11. decembra 2002 k Prioritným úlohám vlády Slovenskej republiky. Prioritné úlohy vlády vyplývali z Pravidelnej správy Európskej komisie o pripravenosti Slovenskej republiky na členstvo v Európskej únii z 9. októbra 2002.

Na účely tohto zákona vykonávajú probační a mediační úradníci, ktorí sú v štátnozamestnanectve pomere a ich služobným úradom je krajský súd úkony probácie a mediácie v trestných veciach.

Zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch ustanovil v § 2, že probační a mediační úradníci sú podobne ako vyšší súdni úradníci a súdni tajomníci súdnymi úradníkmi.

Metodicky a koncepcne riadi výkon probácie a mediácie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, kde je v rámci sekcie trestného práva zriadený odbor probácie, mediácie a prevencie kriminality. V súvislosti so zavedením kontroly výkonu niektorých rozhodnutí elektronickým monitoringom nastala organizačná zmena, ktorá spočíva v zakomponovaní operačného strediska v rámci Ministerstva spravodlivosti SR na sekcii trestného práva. V intenciách riešenia probácie a mediácie bola obnovená aj Rada pre probáciu a mediáciu ako poradný orgán ministra spravodlivosti, zriadená osobitným štatútom zo dňa 9. marca 2012. Rada pre probáciu a mediáciu je v súlade so Štatútom zložená zo sudcov, prokurátorov, probačných a mediačných úradníkov, zástupcov orgánov štátnej správy a odborníkov z teórie a praxe.

ZoPMÚ uvádza v § 5 ods. 1 a 2 predpoklady na výkon funkcie probačného a mediačného úradníka. V odseku 1 sa uvádza, že za probačného a mediačného úradníka môže byť vymenovaný občan Slovenskej republiky (teda nie cudzí štátny príslušník), ktorý spĺňa predpoklady zákona č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe¹ a získal vysokoškolské vzdelanie druhého stupňa absolvovaním magisterského právnického, učiteľského, teologického alebo iného spoločenskovedného študijného programu, alebo má uznaný doklad o takomto vysokoškolskom vzdelaní vydaný zahraničnou vysokou školou.

Zákon v § 5 ods. 2 ustanovuje, že probačný a mediačný úradník je povinný zúčastňovať sa na odbornej príprave. Spôsob a formu prípravy ustanovuje zákon č. 549/2003 Z. z. o súdnych úradníkoch. Vzdelávanie a odborná príprava je organizovaná Justičnou akadémiou formou dvojdnových sústredení raz ročne. Sústredenia sú zamerané na prednášky o aktuálnych novinkách probácie a mediácie a trestného práva v Slovenskej republike a v Európskej únii a na zdokonaľovanie techník sociálnej práce. S ohľadom na hodnotenia probačných a mediačných úradníkov sa tieto sústredenia javia ako nedostatočné, nakoľko sa konajú s príliš nízkou frekvenciou a sú zamerané viac na právnu stránku probácie a mediácie. Techniky sociálnej práce sú zaradované do programu seminárov veľmi zriedka.

Spolupráca a poradenstvo s obeťami či poškodenými trestnými činmi ako i s páchatelmi trestných činov si vyžaduje vysoké nároky na osobnosť sociálneho pracovníka. V náročných prípadoch (napr. násilné trestné činy, sexuálne zneužívanie a pod.) je na probačného a mediačného úradníka kladený vysoký emočný tlak, ktorý so sebou neodmysliteľne prináša mnohé riziká. Preto je nevyhnutné, aby probačný a mediačný úradník „disponoval nasledovnými predpokladmi:

1. absolvovanie dlhodobého sociálno- psychologického výcviku so zameraním na sebaopoznanie, riešenie kríz a konfliktov a kooperáciu,
2. absolvovanie špecializovaného výcviku orientovaného na poradenstvo obeťami trestných činov a prácu s páchatelmi,
3. ovládanie teoretických poznatkov z kriminológie, viktimológie, sociálnej práce v trestnej justícii a ich efektívna aplikácia v praxi,
4. a absolvovanie profesionálnej a pravidelnej formy supervízie.“²

Zaujímavé je sledovať, že v niektorých štátoch v Európe je trendom v požiadavkách na odbornú vybavenosť probačných a mediačných úradníkov požadovať ako predpoklad výkonu probácie odbor sociálnej práce. Hovo-

¹ § 5 ods. 1 písm. a) ZoPMÚ.

² LULEI, M. *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF Nitra, 2011. s. 46.

ríme napr. o Rakúsku, kde sa dokonca vyžaduje aj čiastočná prax v odbore, v Českej republike postačuje ukončené vysokoškolské vzdelanie rovnako ako v Maďarsku. Prehľad o ostatných štátoch sa nachádza v tabuľke 1.

Tabuľka 1

Predpoklady výkonu probácie vo vybraných krajinách Európy				
štát	prax	skúška	minimálny stupeň vzdelania	odbor
Slovensko		áno	Vysokoškolské druhého stupňa	právo, učiteľstvo, teológia, spoločenskovedné vzdelanie
Rakúsko	áno (čiastočne)		vysokoškolské	sociálna práca, právo, psychológia
Česká republika		áno	vysokoškolské	spoločenské vedy
Maďarská republika		áno	vysokoškolské	právo, psychológia, sociálna politika, sociológia, teológia, pedagogika, sociálna práca, špeciálna pedagogika, manažment, sociálna pedagogika
Švajčiarsko			vysokoškolské	sociálna práca
Poľsko			vysokoškolské	pedagogika, psychológia, sociológia, právo

Prirodzenou súčasťou práce probačných a mediačných úradníkov je aj tzv. všeobecný intervenčný proces.³ Ide o proces kontaktu s tzv. klientom, ako sa nazýva osoba, ktorá je „zverená“ do starostlivosti probačného a mediačného úradníka na výkon niektorej z probačných a mediačných činností. Probačný a mediačný úradník sa stretáva s páchatelom osobne (*face to face*). Výsledkom tohto stretnutia, prípadne viacerých stretnutí, by malo byť určenie

³ Viac k nemu pozri v: LULEI, M.: *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF Nitra, 2011. s. 100.

miery rizika recidívy a potrieb páchatela (tzv. *risk assessment tool*). Na základe vyhodnotenia miery rizika by mal probačný a mediačný úradník zvoliť vhodnú intervenciu, resp. konkrétnu metódu sociálnej práce v trestnej justícii (*intervention, case management*) a po skončení svojej práce s klientom by mal vyhodnotiť efektívnosť zvolených postupov (*evaluation*).

Každý z prvkov intervenčného postupu predpokladá samozrejme vysoko-profesionálny prístup a závisí od rôznych faktorov. Napríklad určenie konkrétnej metódy sociálnej práce je závislé na veku páchatela, sociálneho prostredia, pohlavia, rodinných faktorov, vzdelania, závislosť od návykových látok, impulzivita, životné postoje, finančná gramotnosť, počet predchádzajúcich obvinení/odsúdení, úroveň inteligencie, duševné zdravie, atď. Nakoľko úlohou tejto práce nie je zameriavať sa na techniky sociálnej práce, intervenčnému procesu sa v práci ďalej venovať nebudeme.

Z viacerých publikácií je však viac ako jasné, že súčasné pracovné podmienky, vzdelávanie probačných a mediačných úradníkov a ich riadenie s ohľadom na ich kompetencie nemožno charakterizovať ako uspokojivé. Jedným dychom je potrebné dodať, že v tejto oblasti sa za posledné obdobie súčasného vedenia Ministerstva spravodlivosti urobilo nie málo krokov. Krokom vpred, ktorý pomohol k zlepšeniu ich podmienok je zavedenie novej databázy činnosti probačných a mediačných úradníkov, ktorá odzrkadľuje aktuálny stav rozpracovaných a uzatvorených prípadov každého probačného a mediačného úradníka. Databáza je vedená na účel Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktoré okrem metodického riadenia určuje i počty probačných a mediačných úradníkov. Program umožňuje sledovať štatistiku práce jednotlivých probačných a mediačných úradníkov, a tým reflektovať aj na požiadavky zvýšenia ich počtu, prípadne zlepšenia ich materiálno-technického vybavenia.

Probačný a mediačný úradník má právo pri výkone svojej činnosti nahliadať do spisov, robiť si z nich výpisy a poznámky, prípadne kópie.⁴ Pri výkone svojej práce musí zachovávať mlčanlivosť, ale povinnosti mlčanlivosti sa nemôže dovoliavať vo vzťahu k policajnému orgánu, vyšetrovateľovi, prokurátorovi alebo súdu.⁵

Pri výkone svojej funkcie je povinný riadiť sa pokynmi senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora. V rámci organizačnej štruktúry súdu je administratívne podriadený riaditeľovi správy a predsedovi súdu. Ten ur-

⁴ § 6 ods. 7 ZoPMÚ.

⁵ § 7 ods. 1 ZoPMÚ.

čuje rozvrh práce a povoľuje účasť na vzdelávaní probačného a mediačného úradníka.⁶

V súvislosti so zavedením kontroly výkonu niektorých rozhodnutí elektronickým monitoringom nastala zmena aj v organizačnej štruktúre a v tejto súvislosti postavení probačných a mediačných úradníkov, ktorí zaujali miesta patriace pod krajské sudy a podliehajú predsedom krajských súdov v rámci pôsobnosti kraja. V každom kraji je vedúci oddelenia probácie a mediácie, ktorý je v pozícii vedúceho štátneho zamestnanca. Táto zmena nastala k 1. októbru 2015.

Probačné činnosti, t. j. činnosti, ktoré vykonáva v rámci náplne svojej práce probačný a mediačný úradník sú vymenované v § 3 ods. 1 a 2 ZoPMÚ. Probačný a mediačný úradník napomáha počas výkonu svojej práce tomu, „aby trestná vec mohla byť vo vhodných prípadoch prejednáva v niektorom z osobitných spôsobov trestného, alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením.“⁷

Ide konkrétne napr. o tieto činnosti:

obstarávanie podkladov týkajúcich sa osoby obvineného o jeho rodinnom, sociálnom a pracovnom prostredí,

utváranie podmienok na rozhodnutie o podmienenečnom zastavení trestného stíhania alebo schválení zmieru,

uskutočňovanie úkonov na účely uzavretia dohody medzi poškodeným a obvineným o náhrade škody, ktorá vznikla trestným činom alebo na účely odstránenia ujmy, ktorá vznikla trestným činom,

vykonávanie dohľadu nad správaním obvineného v priebehu skúšobnej doby a kontrola výkonu trestov nespojených s odňatím slobody,

uskutočňovanie ďalších úkonov pri výkone probácie a mediácie v trestnom konaní.⁸

uskutočňuje všetky činnosti týkajúce sa predbežného šetrenia v súvislosti so zavedením elektronického monitoringu osôb do ostrej prevádzky od 1. januára 2016.

Probačný a mediačný úradník uskutočňuje v rámci svojej pôsobnosti úkony na základe rozvrhu práce a vždy na základe písomného pokynu predsedu senátu, samosudcu a v prípravnom konaní prokurátora.

⁶ Bližšie k tomu pozri v: zákon č. 312/2001 Z. z. o štátnej službe.

⁷ § 3 ods. 1 ZoPMÚ.

⁸ § 3 ods. 1 písm. a)–e) ZoPMÚ.

Vo vhodných prípadoch v oblasti mediácie úkony uskutoční aj bez takého pokynu, najmä na základe podnetu poškodeného alebo obvineného, pričom o tom probačný a mediačný úradník bez zbytočného odkladu písomne informuje príslušný orgán činný v trestnom konaní.

Keby sa mali príkladmo vymenovať činnosti probačného a mediačného úradníka, nie je možné opomenúť ochranný a probačný dohľad, trest povinnej práce, trest domáceho väzenia, podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, podmienené upustenie od ochrannej výchovy s nariadením probačného dohľadu.

V zmysle rekognoskácie postavenia probačných a mediačných úradníkov v nemalej miere aj pod prizmou penitenciárnej a postpenitenciárnej starostlivosti je potrebné poukázať na ich podiel v rámci aplikácie probačných programov.

„Aplikácia probačných programov v praxi je jednou z dominantných ideí restoratívnej justície a zásady *ultima ratio*. Zdôrazňuje resocializačný proces a konkrétnu prácu s páchatelom, pričom primárnymi cieľovými skupinami probačných programov sú prvotrestaní jednotlivci a mládež.“⁹

Probačné programy sú určitým druhom sociálnych programov. Ich účelom je nadviazať kontakt s páchatelom, na základe tohto kontaktu určiť rizikovosť recidívy u tohto páchatela a definovať potreby, ktoré by viedli k jeho náprave a v neposlednom rade sú probačné programy zamerané na evaluáciu páchatelov.

Pilotný návrh minimálnych štandardov kvality probačného programu bol vytvorený v rámci projektu Výchovné a preventívne programy v sociálnej práci v trestnej justícii. Cieľom minimálnych štandardov je navrhnuť oblasti/princípy zabezpečujúce kvalitný a efektívny výkon probačných programov. Proces realizácie by mal byť založený i na princípe využívania idey restoratívnej justície (angl. restorative justice) a výskumom riadenej praxe (angl. evidence based practise). Realizácia probačného programu by mala vychádzať z cieľov restoratívnej justície (obnova trestným činom narušeného sociálneho prostredia, znižovanie rizika recidívy páchania trestnej činnosti, ochrana spoločnosti pred kriminalitou a pod.) ako i z výskumov riadenej praxe. Znamená to využívanie efektívnych a v praxi overených postupov so zameraním nielen na prácu s páchatelmi, ale aj ich rodinami a prácu s obeťami trestnej činnosti.

⁹ LULEI, M.: *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF Nitra, 2011. s. 54.

V poslednej pomyslenej časti príspevku sa s veľkou radosťou budem venovať zavedeniu elektronického monitoringu osôb.

Slovenská republika získala na financovanie projektu operačný program informatizácia spoločnosti s cieľom zavedenia elektronických služieb elektronického monitoringu osôb a vybudovania integrovaného informačného systému, ktorý umožní zefektívnenie práce probačných a mediačných úradníkov, prostriedky z európskych fondov v celkovej cene projektu 22,04 milióna EUR bez DPH. Realizovať sa má elektronický systém monitoringu pre počiatočný počet 2 000 osôb v trestnej aj netrestnej oblasti, prostredníctvom poskytovania cca 70 nových elektronických služieb.

Zámerom požiadaviek pri získavaní finančných prostriedkov za týmto účelom bolo okrem iného dlhodobé poukazovanie odbornej verejnosti na nevyhnutnosť zabezpečenia technických prostriedkov do aplikačnej praxe, nedostatok kapacít vo väzenstve a neudržateľnosť jeho financovania v súčasnosti nastavenom systéme, záväzok Ministerstva spravodlivosti SR v programovom vyhlásení Vlády SR, úspora verejných financií.

Je vytvorený predpoklad pre skutočnosť, že vytvorením základov pre elektronické monitorovanie možno využiť aj potenciál u odsúdených, ktorí sú umiestňovaní do otvorených oddelení počas výkonu trestu odňatia slobody pri opustení ústavu, rovnako ako je možné predpokladať, že sa zmenší riziko pri udelení mimoriadneho voľna na opustenie ústavu, alebo pri povolení opustenia ústavu pre odsúdených v uzavretých typoch ústavov.

Sú vytvorené predpoklady pre použiteľnosť elektronického monitoringu i pri podmienечnom prepustení odsúdených z výkonu trestu odňatia slobody, čo má v rozhodovacej praxi súdov výrazne pozitívny efekt pri zvažovaní rizika opätovného zlyhania a tieto poznatky nás oprávňujú predpokladať, že i v podmienkach Slovenskej republiky by zvýšili percento podmienечne prepustených osôb z výkonu trestu odňatia slobody.

Zavedením elektronického monitoringu sa docieli stabilizácia vývoja počtov väzených osôb, a to nielen ukladaním väčšieho počtu trestu domáceho väzenia a zmiernením výkonu trestu odňatia slobody elektronicky monitorovaným domácim výkonom, ale aj z dôvodu predpokladaného nárastu podmienечne prepustených väzených osôb.

Rovnako zásadne sa predpokladá pozitívny dopad na napĺňanie účelu výkonu trestu odňatia slobody z hľadiska vytvorenia vhodnejších predpokladov pre väzené osoby na riadne začlenenie sa do občianskeho života nena rušením sociálnych väzieb, resp. ich intenzívnym rozvojom a upevňovaním pred ukončením výkonu trestu odňatia slobody.

V januári 2015 bol schválený vládou Slovenskej republiky zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon“).

Zákon bol vypracovaný na základe Programového vyhlásenia vlády Slovenskej republiky (časť Súdnictvo „V rámci analyzovania možností zlepšenia situácie v oblasti väzenstva sa rezort spravodlivosti osobitne zameria na otázku možností ukladania alternatívnych trestov“), Plánu legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na rok 2014 a uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 453/2014 k materiálu „Odpoveď vlády Slovenskej republiky na Správu pre vládu Slovenskej republiky o návšteve Slovenskej republiky, ktorú uskutočnil Európsky výbor na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT) v dňoch 24. septembra až 3. októbra 2013“.

Cieľom zákona je vytvoriť legislatívne podmienky pre reálne využívanie kontroly dodržiavania niektorých (najmä súdnych) rozhodnutí technickými prostriedkami so zámerom zlepšenia využívania alternatívnych trestov alebo odklonov v trestnom konaní; zákon ďalej na tento účel nanovo vymedzuje inštitút probácie a zavádza možnosť premeny zvyšku trestu odňatia slobody na trest domáceho väzenia. Súčasťou zákona je aj realizácia vybraných opatrení Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania (CPT) v oblasti výkonu trestu odňatia slobody a väzby.

Prijatím rekodifikovaného Trestného zákona a Trestného poriadku sa s účinnosťou od 1. januára 2006 zaviedol do právneho poriadku Slovenskej republiky inštitút kontroly technickými prostriedkami, a to v súvislosti so zavedením (v tom čase) novej trestnej sankcie – trestu domáceho väzenia. Účelom tohto inštitútu bolo a je zabezpečiť kontrolu výkonu rozhodnutia, ktorým sa ukladá trest domáceho väzenia a napomôcť získať komplexné informácie o dodržiavaní podmienok uloženého trestu. Systém kontroly technickými prostriedkami však nebol k dnešnému dňu zavedený do praxe, dôsledkom čoho je aj pomerne ojedinelé využívanie a ukladanie tohto alternatívneho trestu v porovnaní s inými druhmi ukladaných trestov vzhľadom na celkový počet uložených trestov v analyzovanom období.

Ministerstvo spravodlivosti SR spustilo v roku 2014 projekt Elektronického systému monitoringu obvinených a odsúdených (ESMO), ktorý je spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja prostredníctvom Operačného programu Informatizácia spoločnosti. Jedným z cieľov projektu je práve naplnenie pôvodných ideí trestných reko-

difikácií a zavedenie funkčného systému kontroly technickými prostriedkami, ako aj podpora využívania odklonov a alternatívnych trestov („V priebehu krátkodobých trestov odňatia slobody nebolo možné úspešne rozvinúť reedukačné a resocializačné procesy, kým na druhej strane negatívny dopad izolácie páchatela od spoločnosti v prostredí iných páchatelov mal často negatívny dopad na samotného odsúdeného. Rozšírenie alternatívnych trestov má za cieľ posilniť zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je „ultima ratio“, ktoré treba uplatniť len vtedy, keď iné, menej závažné prostriedky boja proti zločinnosti, vrátane trestov bez odňatia slobody, zlyhali.“).

Vzhľadom na možnosti, ktoré toto technické riešenie ponúka, je možné využitie kontroly technickými prostriedkami aj pri výkone ďalších rozhodnutí vydávaných v trestnom konaní. Ide o rozhodnutia, ktorými sa ukladajú niektoré ďalšie alternatívne tresty (trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach), alebo ktorými sa ukladajú niektoré primerané obmedzenia alebo povinnosti spravidla v rámci probačného dohľadu (podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, podmienečné prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody, podmienečné zastavenie trestného stíhania, nahradenie väzby).

V snahe posilniť ochranu obetí domáceho násillia je možné využitie kontroly výkonu rozhodnutia aj v prípade nariadeného predbežného opatrenia v civilnom konaní, ktorým sa účastníkovi konania (agresorovi) nariaďuje, aby nevstupoval dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násillia.

Okrem využitia kontroly výkonu rozhodnutia v rámci trestného konania a občianskeho súdneho konania je možné použiť technické prostriedky aj v rámci kontroly odsúdených vo výkone trestu odňatia slobody.

Očakávané prínosy novej právnej úpravy možno približne zhrnúť nasledovne:

- Zvýšenie bezpečnosti občanov pomocou zavedenia elektronických služieb.

Projekt ESMO a predkladaný návrh zákona v konečnom dôsledku vytvára predpoklady k prelomu v boji s drobnou kriminalitou a neprispôsobivým správaním. Tam, kde sa doteraz systém probácie ukázal ako málo efektívny, nová technológia umožní ďaleko flexibilnejšiu a v konečnom dôsledku účinnejšiu kontrolu výkonu rozhodnutí i napríklad tých, ktorými je uložený alternatívny trest.

- **Zlepšená sociálna inklúzia odsúdených a zníženie recidívy**
Tradičný trest odňatia slobody a umiestnenie odsúdeného v ústave na výkon trestu je odstrašujúci a sťažuje prepusteným na slobodu zariadenie do riadneho života. Naproti tomu uloženie alternatívnych trestov zasahuje do života odsúdeného v obmedzenej miere, ktorá odsúdenému umožňuje ďalej vykonávať svoju prácu a viesť doterajší rodinný život. V skutočnosti alternatívny trest dokonca posilňuje vedenie riadneho života (napr. zákaz vychádzok v noci). Preto aj sociálna inklúzia po skončení trestu je omnoho jednoduchšia a pravdepodobnosť recidívy nižšia.
- **Zefektívnenie práce probačných a mediačných úradníkov**
Probační a mediační úradníci budú mať k dispozícii nástroje, ktoré budú namiesto nich vykonávať rutinné úkony zabezpečujúce kontrolu dodržiavania podmienok výkonu rozhodnutia. Rovnako budú mať k dispozícii komplexný agendový informačný systém pre spracovanie agendy probácie, mediácie a technickej kontroly výkonu rozhodnutí.
- **Zníženie nákladov na výkon trestu**
Alternatívne tresty môžu byť nielen oveľa efektívnejšie, ale náklady spojené s ich výkonom sú podstatne nižšie. Podľa odhadov by si dnes cca 25 % zo súčasného počtu väzňov (10 700) mohlo odpykávať alternatívny trest za zlomok nákladov.
- **Zvýšenie dôvery k alternatívnym trestom**
Návrh zákona prináša technológiu dôveryhodnej a spoľahlivej kontroly výkonu trestu, ktorá umožní reálnejšie využitie alternatívnych trestov. Ukladanie trestu domáceho väzenia je možné od 1. januára 2006 a v prvopočiatoch jeho zavedenia mal rastúcu tendenciu, ale stále bol počet takto odsúdených veľmi malý (za roky 2006–2012 bolo 222 odsúdených), posledné 3 roky má ukladanie trestu domáceho väzenia klesajúcu tendenciu v porovnaní s asi 2 500 odsúdenými, ktorí momentálne vykonávajú trest odňatia slobody v ústavoch na výkon trestu odňatia slobody, a vzhľadom na povahu a závažnosť trestných činov by si mohli odpykávať trest v domácom väzení.
- **Ochrana pred domácim násilím**
Služba elektronického monitoringu predstavuje silný nástroj varovania pre obete domáceho násillia. Obet domáceho násillia môže prostredníctvom využitia technických prostriedkov s dostatočným predstihom zistiť, že sa v jej blízkosti nachádza násillník.
Prijatá právna úprava predpokladá, že kontrolu technickými prostriedkami bude môcť nariadiť súd alebo prokurátor. Výkon nariadenej kontroly

technickými prostriedkami bude zabezpečovať probačný a mediačný úradník v spolupráci s operačným strediskom, ktorého činnosť bude zabezpečovať ministerstvo spravodlivosti, ktoré súčasne bude mať v správe používané technické prostriedky. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že kontrola technickými prostriedkami nie je sankčným mechanizmom, ale je nástrojom kontroly výkonu zákonom ustanovených rozhodnutí, ktorými sa ukládajú zákazy, povinnosti alebo obmedzenia (sankcie). Kontrolovaná osoba sa bude podieľať na náhrade nákladov, ktoré štátu budú vznikať s prevádzkou technických zariadení.

Z legislatívno-technického hľadiska pristúpil predkladateľ na základe vykonaných analýz k spracovaniu problematiky kontroly technickými prostriedkami formou samostatného zákona, a to aj vzhľadom na fakt, že Trestný zákon a Trestný poriadok v súčasnosti platnom a účinnom znení nevenuje tejto problematike dostatočnú pozornosť z hľadiska normatívneho vymedzenia. Vzhľadom na to, že zákon sa týka rozhodnutí, ktoré predstavujú vo svojej podstate legálny a legitímny zásah do ústavných práv (napr. obmedzenie slobody pohybu a pobytu, obmedzenie práva na súkromie) je namieste, aby aj systém kontroly dodržiavania týchto rozhodnutí bol upravený právnym predpisom so silou zákona. Z uvedeného dôvodu sa zákonná právna úprava nevyhýba (v nevyhnutnej miere) popri štandardných hmotnoprávných a procesnoprávných normách, ani normám technického charakteru. Povaha právnej úpravy a jej obsah v konečnom dôsledku vylučuje jej zakomponovanie do procesných kódexov (duplicitná úprava v oboch procesných kódexoch), a preto je namieste úprava matérie v samostatnom novom zákone.

Zákon predpokladá vydanie nových vykonávacích predpisov a zmenu existujúcich vyhlášok ministerstva spravodlivosti. V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že právna úprava bude dotváraná metodickými usmerneniami ministerstva spravodlivosti, a to na základe kompetencie zavádzanej v § 29 písm. d) zákona. Tieto metodické usmernenia detailne popíšu postup probačných a mediačných úradníkov pri realizácii ich úloh a oprávnení ustanovených zákonom.

Účinnosť zákona je rozdelená, a to od 1. júla 2015 vo vzťahu k návrhu zákona v čl. I a novelizácie v čl. VII a VIII, a od 1. januára 2016 vo zvyšnej časti (čl. II až VI) z dôvodu vytvorenia podmienok pre pilotnú prevádzku (od 1. júla 2015) a následnú plnú prevádzku od 1. januára 2016.

Na záver možno prehľadne zhrnúť celý zámer elektronického monitoringu osôb do prehľadnej štruktúrovanej schémy tak, ako bola pripravená členmi pracovných skupín pri Ministerstve spravodlivosti Slovenskej republiky,

participujúcich na zavádzaní projektu elektronického monitoringu a ktorá slúži k celkovej prezentácii a propagácii projektu.

Elektronický systém monitoringu osôb

Cieľ projektu:

- Zavedenie elektronických služieb elektronického monitoringu osôb a vybudovanie integrovaného informačného systému, ktorý umožní zefektívnenie práce probačných a mediačných úradníkov.
- Realizácia elektronického systému monitoringu pre počiatočný počet 2 000 osôb v trestnej aj netrestnej oblasti prostredníctvom poskytovania cca 70 nových elektronických služieb.

Financovanie projektu: Operačný program informatizácia spoločnosti (OPIS)

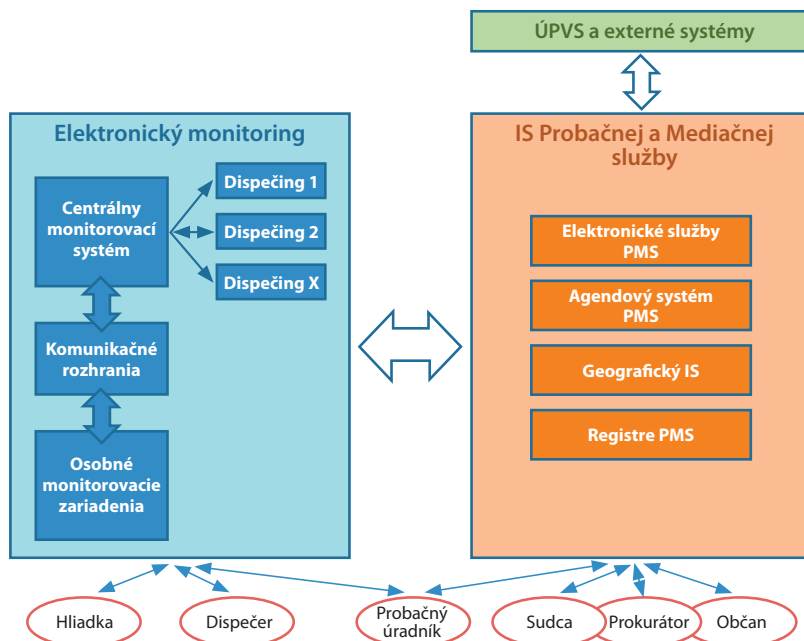
Cena projektu: 22,04 mil. eur bez DPH

Hlavné časové míľniky projektu: testovacia prevádzka – 2. polrok 2015, ostrá prevádzka – od roku 2016

Všeobecné možnosti praktickej aplikácie ESMO – trest domáceho väzenia, trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, probačný dohľad, podmienené zastavenie trestného stíhania, ochranný dohľad, obmedzenie priblíženia sa k určeným osobám (ochrana najmä obetí domáceho násillia), obmedzenie priblíženia sa k určeným miestam/lokalitám, kontrola zákazu požívania alkoholických nápojov, informovanie organizátorov športových, kultúrnych a iných hromadných podujatí.

Dosahy projektu – zníženie nákladov na väzbu a výkon trestu odňatia slobody, pokles recidívy, resp. pokračovania páchania trestnej činnosti, zvýšenie šance resocializácie delikventov, ochrana rodiny – zmiernenie ekonomických a sociálnych následkov väzobného postihu odsúdeného a jeho rodinných príslušníkov, ochrana obetí domáceho násillia, resp. obetí opakujúcich sa fyzických útokov zo strany útočníka, obmedzenie výtržníctva na spoločenských podujatiach, ochrana citlivých lokalít (školy, parky, detské ihriská...), napr. pred odsúdeným za sexuálny delikt.

Technický koncept projektu

Typy monitoringu

- Telefonický monitoring prítomnosti
- Domáce väzenie
- Domáce násilie
- Zákaz požívania alkoholu
- Väzba
- Kombinácie typov monitoringu

Domáce väzenie

Poverená osoba (probačný úradník) môže diskrétno monitorovať prítomnosť monitorovanej osoby v určenom priestore

Dohľadové centrum (dispečing) je prostredníctvom systému informovaný o všetkých udalostiach v priebehu monitoringu a rozhoduje o ďalšom postupe

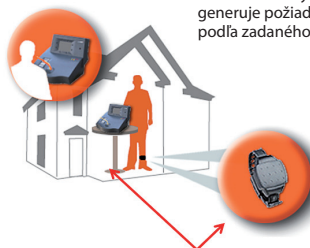

Monitorovaná osoba má autorizované inštalované osobné monitorovacie zariadenie, ktoré vysiela konštantný RF signál detekovaný monitorovacou stanicou

Zákaz požitia alkoholu

Monitorovaná osoba na základe akustickej výzvy monitorovacej stanice vykoná dychovú skúšku

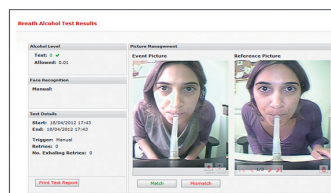
Monitorovacia stanica analyzuje vzorku, a zosníma tvár testovanej osoby

Monitorovacia stanica monitoruje prítomnosť osoby na základe komunikácie s osobným monitorovacím zariadením (náramkom) a odosiela informácie o pobyte osoby do monitorovacieho centra

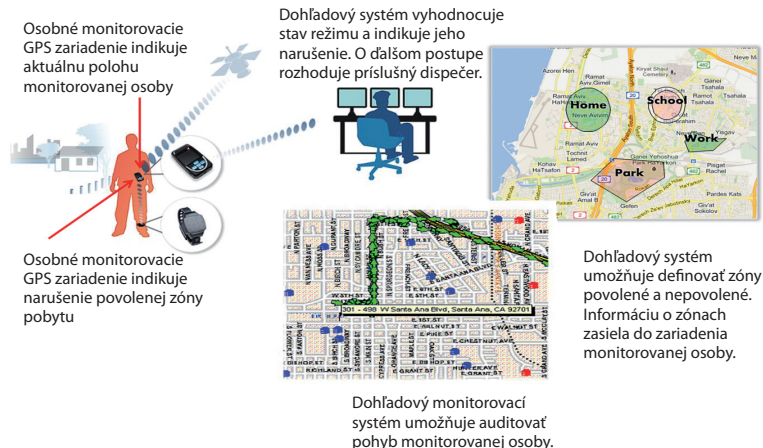
Monitorovací systém automaticky generuje požiadavky na test podľa zadaného režimu

Dohľadový systém vyhodnocuje identitu testovanej osoby a výsledok testu na prítomnosť alkoholu. Dispečer rozhoduje o ďalšom postupe v prípade nejednoznačnej identity, resp. výsledku testu

Obmedzenie pobytu osoby v zakázanej zóne

Domáce násilie

Dohľadový systém monitoruje vzájomnú polohu obeť a útočníka. V prípade nedovoleného priblíženia automaticky varuje obeť. Systém zaznamenáva údaje o polohe útočníka. V prípade nedostupnosti GPS indikuje nedovolené priblíženie na základe notifikácie vyvolanej priblížením indikovaným RF signálom.

Osobné monitorovacie zariadenie obeť informuje obeť o priblížení sa útočníka.

Obeť reaguje opustením miesta, resp. informovaním dispečingu telefonickým hovorom.

Útočník je monitorovaný rovnakým technologickým spôsobom ako v prípade obmedzenia pobytu. Zákaz priblíženia sa k obeť je možné kombinovať s režimom obmedzenia pobytu.

Výstupy projektu

- Návrh zmien a doplnení, ako aj tvorba novej legislatívy týkajúcej sa praktickej aplikácie elektronického systému monitoringu osôb
- Vybudovanie orgánu kontroly/centrály/dispečingu elektronického monitoringu vrátane centrálného úložiska údajov o monitorovaných osobách, príslušnej HW vybavenosti, sieťovej infraštruktúry, back-up centra a pod.
- Vybudovanie informačného systému pre probačných a mediačných úradníkov zabezpečujúceho priebeh monitoringu v teréne, resp. domácnostiach monitorovaných osôb.
- Vybudovanie systému pre sudcov a prokurátorov s rozhraním na udeľovanie alternatívnych trestov a sledovanie priebehu trestu s možnosťou aktívneho vstupu do procesu.
- Nové registre rezortu (napr. register monitorovaných osôb, register probačných a mediačných úradníkov).

Využitie ESMO v SR v trestnej oblasti

Výkon trestov a ochranného opatrenia – trest domáceho väzenia, trest zákazu pobytu, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, ochranný dohľad.

Väzba – nahradenie väzby

Dohľad v rámci uloženej skúšobnej doby – podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom, podmienené prepustenie z výkonu trestu odňatia slobody s nariadeným probačným dohľadom, podmienené zastavenie trestného stíhania.

Trest domáceho väzenia – kontrola výkonu trestu výlučne prostredníctvom využitia technických prostriedkov (ESMO), zvýšenie trestnej sadzby pre uloženie trestu domáceho väzenia z 1 roka na 2 roky (len u prečínov), rozšírenie možnosti ukladania trestu domáceho väzenia aj na mladistvých, vyjadrenie/súhlas odsúdeného a ostatných členov domácnosti.

Legislatívne úpravy – § 53 TZ a § 435 TP, zákon o ESMO

Trest zákazu pobytu

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach – úprava možnosti kontroly týchto trestov aj prostredníctvom využitia technických prostriedkov (ESMO).

Legislatívne úpravy – §§ 62 a 62a TZ, § 434 TP, doplnenie odkazu na možnosť kontroly technickými prostriedkami, zákon o ESMO.

Ochranný dohľad – úprava možnosti kontroly výkonu ochranného dohľadu technickými prostriedkami (ESMO).

Legislatívne úpravy – §§ 76–80 TZ, §§ 454–455 TP, doplnenie odkazu o možnosť kontroly technickými prostriedkami a povinnosti túto kontrolu strpieť, zákon o ESMO.

Nahradenie väzby – upraviť možnosť využitia kontroly technickými prostriedkami v rámci dohľadu, ktorým sa nahrádza väzba, resp. pri kontrole uložených obmedzení alebo povinností pri nahradení väzby.

Legislatívne úpravy – § 82 ods. 3 TP, zákon o ESMO

Probačný dohľad v rámci skúšobnej doby – upraviť možnosť využitia kontroly technickými prostriedkami v rámci výkonu dohľadu, resp. pri kontrole uložených obmedzení alebo povinností v rámci uloženej skúšobnej doby.

Legislatívne úpravy – § 51 TZ, zákon o ESMO

Využitie ESMO v SR v civilnom práve

Nariadenie predbežných opatrení – zákaz priblíženia sa k určenej osobe, zákaz priblíženia/zdržiavania sa na určenom mieste.

Veľmi úspešne prebehla pilotná prevádzka so začiatkom 1. júla 2015, v ktorej do 22. júla prebiehala úvodná fáza prípravy systému, režimov a scenárov. Samotná monitorovacia fáza pilotnej prevádzky zahŕňala 5 etáp, každá etapa trvala týždeň, v čase od 22. júla 2015 do 25. augusta 2015. Aplikovaný bol monitoring trestu domáceho väzenia, monitoring zákazu pobytu, zákazu priblíženia, hlasový monitoring a monitoring zákazu požívania alkoholických nápojov. Počas pilotnej prevádzky bolo územné pokrytie v rámci celej Slovenskej republiky, zapojených bolo 156 odsúdených v piatich otvorených oddeleniach, 23 figurantov z rád študentov Akadémie Policajného zboru a Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy, 4 figurantov z rád novinárov, 5 figurantov z rád pracovníkov ZVJS, 29 probačných a mediačných úradníkov a 4 dispečeri a 4 stážisti. Testovanie počas pilotnej prevádzky sa uskutočňovalo prevažne na základe plánovaných testovacích scenárov, ale aj neplánovaných udalostí, ktoré vyvolávali figuranti. Na základe vyhodnotenia

celého projektu prevádzky bolo možné skonštatovať, že testované riešenie je vybudované podľa schválenej technickej dokumentácie a je funkčné a schopné prevádzky a MS SR bude môcť realizovať v plnom rozsahu ostrú prevádzku od 1. januára 2016.

Záverom možno konštatovať, že aj zvýšenou pozornosťou na prácu probačných a mediačných úradníkov vo všetkých súvislostiach z každého uhla pohľadu a zavedením elektronického monitoringu osôb, sú identifikované problémy v tejto oblasti na výrazne nižšom percentuálnom stupni, ako by tomu bolo ešte pred pár rokmi.

Resumé: The following data present basic information on legal norms of the criminal law related to the probation and mediation practice. Probation and mediation law stipulates powers and duties of probation and mediation civil servants in the Slovak Republic. The law comprises the following acts:

1. Act No. 550/2003 Coll. on Probation and Mediation Civil Servants
2. Act No. 549/2003 Coll. on Judicial Officers
3. Penal Act No. 300/2005 Coll.
4. Act No. 301/2005 Coll. on Penal Code
5. Act No. 312/2001 Coll. on Civil Service
6. Act No. 78/2015 Coll. on Inspection of Execution of Some Decisions Through Technical Equipment

Methodology and concept of execution of probation and mediation is governed by the Ministry of Justice of the Slovak Republic. Under its Criminal Law Section, there was established the Criminal Probation, Mediation and Prevention Department. Due to the introduction of inspection of execution of some decisions by electronic monitoring, an organizational change was carried out – there was established an operational centre at the Ministry of Justice of the Slovak Republic under its Criminal Law Section. In order to ensure probation and mediation, the Probation and Mediation Board – which was founded according to a special statute issued on March 9th, 2012, – was restored as an advisory body to the Minister of Justice. In accordance with the Statute, the Probation and Mediation Board consists of judges, attorneys and prosecutors, probation and mediation civil servants, representatives of state authorities and professionals from both, the theory and the practice.

Among activities of probation and mediation civil servants, we cannot omit protection and probation supervision, mandatory work, house arrest, conditionally suspended execution of a prison sentence under probation supervision, conditional release of a person convicted of a crime prior to the expiration of his/her term of imprisonment, conditional suspension of protection education – subject to the probation supervision.

With regard to recognition of the position of probation and mediation civil servants, as well as with regard to penitentiary and postpenitentiary measures,

it is necessary to point out their participation in the application of probation programmes.

Probation programmes are a kind of social programmes. Such probation programme aims at establishing a contact to an offender. Based on such contact, there will be determined the offender's level of risk of recommitment, as well as demands which could help his correction. The probation programmes also aim at evaluating offenders.

I would be happy to treat the introduction of e-monitoring of persons in the last part of my paper.

The Slovak Republic acquired an operational programme "Society Goes Information" aiming at implementation of IT-services for e-monitoring of persons and development of integrated information system enabling activities to be carried out by probation and mediation civil servants more effectively. The total sum of 22.04 EUR free of VAT will be paid from respective EU-funds. The monitoring e-system will provide ca. 70 new e-services and 2.000 persons – both convicted and non-convicted – will be monitored at the beginning.

General possibilities of the practical application of ESMO – the following sentences and punishments: house arrest; ban on stay; ban on participation at public events, probation supervision, conditional suspension of penal proceedings, protection supervision, order of protection (restriction to come closer to determined persons to protect victims of mainly domestic violence), restriction to come closer to determined places/locations, control of alcohol prohibition, as well as to inform organizers of sports, cultural and other public events.

At the end, I can state that a bigger focus on the work of probation and mediation civil servants in all connections and from all aspects can substantially reduce problems of this sphere through the introduction of e-monitoring of persons and help achieve the number we had here a couple of years ago.

Literatúra

1. LULEI, M.: *Sociálna práca v trestnej justícii a probácia*. Nitra: UKF Nitra, 2011. s. 46. ISBN 978-80-8094-945-7
2. <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1746>
3. http://www.cepprobation.org/uploaded_files/Summary%20information%20on%20the%20Netherlands.pdf

Kontakt:

doc. JUDr. Lucia Kurilovská, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

810 00 Bratislava

Akadémia Policajného zboru
Sklabinská 1
831 06 Bratislava-Rača
lucia.kurilovska@minv.sk
lucia.kurilovska@gmail.com

UPLATŇOVANIE MEDIÁCIE V SLOVENSKÝCH PODMIENKACH

Application of the Mediation in the Conditions of the Slovak Criminal Justice System

Gabriela Lubelcová

Abstrakt: Príspevok sa zameriava na rozbor uplatňovania inštitútu mediácie v praxi a riešenia trestných vecí na Slovensku. Mediáciu pokladáme za najvýznamnejší inštitút reprezentujúci model restoratívnej spravodlivosti, a preto ho pokladáme za významný ukazovateľ akceptácie jej princípov v systéme trestnej justície na Slovensku. Cieľom príspevku je analýza jeho uplatňovania v trestno-právnej praxi. Využíva pritom dostupné dáta zo štatistik Ministerstva spravodlivosti SR, ktoré poskytujú informácie o stave a trendoch uplatňovania tohto inštitútu tak v celoslovenskom, ako aj regionálnom pohľade. Štatistické údaje preukazujú pokles jeho uplatňovania v praxi a veľmi diferencovaný obraz jeho využívania na okresnej úrovni. Nízka miera, ba až absencia jeho uplatňovania na niektorých okresných súdoch, poukazuje na nízku úroveň pripravenosti tak orgánov činných v trestnom konaní, ako aj slabú úroveň informovanosti verejnosti o tomto inštitúte v praxi.

Kľúčové slová: mediácia, prehľad agendy mediácie, podmienky uplatňovania mediácie v praxi.

Abstract: The contribution is focused on analysis of application of mediation in criminal justice practice in the Slovak Republic. We treat the mediation as the most important institute of the restorative model of criminal justice. Therefore we consider mediation as a significant indicator of its correct application in practice. The goal of the contribution is analysis of evidence and statistical data about the situation and trends in the application of mediation in the criminal law process in the Slovak Republic. The statistical data point to the decrease of number of mediations and demonstrate its uneven application in a trial on a local level. The low rate may the absence of its application by some trial institutions prove by evidence an inadequate competence of the responsible institutions for its application as well as a low public awareness about its use in criminal cases.

Key words: mediation, application of the mediation in practice, conditions of the application.

1. ÚVOD

Restoratívny model spravodlivosti predstavuje alternatívu k tradičnému kárnemu (retributívnemu) modelu spoločenskej reakcie na kriminalitu. Podľa H. Zehra v západnej histórii pôsobili dva modely spoločenskej reakcie na zločin: model komunitnej spravodlivosti a model štátnej spravodlivosti.¹ Model komunitnej spravodlivosti je postavený na nažitých normách sociálnej etiky spoločenstva, je v podstate neupraveným zákonom a často postavený na vyjednávaní a na odškodnení. Tento model riadil naše chápanie spravodlivosti väčšinu našej histórie. Model štátnej spravodlivosti bol budovaný s rozvojom štátneho mechanizmu, verejnej moci a právnych noriem.² Začal sa budovať už v starovekých spoločnostiach, ale rozhodujúcim sa stal v posledných storočiach. Štátna spravodlivosť je postavená na právnych normách, racionalite a striktnom dodržiavaní pravidiel a procedúr trestania. Je to spravodlivosť predpísaná, hierarchizovaná a založená na trestaní ako kľúčovej spoločenskej reakcii na kriminalitu. Táto paradigma, postavená na dominantnom postavení štátu a trestaní, vyjadruje retributívny alebo odplatný prístup. Reprezentuje modernistický model trestnej spravodlivosti ako inštitucionalizovaný systém založený na dominancii právnej regulácie kriminálneho správania.³

Moderná spoločnosť postupne presunula trest do inštitucionálnej, neosobnej a symbolickej podoby – ujmu reprezentuje predovšetkým obmedzenie individuálnej slobody a akt uväznenia. K základnej funkcii trestu sa postupne pripájala ďalšia funkcia spojená s humanizáciou väznenstva – resocializačná funkcia. Jadrom tohto modelu spoločenskej reakcie na kriminalitu však zostáva trest, ktorý má symbolicky odčiniť minulosť a preventívne chrániť budúcnosť pred nechceným správaním. Ako uvádza C. Shearing, ide o poňatie spravodlivosti založenej na morálnej rovnováhe, symbolizovanej škálami spravodlivosti: bolo ublížené – má byť potrestané. Ide o spôsob myslenia, zameraný na to, čo bolo v minulosti.⁴

Vývoj kriminality, kríza etiologickej paradigmy v kriminológii a vývoj trestnej politiky však vystavil kritickému reflektovaniu tento model kár-

¹ ZEHR, H. Retributive Justice, Restorative Justice. In *A Restorative Justice Reader*. (ed. Johnstone, G.). Devon: Willan Publishing, 2003. s. 69–82.

² URBANOVÁ, M. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.

³ FINNEGAN, T. The Nature of the Sociological Enterprise and the Strains of Modernity. In *Theory and Practice in Sociology*. (ed. Marsh, I.). London: Prentice Hall, 2002. s. 138.

⁴ SHEARING, C. Punishment and the Changing Face of the Governance. In *Punishment and Society*. 2001, vol. 3, no. 2, p. 206.

nej spravodlivosti. Kľúčovým prvkom tejto kritickej reflexie je hodnotenie kontrafinalitného účinku väznenia. Napriek snahám o reformy väznenia, sa uväznenie spája s rizikami efektu prisonizácie, imobilizácie a stigmatizácie.⁵ Podľa Z. Baumana väznenia napokon často pôsobia ako sebanapĺňajúce sa proroctvo. Neznamená to, že by nejestvovali aj iné príčiny kriminality, ale vylúčenie, praktizované prostredníctvom systému väznenia, sa stáva integrálnou súčasťou sociálnej reprodukcie zločinu.⁶

Vnímanie kontrafinalitných účinkov väznenia ako najfrekvencovanejšej podoby spoločenskej reakcie na kriminalitu prispelo k spochybneniu základnej filozofie trestania. Vypuklo sa prejavilo práve v čase nárastu kriminality a následného rastu väzenskej populácie, ktorý otvoril otázku ekonomickej a sociálnej efektívnosti takejto stratégie spoločenskej reakcie na kriminalitu. Nové impulzy priniesli aj viktimologicky orientované prístupy, ktoré odhalili, že retributívny systém trestnej spravodlivosti nezohľadňuje dostatočne práva a potreby obetí trestných činov, ktorým by sa mala venovať väčšia pozornosť. Koncom 20. storočia tak začínajú dostávať konkrétnejšiu podobu snahy a predstavy o novom chápaní trestnej spravodlivosti. Formuje sa nová penologická teória trestania,⁷ podľa ktorej má trest predovšetkým umožniť, aby bola kompenzovaná všetka škoda spôsobená trestným činom, a to nielen materiálna, ale všetky ďalšie ujmy. Trest uložený páchateľovi a spôsob jeho výkonu má predovšetkým umožniť, aby medzi páchateľom a obeťou (a v širšom zmysle slova vo vzťahu k celej spoločnosti) došlo k obnove sociálnych vzťahov narušených spáchaným trestným činom.⁸ Ide o model restoratívnej spravodlivosti, ktorá je založená na snahe zahojiť rany obeť, páchateľa a spoločnosti spôsobené trestným činom.⁹

Model je dominantne spojený s uplatňovaním alternatívnych trestných sankcií a alternovania tradičného trestného procesu so zvýznamňovaním pozície a práv obetí trestných činov. Tento smer alternatívnych opatrení má výsostne depenelizačný charakter. Najčastejšie sa uplatňuje ako vyrovnanie formou dohody medzi páchateľom a obeťou trestného činu za pomoci sprostredkovateľa – mediátora.

⁵ LUBELCOVÁ, G. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality. In *Sociológia*. 2005, roč. 37, č. 1, s. 43–45.

⁶ BAUMAN, Z. Social Issues of Law and Order. In *British Journal of Criminology*. 2000, vol. 40, s. 205–221.

⁷ KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice? In *Trestní právo*. 2003, č. 3, s. 2.

⁸ KARABEC, Z. Účel trestání. In *Kriminalitika*. 2000, č. 2, s. 112.

⁹ Třetí konference Evropské kriminologické společnosti. Helsinky, august 2003. Praha: IKSP, 2003. Interný materiál.

Restoratívny model neznamená iba uplatňovanie alternatívnych sankcií, ale komplexnú zmenu filozofie prístupu k páchatelovi a spoločenskej reakcii na jeho previnenie. Podľa Shearinga sa nesnaží dominantne o potrestanie páchatelov a ich izoláciu, ale o odčinenie nepriaznivých dôsledkov trestného činu a znovuoobnovenie vzťahu so spoločenstvom za aktívnej spoluúčasti páchatateľa.¹⁰ Na rozdiel od trestajúcej spravodlivosti sa tak neobracia na minulosť, ale je orientovaný do budúcnosti, k budúcemu fungovaniu páchatateľa.¹¹

Do procesu obnovy sú zapojení predovšetkým páchatel a obeť trestného činu. Sila účinku alternatívneho trestu vyrovnania je práve v priamej konfrontácii páchatateľa s konkrétnym človekom, ktorého poškodil a nepriaznivými účinkami, ktoré mu spôsobil. Táto konfrontácia môže priniesť obnovu bezprostrednej morálnej dimenzie, ktorú málokedy môže poskytnúť inštitucionalizovaný a formalizovaný trestný proces, ktorý navyše často prebieha s výrazným časovým odstupom od trestného činu. Do procesu prejednávania môžu byť ale zapojení aj ďalší významní členovia komunity, resp. sociálneho okruhu páchatateľa, ktorí môžu prispieť k obnove sociálnych vzťahov a priaznivej reintegrácii páchatateľa. Označenie komunita je v prípade restoratívnej spravodlivosti značne široké – môžu to byť rodinní príslušníci, priatelia, susedia, kolegovia, lokálne spoločenstvo a pod. Zainteresovanosť týchto ľudí do procesu vyrovnania znamená posilnenie morálneho záväzku odčiniť nepriaznivé účinky trestného činu zo strany páchatateľa, ako aj výkon neformálnej kontroly nad jeho ďalším správaním.

Týmto spôsobom sa restoratívna spravodlivosť približuje k vyššie spomínanému komunitnému modelu, ktorý mal významné postavenie v spoločenskej reakcii na kriminalitu v tradičnej spoločnosti a reprezentuje akúsi revitalizáciu neformálnej, sociálne ukotvenej reakcie na kriminalitu.¹²

Základným charakteristikám modelu restoratívnej spravodlivosti a teoretickým otázkam jeho vymedzenia bola venovaná minuloročná konferencia organizovaná Právnickou fakultou TU v rámci takto zameranej vedecko-výskumnej úlohy. Tohtoročná konferencia je dominantne orientovaná na problémy a otázky jej aplikácie v trestnoprávnom procese. Vo svojom príspevku sa preto sústredím na vyhodnotenie aplikácie inštitútu mediácie, kto-

¹⁰ SHEARING, C. Punishment and the Changing Face of the Governance. In *Punishment and Society*. 2001, vol.3, no. 2, p. 215.

¹¹ BRAITHWAITE, J. The New Regulatory State and the Transformation of Criminology. In *British Journal of Criminology*. 2000, vol. 40, p. 230.

¹² LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie*. Bratislava: Veda 2009. s. 19–20.

rý vzhľadom na vyššie uvádzané charakteristiky restoratívnej spravodlivosti najlepšie reprezentuje jej filozofiu a princípy. Prostredníctvom dostupných štatistických dát a niektorých vlastných zistení sa pokúsime charakterizovať situáciu v jej doterajšej aplikácii v trestnoprávnej praxi, zhodnotiť mieru uplatňovania jej teoreticky konštituovaných zásad a priniesť námety pre jeho ďalšie praktické uplatňovanie a presadzovanie.

2. VÝVOJ APLIKÁCIE MEDIÁCIE V SLOVENSKOM TRESTNOPRÁVNOM SYSTÉME

V slovenských podmienkach sa inštitút mediácie začal uplatňovať pomerne nedávno. Úzko súvisel s celkovou rekodifikáciou trestného práva, o potrebe ktorej sa začalo intenzívne uvažovať už koncom 90. rokov minulého storočia. V máji 2000 bol uznesením vlády prijatý legislatívny zámer trestného zákona a trestného poriadku, ktorým sa zakotvil proces prípravy novej trestnoprávnej legislatívy. Jedným zo základných proklamovaných východísk novej podoby trestného práva v tomto dokumente bol ideový zámer dosiahnuť ochranu práv a slobôd občanov a ochranu demokratického štátneho a spoločenského zriadenia predovšetkým mimotrestnými prostriedkami. Na protiprávne konanie je treba reagovať prostriedkami trestného práva až v krajných prípadoch, v súlade s jeho subsidiárnou úlohou v právnom poriadku. Trestné právo nemá považovať trest za odplatu za spáchaný čin a má vytvárať predpoklady pre sociálnu reintegráciu páchateľov, ako aj zaistenie primeranej satisfakcie obetiam trestných činov. Za jeden z primárnych cieľov novej kodifikácie bol proklamovaný cieľ vytvoriť strategické smerovanie k perspektívnej dekriminalizácii a depenalizácii trestného zákona pri súčasnom respektovaní ochrany spoločnosti represívnymi opatreniami v oblasti jej najväčšieho ohrozenia. Ako jeden z nástrojov dosiahnutia primárnych cieľov bol formulovaný zámer zmeniť celú filozofiu ukladania trestných sankcií, v rámci ktorej bude treba predovšetkým zmeniť hierarchiu sankcií tak, aby v jej rámci bol trest odňatia slobody chápaný ako ultima ratio, klásť dôraz na individuálny prístup pri riešení trestných vecí na základe širokej možnosti využitia alternatívnych sankcií a odklonov s cieľom zaistiť pozitívnu motiváciu páchateľa.¹³ Predpokladom väčšej diferenciácie trestania bol návrh novej kategorizácie trestných činov na základe bipartície na zločin a prečin, za

¹³ Legislatívny zámer trestného zákona a trestného poriadku, 2000, s. 2, dostupné na: www.justice.gov.sk, 2006.

zachovania pojmu trestný čin ako nadradeného termínu. Deklarovaným zámerom kategorizácie bolo práve rozšírenie priestoru pre uplatňovanie alternatív a odklonov. Osobitná pozornosť bola venovaná špecifike trestnoprávneho postihovania kriminality mládeže, kde sa predpokladalo vytvorenie systému trestného súdnictva nad mládežou, založeného na špecializovaných senátoch všeobecných súdov, za prioritného uplatňovania alternatívnych spôsobov konania (odklonov) a alternatívnych trestnoprávných sankcií (sociálnovýchovné opatrenia a tresty nespojené s odňatím slobody). Treba však podotknúť, že špecializovaný model súdnictva nad mládežou sa do praxe nepodarilo doposiaľ presadiť.

V navrhovanom systéme sankcií figurovali ako alternatívne všeobecne prospešné práce, probácia (ako dohľad nad odsúdeným pri podmienčne odloženom treste), domáce väzenie a odporúča sa zväziť vytvorenie ďalších účinných sankcií, napr. komunitných. Model mediácie alebo vyrovnania medzi obeťou a páchatelom sa v zámere *expresis verbis* neuvádza.

Inštitút mediácie sa napokon do slovenského právneho systému nezaviedol rekodifikáciou, ktorá vstúpila do platnosti prijatím nového trestného zákona a trestného poriadku s účinnosťou od 1. 1. 2006, ale ešte skôr samostatným zákonom č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch. Zákon sa začal uplatňovať od januára 2004. Napriek konceptuálnemu prepojeniu s cieľmi, zásadami a filozofiou celkovej rekodifikácie trestného práva sa tak tento inštitút dostal do istej miery mimo rámca kľúčového právneho dokumentu reprezentujúceho zásadnú zmenu trestnoprávnej regulácie kriminality. Prax etablovania mediácie v slovenských podmienkach neskôr preukázala jej určitú odtrhnutosť od trestnoprávnej praxe a ťažkosti pri jej presadzovaní. Domnievame sa, že boli spôsobené práve takýmto formálnym oddlenením od komplexného kódexu trestného práva.

Nie práve šťastnou voľbou bolo aj spojenie probácie a mediácie v jednej zákonnej norme. Probácia ako organizovanie a výkon dohľadu nad obvineným, obžalovaným alebo odsúdeným, spojená s kontrolou, dohľadom a pomocou obvinenému (podľa zákona č. 550/2003 Z.z.) a mediácia ako mimosúdne sprostredkovanie riešenia sporu medzi poškodeným a obvineným (podľa zákona č. 550/2003 Z.z.) síce reprezentujú alternatívne podoby riešenia trestných vecí a majú niektoré spoločné činnosti, ale svojím obsahom predsa len predstavujú odlišné postupy, ktorých profesionalizácia si vyžaduje špecifikáciu. Označenie úradníka taktiež nie je najvhodnejšie pre výkon oboch inštitútov – evokuje skôr administratívny obsah a výkon činnosti ako kvalifikovanú prácu s páchatelom.

Pre etablovanie probácie a mediácie bolo už v roku 2001 na Ministerstve spravodlivosti SR, v sekcii trestného práva, zriadené miesto odborného referenta, ktorého úlohou bolo koordinovať prípravu a realizáciu pilotného projektu probačnej a mediačnej služby. V rokoch 2002–2003 bol spustený pilotný projekt, do ktorého boli zapojené tri vybrané okresné sudy. Skúsenosti boli využité pri príprave zákona o probačných a mediačných úradníkoch.

Status probačných a mediačných úradníkov bol v zmysle zákona koncipovaný ako štátny zamestnanec, tvoriaci súčasť odborného aparátu na okresných úradoch. V roku 2004, kedy zákon vstúpil do platnosti, boli na každom okresnom súde plánované a vytvorené dve miesta, teda celkovo sa počítalo so 110 pracovníkmi. V roku 2006 pracovalo na týchto miestach už 116 pracovníkov.

V roku 2006 bol pod školiťelským vedením autorky príspevku v rámci diplomovej práce S. Hrončekovej¹⁴ realizovaný výskum aplikačnej praxe probácie a mediácie na Slovensku, ktorý vyhodnotil prvé skúsenosti z ich uplatňovania. Výskumnú vzorku predstavovali všetci aktívne pracujúci probační a mediační úradníci pri okresných súdoch na Slovensku, ktorých bolo v čase realizácie výskumu 97. Zber dát sa realizoval dotazníkovou metódou, prostredníctvom štandardizovaného dotazníka s 25 otázkami v apríli 2006. Podľa výsledkov výskumu bolo možné všeobecne konštatovať, že probácia a mediácia na Slovensku je v začiatkoch a často svojím obsahom nezodpovedá zahraničným modelom jej realizácie. Potvrdilo sa, že základom práce respondentov bola najmä úradnícka administratívna činnosť, ktorú veľmi často alebo často vykonávalo spolu až 96 % opýtaných. Ďalšími, najčastejšie vykonávanými činnosťami, bola potom komunikácia s klientom (63 %) a komunikácia so spolupracujúcimi inštitúciami (26 %). Až na posledných priečkach v intenzite vykonávania bolo poskytovanie poradenstva pre klientov a riešenie ich problémov. Prácu v teréne vôbec nevykonávalo alebo len občas 94 % respondentov.

Výskum zistil značné nerovnomerné rozdelenie výkonu mediácií, keď necelá pätina pracovníkov (17 % respondentov) vykonala takmer $\frac{3}{4}$ prípadov (viac ako 70 %). Týka sa to niektorých krajov, čo naznačuje značnú regionálnu diferencovanosť pri uplatňovaní inštitútu mediácie. Celkovo však môžeme konštatovať, že v prvých rokoch po zavedení uplatňovania mediácie nebolo veľmi frekventované. To reflektovali aj samotní respondenti, keď takmer $\frac{3}{4}$ z nich považovalo využívanie oboch inštitútov za nedostatočné. Za hlav-

¹⁴ HRONČEKOVÁ, S. Skúsenosti z aplikácie alternatívnych trestných sankcií (aplikačná prax probácie a mediácie na Slovensku). Diplomová práca. Bratislava: FFUK 2006.

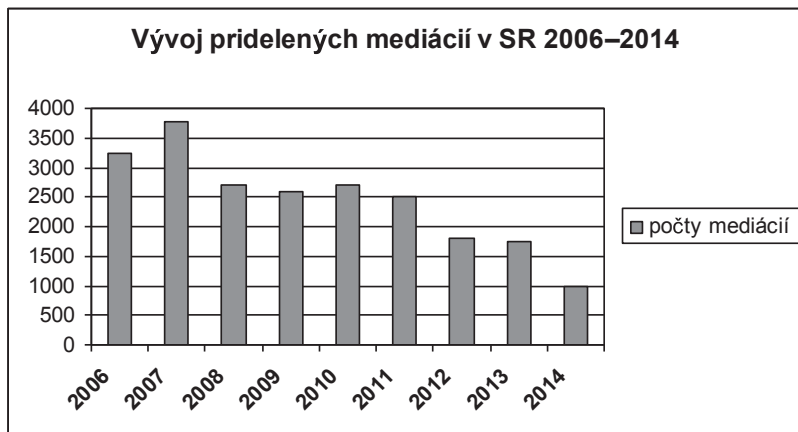
nú príčinu tohto stavu považovali nedostatočnú všeobecnú informovanosť o týchto inštitútoch.

Čo sa týka impulzu na výkon mediácie, najčastejšie prichádzala od prokurátora (78 %) alebo od sudcu (70 %). Relatívne často o ňu žiadali aj samotní obvinení (48 %), menej často polícia alebo vyšetrovateľ. Najmenej aktívni boli samotní poškodení (len 18 %).

Diferencovane bola hodnotená spolupráca so sociálnymi pracovníkmi a sociálnymi kurátormi, kedy časť respondentov hodnotila spoluprácu ako veľmi dobrú a podporujúcu. Časť bola k ich ochote k spolupráci kritická. Vyskytli sa aj názory, že zo strany sociálnych pracovníkov sú vnímaní ako konkurencia, ktorá im berie kompetencie (najmä pri probácii). Zo širšieho sociálneho prostredia klientov respondenti najčastejšie spolupracovali s rodinnými príslušníkmi (62 % odpovedí), potom so školami a spolupracovníkmi (19 % odpovedí) a vyskytla sa aj spolupráca so širšou komunitou, ktorá však nebola veľmi častá (susedia – 12 %).

Medzi hlavné problémy ich práce respondenti uviedli nevypracovanú metodiku práce, neinformovanosť verejnosti, konzervatívnosť sudcov, prokurátorov a polície a nerozvinutú sieť sociálnych služieb pre klientov.

Teraz sa na vývoj aplikácie mediácie pozrieme optikou evidenčne-štatistických údajov.

Vlastné spracovanie, podľa štatistík MS SR

Podľa analýzy odboru probácie a mediácie MS SR bolo na Slovensku začiatkom roka 2007 už 116 probačných a mediačných úradníkov. V priebehu roka 2006 realizovali celkovo 3 231 mediácií. Štatistické údaje zároveň ukázali výraznú odlišnosť počtu realizovaných mediácií v 8 krajoch územnosprávneho členenia Slovenska tak, ako to potvrdil aj vyššie menovaný výskum. Zatiaľ čo v Košickom kraji bolo realizovaných 1 116 mediácií, v Žilinskom 619, Banskobystrickom 387 a Trenčianskom 363, na druhej strane v Bratislavskom kraji bolo uložených iba 253, Trnavskom 191 a Nitrianskom dokonca 56 mediácií. Na niektorých okresných súdoch v rámci krajov bola mediácia realizovaná menej ako 10-krát a na dvoch nebola uložená na výkon mediácie ani jedna vec. Čo sa týka podnetov pre mediáciu, dominantne prichádzali z prokuratúry (2 104 prípadov), potom zo súdu (790 prípadov), od polície (266 prípadov) a z podnetu inej osoby (obvinený, poškodený, advokát) iba 71 prípadov. Počet úspešných mediácií, kedy došlo k dohode a zmieri, reprezentovalo takmer 60 % prípadov, jedna tretina bola neúspešná, bez dosiahnutia dohody.

V roku 2007 bol štatisticky zaznamenaný nárast počtu mediácií na 3 785 prípadov. Trend výraznej lokálnej diferenciacie frekvencie aplikácie mediácie sa znovu potvrdil, ba dá sa povedať, že odstup zainteresovanosti jednotlivých okresných súdov sa prehĺbil. Na niektorých okresných súdoch bol počet mediácií minimálny alebo žiadny, na niektorých realizovaný počet vyvoláva pochybnosti o kvalite mediácie. To naznačuje, že aplikácia mediácie je významne závislá od personálneho zloženia okresných štruktúr trestnej spravodlivosti, ich akceptácie a dôvery k novým inštitútom, ako aj osobnej zainteresovanosti mediačných pracovníkov.

Po relatívne silných rokoch nástupu pridelovania mediácií (viac ako 3 tisíc mediácií ročne) však od roku 2008 môžeme zaznamenať pokles tak počtu mediácií, ako aj mediačných pracovníkov. V roku 2007 došlo k zníženiu výdajov v štátnej správe, čo sa prejavilo v poklese ich počtu (až takmer $\frac{1}{3}$). Podľa zoznamu probačných a mediačných pracovníkov z roku 2009 ich pôsobilosť 76, v roku 2010 to bolo 79.

Tento obrat v relatívne krátkom čase zrejme súvisí so situáciou v inštitucionálnej podpore vovádzania nových inštitútov do praxe. Inštitucionálna zmena sa udiala na dvoch úrovniach.¹⁵ V justičnom systéme boli na okresných súdoch vytvorené nové štátnozamestnanecké miesta, ktoré sa orientovali na poskytovanie nových služieb. Na riadiacej úrovni vznikli dve nové

¹⁵ STAROŇOVÁ, K., OČENÁŠOVÁ, Z. Zavedenie inštitútu probačného a mediačného úradníka. In *Inovácie vo verejnom sektore Slovenska*. Bratislava: UK 2010, s. 127.

inštitúcie – oddelenie pre probáciu a mediáciu ako výkonná zložka riadenia a Rada pre probáciu a mediáciu ako poradný orgán ministerstva. Probácia a mediácia bola teda na začiatku aplikovaná ako centralizovaná služba, koncepčne a metodicky riadená MS SR. Táto inštitucionálna podpora však mala iba krátke trvanie.

V roku 2006 vzniklo na ministerstve Oddelenie pre probáciu a mediáciu, ktoré sa ich podpore aplikácie v praxi malo venovať a začalo v tomto smere vyvíjať aktivity. V roku 2007 na oddelení pracovali tri osoby, v roku 2010 však už len jedna. Oddelenie bolo následne zrušené a jeho činnosť zaradená pod širší všeobecný odbor (odbor dohľadu nad trestným súdnictvom). Zákon o probačných a mediačných úradníkoch predpokladal aj vznik Rady pre probáciu a mediáciu ako poradného orgánu ministerstva, ktorá bola v roku 2004 aj zriadená. Po zmene vlády v roku 2006 však fakticky rada zanikla a jej činnosť nebola obnovená. Riadenie probačnej a mediačnej služby na centrálnej úrovni – na Ministerstve spravodlivosti SR, teda v krátkom čase prešlo významnými zmenami, čo pri zavádzaní tak inovatívneho inštitútu nemohla nezanechať stopy na aplikačnej praxi.

Oslabenie oficiálnej inštitucionálnej podpory novým inštitútom na centrálnej úrovni sa prejavuje na stave uplatňovania mediácií v praxi, ktoré možno sledovať na vývoji štatistických údajov v nasledujúcich rokoch. Od roku 2010 počet realizovaných mediácií kontinuálne klesá – z úrovne 2 700 (2010) na takmer o 1 000 menej v roku 2013 (počet 1 752) a dramatický pokles reprezentuje rok 2014, v ktorom podľa štatistických údajov bolo pridelených iba 986 mediácií, čo reprezentuje pokles takmer iba na $\frac{1}{4}$ oproti počtom pridelených mediácií v silných rokoch na začiatku jej aplikácie.

V roku 2012 bol síce obnovený referát pre probáciu a mediáciu na ministerstve spravodlivosti (s kapacitou jedného pracovníka) a znovu bolo ustanovené aj zriadenie Rady vlády pre probáciu a mediáciu ako poradného orgánu ministra, ale jej činnosť reálne zaostáva.

Môžeme teda celkovo konštatovať výrazný pokles uplatňovania mediácií u nás. Ak sa počet došlých trestných vecí v posledných rokoch u nás pohybuje okolo 35 000, potom sa inštitút mediácie počtom pridelených prípadov ročne dostáva do silne marginalizovanej pozície (v roku 2014 ich počet z došlých trestných vecí reprezentuje necelé tri percentá). Jeden z kľúčových nástrojov restoratívnej spravodlivosti sa zatiaľ u nás v trestnoprávnom systéme dostatočne neetabloval. Dokladajú to aj údaje o štruktúre podnetov pre mediálne riešenie trestných vecí. Naďalej kľúčovým nositeľom podnetov pre mediáciu zostávajú prokurátori (viac ako $\frac{3}{4}$ podnetov v posledných rokoch), slabú po-

Uplatňovanie mediácie v slovenských podmienkach

ziciu majú sudcovia (okolo 12–14 %) a úplne okrajovú pozíciu majú podnety od polície a najmä od poškodených alebo obvinených (okolo 2–3 %), čo signalizuje, že povedomie o takomto spôsobe riešenia trestných vecí nielen ne-silnie, ale sa skôr oslabuje tak v odbornej, ako aj laickej verejnosti.

Podnety pre mediáciu

	2011	2012	2013	2014
z prokuratúry	1981	1479	1412	739
	79 %	82 %	81 %	75 %
zo súdu	332	216	204	154
	13,20 %	12 %	12 %	15,60 %
z polície	96	63	80	59
	3,80 %	3,50 %	4,60 %	6,00 %
obvinený / poškodený	93	51	54	32
	3,70 %	2,80 %	3,00 %	3,20 %

Vlastné spracovanie, podľa štatistík MS SR

Nadalej pretrváva značná odlišnosť v uplatňovaní mediácie na jednotlivých okresných súdoch. Je príznakom ambivaletnosti postoja orgánov činných v trestnom konaní k mediácii (alebo možno aj nedostatočnej znalosti vhodnosti a podmienok jej aplikácie). Nadalej máme kraje, ktorých okresné súdy realizujú takmer $\frac{1}{3}$ celkových počtov mediácií na Slovensku (kraj Žilinský a Košický) a na druhej strane kraje, v ktorých sa mediácia uplatňuje sporadicky, ba takmer vôbec nie. Pritom je takáto nerovnomerná distribúcia relatívne stabilná a poukazuje skôr na konkrétne personálne naviazanie výkonu mediácie ako na oprávnenú diferenciáciu uplatňovania mediácie podľa povahy trestných činov a páchatelov.

Počty mediácií – regionálne rozdiely

	2011	2012	2013	2014
Max kraj KE	755	524	491	289
	30 %	29 %	28 %	29 %
Min kraj NR	57	53	32	18
	2,2 %	2,9 %	1,8 %	1,7 %
Okres LM	114	102	97	91
Okres RK	49	46	39	0

Vlastné spracovanie, podľa štatistík MS SR

3. ZÁVER

Poznatky a analytické údaje nás oprávňujú k niektorým záverom. Za jeden z hlavných problémov aplikácie nástrojov restoratívnej spravodlivosti u nás môžeme identifikovať nedostatočnú informovanosť širokej laickej, ako aj odbornej verejnosti o nich. Hoci boli zásady a princípy restoratívnej spravodlivosti deklarované v dôvodovej správe k rekodifikácii trestného práva u nás, nepodarilo sa ich aplikačné nástroje celkom organicky a komplexne včleniť ani do trestného kódexu. Predovšetkým také podoby alternatívnych sankcií ako je vyrovnanie medzi obeťou a páchateľom predstavuje výraznú inováciu v inštitucionálnej, spoločenskej reakcii na kriminalitu, ktorá prináša nový pohľad na trestný čin, páchateľa a jeho potrestanie a vyžadovala by si preto nielen informovanosť, ale cielený proces vysvetľovania zmyslu a kontextu takejto zmeny. Jej aplikácia si vyžaduje predovšetkým porozumenie a vytvorenie dôvery k inštitútu, ktorý pre odborných pracovníkov v trestnoprávnej oblasti, edukovaných a profesionalizovaných v intenciách retributívnej spravodlivosti do značnej miery narušá základné princípy trestnoprávneho postihu. Navyše aj v krajinách, kde proces etablovania restoratívnej spravodlivosti bol pozvoľnejší, viac organicky prepojený so spoločenským kontextom vyžadujúcim zmeny v trestnej politike a efektívnejšie menežovaným, bol a je spojený aj s určitým psychologickým odporom akceptovať dominantne netrestajúci spôsob intervencie ako reakciu na trestný čin.¹⁶

¹⁶ LEVRANT, S., CULLEN, F. T., FULTON, B., WOZNIAC, J. F. Reconsidering Restorative

Pre etablovanie a rast dôvery k týmto inštitútom je ale veľmi potrebná aj dobrá aplikačná prax, opretá predovšetkým o primeranosť výberu trestných prípadov pre mediáciu. V tomto smere nie je možné sa opierať iba o skúsenosť profesionálov v trestnom konaní pre vhodný výber prípadov. Výrazné rozdiely v prístupe miestnych súdov a prokuratúr k používaniu mediácie len ťažko môžu vysvetliť takými priepastnými rozdielmi v lokálnej štruktúre kriminality a jej páchatelov. Výber prípadov pre mediáciu je očividne ďaleko častejšie ovplyvnený subjektívnou voľbou kompetentných, ako uplatňovaním zhodne zdieľaných pravidiel výberu vhodných a primeraných prípadov.

V neposlednom rade je dôležitý samotný spôsob realizácie mediácie. Ak sa pozrieme na zákonom definovaný rozsah prác a požadovaných administratívnych úkonov probačných a mediačných pracovníkov môžeme predpokladať, že reálny výkon mediácie v našich podmienkach je značne vzdialený od modelu „komplexnej obnovy sociálnych vzťahov za aktívnej spoluúčasti páchatela“, ako to postuluje teoretický model restoratívnej spravodlivosti a má skôr administratívno-formálny charakter, čo doložili aj vyjadrenia respondentov vo vyššie spomínanom výskume. Celkovo respondenti deklarovali značnú bezradnosť nad spôsobom efektívnej a účinnej mediácie. To naznačuje potrebu výraznejšieho metodického vedenia, kvalitnej supervízie a podpory mediačnej činnosti, vrátane špecializovaného kontinuálneho vzdelávania.¹⁷

Je tu ešte jeden dôležitý aspekt účinnej aplikácie mediácie. Podľa zahraničných skúseností kvalita a sociálna efektívnosť mediácie úzko súvisí so systémom nadväzujúcich sociálnych opatrení a práce so sociálnym prostredím páchatela, najmä v prípade mladistvých delikventov. V tejto súvislosti nám na Slovensku chýba systém sociálnych služieb a sociálnych programov, do ktorých by v rámci výchovných opatrení mohol byť delikvent začlenený, aby sa dosiahla udržateľnosť efektu mediácie a proklamovaný na budúcnosť orientovaný prístup restoratívnej spravodlivosti.

Na záver môžeme skonštatovať, že zmeny v inštitucionálnej spoločenskej reakcii na kriminalitu v našich podmienkach sú ešte značne vzdialené od teoreticky postulovaného modelu restoratívnej spravodlivosti. Pre niekto-

Justice: the Corruption of Benevolence revisited? In *Journal of Research in Crime and Delinquency*. 1999, vol. 45, no. 1, p. 3–27.

¹⁷ Na túto potrebu inštitucionálnej podpory upozornil nielen náš výskum, ale aj výskum M. Luleia, ktorý medzi mediačnými a probačnými úradníkmi realizoval v roku 2009 (bližšie: LULEI, M. Paradigma výskumom riadenej praxe v sociálnej práci v trestnej justícii. In: *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie*. Prešov: PU 2010, s. 83–108.)

rých kritikov tohto modelu je idealistickým snom možnosť etickej obnovy páchatela. Pre niektorých podporovateľov je zase uplatňovanie restoratívnej spravodlivosti a všeobecne alternatívnych sankcií ozmyslené iba argumentom, že sú lacnejšie ako uväzňovanie.

Zavádzanie nových, alternatívnych prístupov a inštitútov si nevyhnutne vyžaduje prípravu a stabilnú podporu. Platí to obzvlášť v takej prísne štandardizovanej a formalizovanej oblasti, akou je trestná spravodlivosť. Inovatívne inštitúty si vyžadujú dlhodobejšiu propagáciu a prezentáciu tak v laickej, ako aj odbornej verejnosti pre podporu rozšírenia ich aplikácie, ale zvýšenia aj vhodnosti a primeranosti ich použitia a celkovej dôvere k ich účinnosti.

Vyhodnotenie údajov, ako aj niektorých skúseností s aplikáciou mediácie v našich podmienkach poukázali na stálu potrebu inštitucionálnej podpory. Ide najmä o obnovenie účinnej centrálnej odbornej a metodologickej podpory, ako aj posilnenie kontinuálnej supervízie a špecializačného vzdelávania mediátorov. Pre efektívny spôsob uplatňovania je nevyhnutná spolupráca a súčinnosť s kompetentnou oblasťou verejnej správy (najmä sociálnymi kurátormi), ale aj neverejnými poskytovateľmi podporných sociálnych programov a služieb, ktorých vo vzťahu k tejto klientele máme na Slovensku veľmi málo. Pokrok v aplikácii by určite vyžadovala aj odbornú evaluáciu uplatňovaných postupov vrátane cielene orientovaných kriminologických výskumov.

Resumé: We identify inadequate public and professional awareness of the possibilities of the restorative justice as well as its low institutional support as one of the main problems of its application. In the beginning of application of mediation and probation, a department was created at the Ministry of Justice of the Slovak Republic to provide professional and methodological support. However, it was cancelled after a short time. We can see a decreasing trend in the number of mediations and also significant differences in its application among local courts. One of the conclusions is the need for restoration of effective central professional and methodological support, as well as the need for strengthening of continual supervision and specialized education of mediators. To effectively apply the institute of restorative justice, it is important to cooperate with both the competent area of public affairs (mainly social curators) and private providers of supporting social services and programs. Unfortunately these social services and programs are scarce in the Slovak Republic. There is a need for an expert evaluation of applying practices, including targeting criminological research, too.

Literatúra

1. BAUMAN, Z. Social Issues of Law and Order. In *British Journal of Criminology*, ISSN 1464-3529. 2000, vol. 40, p. 205–221.

2. BRAITHWAITE, J. The New Regulatory State and the Transformation of Criminology. In *British Journal of Criminology*, ISSN 1464-3529. 2000, vol. 40, p. 222–238.
3. FINNEGAN, T. The Nature of the Sociological Enterprise and the Strains of Modernity. In *Theory and Practice in Sociology*. (ed. Marsh, I.). London: Prentice Hall 2002, ISBN-10: 0130265535.
4. GARLAND, D., SPARKS, R. Criminology, Social Theory and the Challenge of our Times. In: *British Journal of Criminology*, ISSN 1464-3529. 2000, vol. 40, p. 189–204.
5. HRONČEKOVÁ, S. *Skúsenosti z aplikácie alternatívnych trestných sankcií (aplikačná prax probácie a mediácie na Slovensku)*. Diplomová práca. Bratislava: FFUK 2006.
6. KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice? In *Trestní právo*, ISSN 1211-2860. 2003, č. 3, s. 2–4 (prvá časť) a č. 4, s. 9–16 (druhá časť).
7. KARABEC, Z. Účel trestání. In *Kriminalistika*, ISSN 1210-9150. 2000, č. 2, s. 108–117.
8. Legislatívny zámer trestného zákona a trestného poriadku. Bratislava: MS SR 2000.
9. LEVRANT, S., CULLEN, F. T., FULTON, B., WOZNIAK, J. F. Reconsidering Restorative Justice: the Corruption of Benevolence revisited? In *Journal of Research in Crime and Delinquency*, ISSN: 00224278. 1999, vol. 45, no. 1, p. 3–27.
10. LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie*. Bratislava: Veda 2009. s. 211. ISBN 978-80-224-1051-9.
11. LUBELCOVÁ, G. Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality. In *Sociológia*, ISSN 0049-1225. 2005, ročník 37, č. 1, s. 33–58.
12. LULEI, M. Paradigma výskumom riadenej praxe v sociálnej práci v trestnej justícii. In *Súčasnosť a perspektívy probácie a mediácie*. Zborník z konferencie. Prešov: PU 2010, s. 83–108. ISBN: 9788055501628.
13. MARSHALL, T. F. Restorative Justice: An Overview. In *A Restorative Justice Reader*. (ed. Johnstone, G.). Devon: Willan Publishing, 2003, s. 28–45. ISBN-10: 0415672341.
14. SHEARING, C. Punishment and the Changing Face of the Governance. In *Punishment and Society*. ISSN 1741-3095. 2001, vol. 3, no. 2, p. 203–220.
15. STAROŇOVÁ, K., OČENÁŠOVÁ, Z. Zavedenie inštitútu probačného a mediačného úradníka. In *Inovácie vo verejnom sektore Slovenska*. Bratislava: UK 2010. ISBN: 978-80-223-2997-5.
16. Třetí konference Evropské kriminologické společnosti. Helsinki, august 2003. Praha: IKSP, 2003. Interný materiál.
17. URBANOVÁ, M. *Systémy sociální kontroly a právo*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. s. 191. ISBN 80-86898-94-6.
18. ZEHR, H. Retributive Justice, Restorative Justice. In *A Restorative Justice Reader*. (ed. Johnstone, G.). Devon: Willan Publishing, 2003, p. 69–82. ISBN-10: 0415672341.

19. www.justice.gov.sk

20. Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch

Kontakt

Doc. PhDr. Gabriela Lubelcová, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Gondova 2

814 99 Bratislava

lubelcova@fphil.uniba.sk

SPOLUPRÁCA S PROBAČNÝMI A MEDIAČNÝMI ÚRADNÍKMI A ICH APLIKÁCIA V PROCESNEJ PRAXI¹

Cooperation with Probation and Mediation Officers and their Application in Procedural Practice²

Adrián Jalč

Abstrakt: Cieľom tohto príspevku je popísať spoluprácu probačných a mediačných úradníkov s odsúdenými, prípadne obvinenými, poškodenými, mladistvými, prostredníctvom ktorých sa uplatňuje probácia a mediácia v trestnej oblasti. Tento príspevok sa tak snaží zhrnúť a charakterizovať informácie, ktoré sa týkajú konkrétnych prípadov a poukázať tak na problematické uplatňovanie niektorých procesných inštitútov. Záverom riešenia danej problematiky je zistenie, že právny stav v tejto oblasti práva nie je dostatočne vyhovujúci.

Kľúčové slová: alternatívne tresty, domáce väzenie, povinná práca, elektronické monitorovanie, probační a mediační úradníci.

Abstract: The aim of this paper is to describe the cooperation with probation and mediation officers with prisoners, accused persons, the victims and juveniles. This article is only trying to summarize and characterize the information relating to specific cases. Pointing to the problematic application of certain procedural institutes. The conclusions of solving this issue is finding that the legal situation in this area of criminal law is not really good.

Key Words: alternative punishments, house arrest, compulsory labour, electronic monitoring, probation and mediation officers.

1. ÚVOD

Modernými trendmi trestnej politiky štátu, ak teda pripustíme tento pojem, je v posledných rokoch zapojenie poškodených do rôznych alternatívnych spôsobov vybavovania trestných vecí za účelom dosiahnutia efektívnejšieho

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

a rýchlejšieho vyriešenia náhrady škody v trestnom konaní. Pre lepšie pochopenie problematiky je potrebné vymedziť na úvod, akým spôsobom môžeme alternatívne vybavovať (riešiť) trestné veci. V trestnom práve procesnom možno alternatívy k potrestaniu rozdeliť nasledujúcim spôsobom:

- a) Odklony v trestnom konaní,
- b) Inštitúty svojou povahou blízke odklonom v trestnom konaní.³

Spoločenským vývojom a zmenou nazerania na trestnú justíciu sa modifikovali aj základné piliere a vedúce právne idey, na ktorých je celé trestné právo postavené. Tendencia nového nazerania na trestanie sa prvotne odráža v základných zásadách trestného práva, keďže práve tie odrzkadľujú mieru demokracie v spoločnosti. Príkladom uplatnenia týchto tendencií je *zásada pomocnej úlohy trestnej represie*, ktorá znamená, že k dosiahnutiu účelu trestu sa má použiť len nevyhnutne potrebná a nutná miera trestnej represie a donucovacie prostriedky štátu sa majú používať len vtedy, keď ostatné menej závažné prostriedky zlyhali.⁴ Ďalšia zásada, *zásada ultima ratio* stanovuje, že štát dáva možnosť potrestania páchatela najprisnejším trestom, čiže trestom odňatia slobody až na posledné miesto, a to v prípade, že všetky ostatné prostriedky na jeho nápravu zlyhajú.

Takisto zásady trestného procesu prešli určitým vývojom smerom k ich zosúladieniu s novým nazeraním na trestnú politiku. V súvislosti s uplatňovaním alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí vystupuje do popredia najmä *zásada rýchlosti konania* a v jej rámci možnosť použitia odklonov v trestnom konaní. *Zásada spolupráce so záujmovými združeniami* tiež dáva možnosť riešiť trestnú vec odklonom – podmieneným zastavením trestného stíhania alebo zmierom a je aktivizujúcou zložkou pre výkon probácie alebo mediácie. Záujmové združenie taktiež môže poskytnúť záruku pri podmienenom odklade výkonu trestu, pri podmienenom prepustení z výkonu trestu alebo pri uložení alternatívneho trestu.⁵ Vývoj trestného procesu teda smeruje k jeho zhospodárneniu, zrýchleniu, zefektívneniu a zjednodušeniu, v čom má nenahraditeľné miesto hlavne probačná a mediačná činnosť.

³ KLÁTIK, J. Konceptia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v SR. In *Justičná revue*, roč. 60, 2008, č. 1, s. 83.

⁴ KUČERA, R. Probácia, mediácia a ich význam pri riešení delikvencie detí a mládeže. In *PROHUMAN*. [online]. 27. 6. 2013. [cit. 2015-09-25]. Dostupné na internete: <<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/probacia-mediacia-a-ich-vyznam-pri-rieseni-delikvencie-deti-a-mladeze>>

⁵ KURILOVSKÁ, L. Základné zásady trestného konania. In: ČENTĚŠ, J. a kol. 2012. *Trestné právo procesné*. Šamorín: Heuréka, 2012. s. 48 a nasl.

Témou tohto príspevku nie je problematika alternatívnych riešení trestných vecí, ale je potrebné ju vymedziť z dôvodu, že práve pri týchto inštitútoch je pôsobnosť probačných a mediačných úradníkov v trestnom konaní pomerne signifikantná, a to najmä v spolupráci s OČTK. Inštitútom odklonov v trestnom konaní nie je potrebné sa bližšie venovať, pretože sú odbornej verejnosti pomerne dobre známe. Naproti tomu k inštitútom svojou povahou blízkym odklonom v trestnom konaní by som podotkol, že je pre nich príznačná skutočnosť absencie potrestania páchatela a nevyslovenie jeho viny, a preto ich možno svojím charakterom považovať za procesné alternatívy k potrestaniu. Rozdielnosť týchto postupov oproti odklonom v trestnom konaní spočíva najmä v tom, že v prípade týchto inštitútov nebude rozhodujúce uváženie prokurátora (či aplikuje daný inštitút), ale rozhodnutie poškodeného, či bude súhlasiť s trestným stíhaním páchatela, ktorý je vo vzťahu k poškodenému osobou, voči ktorej má právo odoprieť výpoveď podľa § 130 TP.⁶ Ide o osobitný postup v trestnom konaní, v rámci ktorého poškodený prostredníctvom svojho súhlasu pri taxatívne uvedených trestných činoch v ust. § 211 ods. 1 TP de facto disponuje s trestným konaním (bližšie viď. tabuľka).

Tabuľka alternatív v trestnom práve:

TPH TPP Mimo trestno-právnej úpravy

Alternatívne tresty: Peňažný trest, trest domáceho väzenia, trest zákazu účasti na verejných podujatiach, trest povinnej práce. Môžeme sem zaradiť aj podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody (vrátane podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom). ⁷	Odklony v trestnom konaní: Podmienečné zastavenie trestného stíhania, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, zmier, konanie o dohode o vine a treste, trestný rozkaz, skrátené vyšetrovanie/osobitné skrátené vyšetrovanie.	Zákon č. 550/2003 Z. z. o P a M úradníkoch a zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (zákon o výkone trestu povinnej práce).
--	--	---

⁶ ŽILINKA, M. K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, Justičná revue, 2006, roč. 58, č. 2, s. 200.

⁷ Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody (vrátane podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom) nie je v slovenskom Trestnom zákone uvádzaný pri výpočte trestov ako samostatný druh trestu. Odborníci sa preto sporia, či je možné podmienený odklad trestu odňatia slobody považovať za samostatný trest, alebo za zvláštny spôsob vymierania trestu, za zvláštnu formu upustenia od uloženého trestu.

Hmotnoprávne alternatívy k potrestaniu: Upustenie od potrestania (§ 40 TZ), upustenie od uloženia súhrnného a ďalšieho trestu (§ 44 TZ), podmienené upustenie od potrestania mladistvého (§ 101 TZ), upustenie od potrestania u mladistvého (§ 98 TZ).	Inštitúty svojou povahou blízke odklonom v trestnom konaní: Zastavenie trestného stíhania podľa § 215 ods. 1 písm. d) TP s poukazom na § 9 ods. 1 písm. f) TP (ak je trestné stíhanie podmienené súhlasom poškodeného a nebol súhlas daný, alebo bol vzatý späť), odloženie veci podľa § 197 ods. 1 písm. c) s poukazom na § 9 ods. 1 písm. f) TP.	
--	--	--

V zmysle vyššie uvedeného možno preto za inštitúty svojou povahou blízke odklonom v trestnom konaní považovať:

- zastavenie trestného stíhania podľa § 215 ods. 1 písm. d) TP s poukazom na § 9 ods. 1 písm. f) TP a
- odloženie veci podľa § 197 ods. 1 písm. c) TP s poukazom na § 9 ods. 1 písm. f) TP.

2. MEDIÁCIA A PROBÁCIA Z POHLADU APLIKAČNEJ PRAXE

Z hľadiska zamerania príspevku budeme ďalej rozoberať bližšie tri prípady z aplikačnej praxe, ktoré nám priblížia problematiku mediácie (zmier) a probácie (podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, trest povinnej práce).

2.1 ZMIER

Mediačný proces pri zmieri začína na základe pokynu a súhlasu prokurátora na vykonanie mediácie. V odôvodnení uvádza, že po preskúmaní materiálu dospel k záveru, že v uvedenej veci je potrebné uskutočniť rokovanie s obvineným a poškodeným, ako aj ďalšie úkony mediácie za účelom napl-

tu, za odklad uloženého trestu, za zvláštnu formu výkonu trestu alebo za úplne špecifický inštitút existujúci vedľa trestov a ochranných opatrení, bližšie pozri: Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentár, 2. vydanie, Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1011.

nenia podmienok uzavretia zmluvy podľa § 220 ods. 1 Trestného poriadku. Pri tomto bode sa dostávame k už zmienenému aplikačnému problému, že prokurátor alebo súd už v pokyne k mediácii naznačuje, akým spôsobom má byť vec ukončená, v tomto prípade naznačil, že by prostredníctvom procesu mediácie malo dôjsť k zmluve, a tým stranám obmedzil možnosť viesť spor vlastným rozhodovaním. Svoj postoj k danej problematike zaujali aj viacerí autori. Jednou z výhrad je, že ustanovenie o možnosti schvaľovania zmluvy formou uznesenia prokurátorom alebo sudcom je v rozpore s čl. 50 ods. 2 Ústavy SR., nakoľko žiadny orgán štátu nie je oprávnený vysloviť, či rozhodovať o vine osoby, proti ktorej sa vedie trestné konanie predtým, ako ju vyslovil príslušný súd právoplatným odsudzujúcim rozsudkom. Schválenie zmluvy a následné uznesenie o zastavení trestného stíhania má povahu odsudzujúceho rozsudku. Takúto povahu odsudzujúceho rozsudku však nemá zastavenie trestného stíhania v zmysle § 215 TP. Vyslovenie viny v zastavení trestného stíhania na základe uzavretej zmluvy tak možno považovať za ústavne neprípustné.⁸

Konkrétna trestná vec sa týkala obvinenej, ktorá spáchala pokračovací prečin krádeže [§ 212 ods. 2 písm. a) Trestný zákon] a pokračovací prečin porušovania domovej slobody (§ 194 ods. 1 Trestný zákon). Išlo o prečin, ktorého horná hranica trestu odňatia slobody neprevyšuje päť rokov a podmienky pre možnosť uplatnenia mediácie v tomto prípade teda boli splnené.

Prvý kontakt mediačného úradníka s obvinenou prebehol telefonicky, pretože mediačný úradník potreboval predbežne informovať obvinenú o možnosti mediácie. Keďže obvinená vyjadrila predbežný súhlas a ochotu spolupracovať pri mediačnom konaní, dohodli sa na osobnom mediačnom jednaní. Probačný a mediačný úradník, podľa zásad mediácie, v úvodnom mediačnom jednaní obvinenú poučil o možnostiach a podmienkach odklonu v jej trestnej veci, informoval ju o dôležitých skutočnostiach a o jej právach. Obvinená uviedla, že už došlo k náhrade škody voči poškodenému a že má vedomosť o tom, že poškodený súhlasí s možnosťou uzavrieť vec zmluvou. Mediačný úradník poučil obvinenú, že najskôr musí prejednať vec osobne s poškodeným, dohodnúť obsah Dohody o zmieri a až následne môže obvinená túto dohodu podpísať. Pri úvodnom stretnutí obvinená podpísala súhlas k mediácii, v ktorom vyjadrila súhlas s mediáciou, poskytnutím osobných údajov a vyjadrenie, že berie na vedomie možnosť spolupráce

⁸ Blížšie pozri: ŠIMOVIČEK, I. Rekodifikácia trestného práva a zrýchlenie trestného konania. In *Aktuálne otázky trestného zákonodarstva*, Bratislava: BPVŠ, 2012, s. 264.

s probačným a mediačným úradníkom a vedomosť, že kedykoľvek v priebehu konania môže svoj súhlas vziať späť.

Ďalším krokom mediačného úradníka bolo telefonické kontaktovanie poškodeného, čím ho informoval o možnosti mediácie. Poškodený potvrdil tvrdenie obvinenej, že už došlo k náhrade škody, boli uspokojené jeho požiadavky, a preto súhlasil s uzavretím dohody o zmieri a bol ochotný spolupracovať v procese mediácie. V dohodnutý termín sa preto dostavil k mediačnému úradníkovi, kde podpísal súhlas k mediácii a zároveň Zápisnicu z mediácie o jednaní s poškodeným. Zápisnica obsahuje miesto a čas jednania, označenie veci, údaje o poškodenom, poučenie, obsah jednania, teda že poučeniu porozumel, je si vedomý dôsledkov prípadného zmieru a svoj súhlas dáva slobodne a dobrovoľne. Poškodený v zápisnici odpovedal na otázky mediačného úradníka, ako prebehla náhrada škody a či súhlasí so schválením zmieru. Po udelenom súhlase poškodeného so zmierom, čo je jednou z podmienok jeho schválenia, spísal mediačný úradník s poškodeným Dohodu o zmieri, ktorá vymedzuje strany dohody, označenie probačného a mediačného úradníka, za asistencie ktorého k dohode došlo, ustanovenie, že obvinená vyhlásila, že spáchala skutok, za ktorý je stíhaná a že toto vyhlásenie vykonala slobodne, vážne, zrozumiteľne a určito. Ďalší bod dohody obsahuje vyhlásenie obvinenej, že vyjadruje ľútosť nad spáchaným prečinom, ospravedlňuje sa poškodenému a údaj o nahradení škody, ktorú mu trestným činom spôsobila. Dohoda obsahuje ustanovenie o výške sumy, ktorú má obvinená zložiť na účet Okresnej prokuratúry a sumy na všeobecne prospešné účely. Výška peňažnej sumy, ktorú obvinená zložila na účet Okresnej prokuratúry bola 170 eur, z ktorej polovica bola určená ako peňažná pomoc obeť trestnej činnosti (85 eur) a polovica pre združenie Úsmev ako dar (85 eur). Je to významné gesto hlavne z toho pohľadu, že prostredníctvom tejto sumy by si mal páchatel uvedomiť, že trestný čin, ktorý spáchal je spoločnosťou odsudzovaný a spoločnosť sa snaží pomáhať práve „opačnej“ strane trestnej činnosti. V závere dohody sa vyjadruje súhlas poškodeného so zmierom a vyhlásenie, že jeho nároky boli uspokojené.

Ďalším krokom v mediačnom procese bolo predvolanie obvinenej k podpísaniu Zápisnice z mediácie o jednaní s obvineným, ktorá bola obsahom takmer zhodná s obsahom Zápisnice o jednaní s poškodeným. Otázky probačného a mediačného úradníka smerovali k zisteniu majetkových pomerov obvinenej, porozumeniu obsahu obvinenia a vyjadreniu súhlasného stanoviska s možnosťou zmieru. Po podpísaní zápisnice obvinená podpísala vyhlásenie podľa § 220 ods. 1 písm. a) Trestného poriadku, že spáchala skutok,

za ktorý bola v trestnej veci stíhaná a toto vyhlásenie urobila slobodne, vážne, zrozumiteľne a určito.

Probačný a mediačný úradník podal správu o výsledku mediácie prokurátorovi, ktorý v predmetnej veci viedol trestné stíhanie s vyhlásením, že považuje mediáciu v predmetnej veci za úspešne ukončenú a žiadosťou o písomné vyrozumenie po rozhodnutí vo veci. Podmienky pre schválenie zmieru boli splnené vyhodnotením všetkých vykonaných dôkazov. Vzhľadom na povahu a závažnosť trestného činu a osobné a majetkové pomery obvinenej prokurátor uznesením schválil zmier.

V závere je potrebné poznamenať, že podľa skúseností probačných a mediačných úradníkov páchatel, ktorý je vystavený priamemu kontaktu s poškodeným, hlbšie chápe škodlivosť svojho konania, čo má na neho značný výchovný vplyv.⁹ V praxi však väčšina mediačných procesov prebieha medzi poškodeným a obvineným len formou nepriamej mediácie, teda sprostredkované prostredníctvom mediátora tak, ako v tomto konkrétnom prípade. Podľa nášho názoru táto forma mediácie je častejšia z dôvodov, že strany sporu si nevedia predstaviť osobné stretnutie, majú strach a obavy z priamej konfrontácie, alebo chcú čo najrýchlejšie a bez ďalších neprijemností spor ukončiť, preto volia radšej menej osobnú a sprostredkovanú formu mediácie.

2.2 PODMIENEČNÝ ODKLAD VÝKONU TRESTU ODŇATIA SLOBODY

Konkrétny prípad sa týkal mladistvého delikventa, ktorý bol uznaný vinným pre zločin lúpeže podľa § 188 Trestného zákona pričom tento mladistvý páchatel spáchal čin závažnejším spôsobom konania a teda mu hrozil trest odňatia slobody na sedem až dvanásť rokov. V rámci prípravného konania však uzavrel s prokurátorom dohodu o vine a treste, návrh súd preskúmal, dohodu nepovažoval za neprimeranú, a preto ju schválil. Na jej základe uložil mladistvému páchatelovi trest odňatia slobody vo výmere troch rokov a zároveň výkon trestu podmiennečne odložil, pričom mu určil probačný dohľad nad správaním v skúšobnej dobe. Skúšobnú dobu pri podmiennečnom odklade výkonu trestu možno stanoviť na jeden až päť rokov a v tomto prípade

⁹ TABAČÍKOVÁ, M. Vyhodnotenie pilotného projektu probačnej a mediačnej služby. In: *Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky*. [online]. 3. 3. 2003. [cit. 2015-09-25]. Dostupné na internete: <<http://www.wold.justice.sk/wfn.aspx?pg=l429&htm=l6/l614.htm>>

bola stanovená na tri roky, teda v rovnakom časovom rozmedzí, ako by bol prípadný trest odňatia slobody.

Súd v skúšobnej dobe uložil primerané povinnosti a obmedzenia. V prípade tohto mladistvého na základe získaných informácií o jeho predchádzajúcom živote súd pokladal za nevyhnutné uložiť mu zákaz požívania alkoholických a návykových látok v akomkoľvek množstve. Zároveň mu prikázal buď sa podrobiť psychoterapii, alebo sa zúčastniť na psychologickom poradenstve. Na dodržanie týchto obmedzení a povinností dohliada probačný a mediačný úradník. V tomto bode môžeme vidieť prvú teoreticky síce vymedzenú, ale v praxi zložitú otázku výkonu a plnenia uložených povinností, najmä, aby sa odsúdení podrobili v súčinnosti s probačným a mediačným úradníkom programu sociálneho výcviku, výchovnému programu, psychoterapii, alebo sa zúčastňovali na psychologickom poradenstve. Tieto povinnosti totiž nie sú probačným programom a problémom je jednak nedostatok subjektov, ktoré by tieto programy a výcviky zabezpečovali (hlavne nie sú bezplatné), nedostatok finančných zdrojov na úhradu týchto programov a v neposlednom rade chýba metodika v oblasti aplikácie a postup, ktorým by mal probačný a mediačný úradník vybrať ten správny program na dosiahnutie požadovaného cieľa a prevýchovu pachateľa.¹⁰

K začatiu probačného dohľadu, v konkrétnom prípade mladistvého odsúdeného, došlo prvým kontaktom probačného úradníka prostredníctvom predvolania k probácii, v ktorom určil deň a čas probačného stretnutia. Poučil ho o povinnej účasti a ospravedlnení sa, ak sa zo závažných dôvodov nemôže v stanovenom termíne dostaviť. Na prvom stretnutí probačný úradník oboznámil klienta s podmienkami výkonu probácie, informoval ho o ich vzájomnej spolupráci, priebehu ďalších stretnutí a zistil relevantné informácie o osobe odsúdeného, najmä adresy, kontakty, či má zamestnanie, prípadne, či je evidovaný na Úrade práce sociálnych vecí a rodiny a priebehu jeho doterajšieho života. Prvá fáza probačného dohľadu, po dôkladnom naštudovaní spisu, je dôležitá najmä z hľadiska získania si dôvery odsúdeného, vyjadrenia empatie, schopnosti počúvať, a tým vytvoriť možnosť pre rozvinutie dobrých pracovných vzťahov.

Výsledkom prvého stretnutia bolo spísanie Zápisnice z probácie o výsluchu odsúdeného, v ktorej sa označuje orgán vykonávajúci výsluch, vec, ktorej sa probácia týka, obsah výsluchu a najmä probačný program, ktorý je

¹⁰ CEHLÁR, V. – ĎURIŠOVÁ, K. – KRAJČIOVÁ, T. Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom – realizácia sociálnych výcvikov s odsúdenými. In *Justičná revue*. 2008, roč. 60, č. 7–8, s. 962.

harmonizáciou spolupráce probačného a mediačného úradníka a odsúdeného. V probačnom programe sa určili časové intervaly, v ktorých sa probácia má vykonávať, poučenia o nedostavení sa a nerešpektovaní povinností a obmedzení a ďalšie dojednania s odsúdeným. Relevantnými informáciami pre probačného a mediačného úradníka o mladistvom odsúdenom bolo, že nemá kriminálnu minulosť, je bez práce, v evidencii Úradu práce, stredoškolské vzdelanie nedokončil, ale aktívne si hľadá prácu. V súvislosti s uloženými povinnosťami súdom uviedol, že začal liečbu v psychiatrickej ambulancii, raz mesačne navštevuje psychologické poradenstvo a zákazu požívania alkoholických nápojov si je vedomý. V závere zápisnice sa uvádza, že spracovanie správ a písomné dožiadania od orgánov štátnej správy alebo polície budú podané na základe plnenia alebo neplnenia povinností a obmedzení priebežne v ročných lehotách a na konci skúšobnej doby. Pre odsúdeného platí, že má možnosť obrátiť sa na probačného a mediačného úradníka so žiadosťou o pomoc, informácie alebo sprostredkovania odbornej služby.

Na ďalšie stretnutie sa mladistvý odsúdený dostavil v dohodnutom termíne, priniesol potvrdenia o tom, že je klientom psychologickkej poradne a zúčastňuje sa konzultácií a záznam z psychiatrickej ambulancie o momentálnom zdravotnom stave. Probačný a mediačný úradník úradným záznamom spísal všetky uvedené informácie a dohodol ďalšie stretnutie. Medzitým požiadal Obvodné oddelenie Policajného zboru o kontrolu obmedzení, ktoré boli odsúdenému uložené, teda zákaz požívania alkoholických nápojov a iných návykových látok. Na základe tejto žiadosti bola vykonaná skúška na požitie alkoholu s negatívnym výsledkom a výsledok skúšky odoslaný probačnému a mediačnému úradníkovi. Uplatnením tohto postupu si môžeme všimnúť využitie § 4 ods. 2 zákona o probačných a mediačných úradníkoch, ktorý hovorí, že pri výkone probácie je probačný a mediačný úradník oprávnený obracať sa na štátne orgány so žiadosťou o poskytnutie potrebných údajov a tie sú povinné jeho žiadosti vyhovieť.

Nasledujúce stretnutia medzi probačným a mediačným úradníkom a mladistvým odsúdeným prebehli podobným spôsobom, uvádzal rovnaké skutočnosti, naďalej sa podroboval liečbe a navštevoval psychologickú poradňu. Po roku požiadal probačný a mediačný úradník Obvodný úrad o vypracovanie správy o povesti odsúdeného, aby mohol podať priebežnú probačnú správu, ako to vyplýva z probačného programu. Obvodný úrad zaslal vypracovanú správu o povesti, v ktorej sa uvádzalo, že mladistvý odsúdený je v evidencii priestupkov a má záznam o priestupku z obdobia, v ktorom bol v skúšobnej dobe. Bol uznaný vinným z priestupku na úseku ochrany pred

alkoholizmom a inými toxikomániami, pričom mu bola uložená sankcia vo forme pokuty. Probačný a mediačný úradník vypracoval priebežnú správu, v ktorej zhrnul ako odsúdený dodržiava podmienky uložené súdom, priebeh probačnej spolupráce a zároveň zmieňuje záznam o priestupku, a teda porušení obmedzenia.

Keďže išlo o mladistvého odsúdeného, ktorého spolupráca s probačným a mediačným úradníkom bola uspokojivá a ostatné podmienky dodržiaval, súd nariadil probačnému a mediačnému úradníkovi, aby zistil okolnosti spáchania priestupku, poučil ho o prípadnom ďalšom porušení podmienok a intenzívnejšie vykonával kontroly dodržiavania obmedzení.

Pri nadchádzajúcom stretnutí bol odsúdený požiadaný o vysvetlenie priestupku, pričom uviedol, že priestupok sa nestal tak, ako je to uvedené v rozhodnutí Obvodného úradu, alkoholické nápoje nepožíval a vysvetlenie nemohol podať, pretože mu bol doručený len rozkaz. Probačný úradník ho teda dôrazne upozornil na nutnosť vedenia riadneho života v skúšobnej dobe a prípadných následkoch opakovania priestupkov. Z týchto dôvodov v nasledujúcom období plnil nariadenie súdu o intenzívnejšom dohľade, dožiadal dvakrát o kontrolu požitia alkoholických nápojov Obvodné oddelenie Policajného zboru, ktorého výsledky boli negatívne, vyžiadal si správy od psychiatra a následne o týchto skutočnostiach upovedomil súd.

Tento prípad sa neskončil rozhodnutím o osvedčení alebo neosvedčení páchateľa, ako by to v bežnej praxi prebiehalo, ale amnestiou prezidenta Slovenskej republiky, v ktorej odpustil tresty odňatia slobody, ktorých výkon bol podmienenečne odložený. Účinnosťou amnestie bolo odsúdenie zahladené.

2.3 TREST POVINNEJ PRÁCE

Trestným rozkazom bola obvinená, ako matka maloletej, ktorá nezabezpečila povinnú školskú dochádzku dcéry, uznaná vinnou, pretože z nedbanlivosti vydala osobu mladšiu ako osemnásť rokov nebezpečenstvu spustnutia tým, že jej umožnila viesť záhaľčivý život a čin spáchala závažnejším spôsobom konania (po dlhší čas). Týmto konaním teda spáchala prečin ohrozenia mravnej výchovy mládeže, za čo jej podľa § 211 ods. 1 písm. b) a ods. 3 písm. a) Trestného zákona hrozil trest odňatia slobody vo výške na šesť mesiacov až päť rokov. Súd ju za tento prečin odsúdil na trest povinnej práce vo výmere 120 (stodvadsať) hodín.

V tomto prípade sa odsúdená dostavila k probačnému a mediačnému úradníkovi Okresného súdu, ktorý vydal Trestný rozkaz a požiadala o vy-

konanie trestu povinnej práce v obvode okresného súdu, kde sa prechodne zdržiavala. Okresný súd uznesením rozhodol o postúpení trestnej veci odsúdenej podľa § 2 ods. 2 zákona o výkone trestu povinnej práce, ktorý ustanovuje, že trest povinnej práce odsúdený vykonáva v obvode okresného súdu, v ktorom má bydlisko a so súhlasom odsúdeného môže byť trest vykonaný aj mimo obvodu tohto súdu.

Po pridelení postúpeného prípadu probačnému a mediačnému úradníkovi Okresného súdu, v obvode ktorého odsúdená mala vykonať trest, ju tento okresný súd vyzval, aby sa dostavila v stanovenom termíne k probačnému pracovníkovi za účelom prejednávania podmienok výkonu trestu povinnej práce. Výzva obsahovala poučenie o povinnosti trest vykonať v určenom rozsahu ako jeden z alternatívnych trestov v prospech štátu, VÚC, obce alebo inej právnickej osoby, ktorá nevykazuje zisk a že tento trest je povinná vykonať osobne, vo voľnom čase a bez nároku na odmenu tak, aby odpracovala najmenej dvadsať hodín za kalendárny mesiac.

Odsúdená sa dostavila v stanovenom čase k probačnému a mediačnému úradníkovi, s ktorým prejednali podmienky výkonu trestu povinnej práce. Probačný pracovník v tejto fáze získaval relevantné informácie o odsúdenej, o jej zdravotnom stave, vzdelaní, jej ekonomickej a finančnej situácii, v akom čase by mohla trest vykonávať, jej zručnosti a schopnosti. Tieto informácie sú významné hlavne pri hľadaní a zabezpečovaní práce, aby mali z výkonu trestu aj odsúdený aj poskytovateľ práce určitý prínos. Fázu zisťovania a hľadania vhodnej práce pre odsúdeného považujeme za najvýznamnejšiu, keďže probačný pracovník pri nej uplatňuje svoje schopnosti, sociálne a psychologické zručnosti a snaží sa odsúdenému pomôcť získaním čo najvhodnejšej práce z hľadiska možnosti prevýchovy a pozitívneho ovplyvňovania. Preto by získaná práca nemala byť len trestom, ale aj možnosťou prostredníctvom jej výkonu uviesť si svoje konanie a svojou pomocou druhým zažiť pocit užitočnosti a reintegrácie do spoločnosti, prípadne získať základné pracovné návyky.

Ďalším krokom pre vykonanie trestu povinnej práce bolo zabezpečenie vhodnej práce pre odsúdenú. Probačný úradník v súvislosti s tým telefonicky konzultoval možnosť práce s riaditeľkou sociálneho zariadenia, ktoré bolo prevádzkované prostredníctvom VÚC. Poskytovateľka práce bola poučená o podmienkach prípadnej spolupráce pri výkone trestu povinnej práce, o povinnostiach a spôsobe vzájomnej komunikácie, pričom vyjadrila súhlas s poskytnutím práce pre odsúdenú a bola otvorená možnosti spolupráce aj do budúcnosti. Odsúdená sa mala podľa dohovoru dostaviť do tohto zariade-

nia a dohodnúť obsah prác, prípadne ďalšie detaily potrebné k efektívnemu výkonu povinnej práce.

Na základe dohodnutých podmienok práce zmluvné strany, okresný súd a sociálne zariadenie, uzavreli Dohodu o zabezpečení povinnej práce, v ktorej bol stanovený predmet zmluvy, druh, rozsah a miesto výkonu práce, a to konkrétne verejnoprospešná činnosť (práca zložená prevažne z upratovacích a pomocných prác v zariadení), označenie odsúdenej, práva a povinnosti, v ktorých sa poskytovateľ práce zaviazal oznámiť probačnému úradníkovi neúčast odsúdenej na vykonaní práce, nedodržanie rozsahu prác, umožnenie probačnému úradníkovi vykonať kontrolu plnenia dohody a vykonávania práce, zabezpečiť školenie odsúdenej a dodržať bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci. Dohoda vymedzovala aj ustanovenie o zmluvnej pokute, a to v prípade nesplnenia povinností poskytovateľa práce vo výške 100 eur za každé konkrétne porušenie povinností. Obsahovala aj poučenie o odklade, prerušení, upustení a premene trestu povinnej práce na trest odňatia slobody na základe rozhodnutia predsedu senátu. Zánik dohody bol dohodnutý za podmienok, že uplynie doba na ktorú bola uzavretá, dohodou zmluvných strán alebo vypovedaním ktoroukoľvek stranou aj bez udania dôvodu.

Na základe spracovaných podkladov a správy z probácie teda probačný pracovník požiadal samosudcu o nariadenie výkonu trestu povinnej práce. Sudca následne vydal uznesenie a nariadenie výkonu trestu, ktoré obsahovalo presne špecifikovaný druh, rozsah a miesto práce, ktoré mala odsúdená u poskytovateľa vykonávať vo svojom voľnom čase.

V rámci výkonu povinnej práce probačný úradník viackrát kontaktoval riaditeľku zariadenia, u ktorej odsúdená trest vykonávala so žiadosťou o podanie krátkej informácie, ako prebieha výkon trestu, či pracuje v stanovenom čase a riadne vykonáva určené práce. Po riadnom vykonaní trestu povinnej práce podal probačný úradník súdu správu o vykonaní trestu povinnej práce, ktorá obsahovala aj evidenciu odpracovaných hodín a hodnotenie výkonu práce zo strany poskytovateľa, kde konštatuje, že odsúdená mala kladný vzťah k práci, neboli s ňou žiadne problémy, do práce chodila načas a pridelenú prácu vykonávala zodpovedne.

Tento prípad je príkladom vhodne zvolenej povinnej práce, jej riadneho vykonania a ukončenia alternatívneho trestu zahladením odsúdenia. V praxi však existujú viaceré problémy so zabezpečením práce a jej riadnym vykonaním, keďže páchatelia sú vo väčšine prípadov asociálni, neprispôsobiví a často recidivisti, čo je prekážkou v účinnom vykonaní povinnej práce. Pre-

to je potrebné z pohľadu sudcov dôkladne zvážiť, či je uloženie trestu povinnej práce skutočne účelné a dosiahne požadované výsledky.

3. ŠTATISTICKÉ UKAZOVATELE PROBÁCIE A MEDIÁCIE ZA ROK 2014

Štatistické údaje z pridelených a ukončených probácií a mediácií sú veľmi dôležitým ukazovateľom vývoja a využívania týchto inštitútov v praxi. Z dôvodu aktuálnosti spracovania údajov sa analyzovali štatistické údaje z roku 2014 (prípadne ich komparácia s rokom 2012), a tým sme poukázali na aktuálny vývoj probácie a mediácie v rámci Slovenskej republiky. Podľa štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti SR bolo v roku 2014 celkovo pridelených 5 818 probácií (oproti 7 262 v roku 2012 – pokles) a 1 643 mediácií (oproti roku 2012 – mierny pokles).

Z celkového počtu probácií (2014) sa 1 539 týkalo podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody. Výkon tohto trestu oproti roku 2012 poklesol približne o 18 %, pričom najviac bolo pridelených probácií týkajúcich sa podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody v Košickom samosprávnom kraji (294) a najmenej v Bratislavskom samosprávnom kraji (123), čo je takmer o polovicu menej.

Trest povinnej práce v roku 2014 bol pridelený na probačný dohľad celkovo v Slovenskej republike v 2 843 prípadoch, čo znamená, že oproti roku 2012 poklesol počet povinne pracujúcich odsúdených o 336. Pokiaľ ide o kraje, kde bol trest povinnej práce ukladaný v najväčšom počte, Banskobystrický samosprávny kraj vykazuje najviac pridelených prípadov a to až 801, čo je oproti kraju, v ktorom boli pridelené najmenej, konkrétne Žilinskému (141) takmer šesťnásobok viac.

Zaujímavá je aj štatistika mediácií, z ktorých 666 (2014) bolo ukončených. Zmierom ukončené mediácie predstavujú 322 prípadov, podmieneným zastavením trestného konania 152 prípadov a iným spôsobom bolo ukončených 192 prípadov. Najviac bolo mediačných konaní ukončených v Žilinskom samosprávnom kraji (146) a najmenej v Nitrianskom kraji (3). Z ukončených mediácií bola uhradená náhrada škody poškodeným vo výške 328 454 eur.

Štatistické údaje poukazujú na stúpajúce využívanie alternatívnych trestov a podľa prognóz by toto číslo malo každým rokom vzrastať (momentálne vidíme určitú stabilizáciu číselných ukazovateľov). Na základe týchto štatistických údajov môžeme zhodnotiť, že priemerne na jedného probačného

úradníka vychádza približne 100 probačných a 30 mediačných spisov. Podľa nášho názoru je tento počet neúnosný, pretože na okresnom súde je vo väčšine prípadov len jeden probačný a mediačný úradník, ktorého úlohou je s prihliadnutím na štatistiky vyriešiť a dohliadať na približne 130–150 obvinených a odsúdených osôb, pričom v zložitejších prípadoch sa vyžaduje intenzívna kontrola a dohľad.¹¹

4. ZÁVER

Rastúca miera prvkov restoratívneho nazerania na trestnú justíciu je pod vplyvom zahraničných, ale aj domácich trendov nepochybne veľmi efektívna. Dve významné metódy, ktoré napomáhajú ich realizácii – mediácia a probácia boli témou príspevku.

Problematika činnosti, fungovania a realizácie probačnej a mediačnej služby v praxi je značne rozsiahla, preto treba konštatovať, že príspevok sa zaoberá primárne aplikačnou praxou procesu mediácie a probácie. Pre pochopenie a priblíženie systému práce probačných a mediačných úradníkov je dôležité demonštrovať teoretické poznatky prostredníctvom reálnych prípadov z praxe, štatistických údajov v oblasti vykonaných mediácií a probácií a poukázaním na problémové oblasti v aplikačnej praxi. Výberom vhodných prípadov analyzujeme metódy a fungovanie mediácie prostredníctvom inštitútu zmieru a probačnej činnosti, prostredníctvom využitia podmieneneho trestu odňatia slobody a trestu povinnej práce. Prípady sme získali oslovením probačného a mediačného úradníka, ktorý ochotne poskytol spisový materiál týkajúci sa jednotlivých prípadov a umožnil nám spracovať túto oblasť aj z praktického pohľadu. Štatistické údaje sa týkajú roku 2014 (2012), keďže sú najnovšími dostupnými a spracovanými štatistikami v tejto oblasti. Nezrovnalosti a komplikácie pri uplatňovaní a legislatívnej úprave mediácie a probácie v trestnom konaní sú zreteľné. Niektoré z nich už boli naznačené v predchádzajúcom texte, napríklad chýbajúci Etický kódex probačných a mediačných úradníkov, ich nízky počet vzhľadom k rozsiahlej oblasti vykonávanej práce, nečinnosť Rady pre probáciu a mediáciu, nezabezpečené vzdelávanie alebo nedostatočná spolupráca prokurátorov či súdov.

¹¹ MS SR: Štatistická ročenka 2012, 2014. In: *Justice.gov.sk*. [online]. 2014. [cit. 2015-09-25]. Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/13/stat_roc_2012.pdf>, <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/13/stat_roc_2014.pdf>

Zásadným a prvoradým problémom, vzhľadom na význam mediácie a probácie, ich prínos nielen pre poškodeného a páchatela, ale aj pre celú spoločnosť a štát vidíme v ich dlhodobom zanedbávaní, ktoré je nanajvýš zarážajúce. Riadenie ministerstvom spravodlivosti a štátna politika v tejto oblasti je nedostatočná a nesystémová, chýbajú metodické usmernenia, zanedbáva sa vzdelávanie, Rada pre probáciu a mediáciu je nefungujúca a absentujú finančné prostriedky na riadne zabezpečenie ich chodu.

Nedostatkom inštitútov mediácie a probácie je aj to, že pre verejnosť sú neznámymi pojmami a táto nízka informovanosť verejnosti spôsobuje, že význam týchto inštitútov nie je docenovaný. Celkové spoločenské vedomie o možnostiach využívania týchto prvkov v trestnom konaní by mohlo prispieť aj k zvýšeniu ich uplatňovania a „nútenia“ kompetentných orgánov viac tieto alternatívne možnosti využívať. Osveta spoločnosti o existencii týchto inštitútov by určite bola prínosom nielen pre nazeranie spoločnosti na justíciu a jej „humánnejšiu“ stránku, ale do týchto činností by sa mohli zapojiť aj dobrovoľníci, ktorí by čiastočne odbremenili probačných a mediačných úradníkov.

Na tieto skutočnosti nadväzuje ďalší zistený problém, a to nedostatočné personálne zabezpečenie výkonu probačnej a mediačnej činnosti. Tento nedostatok považujeme za najvýznamnejší, pretože sa týka všetkých oblastí a úloh, ktoré sú spojené s mediáciou a probáciou v trestnej oblasti. Pri zavedení inštitútov do právneho poriadku bol počet probačných a mediačných úradníkov minimálne dvakrát vyšší a po desiatich rokoch fungovania sa ich počet znížil na polovicu, čo je neudržateľný stav vzhľadom na to, že trend ukladania alternatívnych trestov a iných opatrení spojených s ich prácou stúpa, aj keď rast nie je lineárny. Toto zistenie potvrdzujú aj naše analyzované štatistické údaje, ale aj samotní úradníci. Podľa nášho názoru by sa v prvom rade mali zvýšiť počty probačných a mediačných úradníkov, aby ich práca mohla byť kvalitnejšia a profesionálnejšia.

Prípadnou zmenou k lepšiemu by mohlo byť aj oddelenie agendy mediácie v trestnom konaní a probácie ako samostatných inštitútov. Tento prístup sa osvedčil aj v iných európskych krajinách (napr. v Rakúsku), a tým by sa znížili kvantitatívne požiadavky na úradníkov a zároveň zvýšila profesionalita a úroveň výkonu oboch inštitútov. Oddelenie by bolo pozitívom aj z hľadiska etického, keďže ako sme uviedli, v praxi existuje určitá rozporuplnosť postavenia mediačného úradníka, ktorý by mal byť nestrannou osobou v spore a probačného úradníka, ktorý by mal byť „na strane“ odsúdeného a poskytovať mu svoju pomoc. Z finančného hľadiska za neprijateľné možno pova-

žovať nevyčlenenie prostriedkov na zabezpečenie riadneho fungovania probačnej a mediačnej služby, vzhľadom na to, že ich činnosť smeruje k šetreniu aj získavaniu financií pre štát, napríklad udeľovaním alternatívnych trestov, ktoré vykazujú obrovské úspory, ktoré by inak štát musel „investovať“ do uväznených osôb. Taktiež získavanie prostriedkov na všeobecne prospešné účely prostredníctvom inštitútu zmieru nie je zanedbateľné, a ak by štát tieto získané prostriedky použil na financovanie a podporu rozvoja týchto inštitútov, prípadne na zvýšenie počtu probačných a mediačných úradníkov, nepochybné by sa dostavili požadované výsledky.

Problematickým aspektom je tiež postavenie probačných a mediačných úradníkov, keďže podľa nášho názoru ich postavenie vzhľadom na právny stav nie je dostatočne vymedzené a zákon o probačných a mediačných úradníkoch nevykazuje komplexnú úpravu ich povinností a činnosti. V rámci analýzy legislatívnej úpravy týchto inštitútov a inštitútov, ktoré mediáciu a probáciu priamo využívajú je zrejmé, že chýba presné vymedzenie kompetencií a prípadov, v ktorých sa majú uplatniť. Bolo by preto žiaduce, aby zákon taxatívne zhrnul oblasti a prípady, v ktorých probačný a mediačný úradník plní svoje poslanie, a tým uľahčil a presne stanovil ich postavenie a kompetencie. Týmto by sa vyšlo aj ďalšiemu nežiaducemu stavu, a to nedostatočná spolupráca prokuratúry a súdov s probačnými a mediačnými úradníkmi. V praxi sa totiž možno stretnúť s prípadmi, kedy sudcovia a prokurátori nepovažujú riešenia prostredníctvom mediácie alebo probácie za dostatočné alebo účelné. Na tieto skutočnosti poukazujú aj štatistiky konkrétnych krajov. Je preto nepostačujúce, že využitie odklonu alebo uloženie alternatívneho trestu závisí len na zvážení konkrétneho prokurátora alebo sudcu, pretože v tom prípade efektívnosť a účelnosť probačnej a mediačnej služby je podmienená len tým, ako sa na dané inštitúty pozerajú a či sú ochotní odstupovať vhodné prípady na túto činnosť. Považujeme preto za nevyhnutné zlepšiť spoluprácu justície a probačných a mediačných úradníkov, napríklad prostredníctvom vzdelávania všetkých orgánov trestného konania o vhodnosti a nutnosti využívania týchto prvkov restoratívnej justície. Taktiež by bolo vhodné posilniť spoluprácu a financovanie organizácií, ktoré pre páchatelov zabezpečujú sociálne výcviky, terapeutické poradenstvo, prípadne iné resocializačné programy, aby bolo možné túto povinnosť absolvovať, program aj reálne uskutočniť.

Resumé: The term house arrest or home detention can mean very different things in different jurisdictions. Likewise, the types of criminals that are sentenced to home detention, may also vary by jurisdiction. Even within the Slovak Republic, the types of criminals that receive this punishment may vary from one court to the another. As a very general rule, however, house arrest is used as a pretrial release condition or post-conviction sentencing option for offenders who have committed a less serious crime and who are employed with have a stable place to live. Each jurisdiction around the world will have its own rules and regulations regarding who is eligible for house arrest and punishment of compulsory labour . As a sentencing option, house arrest and punishment of compulsory labour are also frequently used for offenders who have committed a crime that warrants more than a simple fine or probation. Generally, home detention and punishment of compulsory labour are considered an executed sentence, meaning the person has committed a crime which is serious enough to call for incarceration. In most cases, violent offenders will not be allowed to serve a sentence on home detention or punishment of compulsory labour as the risk to the community is too great. For instance driving while intoxicated is common convictions for which a defendant might receive house arrest or punishment of compulsory labour in the Slovak Republic.

Literatúra

1. ÁRVAIOVÁ, D. Prejavy europeizácie trestného práva v rekodifikovanom Trestnom zákone. In *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. s. 307–316. ISBN 978-80-89447-57-2.
2. ČENTĚŠ, J. Predsúdne konanie. In IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 511 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
3. ČENTĚŠ, J. Prípravné konanie po piatich rokoch aplikácie Trestného poriadku. In *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. s. 162–171. ISBN 978-80-89447-57-2.
4. FRYŠTAK, M. – ŽATECKÁ, E. Princip restoratívni justice v novém trestním zákoníku. In *Dni veřejného práva – zborník příspěvků z mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. s. 649–660. ISBN 978-80-210-4430-2.
5. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné: všeobecná časť*. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 511 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
6. KLÁTIK, J. *Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2010. 330 s. ISBN 978-80-8083-806-5.
7. KLÁTIK, J. Stále aktuálna požiadavka zrýchlenia a zhospodárnenia trestného konania. In *Rekodifikovaný trestný zákon a trestný poriadok – analýza poznatkov z teórie a praxe*. Bratislava: EUROKÓDEX, 2011. s. 173–184. ISBN 978-80-89447-57-2.
8. KURILOVSKÁ L. Základné zásady trestného konania. In ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestné právo procesné*. Šamorín: Heuréka, 2012. 864 s. ISBN 80-89122-75-2.

9. NETT, A. Odklon v trestním řízení jako prostředek řešení trestně právní problematiky. In: KLÁTIK, J. *Zrýchlenie a zhospodárnenie trestného konania*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Právnická fakulta, 2010. 330 s. ISBN 978-80-8083-806-5.
10. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
11. ŠČERBA, F. 2011. *Alternativní tresty a opatření v nové právní upravě*. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.
12. ZÁHORA, J.: Jednotlivé druhy trestov. In: IVOR, J. a kol. 2010. *Trestné právo hmotné: všeobecná část*. 2.vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 511 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
13. ZÁHORA, J.: Pojem a účel trestu, systém trestov. In: IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné: všeobecná část*. 2. vyd. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 511 s. ISBN 978-80-8078-308-2.

Kontakt

doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná .23

918 43 Trnava

adrian.jalc@truni.sk

UKLADANIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV AKO PROBLÉM NORMOTVORBY S DÔRAZOM NA TRESTNÉ PRÁVO PROCESNÉ¹

**Alternative Sentences as a Problem of Standardization,
with an Emphasis on Criminal Procedural Law²**

Ivan Šimovček

„Restoratívna justícia má mnoho výhod pre obeť, páchateľov a spoločnosť. Obete ťažia z aktívnej účasti na restoratívnom procese. Páchatelia ťažia z príležitosti na nápravu škody a kompenzácie. Spoločnosť má prospech z rokovaní o restoratívnej justícii, ktorá rieši jej konflikty.“

H. Hayes³

Abstrakt: Restoratívna justícia významne súvisí s uplatňovaním alternatívnych trestov. Nejde však o totožné pojmy. Alternatívne tresty sú širším pojmom a ich ukladanie neznamena vždy uplatňovanie restoratívnej justície, ktorá je charakteristická úsilím o komplexnú obnovu sociálnych vzťahov, narušených trestným činom a zahŕňajúcich páchateľa, obeť a širší okruh ich sociálneho prostredia. Slovenská normotvorba v oblasti trestného práva od jeho rekodifikácie sa snaží uplatniť princípy restoratívnej justície v ich hmotných aj procesnoprávných aspektoch. Restoratívna justícia však neznamena len ukladanie alternatívnych trestov.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, alternatívne tresty, trestné konanie, trestné právo procesné.

Abstract: Restorative justice significantly related to the application of alternative sentences. But there are not identical concepts. Alternative punishments are broader concept and saving does not always mean the application of restorative justice, which is characterized by efforts to the reconstruction of social relationships, disrupted a criminal offense involving a perpetrator, the victim and the broader their

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

³ HAYES, H. Reoffending and restorative justice. In JOHNSTONE, G., VAN NESS D. W. (Eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton/UK: Willan Publishing. 2007. s. 426.

social environment. Slovak standardization in the field of criminal law since its recasting is seeking to apply the principles of restorative justice in their substantive and procedural legal aspects. Restorative justice does not only mean sentencing alternative punishments.

Key words: restorative justice, alternative punishments, criminal procedure, criminal procedural law.

1. ÚVOD

Restoratívna justícia si vytýčila mnoho cieľov, akými sú posilnenie páchatelovej zodpovednosti v zmysle rozšírenia jeho možností odškodniť obeť nielen symbolicky, ale aj materiálne a povzbudenie na urovanie vzniknutého konfliktu medzi páchatelmi, obetami a spoločnosťou. Jedným z jej najvýznamnejších cieľov však zostáva problematika alternatívneho riešenia trestných vecí vrátane širšieho využívania alternatívnych trestov.

Alternatívne riešenie trestných vecí je možné chápať v zmysle trestného práva hmotného, ktoré predstavujú alternatívne tresty a v zmysle trestného práva procesného, kde hovoríme o alternatívnom riešení trestných vecí v zmysle odklonov od trestného konania vôbec, resp. v zmysle odklonov v rámci samotného trestného konania.⁴

Odklonmi v trestnom konaní sú špecifické trestnoprocesné inštitúty, ktoré umožňujú odklonenie sa od typického priebehu trestného procesu, t. j. priebehu, ktorý môže spravidla skončiť rozhodnutím súdu o vine a treste obvineného. Medzi odklony rovnako zaraďujeme inštitúty umožňujúce skončiť trestnú vec bez toho, aby bolo nariadené hlavné pojednávanie (inštitút dohody o vine a treste).⁵ K odklonom v slovenskom trestnom práve procesnom zaraďujeme podmienené zastavenie trestného stíhania (§ 216 a nasl. TP), podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 a nasl. TP), zmier (§ 220 a nasl. TP) a dohodu o vine a treste (§ 232 a nasl. TP v spojení s § 331 a nasl. TP), ktorá na rozdiel od všetkých ostatných spomenutých odklonov nepredstavuje alternatívu potrestania.

Odklony mimo trestného konania sú formou alternatívneho riešenia trestných vecí mimo systém trestného práva. Najvýznamnejšou formou tej-

⁴ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternatívne řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 15.

⁵ KLÁTIK, J. Odklon v trestnom konaní ako prostriedok racionalizácie trestnej spravodlivosti. In *Právny obzor*. 2007, roč. 90, č. 1, s. 58.

to kategórie je mediácia, ktorá umožňuje urovnať konflikt spojený s trestným činom a jeho dôsledky v rovine morálnej, etickej a sociálnej. Mediácia v niektorých prípadoch prispieva k využitiu odklonov v rámci trestného konania, nakoľko je úzko prepojená s následným uplatnením odklonov v trestnom konaní.⁶

Alternatívne tresty predstavujú formy trestania mimo trestu odňatia slobody. Tieto formy trestov sú zamerané najmä na potreby obetí trestných činov a súčasne sa snažia odstrániť nežiaduci vplyv uväznenia na osoby páchatela.⁷ Preventívny význam alternatívnych trestov spočíva v rozšírení možnosti pôsobiť pozitívne na osobu páchatela napríklad umožnením kontaktu s obeťou a aktívnou participáciou páchatela na náprave spôsobenej ujmy a na odčinení vlastného previnenia.⁸

Restoratívna justícia významne súvisí s uplatňovaním alternatívnych trestov. Nejde však o totožné pojmy. Alternatívne tresty sú širším pojmom a ich ukladanie neznamená vždy uplatňovanie restoratívnej justície, ktorá je charakteristická úsilím o komplexnú obnovu sociálnych vzťahov, narušených trestným činom a zahŕňajúcich páchatela, obeť a širší okruh ich sociálneho prostredia.⁹

Posun k uplatňovaniu alternatívnych trestov v trestnej politike sa začal v západnej Európe koncom 70. rokov a trvá dodnes. Možno tu charakterizovať niektoré základné smery. Prvý smer sledoval zmiernenie izolačného charakteru trestu odňatia slobody, ktorý sa doplňoval výkonom časti trestu na slobode, počas ktorého sa odsúdený mohol venovať profesionálnemu výcviku, liečeniu, výkonu zamestnania a bol podrobený iným výchovným opatreniam.¹⁰ Daný smer sa uplatnil v podobe uväznenia počas víkendov alebo neskôr v podobe trestu domáceho väzenia.¹¹

⁶ SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternatívne řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000. s. 15.

⁷ KARABEC, Z. Kriminologické aspekty trestní represe. In NOVOTNÝ, O., ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004, s. 215–223.

⁸ SCHEINOST, M. Česká veřejnost a sankční politika. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 42.

⁹ LUBELCOVÁ, G. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 82.

¹⁰ OSMANČÍK, O. Uvod do problematiky alternatívnych trestů. In *K problematice alternativních trestů*. Praha: IKSP. 1994, s. 4–7.

¹¹ LUBELCOVÁ, G. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In

Druhý smer vylučoval uväznenie odsúdeného. Pre tento smer sú typické tresty finančnej povahy s dôrazom na práva obeti a reštitúciu spôsobenej škody. V prípade nedobytnosti finančného trestu sa alternatívny trest nahrádza trestom výkonu verejnoprospešných prác, alebo záväzkom zaplatiť určitú čiastku priamo na účet niektorej neziskovej, resp. charitatívnej organizácie.¹² Iné alternatívne tresty spočívajú v rôznom obmedzení práv páchatela (napr. zákaz činnosti, rôzne opatrenia výchovného donútenia a napríklad ohlasovacia povinnosť). Patrí sem aj probácia, ktorá je často definovaná ako trest vykonávaný na slobode, ktorý ukladá podmienky (podmienečne uložený trest) a zachováva súdu právo meniť podmienky trestu alebo stanoviť nový trest, ak páchatel poruší podmienky.¹³

Tretí smer alternatívnych opatrení má depenalizačný charakter. Súčasne tu ide o alternáciu klasického trestnoprávneho procesu formou postúpenia trestnej veci na mimosúdne konanie. Tento postup sa označuje ako diverzia alebo odklon (od súdneho konania). Ako alternatívna sankcia sa v tomto procese najčastejšie uplatňuje vyrovnanie dohodou medzi páchatelom a obeťou trestného činu za pomoci sprostredkovateľa – mediátora.¹⁴

Alternatívne sankcie možno rozdeliť v zásade do dvoch kategórií, ktorých spoločným rysom je, že páchatela nezbavujú slobody, ale obmedzujú ich niektoré práva.¹⁵ Do prvej kategórie možno zaradiť sankcie, ktoré obmedzujú určité slobody páchatela, ako napr. elektronické monitorovanie (súčasne zavádzané na Slovensku), kontrolovaná sloboda, domáce väzenie, ako aj peňažne tresty, (obmedzenie finančných slobôd) alebo výkon verejnoprospešných prác.¹⁶

Druhá kategória alternatívnych trestov smeruje ku konfrontácii páchatela s jeho trestným činom a jeho individualizovanými dôsledkami (prostredníctvom obete trestného činu) a s jeho zodpovednosťou voči sebe samému a voči spoločnosti tým, že sa mu poskytne príležitosť odčiniť svoj čin (vinu)

Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 82.

¹² Tamtiež s. 83.

¹³ INCIARDI, J. A. *Trestni spravedlnost*. Praha: VP, 1994, s. 669.

¹⁴ Tamtiež, s. 669.

¹⁵ KALMTHOUT, A. M. Uplatňování alternativních sankcií – některé zkušenosti západoevropských zemí. In *K problematice alternativních trestů a opatření*. Praha: IKSP, 1996, s. 125–126.

¹⁶ LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 83.*

a poskytnúť niečo pozitívne obeti alebo spoločnosti (náhrada spôsobenej škody, kompenzácia obete trestného činu, vyrovnanie, kurzy sociálneho výcviku, výkon bezplatnej práce v prospech spoločenstva, a pod.).¹⁷ Daná kategória alternatívnych trestov reprezentuje novu stratégiu prístupu restoratívnej justície.

Je možné sa stotožniť s názormi, že trest uložený na základe trestného práva by mal byť používaný viac tvorivo tak, aby predstavoval pre páchatela začiatok jeho transformácie. Rozhodnutie a trest uložený súdom by mali byť viac aplikované, aby vrátili páchatelovi zodpovednosť za zmenu na sebe samých a motivovať ich tým, že navrhnutý trest odňatia slobody môže byť znížený, ak páchatelia spolupracujú.¹⁸

Pri trestaní fyzických osôb – páchatelov radíme alternatívne tresty k hmotnoprávnym alternatívnym opatreniam. Alternatíva je v podstate možnosť voľby medzi dvoma možnosťami, teda možnosť výberu medzi nepodmienečným trestom odňatia slobody a alternatívnym trestom nespojeným s odňatím slobody, pričom sa garantuje rovnaké splnenie účelu trestu.¹⁹

V našom trestnoprávnom systéme sa termín restoratívnej spravodlivosti nepoužíva.²⁰ Určité princípy restoratívnej justície do slovenského trestného konania, najmä z hľadiska ukladania a výkonu alternatívnych trestov, priniesla až rekodifikácia trestných kódexov z roku 2005,²¹ ktorá priniesla posilnenie alternatívnych opatrení a rozšírenie možností ich využívania u páchatelov menej závažnej trestnej činnosti. Cieľom uplatňovania tohto prístupu bola snaha prispieť k zníženiu väzenskej populácie (k dosiahnutiu tohto cieľa smerujú aktivity v oblasti alternatívneho riešenia trestných vecí) a zároveň skvalitniť ochranu spoločnosti pred páchatelmi obzvlášť nebezpečnej trestnej činnosti (formou sprísňovania podmienok pre sankcionovanie vybraných závažných konaní).²²

¹⁷ Tamtiež, s. 84.

¹⁸ KURY, H., STRÉMY, T. Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 34.

¹⁹ JURČOVÁ, J. Alternatívne tresty. In: *Justičná revue*. 2012, roč. 64, č. 4, s. 523.

²⁰ LUBELCOVÁ, G. *Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti*. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 90.

²¹ Zák. č. 300/2005 Z. z., Trestný zákon, Zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

²² SOLMAŘ, V. a kol. *Systém českého trestního práva*. Část třetí. Tresty a ochranná opatření. Praha: Novatrix, 2009, s. 41.

Koncepcia alternatívneho riešenia trestných vecí na Slovensku vychádza z medzinárodných a európskych dimenzií riešenia tejto problematiky. Pri definovaní pojmu alternatívne tresty možno v prvom rade hľadať oporu v medzinárodných dokumentoch, ktoré ich spravidla vymedzujú ako „opatrenia, ktoré je súd oprávnený uložiť v prípade, kedy by inak mohol páchatela odsúdiť k nepodmienečnému trestu odňatia slobody“.²³ Odporúčanie Výboru ministrov R(92)16 o Európskych pravidlách v oblasti spoločenských sankcií a opatrení zahŕňa alternatívne tresty do skupiny spoločenských sankcií a opatrení, pri ktorých výkon ostáva páchatel v spoločenstve. Pre tieto opatrenia je zároveň charakteristické, že ich výkon je spojený s dodržiavaním stanovených podmienok alebo povinností.²⁴

Ďalším významným dokumentom sú Štandardné minimálne pravidlá pre opatrenia nespojené s trestom odňatia slobody, označované aj ako Tokijské pravidlá, ktoré boli prijaté na 8. kongrese OSN v roku 1990 v Havane. Tokijské pravidlá vo svojich ustanoveniach komplexne riešia problematiku alternatív k uväzneniu, pričom vymedzujú viacero opatrení nespojených s odňatím slobody, akými sú napríklad napomenutie, výstraha alebo pokarhanie, podmienené prepustenie, zhoršenie spoločenského postavenia, hospodárske a peňažné tresty (napr. pokuty), prepadnutie vecí, odškodnenie obete alebo príkaz na náhradu škody, podmienený alebo odložený trest, probácia a súdny dohľad, verejnoprospešné práce, odovzdanie do strediska mladistvých delikventov, domáce väzenie, iný spôsob mimoústavnej liečby, resp. kombinácia vyššie uvedených opatrení.²⁵

Pravidlá ďalej zdôrazňujú, že tresty nespojené s odňatím slobody by mali byť využívané v súlade s princípom minimálnej intervencie, pričom sa má pri ich uplatňovaní vždy rešpektovať právo páchatela aj jeho rodinných príslušníkov na súkromie.

Spomedzi ďalších dokumentov OSN pre túto oblasť možno spomenúť Deklaráciu základných princípov spravodlivosti pre obeť trestných činov a zneužitia moci (Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power), prijatú Valným zhromaždením dňa 29. novembra

²³ TOBIÁŠOVÁ, L. Alternatívne tresty po rekodifikácii trestného práva hmotného v SR. In: *Naděje právní vědy*, Býkov 2006. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 541.

²⁴ Odporúčanie Výboru ministrov R(92)16 o Európskych pravidlách v oblasti spoločenských sankcií a opatrení prijaté dňa 19. októbra 1992.

²⁵ Štandardné minimálne pravidlá pre opatrenia nespojené s trestom odňatia slobody (Tokijské pravidlá) prijaté Valným zhromaždením OSN (rezolúcia 45/110 zo dňa 14. decembra 1990).

1985, dokument OSN č. A/RES/40/34, Základné princípy používania programov restoratívnej justície v trestných veciach (Basic Principles on the Use of Restorative Justice Programmes in Criminal Matters) prijaté Hospodárskou a sociálnou radou OSN dňa 24. júla 2002, dokument OSN č. E/2002/INF/2/Add.2, Základné princípy využívania programov restoratívnej justície v trestných veciach (Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters), rezolúcia č. 2000/14 zo dňa 27. júla 2000, Rozvoj a implementácia mediácie a opatrení restoratívnej justície k trestnej justícii (Development and implementation of mediation and restorative justice measures in criminal justice), rezolúcia č. 1999/26 zo dňa 28. júla 1999.

V rámci Európskej únie treba spomenúť aktivity Rady Európy, ktorej Výbor ministrov už v roku 1976 prijal rezolúciu č. (76)10 Niektoré alternatívne tresty k väzeniu, ktorá obsahuje výzvu adresovanú jednotlivým členským krajinám Rady Európy, aby hľadali možné alternatívy k trestu odňatia slobody. Ďalším významným dokumentom bolo odporúčanie Výboru ministrov R(92)16 o Európskych pravidlách v oblasti spoločenských sankcií a opatrení zo dňa 19. októbra 1992. Toto odporúčanie bolo prijaté s cieľom posilniť spoluprácu členských štátov v oblasti trestnej justície a trestania ako takého,²⁶ najmä vytvoriť určitý súbor noriem, ktoré umožnia príslušným orgánom jednotlivých štátov zabezpečiť spravodlivé a efektívne uplatňovanie spoločenských sankcií a opatrení, poskytnúť členským štátom základné kritériá, aby vytváranie a uplatňovanie spoločenských sankcií a opatrení mohlo byť spojené so zárukami na ochranu základných ľudských práv a slobôd odsúdených a navrhnúť jasné pravidlá pre zamestnancov, zodpovedných za vykonanie spoločenských sankcií a opatrení, ako aj všetkých členov spoločnosti, ktorí môžu byť týmito opatreniami dotknutí, s cieľom zabezpečiť, aby boli vykonané v súlade so všetkými uloženými podmienkami a povinnosťami, pričom by mali byť vykonávané s neustálou snahou o individualizáciu.

Medzi ďalšie dokumenty, ktoré sú významné pre alternatívne trestanie v rámci členských krajín Európskej únie možno viesť:

- Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (92) 17 týkajúce sa jednotnosti pri ukladaní trestov zo dňa 19. októbra 1992,
- Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (97) 12 o zamestnancoch, zaoberajúcich sa vykonávaním sankcií a opatrení zo dňa 10. septembra 1997,

²⁶ KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 111–114.

- Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (99) 19 o mediácii v trestných veciach zo dňa 15. septembra 1999,
- Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (99) 22 týkajúce sa preplnenosti väzníc a inflácie väzenskej populácie zo dňa 30. septembra 1999,
- Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (87)18 týkajúce sa zjednodušenia trestného konania zo dňa 17. septembra 1987.

Vychádzajúc z medzinárodného a európskeho práva, ako aj z princípov restoratívnej justície slovenská rekodifikácia sa rozšírila o ďalšie druhy alternatívnych trestov, a to trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.²⁷

Rozšírenie druhov trestu bolo odrazom depenalizácie, pretože umožnilo súdom vo zvýšenej miere siahnuť aj k trestom bez odňatia slobody. Rozšírenie alternatívnych trestov posilnilo zásadu, že nepodmienečný trest odňatia slobody je vždy len ultima ratio.²⁸

Desať rokov po rekodifikácii došlo k zmene v oblasti alternatívneho sankcionovania páchatelov, nakoľko v roku 2014 nadobudol účinnosť zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý v snahe poskytnúť riešenie neutíchajúcemu problému diváckeho násillia zaviedol nový alternatívny trest – trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Alternatívnu povahu vo vzťahu k trestu odňatia slobody má tento trest zákazu účasti na verejných podujatiach výlučne v prípade, keď je uložený ako samostatný trest, za podmienky že súd vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela usúdi, že uloženie iného trestu nie je potrebné. Hlavným cieľom zavedenia toho trestu bolo zabezpečiť efektívny nástroj boja proti rôznym druhom výtržností a iným formám násillného konania, ktorého aktérmi sú predovšetkým účastníci podujatí športového charakteru.

Vychádzajúc z vyššie uvedeného možno konštatovať, že aktuálne znenie Trestného zákona umožňuje nepodmienečný trest odňatia slobody nahradiť uložením týchto alternatívnych trestov:

²⁷ Dôvodová správa k Trestnému zákonu uvádza, že po rekodifikácii pribudli tri nové tresty (trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom), čím sa prikláňa ku chápaniu podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom ako samostatného druhu trestu.

²⁸ Dôvodová správa k návrhu Trestného zákona. [online]. NR SR [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=3&CPT=1061>

- trest domáceho väzenia,
- trest povinnej práce,
- peňažný trest,
- trest zákazu účasti na verejných podujatiach.

Niektorí autori medzi alternatívne tresty zaraďujú aj podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Časť autorov sa prikláňa k názoru, že obidva inštitúty treba chápať ako samostatné tresty s alternatívnou povahou, zatiaľ čo iná časť spochybňuje ich postavenie ako samostatných trestov a prikláňa sa k názoru, že ide iba o osobitný, resp. alternatívny spôsob výkonu trestu odňatia slobody.²⁹

V ďalšej časti príspevku by som chcel poukázať na niektoré problémy výkonu uvedených alternatívnych trestov.

Trest domáceho väzenia predstavuje miernejšiu formu obmedzenia osobnej slobody odsúdeného páchateľa, ktorá umožňuje, aby bol ponechaný v jeho prirodzenom prostredí, ale súčasne čiastočne obmedzuje jeho osobnú slobodu, pričom je vykonávaný dozor nad jeho správaním.³⁰ Trestný zákon umožňuje uložiť trest domáceho väzenia výlučne páchateľom najmenej závažných foriem trestnej činnosti, ktoré sú limitované hornou hranicou trestnej sadzby trestu odňatia slobody, ktorá nesmie tak v prípade úmyselných, ako ani v prípade nedbanlivostných trestných činov prekročiť hranicu piatich rokov.

Alternatívne tresty v oblasti sankcionovania mladistvých páchateľov by mali hrať väčšiu rolu. Slovenský Trestný zákon pri mladistvých páchateľoch vylučuje trest domáceho väzenia, čo viacerí autori kritizujú, nakoľko považujú resocializáciu mladistvého v domácom prostredí v kruhu jeho najbližších za efektívnejšiu cestu nápravy.³¹

Na riadny výkon trestu domáceho väzenia je potrebné, aby sa odsúdený počas jeho výkonu zdržiaval vo svojom obydli, viedol riadny život a podrobil sa kontrole. Čas, po ktorý sa má zdržiavať v obydli závisí od okolnosti prípa-

²⁹ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 212.

³⁰ ČENTĚŠ, J. *Trest domáceho väzenia*. [online]. Bratislava : Generálna prokuratúra SR. s. 10. [cit. 2014-01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/121123Centes.pdf>>.

³¹ HOŘÁK, J. Domácí vězení a elektronická kontrola odsouzených. In *Trestní právo*. 2005, roč. 10, č. 12, s. 11. STRÉMY, T. Aplikácia trestu domáceho väzenia na Slovensku, v Čechách a v Poľsku. In *Policijná teória a prax*. 2014, roč. 22, č. 1, s. 97. KURUCOVÁ, V. Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In *Bulletin slovenskej advokácie*. 2013, roč. 19, č. 5, s. 33.

du, spravidla súd ponechá odsúdenému čas na to, aby sa mohol dopraviť na a z pracoviska, môže mu povoliť zúčastňovať sa náboženských obradov, pripadne iných podobných udalostí, ktoré pokladá za vhodné.³²

Nakoľko ide o alternatívny trest, jeho výkon je zabezpečený aj v prípade, že odsúdený neplní obmedzenia a povinnosti vyplývajúce z jeho uloženia. V tomto prípade súd premení tento trest alebo jeho zvyšok na nepodmienečný trest odňatia slobody, pričom dva dni nevykonaného trestu sa rovnajú jednému dňu odňatia slobody. Kontrola plnenia trestu domáceho väzenia je možná dvomi spôsobmi. Prvým spôsobom je elektronické monitorovanie, ktoré v súčasnosti Slovensko len zavádza a od jeho zavedenia si sľubuje väčšie uplatnenie tohto trestu v justičnej praxi a druhým spôsobom je kontrola probačným úradníkom.³³

Problém výkonu trestu domáceho väzenia druhým spôsobom spôsobujú povinné náhodne vykonávané kontroly probačným úradníkom, ktorý má povinnosť neohlásene vykonať kontrolu odsúdeného v mieste jeho bydliska minimálne trikrát do mesiaca, čo ich v praxi značne zaťažuje vzhľadom na rozsah práce a nedostatočných finančných prostriedkov na zabezpečenie ich prepravy. Odhalenie porušovania podmienok trestu domáceho väzenia je hlavným problémom jeho výkonu a tento trest sa stáva neaplikovateľným z hľadiska jeho účinnosti.³⁴

Ďalším problémom zostáva absencia požiadavky súhlasu odsúdeného s uložením trestu domáceho väzenia. Na rozdiel od Slovenska prevažná väčšina krajín využívajúcich inštitút domáceho väzenia stanovuje ako jednu zo základných podmienok pre vydanie rozhodnutia o domácom väzení predchádzajúci súhlas páchatela trestného činu s takýmto druhom trestu. Nevyhnutnosť udelenia súhlasu páchatela ako podmienky pre uloženie trestu domáceho väzenia by pomohlo predchádzať ukladaniu tohto trestu vo veciach, kedy je jeho úspešné vykonanie v dôsledku negatívneho a odmietavého postoja páchatela už od počiatku nereálne.

Súhlas páchatela s uložením trestu domáceho väzenia by mal byť doplnený súhlasom s výkonom tohto trestu aj zo strany osôb spolužijúcich s od-

³² LAŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J. Alternatívne tresty a ich podstata. In *Alternatívne tresty v praxi*. Dolný Kubín : EDUKOS, 2007, s. 17.

³³ Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁴ JALČ, A. Hmotno-právny a procesno-právny pohľad na niektoré problémy trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 279.

súdeným v jednom obydli. Postoj a stanovisko týchto osôb k výkonu trestu domáceho väzenia má osobitný význam z dôvodu, že výkon trestu a jeho kontrola má oveľa väčší vplyv na ľudí v blízkom okolí páchatela, ako je to pri probačnom dohľade alebo pri treste povinnej práce.³⁵ Treba však konštatovať, že uvedené problémy viacmenej vyrieši úspešné zavedenie elektrického monitoringu v podmienkach Slovenskej republiky.³⁶

Trest povinnej práce je alternatívou krátkodobého trestu odňatia slobody, ktorý sa ukladá páchatelovi v prípade, že nebol odsúdený na trest odňatia slobody. Výkonom trestu povinnej práce odsúdený rieši konflikt so zákonom vo svojom prirodzenom prostredí a má tak príležitosť odčiniť zlo dobrom.³⁷ Trest povinnej práce môže súd uložiť vo výmere od 40 do 300 hodín so súhlasom páchatela za prečin, ktorého horná hranica sadzby trestu odňatia slobody nepresahuje päť rokov a vzhľadom na všetky okolnosti nie je potrebné uložiť trest odňatia slobody.

Procesná úprava výkonu povinnej práce je obsiahnutá v štvrtej časti Trestného poriadku a v ustanoveniach zákona č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce a o doplnení zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Trest povinnej práce musí páchatel vykonať najneskôr do jedného roka od nariadenia výkonu trestu, ak nie je dlhodobo práceneschopný alebo invalidný. Páchatel je povinný vykonať trest osobne, vo voľnom čase a bez nároku na odmenu, čím sa naplňa obsah trestu povinnej práce ako represívneho opatrenia, bez čoho by uloženie tohto trestu neplnilo svoj účel. Kontrolu nad výkonom trestu povinnej práce zabezpečuje probačný úradník, ktorý má na starosť aj sprostredkovanie práce odsúdenému. Z tohto dôvodu vedie evidenciu vhodných prác na výkon trestu povinnej práce, ktoré v prípade záujmu oznamujú poskytovatelia prác okresnému súdu.

Ak však probačný pracovník zistí, že odsúdený v čase výkonu trestu povinnej práce nevedol riadny život, zavinene nevykonával dohodnuté práce,

³⁵ BURDA, E. a kol.: Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. 1. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 398.

³⁶ Elektronické náramky pomôžu väzenstvu aj rozpočtu [online]. MS SR [cit. 7. 3. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1738> Pozri aj VROBELOVÁ, L. Elektronický systém monitoringu osôb (ESMO) – zavádzanie moderných metód do slovenského väzenia. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 309–317.

³⁷ LAŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J. Alternatívne tresty a ich podstata. In *Alternatívne tresty v praxi*. Dolný Kubín : EDUKOS, 2007, s. 18.

alebo nedodržel stanovené povinnosti a obmedzenia, oznámi túto skutočnosť súdu a podá návrh na premenu trestu povinnej práce na trest odňatia slobody, takže za každé dve hodiny nevykonanej práce súd nariadi jeden deň odňatia slobody.

Trest povinnej práce je často označovaný aj ako „verejnoprospešná činnosť“, v rámci ktorej má páchateľ možnosť nahradiť spoločnosti spôsobenú škodu a získať potrebné pracovné návyky. Reintegrácia a prevencia páchateľa je nepopierateľne efektívnejšia, ak sa mu prejavuje patričná sociálna a osobná podpora a poskytuje primerané usmernenie jeho ďalšieho života.³⁸

Trest povinnej práce možno uložiť aj mladistvému páchateľovi, čo predstavuje aj prejav dôvery voči mladistvým a pri jeho výkone je možné stimulovať kladné vlastnosti a návyky odsúdených mladistvých. Podmienky uloženia tohto trestu sú spravidla rovnaké ako pri dospelých, až na zníženie rozpätia trestu od 40 do 150 hodín. U mladistvých páchateľov je vhodné kombinovať trest povinnej práce s ochranným alebo výchovným opatrením.³⁹

Na zabezpečenie výchovného charakteru trestu povinnej práce pôsobí vo veľkej miere verejná mienka. Tento trest by sa mal ukladať najmä páchateľom, ktorí viedli motorové vozidlo pod vplyvom návykových látok a za trestné činy nižšej závažnosti a osobám prvý raz trestaným, pretože jeho ukladanie recidivistom stráca na sile tohto alternatívneho trestu.⁴⁰

Peňažný trest má charakter alternatívneho trestu iba v prípade, keď je uložený samostatne a nie popri nepodmienečnom treste odňatia slobody (§ 56 ods. 2 TZ). Peňažný trest na rozdiel od trestu povinnej práce a trestu domáceho väzenia obsahoval už predchádzajúci Trestný zákon (č. 140/1961 Zb.). Trest možno uložiť aj mladistvému páchateľovi za podmienok upravených v § 114 až § 116 Trestného zákona.

Výkon peňažného trestu je upravený v ustanoveniach Trestného poriadku a vyhlášky č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku súdov.

Peňažný trest nemá výhradne povahu alternatívneho trestu vo vzťahu k trestu odňatia slobody, nakoľko ho súd môže uložiť aj ako trest samostatný. Peňažný trest predstavuje ujmu na majetku odsúdeného, a tým postihnúť

³⁸ Probácia a mediácia v trestnom práve (užívateľská príručka) – Metodický materiál financovaný z prostriedkov EU v rámci PF 2006. 2009. s. 17.

³⁹ VRÁBLOVÁ, M. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár*. In Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. Praha: C. H. Beck, 2010. s. 642–650.

⁴⁰ POLÁKOVÁ, V. Trest povinnej práce a jeho uplatňovanie v Slovenskej republike. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 363.

snahu páchatela získať neoprávnený prospech cestou odčerpania finančných prostriedkov získaných trestnou činnosťou alebo tých, ktoré by mohli byť použité na páchanie ďalšej trestnej činnosti.⁴¹ Výmera peňažného trestu nie je obmedzená hodnotou majetkového prospechu získaného trestnou činnosťou. Peňažným trestom možno postihnúť aj majetok, ktorý páchatel nadobudol legálnou cestou.⁴² Výmera peňažného trestu v je však obmedzená hornou a dolnou hranicou, a to od 160 eur do 331 930 eur.

Problém výkonu peňažného trestu predstavuje na Slovensku absencia legálnej možnosti ukladania jeho denných sadziieb. Systém denných sadziieb spočíva v tom, že súd v rámci zákonného rozpätia stanoví počet denných sadziieb, pri ktorých zohľadňuje povahu a závažnosť činu, pričom prihliada aj na osobu páchatela a následne stanoví výšku dennej sadzby, pri ktorej zohľadňuje osobné a majetkové pomery páchatela. Výsledná výška peňažného trestu potom predstavuje súčin stanoveného počtu denných sadziieb a výšku jednej dennej sadzby.⁴³

Medzi odborníkmi je oprávnené kritizovaná slovenská úprava premeny peňažného trestu len na trest odňatia slobody. Tak, ako aj v zahraničí navrhujú premenu peňažného trestu aj na trest povinnej práce. Napríklad v zmysle španielskej právnej úpravy jedna nezaplatená denná sadzba zodpovedá jednému dňu trestu povinnej práce. Podmienkou uloženia tohto náhradného trestu je súhlas odsúdeného.⁴⁴ Takáto koncepcia premeny peňažného trestu v podmienkach Slovenskej republiky by mohla posilniť alternatívy k trestu odňatia slobody, čím by sa mohol stať vo väčšej miere využívaným.⁴⁵ Významné postavenie pri zabezpečení riadneho výkonu peňažného trestu má aj probačný úradník, ktorý môže zisťovať majetkové pomery odsúdeného, prípadné zmeny či dodržiavanie režimu platieb v pravidelných mesačných splátkach.⁴⁶

⁴¹ GREGUŠOVÁ, A. Peňažný trest ako sankcia ukladaná fyzickým a právnickým osobám. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 415.

⁴² R 51/88 – I.

⁴³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákonník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 783.

⁴⁴ SOUKUP, P. Peněžitý trest. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860. 2007. č. 9, str. 29.

⁴⁵ GREGUŠOVÁ, A. Peňažný trest ako sankcia ukladaná fyzickým a právnickým osobám. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 419.

⁴⁶ DEMETER, M. Peňažný trest ako významná alternatíva k trestu odňatia slobody v probačnej a mediačnej službe a činnosť probačného a mediačného úradníka pri kontrole jeho výkonu. In *Justičná revue*. 60, 2008. č. 3, str. 444.

S účinnosťou od 1. 2. 2014 zaraďujeme medzi alternatívne tresty aj trest **zákazu účasti na verejných podujatiach**, ktorý má obdobne ako peňažný trest alternatívnu povahu iba v prípade, keď je uložený samostatne. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach spočíva v tom, že sa odsúdenému počas doby výkonu tohto trestu zakazuje účasť na športových, kultúrnych alebo iných verejných podujatiach v rozsahu určenom v rozhodnutí sudu. (§ 62a ods. 1 TZ). Horná hranica tohto trestu je stanovená na desať rokov. Trest možno uložiť aj mladistvému, kedy je horná hranica trestnej sadzby päť rokov.

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach môže byť uložený ako samostatný trest iba pri prečine, (ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela, uloženie iného trestu nie je potrebné), ktorého horná hranica trestu odňatia slobody neprevyšuje päť rokov.⁴⁷

Na kontrolu výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach sa využívajú nasledovné inštitúty:

- Uloženie a dôkladné dodržiavanie povinnosti dostaviť sa v čase rizika účasti na verejnom podujatí na útvar Policajného zboru (§ 62a ods. 4 TZ). Ak sa uložený trest vzťahuje na športové podujatie, predseda senátu upovedomí aj správcu informačného systému o bezpečnosti na športových podujatiach podľa osobitného zákona.
- Kontrola výkonu trestu probačnými a mediačnými úradníkmi (§ 444a ods. 2 TP) :
- Vyvodenie trestnej zodpovednosti za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia [§ 348 ods. 1 písm. h) TZ].

Skutočne účinnú kontrolu výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach však prinesie až zavedenie elektronického monitorovacieho systému použiteľného aj na osoby, ktorým je uložený trest zákazu účasti na verejných podujatiach.⁴⁸

⁴⁷ BURDA, E. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 376. Pozri aj Mašlányová, D., Zeman, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 393 a nasl.

⁴⁸ BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 380.

2. ZÁVER

Slovenská normotvorba v oblasti trestného práva od jeho rekodifikácie sa snaží uplatniť princípy restoratívnej justície v ich hmotných aj procesnoprávných aspektoch. Restoratívna justícia však neznamená len ukladanie alternatívnych trestov. Restoratívna justícia je koncepciou spravodlivosti, ktorá sa nesnaží dominantne o potrestanie páchatelov a ich izoláciu, ale o odčinenie nepriaznivých dôsledkov trestného činu a znovuobnovenie vzťahu so spoločnosťou za aktívnej spoluúčasti páchatela. Tento prístup na rozdiel od retributívnej spravodlivosti sa neobracia k minulosti, ale je orientovaný do budúcnosti.⁴⁹

Resumé: Restorative justice has set a number of objectives, such as strengthening the offender's responsibility under the extension of its possibilities compensate victims not only symbolically but also materially and encouragement to settle the resulting conflict between perpetrators, victims and society. One of its most important goals remains the issue of alternative solution of criminal cases, including wider use of alternative punishments. The alternative solution of criminal cases can be understood in terms of substantive criminal law, which constitutes an alternative punishments and in terms of criminal procedure, where we talk about alternative solutions to criminal matters, pursuant diversion from the criminal proceedings at all, respectively, within the meaning of diversions in the context of criminal proceedings itself. Slovak standardization in the field of criminal law since its recasting is seeking to apply the principles of restorative justice in their substantive and procedural legal aspects. Restorative justice does not only mean saving alternative punishments. Restorative justice is a concept of justice, which is predominantly about not trying to punish the perpetrators and their isolation, but expiation adverse consequences of the crime and restoring relationship with the active participation of the offender.

Literatúra:

1. BRAITHWAITE, J. The New Regulatory State and the Transformation of Criminology. In *British Journal of Criminology*, 2000, vol. 40.
2. BURDA, E. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár* – 1. diel. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010.

⁴⁹ SHEARING, C. Punishment and the Changing Face of the Governance. In *Punishment and Society*, 2001, vol. 3, č. 2, s. 215; Braithwaite, J. The New Regulatory State and the Transformation of Criminology. In *British Journal of Criminology*, 2000, vol. 40, s. 26.

3. BURDA, E. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
4. ČENTĚŠ, J. *Trest domáceho väzenia*. [online]. Bratislava: Generálna prokuratúra SR. [cit. 2014-01-09]. Dostupné na internete: <<http://www.ok.cz/iksp/docs/121123Centes.pdf>>.
5. DEMETER, M. Peňažný trest ako významná alternatíva k trestu odňatia slobody v probačnej a mediačnej službe a činnosť probačného a mediačného úradníka pri kontrole jeho výkonu. In: *Justičná revue*. 60, 2008. č. 3.
6. Elektronické náramky pomôžu väzenstvu aj rozpočtu [online]. MS SR [cit. 7. 3. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1738>
7. GREGUŠOVÁ, A. Peňažný trest ako sankcia ukladaná fyzickým a právnickým osobám. In: *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
8. HAYES, H. Reoffending and restorative justice. In JOHNSTONE, G., VAN NESS D. W. (Eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton/UK: Willan Publishing. 2007. s. 426.
9. HOŘÁK, J. Domáci vězení a elektronická kontrola odsouzených. In: *Trestní právo*. 2005, roč. 10, č. 12.
10. INCIARDI, J. A. *Trestní spravedlnost*. Praha: VP, 1994.
11. JALČ, A. Hmotno-právny a procesno-právny pohľad na niektoré problémy trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
12. JURČOVÁ, J. Alternatívne tresty. In *Justičná revue*. 2012, roč. 64, č. 4.
13. KALMTHOUT, A. M. Uplatňování alternativních sankcí – některé zkušenosti západoevropských zemí. In *K problematice alternativních trestů a opatření*. Praha: IKSP, 1996.
14. KALVODOVÁ, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
15. KARABEC, Z. Kriminologické aspekty trestní represe. In NOVOTNY, O., ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2004.
16. KLÁTIK, J. Odsklon v trestnom konaní ako prostriedok racionalizácie trestnej spravodlivosti. In *Právny obzor*, 2007, roč. 90, č. 1.
17. KURUCOVÁ, V.: Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In *Bulletin slovenskej advokácie*. 2013, roč. 19, č. 5.

18. KURY, H., STRÉMY, T. Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
19. LAŠTICOVÁ, L. – VAJZEROVÁ, J. Alternatívne tresty a ich podstata. In *Alternatívne tresty v praxi*. Dolný Kubín: EDUKOS, 2007.
20. LUBELCOVÁ, G. Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
21. MAŠLÁNYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
22. OSMANČÍK, O. Úvod do problematiky alternatívnych trestů. In *K problematice alternativních trestů*. Praha: IKSP. 1994.
23. POLÁKOVÁ, V. Trest povinnej práce a jeho uplatňovanie v Slovenskej republike. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
24. Probácia a mediácia v trestnom práve (užívateľská príručka) – Metodický materiál financovaný z prostriedkov EU v rámci PF 2006. 2009.
25. SHEARING, C. Punishment and the Changing Face of the Governance. In *Punishment and Society*, 2001, vol. 3, č. 2.
26. SCHEINOST, M. Česká veřejnost a sankční politika. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
27. SOLNAŘ, V. a kol. *Systém českého trestního práva. Část třetí – Tresty a ochranná opatření*. Praha: Novatrix, 2009.
28. SOUKUP, P. Peněžitý trest. In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860. 2007. č. 9.
29. SOTOLÁŘ, A., PŮRY, F., ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2000.
30. STRÉMY, T. Aplikácia trestu domáceho väzenia na Slovensku, v Čechách a v Poľsku. In *Policajná teória a prax*. 2014, roč. 22, č. 1.
31. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.
32. ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011.
33. TOBIAŠOVÁ, L. Alternatívne tresty po rekodifikácii trestného práva hmotného v SR. In *Naděje právní vědy*, Býkov 2006. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006.
34. VRÁBLOVÁ, M. *Trestný zákon. Všeobecná část. Komentár*. In Burda, E., Čentěš, J., Kolesár, J., Záhora, J. a kol. Praha: C. H. Beck, 2010.

35. VROBELOVÁ, I. Elektronický systém monitoringu osôb (ESMO) – zavádzanie moderných metód do slovenského väzenstva. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014.
36. Zák. č. 300/2005, Z. z., Trestný zákon.
37. Zák. č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.
38. Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediálnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
39. Zákon č. 528/2005 Z. z. o výkone trestu povinnej práce.
40. Zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí.
41. Deklarácia základných princípov spravodlivosti pre obete trestných činov a zneužitia moci prijatú Valným zhromaždením dňa 29. novembra 1985, dokument OSN č. A/RES/40/34. Základné princípy používania programov restoratívnej justície v trestných veciach, prijaté Hospodárskou a sociálnou radou OSN dňa 24. júla 2002, dokument OSN č. E/2002/INF/2/Add.2.
42. Základné princípy využívania programov restoratívnej justície v trestných veciach, rezolúcia č. 2000/14 zo dňa 27. júla 2000.
43. Rozvoj a implementácia mediácie a opatrení restoratívnej justície k trestnej justícii rezolúcia č. 1999/26 zo dňa 28. júla 1999.
44. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (92) 17 týkajúce jednotnosti pri ukladaní trestov zo dňa 19. októbra 1992.
45. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (97) 12 o zamestnancoch, zaoberajúcich sa vykonávaním sankcií a opatrení zo dňa 10. septembra 1997.
46. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (99) 19 o mediácii v trestných veciach zo dňa 15. septembra 1999.
47. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (99) 22 týkajúce sa preplnenosti väzníc a inflácie väzenskej populácie zo dňa 30. septembra 1999.
48. Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R (87)18 týkajúce sa zjednodušenia trestného konania zo dňa 17. septembra 1987.
49. Odporúčanie Výboru ministrov R(92)16 o Európskych pravidlách v oblasti spoločenských sankcií a opatrení prijaté dňa 19. októbra 1992.
50. Štandardné minimálne pravidlá pre opatrenia nespojené s trestom odňatia slobody (Tokijské pravidlá) prijaté Valným zhromaždením OSN (rezolúcia 45/110 zo dňa 14. decembra 1990).
51. Dôvodová správa k návrhu Trestného zákona. [online]. NR SR [cit. 15. 2. 2014]. Dostupné na internete: <http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=3&CPT=1061>

Kontakt

Prof. JUDr. Ivan Šimovček, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

ivan.simovcek@truni.sk

RESTORATÍVNA JUSTÍCIA V SÚDNEJ PRAXI¹

Restorative Justice in the Criminal Justice Practice²

Miroslava Vráblová

Abstrakt: Článok sa zaoberá restoratívnou justíciou v súdnej praxi z európskeho uhla pohľadu. Reaguje na záväzok Európskej rady súdництва pre mládež, ktorá sa v roku 2014 zaviazala vytvoriť „Európsky model restoratívnej justície vo veciach mládeže“ za účelom rozšírenia a podpory uplatnenia restoratívneho prístupu v riešení trestných vecí mladistvých. Za tým účelom bol realizovaný výskum, ktorý prebiehal v troch fázach. 1. Výskum a vyhľadávanie najefektívnejších restoratívnych praktík vo veciach mládeže uplatňovaných v Európe. 2. Vývoj a tvorba „Európskeho modelu pre restoratívnu justíciu vo veciach mládeže“. 3. Tvorba usmernenia pre odborníkov, praktikov implementujúcich Európsky model restoratívnej justície pre mládež. Článok približuje najefektívnejšie postupy uplatňovania restoratívnej justície v troch vybraných krajinách- Severnom Írsku, Fínsku a Belgicku. Výklad je doplnený aj údajmi odrážajúcimi uplatnenie restoratívnej justície v slovenskej aplikácii praxi.

Kľúčové slová: Restoratívna justícia. Medzinárodné observatórium justície nad mládežou. Európska rada súdництва pre mládež. Európsky model restoratívnej justície vo veciach mládeže. Mediácia. Konferencie pre mládež. Alternatívne tresty. Odklony.

Abstract: The Article deals with restorative justice in the criminal justice practice from the European point of view. In 2014 the European Council for Juvenile Justice undertook the task to realise a European Model for Restorative Justice with Juveniles in the order to diffuse and advocate the advantages of a restorative approach. The research was conducted by a team of experts in the field of restorative justice. The research was divided in three main phases: 1. The Research and selection of the most effective Juvenile Restorative Justice Practices in Europe. 2. The development and design of an evidence-based “European Model for Restorative Justice with Juveniles”. 3. The Toolkit for Professionals Implementing the EU Model on Restorative Justice for Juveniles. This Article focuses on three countries with the most effective restorative practices: Northern-Ireland, Finland and Belgium. These countries were chosen because each had passed a law implementing media-

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

tion and/or conferences in their youth justice system. As a consequence each had at least eight years experiences and had completed a sufficient volume of processes to enable conclusions to be made on the value of restorative justice with juveniles. They are also relatively small countries with low populations and as such it is possible to see how restorative justice works on a national level rather than as individual local projects.

Key words: restorative justice, International Juvenile Justice Observatory, European Council for Juvenile Justice, European Model for Restorative Justice with Juveniles, victim-Offender Mediation, conferencing, alternative sanctions, diversion.

1. EURÓPSKY MODEL RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE VO VECIACH MLÁDEŽE

V dňoch 4. a 5. decembra 2014 sa v Bruseli pod záštitou Medzinárodného observatória justície nad mládežou („*International Juvenile Justice Observatory*“) konalo v poradí už štvrté stretnutie akademickej časti Európskej rady súdництва pre mládež [„*Fourth Meeting of the European Council for Juvenile Justice (ECJJ)*“], v popredí ktorého bola myšlienka a úvaha o smerovaní k účinnej politike systémov trestnej justície nad mládežou v Európe: ponaučenia a výzvy do budúcnosti („*Towards the Effectiveness of Juvenile Justice Policies in Europe: Lessons Learned and future challenges*“).

Medzinárodné observatórium justície nad mládežou je mimoriadne významnou inštitúciou angažujúcou sa v oblasti systému justície nad mládežou, ktorá rieši otázky prevencie kriminality mládeže, ďalej garancie spravodlivého procesu pre mladistvých páchatelov v rámci trestného konania, tak aj otázky primeranej pomoci, podpory a obhajoby, efektívnych nápravných opatrení zabezpečujúcich prevýchovu a vzdelávanie mladistvých delikventov, a to bez ohľadu na ich pôvod, rasu, pohlavie, zdravotné postihnutie alebo schopnosti (www.oijj.org).

Európska rada súdництва pre mládež („*European Council for Juvenile Justice*“) sa v roku 2014 zaviazala vytvoriť **Európsky model restoratívnej justície vo veciach mládeže**, ktorého cieľom by malo byť rozšírenie a podpora uplatnenia restoratívneho prístupu v riešení trestných vecí mladistvých. Restoratívny prístup predstavuje justíciu uprednostňujúcu reintegráciu páchatelov pred odplatou a potrestaním. Záujem a dôraz na tom, aby mladistvý ostal súčasťou komunity vytvára u mladistvého predpoklady na prevzatie zodpovednosti za svoje správanie. Restoratívny prístup sa teda javí ako vhodný

model na dosahovanie najlepšieho záujmu („*best interest*“) pre mladistvého v trestnom procese. Európsky model je navrhnutý s prihliadnutím na miestne konotácie tak, aby odrážal spoločného menovateľa restoratívnych praktík uplatňovaných v jednotlivých krajinách Európy. Tradične v centre pozornosti stojí ochrana práv dieťaťa, či už je mu ochrana poskytovaná ako páchatelovi alebo ako obeť. Cieľom Európskeho modelu restoratívnej justície vo veciach mládeže je zdôraznenie a prehĺbenie teoretických a praktických aspektov restoratívnej justície v trestných veciach mládeže s dôrazom na implementáciu vedecky overených stratégií.

Z hľadiska metodológie uskutočneného výskumu prebiehal výskum restoratívnej justície v troch fázach.

1. Výskum a vyhľadávanie najefektívnejších restoratívnych praktík vo veciach mládeže uplatňovaných v Európe.
2. Vývoj a tvorba „Európskeho modelu pre restoratívnu justíciu vo veciach mládeže“.
3. Tvorba usmernenia pre odborníkov, praktikov implementujúcich Európsky model restoratívnej justície pre mládež.

Predmetom výskumu bolo 28 národných správ, pričom pozornosť bola zameraná na hľadanie najlepších restoratívnych postupov, tzv. *the best practices*, uplatňovaných voči mladistvým páchatelom. Členovia Európskej rady súdnictva pre mládež so zástupcom z každej európskej krajiny zohľadňovali pri výbere najefektívnejšieho restoratívneho prístupu nasledujúce kritéria: inovatívnosť, efektívnosť, postup založený na dôkazoch, ktorý je vedecky overený. Za najefektívnejšie prístupy boli zvolené restoratívne postupy uplatňované v Severnom Írsku, Fínsku a Belgicku. V týchto krajinách sú právne zakotvené inštitúty, akými sú mediácia a/ alebo konferencie. Majú aspoň osemročné skúsenosti s aplikáciou uvedených inštitútov a dostatočný počet ukončených prípadov umožňujúcich vyvodzovať závery ohľadom uplatnenia restoratívnej justície vo veciach mládeže. Ide o pomerne malé krajiny s nízkym počtom populácie, pričom v ich prípade je možné sledovať uplatnenie restoratívnej justície na národnej úrovni, čo sa javí byť vhodnejším ako sledovanie uplatnenia individuálnych lokálnych (miestnych) projektov. V Severnom Írsku má systém restoratívnej justície pre mladistvých ústredné postavenie v rámci celého systému trestnej justície. Uskutočnilo sa tu viac ako 15 000 konferencií a miera uväznenia mladistvých je nízka. Belgicko má silný záväzok uplatňovania restoratívnej justície voči mladistvým páchatelom, ktorý vyplýva z welfare orientovaného prístupu voči delikventnej mládeži. Rovnako tak je mediácia pre mladistvých právne zakotvená a majú boha-

té a dlhoročné skúsenosti s jej uplatňovaním. Fínsko má Zákon o mediácii s mladistvými a už mnoho rokov realizuje mediáciu („*victim-offender mediation*“) s mladými ľuďmi.

Druhá fáza výskumu bola zameraná na tvorbu Európskeho modelu restoratívnej justície vo veciach mládeže. Na základe záverov vyplývajúcich z 28 národných správ o efektívnych procesoch restoratívnej justície boli vybrané tie, ktoré dosiahli pozitívne výsledky so znižovaním kriminality a recidivizmom mladistvých páchatelov. Cieľom tohto modelu bolo nájsť vhodný nástroj a východiská pre implementáciu nových restoratívnych prístupov v oblasti sociálnej reintegrácie dospelých i mladistvých páchatelov. Model sa zameriava na výhody a metodológiu aplikácie restoratívnych prístupov ako mimosúdnych prostriedkov, na komunitne založenú prevenciu a intervenciu, ako aj na hľadanie alternatív k obmedzeniu osobnej slobody.

V súčasnej dobe prebieha tretia fáza výskumu. Jej cieľom je navrhnúť jasný a efektívny spôsob implementácie princípov a metód prezentovaných v Európskom modeli restoratívnej justície pre mládež a navrhnúť postupy a procesy pre praktikov restoratívnej justície.

2. RESTORATÍVNE POSTUPY UPLATŇOVANÉ V BELGICKU, FÍNSKU A SEVERNOM ÍRSKU

Belgicko

Belgicko patrí medzi priekopníkov v uskutočňovaní restoratívnej justície vo veciach mládeže. Je zaujímavým príkladom krajiny so sľubne sa rozvíjajúcimi restoratívnymi praktikami. V súčasnej dobe sa uskutočňujú porovnateľné restoratívne postupy v jednotlivých regiónoch, hoci s odlišným označením, napr. „miestna mediácia“ („*local mediation*“) alebo „mediácia na úrovni polície“ („*mediation at the police level*“),³ alebo sa uplatňujú v odlišnom štádiu trestného konania. Pozoruhodným faktom je práve tá skutočnosť, že restoratívna justícia bola zavedená do belgického systému trestnej justície vo veciach mládeže celoplošne, nakoľko práve táto krajina je charakteristická svojou dlhoročnou tradíciou ochrany mládeže. Belgicko ako prvá

³ VAN DOOSSELAERE, D., VANFRAECHEM, I. Research, practice and policy partnerships. Empirical research on restorative justice in Belgium. In Vanfraechem, I., Aertsen, I., Willemsens, J. (eds.): *Restorative Justice Realities: Empirical Research in a European Context*. The Hague: Eleven International Publishing, 2010.

krajina zaviedla restoratívnu justíciu do systému trestného zákonodarstva mládeže.⁴

Reformy uskutočnené v rokoch 2011–2014 priniesli v oblasti trestnej justície mládeže výraznú zmenu. Riadenie a výkon alternatívnych trestov a opatrení boli prenesené z centrálnej úrovne na úroveň komunitnú a regionálnu. V súvislosti s belgickým systémom trestnej justície nad mládežou treba povedať, že ide o najvýraznejšie welfare orientovaný model na svete.⁵ Systém je určený pre mladistvých, ktorí porušili zákon aj pre mladistvých, (t. j. osoby zneužívané a zanedbávané).

Významným medzníkom pre uplatnenie restoratívnej justície vo veciach mládeže bol rok 2006, kedy Zákon o mládeži („*Youth Justice Act*“) ustanovil, že prokurátor a sudca pre mládež sú povinní vo veciach mládeže zvažovať a brať do úvahy uplatnenie restoratívnych opatrení, pokiaľ je preukázaná vina a identifikovaná obeť činu. Zároveň zákon výslovne upravoval, že proces restoratívnej justície musí byť dôverný, založený na dobrovoľnej báze a sprostredkovaný nezávislým mediátorom. Zákon o mládeži tiež stanovil ukladanie a výkon všeobecne prospešných prác mladistvými, hoci túto formu nepovažuje za podobu restoratívnej justície v pravom slova zmysle. Osobitné ustanovenia ďalej upravujú mediáciu a konferenciu. Zákon zdôrazňuje, že konferencie sú určené pre všetky zainteresované osoby, kým mediácia je obmedzená len pre účastníkov činu. Mediačný proces končí dohodou, kým proces konferencie môže vyústiť do dohody a prehlásenia o zámere. V praxi zvyčajne oba procesy končia zostavením plánu, akým spôsobom mladistvý nahradí škodu obeti. Následné prehlásenie sa vzťahuje k náhrade škody voči spoločnosti a zmene správania mladistvého do budúcnosti.

Mediácia vo veciach mládeže sa začala v Belgicku uplatňovať koncom 80-tych rokov minulého storočia, kedy boli spustené prvé pilotné projekty. V súčasnosti sa mediácia realizuje buď ako priama mediácia, v rámci ktorej sa mladistvý páchateľ a obeť stretnú tvárou v tvár, alebo ako nepriama mediácia, v ktorej komunikujú prostredníctvom mediátora alebo listov či správ. Samotní mediátori popisujú rôzne spôsoby procesu mediácie, ktoré najlepšie vyhovujú potrebám účastníkov (napr. mediácia s využitím technológie – formou videokonferencie). Mediácie vykonávané mediátorom boli pôvodne realizované len medzi priamou obeťou a mladistvým páchateľom, neskôr na

⁴ PUT, J., VANFRAECHAEM, I., WALGRAVE, L. *Restorative Dimensions in Belgian Youth Justice*. *Youth Justice*. 12(2), 2012, s. 83–100.

⁵ PUT, J., WALGRAVE, L. Belgium: From protection towards Accountability? In Muncie, J., Goldson, B. (eds.) *Comparative Youth Justice*, London: Sage, 2006, s. 111–126.

mediačnom procese začali participovať i rodičia mladistvého, právni zástupcovia oboch strán, či osoby podporujúce mladistvého alebo obeť.

Konferencie vo veciach mládeže sú vykonávané policajtom, ktorý síce plní aktívnu úlohu v konferenčnom procese, ale nemá pozíciu sprostredkovateľa. Uniformovaný policajt zvyčajne otvorí konferenciu oboznámením veci, resp. faktov týkajúcich sa prípadu, objasňuje závažnosť situácie a chráni verejný záujem pri hľadaní riešenia. Konferencie sa vždy uskutočňujú tvárou v tvár obete a páchatela, na ktorých ich môže sprevádzať široký okruh osôb (priatelia, rodičia, rodinní príslušníci, učitelia, vychovávatelia, právnici, sociálni pracovníci a pod.). Proces konferencie je koncipovaný pre komplexné využitie riešenia vecí mládeže.

Proces mediácie začína prokurátor alebo sudca pre mládež, kým proces konferencie iniciuje len sudca pre mládež. Restoratívny proces je možné začať písomným podnetom (ponukou) pre zúčastnenie sa na restoratívnom procese. Tento návrh posíla prokurátor alebo sudca pre mládež mladistvému, jeho zákonnému zástupcovi a tiež obeti trestného činu. Ak do ôsmich dní nereagujú na písomný podnet (ponuku), tak iniciatívu ohľadom ďalšej komunikácie so stranami preberá mediátor z mimovládnej organizácie. Väčšina mimovládnych organizácií zamestnáva vyškolených odborníkov na sprostredkovanie restoratívneho procesu. Mediátor koordinuje restoratívny proces až do doby, kým strany nedospejú k dohode. Mimovládne organizácie poskytujú informácie prokurátorovi a sudcovi pre mládež, pričom sa obmedzujú len na výsledok restoratívneho procesu bez akýchkoľvek detailov procesu. V prípade, že sa nepodarilo dosiahnuť dohodu v rámci restoratívneho procesu, vec je postúpená prokurátorovi alebo sudcovi pre mládež. Neuzavretie dohody nespôsobuje žiadne negatívne dôsledky pre mladistvého. Následne po uzavretí dohody sledujú mimovládne organizácie, či mladistvý splnil dohodu a podajú o tom informáciu prokurátorovi alebo sudcovi pre mládež. Ak boli dohoda a prehlásenie splnené, prokurátor alebo sudca sú povinní zohľadniť (zmierniť) ich konečné rozhodnutie.

Z hľadiska praktického uplatnenia restoratívnej justície v praxi možno konštatovať, že mediácia je oveľa viac využívaná ako konferencie. Aertsen (2015) uvádza, že počet prípadov mediácie vo veciach mládeže sa pohybuje okolo 3 000–4 000 ročne vo flámskej komunite a približne 1 500 prípadov vo francúzskej komunite.⁶ Vo veľkej väčšine prípadov mladistvých (až do 90 %) dáva podnet na začatie mediačného procesu prokurátor. Počet kon-

⁶ AERTSEN, I. Belgium. In: Dünkler, F., Grzywa-Holten, J., Horsfield, Ph. (eds.): *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters in Europe*. A stock-taking of legal issues, imple-

ferencií je relatívne nízky. Aertsen uvádza, že vo francúzskej komunite v rokoch 2007–2010 bolo vo veciach mladistvých realizovaných 145 konferencií a vo flámskej komunite v rokoch 2009–2012 to bolo 114 konferencií.

Belgicko je krajinou, v ktorej sa uplatňuje restoratívna justícia vo veciach mládeže, je dostupná v celej krajine a aplikovateľná pre všetky typy trestných činov bez ohľadu na stupeň závažnosti a vo všetkých štádiách trestného konania. Mediácia a konferencie sú považované za primárne reakcie na trestnú činnosť mladistvých.

Fínsko

V systéme restoratívnej justície zastáva najpoprednejšie miesto mediácia („*victim-offender mediation*“). Mediácia ako alternatívny spôsob riešenia konfliktov sa uplatňuje na mnohých úrovniach života spoločnosti – pri riešení konfliktov v materských školách, školách, v oblasti sociálnej práce, práce s mládežou, na pracoviskách, pri riešení susedských sporov i riešení sporov na súdoch.

Prijatím Zákona o mediácii v roku 2006 začala byť mediácia vnímaná ako základné právo každého občana. Hlavným účelom mediácie v prípade mladistvých osôb je garantovať právo účasti zúčastneným stranám na riešení konfliktu, zabezpečiť stranám bezpečné prostredie, právo byť vypočutý, právo ovplyvniť proces mediácie a navrhnúť riešenia. Zákon o mediácii v trestných veciach a iných sporoch bol prijatý vo Fínsku v roku 2006, pričom nadobudol účinnosť od 1. júna 2006. Zodpovednosť za organizáciu mediácie a náklady na mediáciu znáša štát na základe poverenia obcí alebo iných organizácií. Mediácia v trestných veciach je bezplatnou službou, v rámci ktorej je daná príležitosť osobe zodpovednej za spáchanú ujmu, ako aj obeti, v súčasnej dobe i nestrannému mediátorovi sa dôverne stretnúť. Mediácia v trestných veciach šetrí štátne finančné prostriedky. Mediačný proces môže alebo znížiť, alebo celkom vymazať ujmu spôsobenú trestným činom a pôsobiť preventívne aj do budúcnosti. Cieľom Fínskeho fóra pre mediáciu je otázka využívania mediácie i v prípadoch závažnej trestnej činnosti, napr. domáceho násillia, v kontexte využívania mediácie ako prostriedku na zmiernenie psychologických následkov konfliktu.

Mediácia v trestných a niektorých civilných veciach je dobrovoľná, nestranná a bezplatná. V trestných a civilných veciach sa môže mediácie do-

mentation strategies and outcomes in 36 European countries. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2015, s. 45 -87.

žadovať strana v danej trestnej alebo civilnej veci, právny zástupca alebo zákonný zástupca mladistvého, polícia, prokurátor alebo iná autorita. Návrh na mediáciu sa podáva na najbližšom úrade vykonávajúcom mediáciu. V prípadoch domáceho násillia podáva návrh na mediáciu výhradne prokurátor alebo policajt. Mediácia môže byť vykonaná len medzi stranami, ktoré osobne a dobrovoľne vyjadrili svoj súhlas s mediáciou, chápu význam a proces mediácie. Súhlas sa dokonca vyžaduje aj od maloletých a ich zákonných zástupcov a ak je to nevyhnutné i od právnych zástupcov.

Pokiaľ ide o využitie mediácie v praxi, štatistické údaje za rok 2013 uvádzajú, že na proces mediácie bolo postúpených spolu až 11 586 trestných a civilných vecí. V trestných veciach mladistvých (osôb mladších ako 21 rokov) bola mediácia využitá v 4 800 prípadoch podozrivých osôb, čo predstavuje približne 41 % osôb. Mediácia sprostredkovaná v prípade podozrivých mladistvých osôb dosahuje podstatne vyšší podiel, ako počet prípadov realizovaných políciou podľa Trestného zákona. Je preukázané, že mediácia v trestných veciach je efektívnym prostriedkom prevencie voči recidíve trestnej činnosti mládeže a výchovným prostriedkom mladistvých, aby sa stali uvedomelými a zodpovednými občanmi. Fínsko demonštruje príklad krajiny, v ktorej restoratívna justícia funguje na viacerých úrovniach života spoločnosti.

Severné Írsko

Konferencie mládeže v Severnom Írsku boli schválené na základe viacerých správ z Veľkej Británie, akými sú: „Pravidlá zapojenia: Zmena podstaty systému justície nad mládežou, Centrum sociálnej spravodlivosti (2012)“, „Prieskum systému justície nad mládežou v Severnom Írsku, Ministerstvo spravodlivosti v Severnom Írsku (2011)“, „Čas na nový začiatok, Nezávislá komisia na riešenie kriminality mládeže a antisociálneho správania (2010)“, „Urobme zmeny: Restoratívny systém justície nad mládežou v Severnom Írsku, Nádej väzenskej reformy (2009)“. Model konferencií mládeže je považovaný za príklad dobrej skúsenosti alternatívneho riešenia vecí v Európe. V Severnom Írsku je restoratívny proces v celej šírke súčasťou systému trestnej justície. Jeho charakteristickou črtou je prosperujúci, komunitne založený restoratívny sektor. Lokálne komunitné projekty sú orientované na mediáciu pre mladistvé osoby, ktoré spáchali drobné trestné činy, alebo sa dopustili antisociálneho správania, tak aj pre ich rodiny.

Konferencie pre mládež sú upravené v Zákone spravodlivosti (Severného Írska) z roku 2002 a sú určené pre každého mladistvého obvineného z trestného činu. Mladistvý, ktorý sa dopustil trestného činu nízkej závažnosti (prečinu) a nie je recidivistom, bude napomenutý policajtom restoratívnym spôsobom. U tých, ktorí boli napomenutí a následne spáchajú trestný čin bude vec vyriešená odklonom – konferenciou pre mládež. Využitím konferencie sa mladiství vyhnú súdnemu konaniu, pričom výsledkom konferencie je dobrovoľne uzavretá dohoda o náhrade škody a prevencia recidívy. V prípade, ak v rámci konferencie nedôjde k dohode, bude podaná obžaloba za spáchaný trestný čin. Mladistvý, ktorý sa dopustil závažného trestného činu alebo je recidivistom, bude súdený Súdom pre mládež. Vo všetkých prípadoch, s výnimkou trestných činov, u ktorých je povinne ukladaný trest, (napr. trestný čin vraždy), musí okresný sudca navrhnúť mladistvému možnosť vybavenia veci konferenciou pre mládež. Konferencie pre mládež sú sprostredkované školeným mediátorom.

Z hľadiska praktického uplatnenia konferencií pre mládež možno konštatovať, že od roku 2003 sa v Severnom Írsku uskutočnilo 15 000 konferencií, čo je v pomere k 1,8 milióna obyvateľov značný počet. Konferencie predstavujú stretnutia, na ktorých sa zúčastňuje od päť do pätnásť osôb. Súčasne je potrebné pripočítať tisíce osôb, ktoré sa zúčastnili počas ostatných desať rokov komunitných restoratívnych procesov. Ide o výrazne vzrastajúci podiel populácie participujúcej na restoratívnej justícii.

3. UPLATNENIE RESTORATÍVNYCH POSTUPOV V TRESTNÝCH VECIACH MLADISTVÝCH V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Uplatnenie prvkov restoratívnej justície možno sledovať v alternatívnych spôsoboch riešenia trestných vecí mladistvých. Procesnými alternatívami k štandardnému trestnému konaniu, ktoré sa uplatňujú v rámci trestného konania proti mladistvému sú podľa slovenskej právnej úpravy podmienené zastavenie trestného stíhania, zmier a inštitút konania o dohode o vine a treste. Jednotlivé druhy odklonov sú upravené v Trestnom poriadku bez ohľadu na vek páchatela a nie sú nijako modifikované pre mladistvého, s výnimkou drobných úprav v prípade dohody o vine a treste.

Tabuľka č. 1: Využitie alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí mladistvých v rokoch 2007–2014

	Podmienečné zastavenie trestného stíhania		Zmier		Dohoda o vine a treste	
	prokurátorom	súdom	schválený prokurátorom	schválený súdom	skončená na prokuratúre podaním návrhu na DVT	DVT schválená súdom
2007	705	72	159	36	567	487
2008	637	52	154	23	704	616
2009	557	66	181	26	691	673
2010	505	18	170	8	702	659
2011	523	35	139	16	809	756
2012	316	32	103	12	708	705
2013	382	26	109	6	682	650
2014	317	37	70	10	545	515

Zdroj: Štatistické ročenky Generálnej prokuratúry SR (www.genpro.gov.sk)

Pokiaľ ide o ukladanie alternatívnych trestov v trestných veciach mladistvých je možné prostredníctvom štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti SR (2007–2014) sledovať postupne sa meniacu štruktúru sankcií ukladaných mladistvým páchatelom. V roku 2007 dominoval medzi ukladanými sankciami podmienečný trest odňatia slobody (63 %), kým nepodmienečný trest odňatia slobody predstavoval zhruba 9,6 %. Pomerne často bolo rozhodnuté aj o upustení od potrestania (19,9 %). Podiel peňažného trestu bol 0,4 % a iných sankcií 7,1 %. Pri pohľade na štruktúru sankcií ukladaných mladistvým páchatelom v roku 2014 zistíme, že najčastejšie ukladaným druhom trestu naďalej zostal podmienečný trest odňatia slobody (58,5 %). Pozitívnym trendom sú postupne znižujúce tendencie jeho ukladania v prospech alternatívnych trestov.

Tabuľka č. 2: Sankčná politika uplatňovaná voči mladistvým páchatelom (%) v rokoch 2007–2014

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
NEPO	9,6	9,8	8,5	10,4	8,6	8,5	5,7	5,9
PO	63	62,3	59,8	60,5	60,1	57,2	61,5	58,5
Peňažný trest	0,4	1,3	1	1,2	1	0,7	0,8	0,9
Iné sankcie	7,1	8,7	11,8	10,1	13,8	14,5	16,1	17,0
Upustenie od potrestania	19,9	17,9	18,9	17,8	16,5	19,1	15,9	17,7

Zdroj: Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR (www.justice.gov.sk)

Mediácia patrí medzi alternatívne postupy smerujúce k riešeniu trestných vecí realizovaných mimo systém trestného práva. Samotná mediácia je neprocesnou formou alternatívneho riešenia trestných vecí. Z toho teda vyplýva, že mediáciu nemožno stotožňovať s odklonmi, t. j. procesným prejednávaním a rozhodovaním trestných vecí mimo štandardné trestné konanie. Ich vzájomnú previazanosť možno vidieť v úlohe probačných a mediálnych úradníkov, ktorí v rámci mediácie napomáhajú tomu, aby trestná vec mohla byť ukončená niektorým z odklonov, alebo aby mohol byť uložený a riadne vykonaný trest nespojený s odňatím slobody, alebo aby mohla byť väzba nahradená iným vhodným opatrením. Napriek tomu, že mediácia sa ukázala ako rýchly, finančne nenáročný a vysoko účinný spôsob riešenia sporov, ktorý ponúka vysokú pravdepodobnosť urovnania sporov, predsa sa v aplikácii praxi neuplatňuje v dostatočnej miere.

Tabuľka č. 3: Využitie mediácie v trestných veciach všetkých páchatelov v rokoch 2006–2014

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Počet pridele- ných mediácií	3231	3785	2713	2601		2500	1812	1752	986

Zdroj: Štatistické ročenky Ministerstva spravodlivosti SR (www.justice.gov.sk)

4. ZÁVER

Európsky model restoratívnej justície pre mládež bol vytvorený na základe komparatívneho prieskumu súčasných restoratívnych prístupov uplatňovaných v Európe, troch prípadových štúdií z krajín, ktoré podstatne „zainvestovali“ do restoratívnej justície vo veciach mládeže a štúdia odbornej literatúry, najmä pokiaľ ide o otázky výskumu a praktického uplatnenia restoratívnej justície. Model sa pokúsil načrtnúť Európsky prístup restoratívnej justície, ktorý zdôrazňuje práva detí, obetí a je ovplyvnený bohatou tradíciou mediácie a sociálnou pedagogikou v Európe. Na záver možno konštatovať:

- *Vo väčšine európskych krajín je zrejmý záujem na uplatňovaní a aplikácií restoratívnych prístupov a procesov vo veciach mládeže.*
- *Výskum priniesol mnoho významných dôkazov, že restoratívne procesy sú prínosom nielen pre mládež, keď sú obeťami alebo páchatelmi, ale aj pre spoločnosť ako takú.*
- *Napriek tomu príliš málo detí a mladistvých sa zúčastňuje na restoratívnych procesoch.*
- *Žiadna európska krajina nevyužíva v plnej miere široký potenciál restoratívnej justície.*

Vzhľadom na uvedené skutočnosti je možné formulovať nasledujúce odporúčania:

- *Vlády by mali v oblasti legislatívy schvalovať zákony a tvoriť politiku, ktorá poverí úrady (inštitúcie) aplikovať restoratívnu justíciu ako preferovaný spôsob riešenia problémov spôsobených deťmi a mladistvými.*
- *Vlády by mali výrazne podporovať inštitúcie (organizácie) aplikujúce restoratívnu justíciu.*
- *Sprostredkovateľom v rámci procesov restoratívnej justície by mali byť zabezpečené kvalitné školenia, ktoré by umožnili sebavedomo pracovať s množstvom detí a mladistvých v rôznom kontexte.*
- *Priebežne by sa mal vykonávať výskum na hodnotenie kvality a efektívnosti restoratívnej justície v rôznych krajinách a závery by mali byť využívané na zlepšenie fungovania restoratívnych procesov.*
- *Európsky model restoratívnej justície pre mládež a súvisiace Usmernenie sú určené ako podpora pre vládu, úradníkov, manažérov, praktikov, inštruktorov a výskumných pracovníkov.*

Resumé: The European Model of Restorative Justice with Children and Young People has been developed on the basis of a comprehensive review of current prac-

tice of restorative justice throughout Europe; three case studies of countries who have invested substantially in restorative justice with children and young people and a review of the literature of research and best practice in restorative justice. It can be concluded that: 1. There is an interest in the most European countries in using restorative principles and processes with children and young people. 2. The research has generated considerable evidence that restorative processes benefit not only children and young people when they are either victims or perpetrators of harm but society in general. 3. Nevertheless, far too few children and young people are participating in restorative processes. 4. No country in Europe is close to reaching the full potential of restorative justice.

Literatúra

1. AERSTEN, I., PETERS, T. Mediation and Restorative Justice in Belgium. In *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1998, 6, s. 507–525.
2. CHAPMAN, T. et al. *Protecting Rights, Restoring Respect and Strengthening Relationships: A European Model for Restorative Justice with Children and Young People*. Brussels: OIJ, ECJJ, 2015, p. 108.
3. DÜNKEL, F., GRZYWA-HOLTEN, J., HORSFIELD, P. (eds.) *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters*. Vol. 1. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2015, 1100 s. ISBN: 978-3-942865-31-9.
4. DÜNKEL, F., GRZYWA-HOLTEN, J., HORSFIELD, P. (eds.) *Restorative Justice and Mediation in Penal Matters*. Vol. 2. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2015, 1100 s. ISBN: 978-3-942865-31-9.
5. DÜNKEL, F., GRZYWA, J., HORSFIELD, P., PRUIN, I. (eds.) *Juvenile Justice Systems in Europe. Current Situation and Reform Developments*. Vol. 4. Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg, 2010, 1880 s. ISBN: 978-3-936999-75-4.
6. VRÁBLOVÁ, M., PĀROŠANU, A. *Slovakia*. In Research and selection of the most effective juvenile restorative justice practices in Europe: Snapshots from 28 EU member states. Brussels: International Juvenile Justice Observatory Brussels headquarters, European Council for Juvenile Justice, 2015, s. 155–158, ISBN: 978-2-930726-07-6.

Kontakt

Doc. JUDr. Miroslava Vráblová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

miroslava.vrablova@truni.sk

PRÁVO NA ROZHODNUTIE O NÁHRADE ŠKODY POŠKODENÉMU V PRÍPADOCH ALTERNATÍVNEHO RIEŠENIA TRESTNÝCH VECÍ¹

The Right of Victim of Crime to a Decision on Compensation for Criminal Injury when using Alternative Methods for Settling Criminal Cases²

Jozef Záhora

Abstrakt: Koncepcia restoratívnej justície vychádza z predpokladu, že trestný čin je spravidla sociálny konflikt, ktorý by sa mal riešiť za účasti všetkých dotknutých osôb, t. j. poškodeného, páchatela, resp. príslušnej komunity. Len tak možno najefektívnejšie napraviť škodu spôsobenú trestným činom. Primárnym cieľom participácie poškodeného na trestnom konaní je predovšetkým náhrada škody. Autor poukazuje na historický vývoj náhrady škody v trestnom konaní a základné východiská pre náhradu škody. V rámci diskusie predkladá návrhy de lege ferenda na posilnenie práva poškodeného na náhradu škody najmä v rámci alternatívneho riešenia trestných vecí, resp. rozšírenie používania prvkov restoratívnej justície v trestnom konaní.

Kľúčové slová: náhrada škody, poškodený, zmier, dohoda o vine a treste, trestný rozkaz, odklon.

Abstract: The concept of restorative justice is based on the assumption that the offence is usually a social conflict, which should be solved with the participation of all concerned persons, i.e. the victim, the offender and the community. Only in this way we can effectively remedy the damage caused by the criminal offence. The primary objective of the participation of the victim in criminal proceedings, it is above all the restitution. The author points out the historical development of restitution in criminal proceedings and the basic starting points for restitution. In the debate, he suggests proposals de lege ferenda for strengthening the right of victim for restitution in the context of alternative methods for settling criminal cases or the extension of the use of alternative methods for settling criminal cases.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0356-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0356-12.

Key words: restitution, victim, criminal settlement, plea agreement, criminal order, diversion.

1. ÚVOD

Trestná činnosť naruša vzťahy medzi ľuďmi. Pri riešení trestnej politiky štátu v historickom vývoji sa využívali viaceré koncepcie. V prvých zachovaných trestných kódexoch hlavným účelom vyriešenia trestnej veci bola odplata (talio). Násilie medzi príslušníkmi z rovnakej spoločenskej vrstvy sa trestalo súhlasnými trestmi (bol potrestaný rovnakým následkom, aký spôsobil) – „oko za oko, zub za zub“. Prijatím Zákona dvanástich tabúl (*Lex Duodecim Tabularum*) možno sledovať určitý prechod medzi súkromnou pomstou a štátnym trestom. Štátny trest bol vyhradený pre zločiny proti náboženstvu a proti občianskej bezpečnosti. Násilie na osobe vrátane vraždy sa považovalo za súkromnú záležitosť a zákon zabezpečoval reparáciu iba pre poškodenú stranu – buď finančnú náhradu, alebo štátom podporovanú súkromnú odplatu.³ Riešenie trestnej činnosti spôsobom, ktorého hlavným cieľom je náležite zistiť trestné činy a ich páchatelov spravodlivo potrestať, a takto preventívno-represívne chrániť spoločnosť pred páchatelmi trestných činov sa označuje aj ako retributívna koncepcia trestania (z latinského výrazu „re-tributio“ – odplata, potrestanie). Pretože pri riešení trestnej činnosti v rámci koncepcie retributívnej justície sa trestný čin považuje za doménu štátu, je tu len obmedzený priestor pre zainteresované strany – obeť a páchatel na prezentovanie ich názorov, vyjadrení ich pocitov, opýtanie sa či odpovedanie na otázky, ktoré sú pre nich dôležité alebo ponúkajú ospravedlnenie a odpustenie. Za účelom odstránenia týchto nedostatkov v roku 1970 začali experimenty s alternatívnymi postupmi. Tak sa postupne v poslednej dekáde dvadsiateho storočia začala formovať tzv. restoratívna justícia.⁴

Koncepcia restoratívnej justície je chápaná ako úsilie o obnovenie systému chránených hodnôt a vzťahov, ktoré boli narušené alebo ohrozené trestným činom. Zodpovednosť za riešenie trestnej zodpovednosti, trestu či náhrady škody za spáchaný trestný čin nie je len na pleciach štátu, ale v kompetencii tých, ktorých sa to bezprostredne dotýka. Znamená to, že ak je trestný čin

³ Blížšie IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné 1, Všeobecná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2006. s. 340.

⁴ Blížšie WENZEL, M., OKIMOTO, T., G., FEATHER, N., T., PLATOW, M. J. Retributive and Restorative Justice. In *Law and Human Behaviour*, 10, 2008, vol. 32, no. 5. p. 377.

chápaný ako sociálny konflikt medzi dvoma či viacerými osobami, je snahou ho účinne vyriešiť za pomoci aktívnej participácie dotknutých subjektov, t. j. páchatela, obete a príslušného spoločenstva.⁵

Restoratívna justícia sa pokúša dosiahnuť obnovenie (do pôvodného stavu) v troch rôznych, ale vzájomne prepojených oblastiach. Prvá oblasť restoratívnej justície je zameraná na **obnovenie stavu obete**, či už materiálneho alebo psychologického, do stavu, v akom bol pred činom. Dôraz je kladený na **náhradu škody**, ktorá bola spôsobená trestným činom. Druhá oblasť restoratívnej justície sa zameriava na **obnovenie páchatela** do stavu, v ktorom bude dodržiavať zákon a uvedomí si, že obeti spôsobil škodu. Napokon, posledná oblasť restoratívnej justície sa pokúša o **reparáciu škôd, ktoré boli páchatelom spôsobené spoločenstvu**, ako aj o zapojenie spoločenstva do reintegrácie páchatela.⁶

Vo svojom vystúpení sa zameriam na prvú oblasť pôsobenia restoratívnej justície, a to na obnovenie materiálnej situácie obete, a to predovšetkým realizáciou jeho práva na náhradu škody v trestnom konaní formou adhézneho konania najmä v procese alternatívneho riešenia trestných vecí.

2. HISTORICKÝ EXKURZ DO PROBLEMATIKY

Trestný poriadok z roku 1896

Náhrada škody poškodenému má na území Slovenskej republiky historicky stabilné korene. Už v Trestnom poriadku z roku 1896,⁷ ktorý platil na území dnešnej Slovenskej republiky sa postavenie poškodeného vyznačovalo tým, že už v prípravnom konaní mal poškodený zvýšenú ochranu súkromnoprávných nárokov prostriedkami trestného konania, čo sa prejavilo nielen v širších možnostiach uplatnenia adhézneho konania, ale i v tom, že prichádzalo do úvahy zaistiť spomínaný súkromnoprávny nárok a v oprávnení vystupovať v trestnom konaní ako hlavný, prípadne ako náhradný žalobca.⁸ Z trestného

⁵ Pozri ZÁHORA, J. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Leges 2014, s. 182.

⁶ Podľa GROMET, D., M., DARLEY, J., M. Restoration and Retribution: How Including Retributive Components Affects the Acceptability of Restorative Justice Procedures. In *Social Justice Research*, 12, 2006, vol. 19, no. 4, s. 396.

⁷ Zák. č. XXXIII/1896 o súdnom trestnom poriadku.

⁸ KRONBERGER, F. *K reformě trestního řízení přípravného: (studie unifikační a reformní)*. Knihovna věd právních a správných č. 3, Praha, 1928, s. 48 a nasl. Citované podľa RŮŽIČ-

činu vychádzal nielen nárok štátu na potrestanie páchatela, ale i nárok na náhradu škody. Tzv. „materiálna konexita“ (prepojenosť) trestnoprávnych a civilných nárokov nútila zákonodarcu rozširovať kompetencie trestného súdu, aby o eventuálnom nároku poškodeného mohol i v rámci trestného procesu rozhodovať i o súkromnoprávnych nárokoch, aby tak poškodený dosiahol čo najrýchlejšie náhradu škody.⁹ V zmysle § 5 Trestného poriadku z roku 1896 až do konca hlavného pojednávania bol poškodený alebo jeho právny nástupca oprávnený uplatniť svoj súkromnoprávny nárok proti páchatelovi, účastníkovi, ako aj voči iným osobám nazvanými „prechovávači“ a „nadržovači“. Toto uplatnenie civilnoprávnych nárokov v trestnom konaní bolo fakultatívne a naďalej nebolo vylúčené ani uplatnenie v civilnom konaní.

Ak si poškodený uplatnil nárok na náhradu škody, trestné konanie sa rozširovalo aj o súkromnoprávny nárok. Musela sa zisťovať aj výška škody, ale len v tom rozsahu, aby rozhodnutie o náhrade škody značne neodďialilo dokončenie trestného konania. Ak nebola výška škody a ušlého zisku v trestnom konaní bezpečne zistená, súd nemusel nárok na náhradu škody priznať. Pre pozitívne rozhodnutie o súkromnoprávnych nárokoch poškodeného museli byť splnené nasledovné podmienky:

1. trestný a súkromnoprávny nárok musel prameniť z tej istej trestnej činnosti (*ex eadem causa*),
2. poškodený musel vystúpiť pred trestným súdom a musel sa pripojiť k trestnému konaniu ako súkromná strana na uplatnenie jeho súkromnoprávneho nároku,
3. obvinený musel byť odsúdený,
4. výsledok trestného konania musel predstavovať dostatočný podklad pre rozhodnutie.

Výlučné uplatnenie nárokov na náhradu škody v konaní pred civilnými súdmi bolo namieste vtedy, ak súd konanie zastavil alebo obžalovaného oslobodil. Náhradu škody však trestný súd nepriznal, ak už o nároku civilný súd vyniesol rozsudok, alebo sa pred takýmto súdom viedol spor, alebo rozhodnutie o nároku poškodeného by značne oddialilo skončenie trestného konania. V tzv. zrýchlenom konaní (upravenom v nariadení Ministerstva spravodlivosti č. 41.900/1917 a § 532 až 535 Trestného poriadku z roku 1896),

KA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 99.

⁹ KRONBERGER, F. Adheze a trestný zátvor na Slovensku a Podkarpatské Rusi. In *Právnik*, 1925, s. 146. Spracované podľa RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 118.

Právo na rozhodnutie o náhrade škody poškodenému v prípadoch alternatívneho...

ktoré sa týkalo trestného rozkazu sa k súkromnoprávnym nárokom nemalo prihliadať, ak by mohli predlžovať trestné konanie.¹⁰

Trestný poriadok z roku 1950

Podobne aj predchádzajúci kódex, aj Trestný poriadok z roku 1950¹¹ priznávali poškodenému právo uplatniť si nároky vzniknuté z trestného činu. Vzhľadom na to, že tento Trestný poriadok nevymedzoval pojem poškodeného,¹² súdna prax definovala poškodeného tak, že je to len ten „*kto utrpel škodu trestným činom, ktorý je predmetom trestného konania*.“¹³ Prejednanie nároku poškodeného (adhézne konanie) netvorilo časovo a formálne oddelenú časť trestného konania, ale splývalo s ním, najmä pokiaľ sa to týkalo dokazovania. Nároky, ktoré vzišli z trestného činu sa posudzovali podľa noriem občianskeho práva¹⁴ a konanie sa riadilo príslušnými ustanoveniami Občianskeho súdneho poriadku.¹⁵ Podľa § 164 Trestného poriadku z roku 1950 súd mal povinnosť rozhodnúť o nárokoch poškodeného vzniknutých z trestného činu len vtedy, ak o to poškodený žiadal **prv, než sa súd odobral na záverečnú poradu** a ak o nároku nebolo už rozhodnuté v konaní v občianskych právnych veciach. Ak nebolo možné presný rozsah nárokov určiť bez značných prieťahov, súd ich priznal až do výšky, do ktorej boli preukázané, alebo ktorú súd pokladal za primeranú a pokiaľ išlo o zvyšnú časť uplatňovaných nárokov, súd odkázal poškodeného na konanie v občianskych právnych veciach. Súd odkázal poškodeného na konanie v občianskych právnych veciach v celom rozsahu, ak nebolo možné bez značných prieťahov určiť ani primeranú výšku nárokov.

¹⁰ Bližšie RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 101 a 118 a nasl.

¹¹ Zákon č. 87/1950 Sb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok).

¹² JELÍNEK, J. *Poškozený v trestním řízení*. Praha: Karolinu, 1988. s. 16.

¹³ Rozhodnutí krajského soudu v Karlových Varech z 26. června 1952, 5 Tk 169/52, publikované pod čísлом R 10/1953.

¹⁴ Občiansky zákonník č. 141/1950 Zb.

¹⁵ Zák. č. 142/1950 Sb. o konaní v občianskych právnych veciach (občiansky súdny poriadok).

Trestný poriadok z roku 1956

Trestný poriadok z roku 1956¹⁶ poškodeného výslovne definuje ako jednu zo strán¹⁷ a precizuje pojem poškodeného, ktorým sa v zmysle § 7 ods. 10 rozumie „ten, komu bola trestným činom spôsobená škoda, pokiaľ by nárok na jej náhradu bolo možno uplatňovať pred súdom v konaní vo veciach občiansko-právnych, ak nie je v konaní spoluobvineným.“ Oproti predošlej právnej úprave bol pojem poškodený vymedzený užšie – poškodený bol chápaný ako fyzická alebo právnická osoba, ktorá mala nárok na náhradu škody, ktorú by bolo možné pred súdom uplatniť v občianskoprávnom konaní, pričom táto osoba nebola zároveň spoluobvineným.¹⁸

Niektorí doboví autori zdôrazňujú, že v adhéznom konaní bolo možné uplatniť len taký nárok na náhradu škody, ktorý bolo možné uplatniť pred súdom vo veciach občianskoprávnych. Poškodený nebol ten, kto síce mal nárok na náhradu škody spôsobenej trestným činom, ale tento nárok bolo možné uplatniť v inom konaní, napr. správnom, daňovom.¹⁹ Za škodu bolo považované tak zmenšenie majetkového stavu (skutočná škoda), ako aj ušlý zisk. Pri ublížení na zdraví v zmysle právnej úpravy v Občianskom zákonníku do škody patrili náklady na liečenie, ušlý zárobok alebo zárobok, o ktorý poškodený príde v budúcnosti, bolestné, odškodnenie za zohyzdenie, náklady na pohreb a výživa osobám odkázaným alebo pozostalým.²⁰

Konkrétny postup súdu pri rozhodovaní o nároku poškodeného bol upravený v § 244 Trestného poriadku z roku 1956:

1. Ak súd **oslobodí** obžalovaného spod obžaloby, odkáže poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na konanie vo veciach občianskoprávnych.
2. Ak súd **uzná** obžalovaného vinným, prizná poškodenému nárok na náhradu škody proti obžalovanému, ak nárok a jeho výška sú výsledkami trestného konania odôvodnené.

¹⁶ Zákon č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok).

¹⁷ § 7 ods. 5 „Stranami sa rozumie osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie, zúčastnená osoba, poškodený a osoba, na návrh alebo žiadosť ktorej sa konanie vedie, alebo ktorá podala opravný prostriedok, a v konaní pred súdom tiež prokurátor.“

¹⁸ Bližšie RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck. 2007. s. 161.

¹⁹ LÁTAL, J. *Poškozený v českém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky ministerstva spravedlnosti, sv. 44, 1984. str. 9.

²⁰ Porovnaj RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck. 2007. s. 163.

3. Ak nárok a výška škody **neboli výsledkami trestného konania odôvodnené**, súd odkáže poškodeného na konanie vo veciach občianskoprávných.
4. Súd prizná uplatnený nárok, nech už z akéhokoľvek dôvodu, **len z časti**, zvyškom jeho nároku odkáže poškodeného na konanie vo veciach občianskoprávných.

Výrok o náhrade škody – či už išlo o úplné alebo čiastočné priznanie výroku, alebo úplné alebo čiastočné odkázanie na konanie vo veciach občianskoprávných, mohol trestný súd urobiť, iba ak poškodený o priznanie nároku požiadal do otvorenia hlavného pojednávania (§ 244 ods. 5 Trestného poriadku z roku 1956). V prípade, ak niekto uplatnil nárok, ktorý mu zrejme neprislúchal alebo nárok, o ktorom nebolo možné rozhodovať v konaní na súde, súd v zmysle § 219 ods. 9 Trestného poriadku z roku 1956 vyslovil uznesením, že ho ako poškodeného na hlavné pojednávanie nepripúšťa. Toto rozhodnutie nebolo záväzné pre súd, pred ktorým by nárok bol uplatnený v konaní o veciach občianskoprávných.

Trestný poriadok z roku 1961

Trestný poriadok č. 141/1961 Zb. vymedzil pojem poškodeného v § 43 pomerne široko ako toho, *komu sa trestným činom ublížilo na zdraví, spôsobila sa majetková, morálna alebo iná škoda*. Určitým problémom tejto definície bola „morálna škoda“. Zatiaľ čo pri aplikácii majetkovej škody alebo škody na zdraví neboli väčšie problémy, určité problémy vznikali práve pri rozhodovaní o morálnej škode. Morálnou škodu sa chápal škodlivý zásah do práva a záujmov dotknutého subjektu, ktorý bol chránený zákonom, i keď takýto zásah nemal za následok vznik nároku na náhradu škody.²¹ Táto definícia poškodeného vydržala viac ako 30 rokov a zásadným spôsobom ju rozšírila novela Trestného poriadku²² s účinnosťou od 1. októbra 1994. Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, **alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody**. Túto definíciu prebral aj Trestný poriadok účinný od 1. 1. 2006²³ a táto pretrváva aj do súčasnosti.

²¹ Bližšie RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck. 2007, s. 200.

²² Zákon č. 247/1994 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok.

²³ Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok.

Trestný poriadok z roku 1961 okrem definície upravenej v § 43 ods. 1 za-definoval v druhom odseku citovaného ustanovenia poškodeného s právom uplatňovať nárok na náhradu škody. Nárok bolo potrebné uplatniť najneskoršie na **hlavnom pojednávaní pred začatím dokazovania**. Z návrhu muselo byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu škody uplatňuje. Oproti predchádzajúcej právnej úprave sa dosah adhézneho konania v Trestnom poriadku z roku 1961 výrazne rozšíril v tom smere, že do účinnosti tohto zákona bolo možné v adhéznom konaní uplatňovať iba nárok, ktorý mohol poškodený žiadať pred súdom v občianskoprávnom konaní, s účinnosťou tohto zákona sa rozšírila možnosť uplatňovať akúkoľvek škodu spôsobenú trestným činom, (t. j. aj náhradu, ktorú nebolo možné súdne požadovať).²⁴ V zmysle § 43 ods. 3 Trestného poriadku z roku 1961 Návrh na náhradu škody mohol podať aj prokurátor, ak to vyžadovala ochrana záujmov spoločnosti, socialistických organizácií alebo pracujúcich, najmä ak bola trestným činom spôsobená škoda na majetku v socialistickom vlastníctve.

Dôvodová správa k Trestnému poriadku z roku 1961²⁵ k postaveniu poškodeného uvádza: „*Osnova ukladá, aby bola v trestnom konaní zároveň s otázkou viny a trestu vyriešená aj otázka náhrady škody spôsobenej trestným činom (§ 3 ods. 2, § 228 a 229). Súd bude oprávnený v odsudzujúcom rozsudku uložiť povinnosť k náhrade takej škody, i keď by uplatnenie onoho nároku pred súdom v občianskoprávnom konaní muselo predchádzať rozhodcovské alebo iné konanie. Súd bude oprávnený v trestnom konaní rozhodovať i o takom nároku, kde by inak bol príslušný o nároku rozhodovať iný orgán než súd. Táto úprava umožní urýchlene vysloviť povinnosť páchatela trestného činu nahradiť spôsobenú škodu, čo má veľký význam ako z hľadiska spravodlivého potrestania páchatela trestného činu, tak z hľadiska preventívne výchovného.*“

Pri rozhodovaní súdu sa zaviedlo pravidlo, že súd **nemusel vždy** v rámci odsudzujúceho rozsudku zaviazat obžalovaného na náhradu škody. „*Ak odsudzuje súd obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému majetkovú škodu, uloží mu **spravidla** v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok včas uplatnený*“ (§ 228 ods. 1 Trestného poriadku z roku 1961). Vo vzťahu k rozhodovaniu súdov dôvodová správa uvádza: „*Ak bol nárok včas uplatnený, súd rozhodne o náhrade škody spravidla hneď s výrokom o vine. Nemožno však prehliadať, že môže dôjsť k situáciám, kedy riešenie otázky náhrady škody by svojím rozsahom značne zaťažilo trestné konanie, u ktorého je naj-*

²⁴ Bližšie SOLNAR, V. a kol. *Československé trestní řízení*. Praha. Orbis 1963, s. 100.

²⁵ Vládný návrh zákona o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) z 30. októbra 1961, parlamentná tlač č. 66, III. volebné obdobie.

mä otázka rýchleho postihu páchatela jedným zo základných princípov. Bolo preto nutné najmä v záujme žiaducej rýchlosti trestného konania ponechať možnosť, aby súd i pri odsudzujúcom rozsudku odkázal poškodeného na konanie vo veciach občianskoprávných, poprípade na konanie pred iným príslušným orgánom (§ 228 až 230). Zamietavé rozhodnutie o uplatnenom nároku na náhradu škody osnova, rovnako ako doterajší trestný poriadok, nepozná.“

Novela Trestného poriadku²⁶ účinná od 1. decembra 2003 „skrátila“ lehotu poškodenému na podanie návrhu na náhradu škody. Predchádzajúca právna úprava umožňovala poškodenému takýto návrh urobiť „**najneskoršie na hlavnom pojednávaní pred začatím dokazovania**“, nová právna úprava len „**do skončenia vyšetrovania (§ 166 ods. 1 a 2)**“. Dôvodová správa²⁷ k navrhovanej zmene uvádza: „Súčasná právna úprava umožňuje poškodenému, aby nárok na náhradu škody uplatnil najneskôr na hlavnom pojednávaní. V dôsledku tejto možnosti sú však poškodení v prípravnom konaní často usmernení tak, aby škodu uplatnili v konaní pred súdom. To ale vytvára situácie, že súd musí dodatočne zisťovať, resp. upresňovať najmä výšku uplatneného nároku (hoci minimálneho), v dôsledku čoho musí pojednávanie odročovať. V prípade viacerých takto uplatnených nárokov uvedený postup predlžuje súdne konanie, prípadne vytvára priestor pre podanie odvolania neuspokojenými poškodenými.“

Trestný poriadok z roku 2005

Trestný poriadok z roku 2005²⁸ v zásade prebral koncepciu postavenia poškodeného. Podstatnejšie zmeny, ktoré sa do návrhu doplnili najmä z transpozície Rámcového rozhodnutia Rady z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní.²⁹ Dovtedajšie možnosti rozhodnutia o nárokoch poškodeného, (t. j. rozhodnúť o uplatnenom nároku, odkázať poškodeného na občianske

²⁶ Zákon č. 457/2003 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

²⁷ Vládny návrh zákona ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, parlamentná tlač č. 282, Národná rada Slovenskej republiky III. volebné obdobie.

²⁸ Trestný poriadok č. 300/2005 Z. z.

²⁹ Ú. v. ES L 82, 22. 3. 2001, s. 1–4.

súdne konanie, resp. na konanie pred príslušným orgánom a tiež možnosť priznať nárok len v časti a so zvyškom odkázať...) zostali zachované.³⁰

3. DISKUSIA

Historický exkurz naznačil vývoj právnej úpravy týkajúcej sa náhrady škody poškodenému za posledné storočie. Možno konštatovať, že slovenská právna úprava v tomto smere v zásade spĺňa medzinárodné štandardy. Vzhľadom na to, že v posledných desaťročiach sa do trestného konania zaviedli viaceré alternatívne spôsoby riešenia trestných vecí, ktoré sú najmä dôsledkom zavádzania prvkov restoratívnej justície do trestného konania, ale aj nové záväzky, ktorými je Slovenská republika viazaná³¹ a ktoré má povinnosť v dohľadom čase (16. novembra 2015) transponovať, na diskusiu sa otvára viacero otázok, ktoré by pomohli zlepšiť postavenie poškodeného pri uplatňovaní náhrady škody a rozhodovaní o ňom. Niektoré z nižšie uvedených návrhov vychádzajú z českej právnej úpravy, ale aj z iných diel autora.³²

Zásada zaistenia práv poškodeného

Z dôvodu posilnenia práv poškodeného a zvýraznenia jeho postavenia a ochrany jeho záujmov medzi základné zásady trestného konania navrhujem doplniť **zásadu zabezpečenia práv poškodeného**³³ v nasledovnom znení: „*Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých je potrebné ho riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť, aby mohol do-*

³⁰ Bližšie dôvodová správa k vládnemu návrhu Trestného poriadku, parlamentná tlač 720, s. 61.

³¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012, s. 57–73.

³² ZÁHORA, J. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 193 a nasl.

³³ Obdobná zásada bola do § 2 ods. 15 českého trestního řádu doplnená s účinnosťou od 1. 8. 2013 zákonom č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů) „*Orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plné uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků; řízení musí vést s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti.*“.

siahnuť uspokojenie svojich nárokov. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu“.³⁴ V českej odbornej verejnosti nie sú na zavedenie tejto zásady iba pozitívne ohlasy, ozývajú sa aj kritické hlasy,³⁵ ktoré zákonodarcovi vytýkajú, že táto zásada bola do návrhu zákona doplnená v Poslaneckej snemovni bez širšej odbornej diskusie; ide o čiastočnú duplicitnú právnu úpravu, ktorá je obsiahnutá pri ustanovení o poškodenom; za nedostatok legislatívneho vymedzenia považujú, že výkon práv poškodeného sa (účelovo) viaže predovšetkým na uspokojovanie nárokov na náhradu škody, nemajetkovej ujmy a vydanie bezdôvodného obohatenia.

Ja osobne zastávam názor, že zavedenie takejto zásady by bolo prospešné a nebolo by zbytočne duplicitné. Zrejme nikto nespochybňuje základnú zásadu trestného konania právo na obhajobu (§ 2 ods. 9 Trestného poriadku) aj napriek tomu, že Trestný poriadok na viacerých miestach, (napr. § 34 a nasl. Trestného poriadku), túto zásadu podrobnejšie konkretizuje. Súhlasím s Grívnom,³⁶ že by táto zásada mohla viesť jednak k zaisteniu čo najširšieho uplatnenia práv poškodeného v trestnom konaní, na druhej strane poskytne ochranu osobnosti poškodeného v trestnom konaní pred tzv. sekundárnou viktimizáciou. Predmetný návrh by počítal so zavedením povinnosti pre všetky orgány činné v trestnom konaní a súdu v celom trestnom konaní umožniť plné uplatnenie práv poškodeného. Okrem typických štádií trestného konania (postup pred začatím trestného stíhania, prípravné konanie, preskúmanie obžaloby, resp. predbežné prejednanie obžaloby, hlavné pojednávanie, odvolacie konanie, vykonávacie konanie) by sa táto zásada uplatňovala aj na postupy, pri ktorých sa trestná vec rieši alternatívne predovšetkým:

- Podmienečné zastavenie trestného stíhania (§ 216 Trestného poriadku),
- Zmier (§ 220 Trestného poriadku),
- Konanie o dohode o vine a treste (§ 232–233, 331–335 Trestného poriadku),
- Trestný rozkaz (§ 353–357 Trestného poriadku).

³⁴ Porovnaj čl. 9 preambuly Smernice, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, Ú. v. EÚ L 315, 14. 11. 2012. s. 57–73.

³⁵ Napr. JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013. s. 220.

³⁶ GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.

Druhá veta navrhovanej zásady stanovuje povinnosť orgánov činných v trestnom konaní a súdu viesť trestné konanie ohľaduplne k poškodenému. Pri každom kontakte s príslušným orgánom činným v trestnom konaní, resp. súdom, by sa mala zohľadniť osobná situácia a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a vospelosť poškodeného.

Diverzifikácia jednotlivých druhov „škôd“

Druhým problémom na zamyslenie je diverzifikovať jednotlivé druhy škôd pri poškodenom. Podľa § 43 ods. 1 Trestného poriadku „*Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková, morálna alebo iná škoda, alebo boli porušené či ohrozené jej iné, zákonom chránené práva alebo slobody.*“ Z platnej definície vyplýva, že poškodenému môže vzniknúť nárok na plnenie z ublíženia na zdraví, majetkovej škody, či „morálnej alebo inej škody“. V ods. 3 príslušného ustanovenia zákon už hovorí iba o **nároku na náhradu škody**.

Škodou sa v zmysle § 124 Trestného zákona rozumie „*ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku, alebo na právach poškodeného, alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom. Škodou sa rozumie [...]aj ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal, alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť.*“

V spojení s príslušnými ustanoveniami Trestného zákona a Trestného poriadku vyvstávajú, čo znamená „**reálny úbytok na právach poškodeného**“, resp. aká je to „**morálna škoda**“ a „**iná škoda**“. V komentári³⁷ sú tieto pojmy tiež vymedzené dosť neurčito „*Morálnou škodou je škoda vzniknutá porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti (psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia) a môže sa týkať najmä trestných činov proti ľudskej dôstojnosti a trestných činov proti iným právam a slobodám (druhý diel druhej hlavy a deviata hlava osobitnej časti Trestného zákona). Inou škodou je škoda vzniknutá trestným činom, ktorá nie je majetkovou škodou, morálnou škodou ani ublížením na zdraví. Môže ísť napríklad o ujmu na zdraví, ktorá nedosahuje intenzitu ublíženia na zdraví (pozri § 123 ods. 1 TZ).*“.

Vydanie rozhodnutia o priznaní „morálnej škody“, resp. nemajetkovej ujmy v trestnom konaní je v súčasnosti skôr výnimočným javom. Je obvyklé

³⁷ Kolektív autorov. *Trestné právo s vysvetlivkami*, 1. až 4. zväzok. Bratislava: Iura Edition, 2007. Komentár k § 43 Trestného poriadku.

uplatnenie i priznanie majetkového nároku na náhradu škody najmä v prípadoch, v ktorých je škoda jedným zo znakov skutkovej podstaty trestného činu. Preukazovanie vzniku škody a jej výšky je v týchto prípadoch súčasťou dokazovania vykonaného v trestnom konaní.³⁸ Pojmová rozdielnosť spôsobuje viaceré problémy v rozhodovacej činnosti súdov a tiež môžeme nájsť rozhodnutia,³⁹ v ktorých súd stotožňuje morálnu škodu s pojmom nemajetková ujma: „**pojmem ‚morálna škoda‘ vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom treba v prípade (napr. aj znásilnenia, sexuálneho násillia, poškodenia dobrého mena pri krivom obvinení) vykladať v súlade s výkladom pojmu ‚nemajetková ujma‘ v občianskom konaní.**“

V citovanom rozsudku súd ďalej pokračuje: Trestný poriadok teda vníma škodu ako škodu majetkovú, morálnu a inú, pričom obsahovo odkazuje na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „morálna škoda“ a „iná škoda“, vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému zavineným protiprávnym konaním sankcionovaným normami trestného práva, treba vnímať ako pojmy, ktoré sú v priamej súvislosti so všeobecným pojmom „nemajetková, resp. imateriálna ujma“ v práve civilnom, t. j. pojmom, ktorý je obsahovo natoľko rôznorodý, ako sú obsahovo rôznorodé zákonné práva a slobody, ktoré podliehajú zákonnej ochrane a zásah, do ktorých je právom sankcionovaný (spravidla vo forme príkazu takýto zásah odstrániť/napraviť/zastaviť). **S ohľadom na tieto skutočnosti, t. j. predovšetkým s ohľadom na imateriálny charakter týchto chránených práv, možno takúto (nemajetkovú) ujmu, ktorá takýmto porušením vznikla, peňažne len zmierniť, v žiadnom prípade však nie reparovať, to s ohľadom na charakter týchto práv nie je možné** (protiprávny zásah, ktorým došlo k porušeniu zdravia či cti fyzickej osoby, nie je možné peniazmi, resp. peňažnou reparáciou napraviť, peňažná náhrada slúži len na prípadné zmiernenie následkov takéhoto konania).

I keď samotné jednotlivé súčasti osobnosti fyzickej osoby a osobnostných práv, ktorým poskytuje ochranu § 11 OZ (ľudská dôstojnosť, česť, meno, vážnosť, súkromie a pod.) sú hodnoty, ktoré v podstate nemožno vyjadriť v peniazoch, to ešte neznamená, že by peniazmi nebolo možné vyjadriť výšku náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej protiprávnym zásahom do osobnos-

³⁸ Porovnaj SEPEŠI, P. *Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní*. [Online] Učená právnická spoločnosť. 14. 3. 2014. [cit. 2015-09-10] Dostupné na internete: <http://www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani>

³⁹ Napr. Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 22. I. 2011, sp. značka č. 1To/10/2011-427.

ti. Priznanie zadostučinenia v peniazoch predpokladá splnenie určitých zákonom kvalifikovaných podmienok. Výšku náhrady tohto zadostučinenia určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Občiansky zákonník žiadnu maximálnu ani minimálnu hranicu výšky zadostučinenia v peniazoch nestanovuje.

Podľa môjho názoru sa zákonodarca snaží v trestnom práve vytvárať nové pojmy, hoci v iných právnych odvetviach ako napr. občianskom práve, ktoré sa primárne používa pri posudzovaní nároku poškodeného v adhéznom konaní, už existujú inštitúty, ktoré sú dostatočne teoreticky aj aplikačnou praxou vymedzené. Preferoval by som, keby sa namiesto uvedených pojmov používali pojmy, ktoré sa používajú v civilnom práve, napr. škoda, nemajetková ujma a bezdôvodné obohatenie. Podobnú konštrukciu používa aj český Trestný rád. Za škodu by sa považovala iba škoda na majetku poškodeného, resp. ušlý zisk. Pri rozhodovaní o nemajetkovej ujme by sa vychádzalo z kritérií upravených napr. v § 13 Občianskeho zákonníka,⁴⁰ kde pri určovaní nemajetkovej ujmy sú uvedené dve zákonné kritériá: **závažnosť vzniknutej ujmy a okolnosti, za ktorých došlo k porušeniu práva**. Podmienkou priznania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch (t. j. materiálnej satisfakcie) je vždy – v závislosti na individuálnych okolnostiach daného prípadu – existencia závažnej ujmy. Za závažnú ujmu treba považovať ujmu, ktorú fyzická osoba vzhľadom na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo, intenzitu zásahu, jeho trvanie alebo dopad a dôsledky považuje za ujmu značnú. Pri tom však nie sú rozhodujúce jej subjektívne pocity, ale objektívne hľadisko, teda to, či by predmetnú ujmu takto v danom mieste a čase (v tej istej situácii) vnímala aj každá iná fyzická osoba.⁴¹ Posudzovanie bezdôvodného obohatenia by vychádzalo z ustanovení 451 a nasl. Občianskeho zákonníka. Bezdôvodným obohatením je majetkový prospech získaný plnením bez právneho dôvodu, plnením z neplatného právneho úkonu alebo plnením z právneho dôvodu, ktorý odpadol, ako aj majetkový prospech získaný z nepoctivých zdrojov.

Predĺženie lehoty na uplatnene nároku poškodeného

Ako už bolo uvedené podľa Trestného poriadku z roku 1896 až do konca hlavého pojednávania bol poškodený oprávnený uplatniť svoj súkromno-

⁴⁰ Občiansky zákonník č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov.

⁴¹ K tomu pozri Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 22. 1. 2011, sp. značka č. 1To/10/2011-427.

právny nárok proti páchatelovi. Podobne aj v zmysle Trestného poriadku z roku 1950 súd mal povinnosť rozhodnúť o nárokoch poškodeného vzniknutých z trestného činu, ak o to poškodený žiadal **prv, než sa súd odobral na záverečnú poradu**. Postupné zásahy túto lehotu na uplatnenie práva poškodeného na náhradu škody skrátili. Trestný poriadok z roku 1961 ju skrátil, poškodený tak mohol urobiť na hlavnom pojednávaní, ale len **pred začatím dokazovania**. Novela Trestného poriadku č. 457/2003 Z.z. skrátila lehotu na podanie návrhu na náhradu škody len „**do skončenia vyšetrovania**“ (§ 166 ods. 1 a 2 Trestného poriadku z roku 1961). Táto právna úprava pretrváva aj do súčasnosti. Podľa dôvodovej správy⁴² dôvodom na zmenu bolo, že „*Súčasná právna úprava umožňuje poškodenému, aby nárok na náhradu škody uplatnil najneskôr na hlavnom pojednávaní. V dôsledku tejto možnosti sú však poškodení v prípravnom konaní často usmernení tak, aby škodu uplatnili v konaní pred súdom. To ale vytvára situácie, že súd musí dodatočne zisťovať, resp. upresňovať najmä výšku uplatneného nároku (hoci minimálneho), v dôsledku čoho musí pojednávanie odročovať. V prípade viacerých takto uplatnených nárokov uvedený postup predlžuje súdne konanie, prípadne vytvára priestor pre podanie odvolania neuspokojenými poškodenými.*“

Zastávam názor, že takéto obmedzenie neodôvodnene obmedzuje poškodeného pri uplatnení si jeho nároku v adhéznom konaní. Lehota na uplatnenie nároku poškodeného do skončenia vyšetrovania má bezpochyby svoje opodstatnenie najmä v prípadoch odklonov – napr. podmienené zastavenie trestného stíhania, zmier, dohoda o vine a treste či trestný rozkaz, keď vec bude vybavená mimo hlavného pojednávania. Pokiaľ by však v predmetnej veci bolo nariadené hlavné pojednávanie a nárok by bol prednesený po prednesení obžaloby (§ 256 ods. 2 Trestného poriadku), malo by to byť považované za skutočnosť, že **nárok bol včas uplatnený**. Preto by som navrhoval do § 43 ods. 2 za prvú vetu doplniť vetu „*Pokiaľ bolo v trestnej veci nariadené hlavné pojednávanie, poškodený môže takýto návrh tiež urobiť najneskôršie na hlavnom pojednávaní pred začatím dokazovania.*“ Priznanie nároku by prichádzalo do úvahy vtedy, keď bola výška škody spoľahlivo zistená. Ak by dokazovanie týkajúce sa náhrady škody vyžadovalo vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré by značne presiahlo potreby trestného stíhania a predĺžilo by ho, súd by mal aj naďalej odkázať poškodeného na občianske súdne konanie.

⁴² Vládny návrh zákona č. 282, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (Trestný poriadok) v znení neskorších prepisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, Národná rada Slovenskej republiky, III. volebné obdobie.

Rozšírenie využívania alternatívnych riešení trestných vecí

Podobne, ako som už uvádzal na predošlej konferencii,⁴³ by som navrhoval **povinné využívanie alternatívnych riešení trestných vecí**, ak sú pre daný odklon splnené podmienky. Ako v tomto príspevku uvádzam sú veľké rozdiely medzi jednotlivými okresmi SR vo využívaní dohody o vine a treste, zmieru, či podmiennečného zastavenia trestného stíhania. Dokonca vo viacerých okresoch SR nebol zmier ako typický predstaviteľ alternatívneho vybavenia trestnej veci v roku 2013 schválený ani v jednom prípade. Takúto aplikačnú prax považujem za nezlučiteľnú so **zásadou rovnosti** (napr. čl. 12 ods. 1, 2 Ústavy⁴⁴), resp. **princípu legitímnych očakávaní**. Zo samotného výrazu legitímne očakávanie vyplýva, že účelom tohto princípu je ochrana súkromných osôb pred nepredvídateľným mocenským zásahom do ich právnej situácie, na vyústenie ktorej sa do určitého výsledku spoliehali. Legitímne očakávanie je užšou kategóriou ako právna istota.⁴⁵ Mám za to, že keď sú splnené všetky podmienky na vybavenie veci mimo hlavného pojednávania niektorým z alternatívnych spôsobov, prokurátor by bol povinný iniciovať takýto postup.

Zastávam názor, že všetky orgány činné v trestnom konaní by mali v analogických prípadoch postupovať rovnakým spôsobom. Preto by som do príslušných ustanovení Trestného poriadku navrhoval, aby bol prokurátor povinný využiť niektorý zo spomínaných odklonov, pokiaľ by boli splnené podmienky na jeho použitie. **V prípade, že by podával obžalobu, v obžalobe by bol povinný zdôvodniť, prečo vec nebola vybavená prostredníctvom niektorého odklonu.**

Posilnenie postavenia poškodeného v konaní o dohode o vine a treste

Vzhľadom na to, že inštitúty restoratívnej justície sú predovšetkým určené na obnovenie systému chránených hodnôt a náhradu škody poškodenému, ktorá bola spôsobená trestným činom, pri súčasnej úprave dohody o vine

⁴³ ZÁHORA, J. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: STRÉMY, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Leges 2014, s. 195 a nasl.

⁴⁴ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Z. z. v znení neskorších predpisov **Ludia sú slobodní a rovní v dôstojnosti i v právach. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.**

⁴⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 10/04 zo 6. februára 2008.

a treste sa nedostatočne chránia záujmy poškodeného. V zmysle § 232 ods. 3 Trestného poriadku „*Ak nedošlo k dohode o náhrade škody, prokurátor navrhne, aby súd poškodeného odkázal s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na občianske súdne konanie alebo iné konanie.*“

Takto koncipované ustanovenie nemotivuje obvineného sa dohodnúť s prokurátorom aj na náhrade škody. Akceptujem, že primárny cieľ trestného konania je rozhodnutie o vine a treste, nemožno však zabúdať aj na poškodeného. Uvedená úprava nekorešponduje so spomínanou smernicou, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov,⁴⁶ ktorá v čl. 16 stanovuje členským štátom povinnosť zabezpečiť, **„aby obeť mali v rámci trestného konania právo získať v primeranej lehote rozhodnutie o náhrade škody páchatelom s výnimkou prípadov, v ktorých sa vo vnútroštátnom práve ustanovuje, že takéto rozhodnutie sa prijíma v iných súdnych konaniach. Členské štáty podporujú opatrenia, ktorými páchatelia motivujú na poskytnutie primeranej náhrady škody obetiam.“** Preto by som navrhoval ustanovenie § 232 ods. 3 Trestného poriadku modifikovať v tom duchu, že ak je škoda spôsobená trestným činom spoľahlivo zistená, súčasťou dohody o vine a treste je aj výrok o náhrade škody. Uvedené ustanovenie nebráni poškodenému, aby sa so zvyšnou časťou škody obrátil na občianske súdne konanie. Navrhoval by som, aby sa z ustanovenia § 232 ods. 1 Trestného poriadku⁴⁷ vypustilo slovné spojenie **„môže prokurátor začať“** a nahradilo slovami **„prokurátor začne“**. Taktiež v druhom odseku predmetného stanovenia by som posilnil postavenie poškodeného tak, že prokurátor nebude mať iba povinnosť upovedomiť o čase a mieste dohodovacieho konania poškodeného, ale **ak si poškodený uplatnil nárok na náhradu škody, tak by na takéto dohodovacie konanie musel prokurátor poškodeného aj predvolať.**

⁴⁶ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, Ú. v. EÚ L 315, 14/11/2012, s. 57–73.

⁴⁷ Ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú záver, že skutok je trestným činom a spáchal ho obvinený, ktorý sa k spáchaniu skutku priznal, uznal vinu a dôkazy nasvedčujú pravdivosti jeho priznania, **môže prokurátor začať** konanie o dohode o vine a treste na podnet obvineného alebo aj bez takého podnetu.

Vytvorenie právnej úpravy, ktorá by umožnila odkázať s náhradou škody na konanie v občianskych právnych veciach iba výnimočne

Pri rozhodovacej praxi slovenských trestných súdov nie je možné štatisticky demonštrovať, v koľkých prípadoch bol uplatnený nárok na náhradu škody a v koľkých prípadoch súdy priznali nárok celkom, sčasti, alebo odkázali na konanie vo veciach občianskoprávných, nakoľko Ministerstvo spravodlivosti uvedené štatistiky nevedie.⁴⁸ Tento postup súdov má právny základ v § 288 Trestného poriadku. Starý Trestný poriadok č. 141/1961 Zb. v znení neskorších predpisov platný do 31. decembra 2005 umožňoval súdu v trestnom konaní priznať iba majetkovú škodu,⁴⁹ čo sa od účinnosti nového Trestného poriadku⁵⁰ zmenilo § 287 TP.⁵¹

⁴⁸ Podľa portálu otvorenesudy.sk pri zadaní hesla „náhradu škody odkazuje na občianske súdne konanie“ portál dňa 10. 9. 2015 vyhladal 12 725 súdnych rozhodnutí súdov SR. Do tohto boli započítané aj výroky rozhodnutí, kde súd poškodeného odkázal s celým nárokom na konanie vo veciach občianskoprávných aj vtedy, ak o nároku rozhodol len sčasti a so zvyškom odkázal na takéto konanie. Pri zadaní hesla „obžalovanému ukladá povinnosť nahradiť“ (úmyselne nebolo použité slovo škoda, lebo niektoré súdy pri priznávaní uvádzajú – **nemajetkovú ujmu**) portál vyhladal 1 789 súdnych rozhodnutí súdov SR (pri doplnení slova „**škoda**“ vyhľadávač vyhladal 1 739 súdnych rozhodnutí súdov SR). Tu však treba zdôrazniť, že hoci § 82a zákona č. č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov ukladá povinnosť zverejňovať právoplatné rozhodnutia vo veci samej, rozhodnutia, ktorými sa končí konanie, nie všetky právoplatné rozhodnutia súdov sa v databáze nachádzajú.

⁴⁹ (1) Ak odsudzuje súd obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému **majetkovú škodu**, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok včas uplatnený (§ 43 ods. 2).

(2) Výrok o povinnosti obžalovaného na náhradu škody musí presne označovať osobu oprávneného a nárok, ktorý mu bol prisúdený. V odôvodnených prípadoch môže súd vysloviť, že záväzok má byť splnený v splátkach, ktorých výška a podmienky zročnosti súčasne určí.“

⁵⁰ Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu, uvedenú v § 46 ods. 1, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola dosiaľ uhradená.

⁵¹ Bližšie SEPEŠI, P. *Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní*. [Online] Učená právnická spoločnosť. 14. 3. 2014. [cit. 2015-09-10] Dostupné na internete: <http://www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani>

Z pohľadu poškodeného je procesne náročné a zdĺhavé domáhať sa nároku na náhradu škody (majetkovej i morálnej) vo **dvoch súdnych konaniach**, ktoré majú **dva základné stupne**, čo v praxi znamená vo väčšine prípadov, kde nedôjde k zmieri/urovnaniu medzi poškodeným a páchatelom, viaceročné súdne konania, v ktorých sa mnohé úkony vykonávajú v podstate opakovane. Navyše pre poškodeného je spravidla frustrujúce opakovane byť konfrontovaný s páchatelom, najprv v rámci vyšetrovania, potom v rámci trestného súdneho konania a po skončení trestnej veci sa znovu stretávať na pojednávaniach v civilnej veci. Z pohľadu zaťaženia právneho systému najprv koná dvojstupňová sústava orgánov trestného konania (civilné konanie z dôvodu prekážky litispendencie⁵² nemôže prebiehať paralelne s trestným konaním). Po skončení trestného konania, ak nedošlo k plnému uspokojeniu uplatneného nároku poškodeného, alebo ak sa poškodený rozhodne svoj nárok uplatnený v trestnom konaní rozšíriť napr. o nemajetkovú ujmu, nastupuje preťažená dvojstupňová sústava civilných súdov. Prípadné využitie mimoriadnych opravných prostriedkov v trestnom alebo civilnom konaní uspokojenie nárokov poškodeného môže ešte viac oddialiť.⁵³ Toto môže oddialiť rozhodnutie o nároku poškodeného aj o 10 rokov od spáchania trestného činu.

Preto by som navrhoval, aby z prvej vety ustanovenia § 287 ods. 1 Trestného poriadku⁵⁴ pri rozhodovaní o náhrade škody bolo pred slovo škodu doplnené „**majetkovú**“ a vypustené slovo „**spravidla**“. Druhú vetu citovaného ustanovenia⁵⁵ by som navrhoval zmeniť nasledovne „**Ak bol uplatnený nárok na náhradu nemajetkovej ujmy alebo vydanie bezdôvodného obohatenia, súd uloží obžalovanému povinnosť uhradiť nemajetkovú ujmu, alebo vydať bezdôvodné obohatenie, ak ich výška je spoľahlivo zis-**

⁵² § 83 Občianskeho súdneho poriadku č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov: „*Začatie konania bráni tomu, aby o tej istej veci prebiehalo na súde iné konanie.*“

⁵³ Podľa SEPEŠI, P. *Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní*. [Online] Učená právnická spoločnosť. 14. 3. 2014. [cit. 2015-09-10] Dostupné na internete: <http://www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani>

⁵⁴ Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému majetkovú škodu, uvedenú v § 46 ods. 1, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený.

⁵⁵ Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola dosiaľ uhradená.

tená a na vyslovenie takéhoto výroku nie je potrebné vykonať dokazovanie, ktoré zásadne presahuje potreby trestného stíhania“.

Pri tomto návrhu vychádzam z toho, že by som oddelil rozhodovanie o majetkovej škode od ďalších nárokov poškodeného, a to nemajetkovú ujmu a vydanie bezdôvodného obohatenia. Výška škody je pri trestných činoch proti majetku zákonným znakom trestného činu a na rozdiel od nemajetkovej ujmy a bezdôvodného obohatenia, na vyčíslenie ktorých je potrebné spravidla vykonať ďalšie dokazovanie nad rámec trestného konania. Výška škody tvorí predmet dokazovania v trestnom konaní, čiže je nevyhnutné ju dokazovať [§ 119 ods. 1 písm. e) Trestného poriadku]. Takáto právna úprava⁵⁶ bola na Slovensku do účinnosti Trestného poriadku z roku 2005. Naproti tomu o nároku na nemajetkovú ujmu a vydanie bezdôvodného obohatenia, ktoré tvoria podstatne menšiu časť rozhodovacích nárokov, by súd rozhodol, len ak bola výška nároku riadne preukázaná, resp. by súd rozhodol o preukázanej časti nároku a s ostatnou časťou by odkázal na občianskoprávne konanie.

Súdne poplatky

Súdny poplatok je ďalším výdavkom, ktorý by mohol poškodenému skomplikovať postup pri vymáhaní náhrady škody. Zákon o súdnych poplatkoch⁵⁷ síce v § 4 upravuje oslobodenie od súdnych poplatkov: i) **navrhovateľa v konaní o náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy, ktoré mu boli spôsobené trestným činom**, „z *díky* spôsobená trestným činom“ vyplýva predpoklad, že musí byť súdom vyslovené (buď rozsudkom alebo trestným rozkazom), že sa stal trestný čin a bol spáchaný trestne zodpovednou osobou. Pôjde predovšetkým o prípady, keď súd uzná obžalovaného z trestného činu v zmysle § 288 Trestného poriadku a poškodenému prizná nárok na náhradu škody len sčasti a so zvyškom ho odkáže na občianske súdne konanie, resp. ho na takéto konanie odkáže s celým nárokom, resp. pri podaní odporu proti trestnému rozkazu poškodeným (§ 335 ods. 2 Trestného poriadku.) Nie je vylúčená ani situácia, že poškodený si neuplatní škodu v trestnom konaní a následne po právoplatnosti odsudzujúceho rozsudku si škodu uplatní v civilnom konaní.

⁵⁶ Ak odsudzuje súd obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému **majetkovú** škodu, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok včas uplatnený (§ 43 ods. 2).

⁵⁷ Zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov

Podľa môjho názoru však citované ustanovenie zákona o súdnych poplatkoch nepokrýva všetky prípady, keď sa bude rozhodovať o náhrade škody. Navrhujem uvedené ustanovenie doplniť tak, aby tam bolo zrejmé, že nielen právoplatným rozsudkom resp. trestným rozkazom je uznaný za vinného, ale aj v iných prípadoch, keď súd odkáže poškodeného, ktorý uplatnil nárok na náhradu škody na občianske súdne konanie alebo na konanie pred iným príslušným orgánom, napr. zastavenie trestného stíhania (§ 281 ods. 3 Trestného poriadku), vydanie oslobodzujúceho rozsudku (§ 288 ods. 3 Trestného poriadku). Preto navrhujem citované ustanovenie § 4 ods. 2 písm. i) zákona o súdnych poplatkoch doplniť tak, že na koniec vety sa doplní text „**alebo ktorý bol právoplatným rozhodnutím súdu v trestnom konaní s jeho nárokom na náhradu škody odkázaný na občianske súdne konanie**“.

4. ZÁVER

Záverom možno konštatovať, že slovenská právna úprava v riešení nároku poškodeného je v zásade vyhovujúca, horšie je to však s aplikačnou praxou. Na základe zákonnej formulácie „... uloží mu **spravidla** v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil...“ súdy často odkazujú poškodeného s jeho nárokom na občianske súdne konanie. Na druhej strane v rozhodovacej praxi slovenských súdov možno nájsť aj rozhodnutia odvolacích súdov, napr. spomínaný rozsudok KS Žilina,⁵⁸ ktorý zrušil výrok prvostupňového súdu o náhrade škody, ktorého obsahom bolo odkázanie poškodených s nárokom na občianske súdne konanie. Po preskúmaní spisu krajský súd zistil, že výrok rozsudku, ktorým podľa § 288 ods. 1 Trestného poriadku súd prvého stupňa odkázal poškodených s nárokom „na náhradu škody“ na občianske súdne konanie, nezodpovedá stavu veci a zákonu. Krajský súd ďalej konštatuje, že pri rozhodovaní o nároku na náhradu škody v adhéznom konaní je nutné rešpektovať hmotnoprávne ustanovenia osobitných predpisov, na ktorých je uplatnený nárok založený a ktorými sa tiež aj riadi. Tieto predpisy špecificky upravujú vznik nároku na náhradu škody, jeho obsah a rozsah, spôsob náhrady. Potom aj pri rozhodovaní o neoprávnených zásahoch do osobnostných práv a právnych prostriedkoch nápravy sa rozhoduje podľa § 11 Občianskeho zákonníka a nasl. Na rozdiel od súdu prvého stupňa dospel odvolací súd k záveru, že na rozhodnutie o náhrade nemajetkovej ujmy nie je potrebné vykonávať ďalšie dokazovanie.

⁵⁸ Rozsudok Krajského súdu v Žiline z 22. 1. 2011, sp. značka č. ITo/10/2011-427.

Zhruba od začiatku tohto storočia významnú úlohu pri smerovaní práv poškodených (obetí) zohráva Európska únia. Bolo prijaté viacero právnych nástrojov za účelom harmonizácie práv poškodených v celej Európskej únii.⁵⁹ Prijatím Lisabonskej zmluvy⁶⁰ sa v primárnom práve EÚ vytvoril právny základ, ktorý v čl. 82 ods. 2 umožňuje Európskemu parlamentu a Rade v súlade s riadnym legislatívnym postupom prostredníctvom smerníc ustanoviť minimálne pravidlá... **práv obetí trestných činov**. Na základe týchto zmocnení bol prijatý najkomplexnejší nástroj, ktorý obetiam trestných činov poskytne najširšiu ochranu – Smernicu, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov.⁶¹ Lehota na transpozíciu tejto smernice je do 16. novembra 2015.

K téme môjho vystúpenia by som spomenul dve oblasti, ktoré upravuje táto Smernica a ktoré bezprostredne súvisia s témou môjho vystúpenia, a to:

- čl. 12 Smernice: **Právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej spravodlivosti** – *Členské štáty uľahčia postúpenie vecí, ak je to vhodné, službám restoratívnej spravodlivosti, a to aj prostredníctvom vypracovania postupov alebo usmernení o podmienkach takéhoto postúpenia.*
- čl. 16 Smernice: **Právo na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v rámci trestného konania** – *Členské štáty zabezpečia, aby obeť mali v rámci trestného konania právo získať v primeranej lehote rozhodnutie o náhrade škody páchatelom s výnimkou prípadov, v ktorých sa vo vnútroštátnom práve ustanovuje, že takéto rozhodnutie sa prijíma v iných súdnych konaniach. Členské štáty podporujú opatrenia, ktorými páchatelia motivujú na poskytnutie primeranej náhrady škody obetiam.*

Hoci začiatkom tohto roka boli rozbehnuté práce na príprave samostatného zákona o obetiach, musím vyjadriť sklamanie nad tým, že Ministerstvo spravodlivosti sa rozhodlo tak významný nástroj „čiastočne transponovať“ zákonom, ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa me-

⁵⁹ Napr. Rámcové rozhodnutie Rady z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní, Ú. v. L 82, 22. 3. 2001, s. 1–4, Smernica Rady 2004/80/ES z 29. apríla 2004 o odškodňovaní obetí trestných činov, Ú. v. L 261, 6. 8. 2004, s. 15–18.

⁶⁰ Lisabonská zmluva, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva, podpísaná v Lisabone 13. decembra 2007, Ú. v. C 306, 17. 12. 2007, s. 1–271.

⁶¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, Ú. v. L 315, 14. 11. 2012, s. 57–73.

nia a dopĺňajú niektoré zákony.⁶² Z môjho pohľadu je takýto postup, kde sa v Trestnom poriadku novelizuje len niekoľko ustanovení, napr. právo na preklad základných písomností trestného konania vymedzených smernicou (bod III, čl. 1 návrhu), právo poškodeného na informáciu o stave trestného konania (bod III, čl. 2 návrhu), právo poškodeného na sprievod dôverníka na úkony trestného konania (bod III, čl. 4 návrhu), povinnosť na primerané vysvetlenie práv poškodeného s ohľadom na jeho osobné vlastnosti, (bod III, čl. 5 návrhu) právo poškodeného na ďalšie informácie (bod III, čl. 6 návrhu), právo na vydanie písomného potvrdenia o podaní trestného oznámenia (bod III, čl. 15 návrhu) nedostatočný a je potrebné túto právnu úpravu bližšie detailizovať.

K spomínaným dvom požiadavkám, uľahčenie prístupu k restoratívnej justícii a právo na náhradu škody poškodenému sa v trestnom konaní ne navrhujú žiadne zmeny. Podľa priloženej Tabuľky zhody právneho predpisu s právom Európskej únie sa konštatuje, že vo vzťahu k čl. 12 ods. 2 Smernice je povinnosť štátu uľahčiť služby restoratívnej spravodlivosti, a to aj prostredníctvom vypracovania postupov alebo usmernení o podmienkach takéhoto postúpenia už zapracovaná v čl. 83d ods. 1 Spravovacieho a kancelárskeho poriadku.⁶³ Vo veci rozhodnutia náhrady škody sú odkazy už na existujúce ustanovenia Trestného poriadku týkajúce sa nároku poškodeného na náhradu škody.

Resumé: In the contribution, the author focuses on the implementation of the right to restitution of victim in criminal procedure, in particular in alternative methods for settling criminal cases. After an introduction, the author presents a historical overview of the researched problem on the territory of today's Slovakia. In the context of the discussion he suggests a number of proposals de lege ferenda e.g. introduction of the principle of ensuring the rights of the injured party, to diversify the various types of damage in criminal procedure, extension of the period for the claim, the extension of the use of alternative methods for settling criminal cases, strengthening the position of victims in plea bargain proceedings and to limit the privileges of the Court to refer to the restitution of criminal damage to the proceedings in civil matters. The conclusion outlines some proposed changes related to

⁶² Vládny návrh zákona, ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolickým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, predložený do NR SR dňa 28. 8. 2015, číslo parlamentnej tlač 1714.

⁶³ Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č. 543/2005 Z. z. o Spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špeciálny súd a vojenské sudy v znení neskorších predpisov

transposition of the directive of the European parliament and the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime.

Literatúra

1. CASADEVANTE ROMANI, C., F. *International Law of Victims*. Springer; 2014.
2. GRÍVNA, T., ŠÁMAL, P., VÁLKOVÁ, H. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014.
3. GROMET, D., M., DARLEY, J., M. Restoration and Retribution: How Including Retributive Components Affects the Acceptability of Restorative Justice Procedures. In *Social Justice Research*, 12, 2006, vol. 19, no. 4. p. 395–432.
4. GRUS, Z. Rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení. In *Trestněprávní revue*. Roč. 3, č. 7/2004, s. 203–206.
5. HAYNES, S., H., CARES, A., C., PhD., RUBACK, R., B. Reducing the Harm of Criminal Victimization: The Role of Restitution. In *Violence and Victims*, 2015, vol. 30, no. 3. p. 450–469.
6. JELÍNEK, J. *Poškozený v trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1988.
7. JELÍNEK, J. a kol. *Zákon o obětech trestných činů. Komentář s judikaturou*. Praha: Leges, 2013.
8. KUNST, M., J., J. Mental Health Problems and Satisfaction with Amount of State Compensation for Intentional Violent Crime Victimization in the Netherlands. In *Community Mental Health Journal*, 08, 2012, vol. 48, no. 4. p. 527–34.
9. LÁTAL, J. *Poškozený v českém trestním řízení a rozhodování o náhradě škody v adhezním řízení*. Praha: Příručky ministerstva spravedlnosti, sv. 44, 1984.
10. LOLLAR, C., E. What is Criminal Restitution? In *Iowa Law Review*, 11, 2014, vol. 100, no. 1. p. 93–154.
11. REISS, B. P. Restitution Devolution? In *St. John's Law Review*, Fall, 2011, vol. 85, no. 4. p. 1621–1651.
12. ROBERTS, J., V., STALANS, L., J. Restorative Sentencing: Exploring the Views of the Public. In *Social Justice Research*, 09, 2004, vol. 17, no. 3. p. 315–334.
13. RUBACK, R., B., CARES, A., C., HOSKINS, S., N. Crime Victims' Perceptions of Restitution: The Importance of Payment and Understanding. In *Violence and Victims*, 2008, vol. 23, no. 6. p. 697–710.
14. RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J. *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, 730 s.
15. SMITH, H., P. Violent Crime and Victim Compensation: Implications for Social Justice. In *Violence and Victims*, 06, 2006, vol. 21, no. 3. p. 307–22.
16. SUGARMAN, N. The Criminal Injuries Compensation Scheme. In *Social Care and Neurodisability*, 2011, vol. 2, no. 2. p. 97–104.

17. WENZEL, M., OKIMOTO, T., G., FEATHER, N., T., PLATOW, M. J. Retributive and Restorative Justice. In *Law and Human Behavior*, 10, 2008, vol. 32, no. 5. p. 375–89.
18. ZÁHORA, J. Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In. Strémy, T. (ed.) *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha, Leges 2014, s. 180–201.

Kontakt

prof. JUDr. Jozef Záhora, PhD.

Paneurópska vysoká škola v Bratislave

Fakulta práva

Tomášikova 20

821 02 Bratislava

jozef.zahora@paneurouni.com

AKTÍVNA ÚČASŤ POŠKODENÉHO NA PROCESNÝCH ÚKONOCH PRÍPRAVNÉHO KONANIA AKO PROSTRIEDOK EFEKTÍVNEHO UPLATŇOVANIA JEDNOTLIVÝCH FORIEM RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

Active Participation of Damaged Person at the pre-trial Process Procedures as an Effective Application of the Various Forms of Restorative Justice Programs

Sergej Romža

Abstrakt: Nevyhnutnou podmienkou na to, aby poškodený mohol kvalifikovane participovať na realizácii niektorej z foriem restoratívnej justície je precizovanie existujúcej normatívnej úpravy obsiahnutej v Trestnom poriadku, a to spôsobom, ktorý by vo svojich dôsledkoch účinne garantoval plné uplatnenie procesných práv poškodenému už v rámci prípravného konania. Navyše precizovanie normatívnej úpravy procesného postavenia poškodeného de lege lata sa javí nevyhnutným pre naplnenie záväzkov, ktoré pre Slovenskú republiku vyplývajú z rámcového rozhodnutia Rady 2001/220/SVV.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, retributívna justícia, trestná spravodlivosť, trestná politika, poškodený, obeť, procesné alternatívy, prípravné konanie.

Abstract: A necessary condition to corrupt have qualified to participate in the implementation of some form of restorative justice is stipulated by the existing regulatory norms contained in the Code of Criminal Procedure in a way that would in effect effectively guarantee the full application of the procedural rights of the victim, and it within the pre-trial. Moreover, regulatory norms stipulated by the procedural position of the victim de lege lata, seems to be essential to fulfill the obligations that arise for the Slovak Republic Council Framework Decision 2001/220 / JHA.

Key words: restorative justice, retributive justice, criminal justice, criminal policy, the victim, process alternatives, preliminary proceedings.

1. TEORETICKÉ A FILOZOFICKÉ VÝCHODISKÁ RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

Druhú polovicu 20. storočia možno označiť nielen za obdobie prevratných politicko-ekonomických zmien, ale zároveň z hľadiska výkonu trestnej spravodlivosti za obdobie hľadania foriem spravodlivosti, ktoré by nahradili alebo aspoň doplnili niektoré tradičné, avšak už trochu nepružné postupy v trestnom konaní.¹

Najvýznamnejším prejavom týchto zmien trestnej politiky je vytvorenie podmienok na široké uplatnenie alternatívnych spôsobov konaní pred súdom a využitie alternatív k potrestaniu v trestných veciach.

Medzi hlavné dôvody, ktoré viedli k ich celosvetovému rozšíreniu, patrí snaha individualizovať trestný postih, pozitívne motivovať páchateľa trestného činu k životu v súlade so zákonom, ale rovnako tak zapojiť do riešenia trestných vecí osoby poškodené trestnou činnosťou. To všetko pri zachovaní vysokých nárokov na vecnú správnosť a spravodlivosť súdneho rozhodovania.²

K uvedenému sa žiada dodať, že využívanie jednotlivých foriem a spôsobov ako dosiahnuť deklarovaný cieľ sa odvíja od právnych tradícií, právnej kultúry a právneho vedomia občanov v jednotlivých krajinách.

Súčasnité obdobie možno celkom jednoznačne charakterizovať ako obdobie uplatňovania restoratívnej justície na úkor retributívnej justície.

Zmena postavenia, resp. miesta restoratívnej justície v systéme trestnej spravodlivosti je priamo úmerná prebiehajúcej premene trestnoprávneho vzťahu z hľadiska jeho subjektov. Doposiaľ sa všeobecne uznáva, že subjektom tohto trestnoprocesného vzťahu založeného trestným činom je na strane jednej páchateľ a na strane druhej štát.³

Z historického hľadiska nebolo to tak stále. V minulom období, kľúčové postavenie v tomto trestnoprocesnom vzťahu svedčilo poškodenému, nie však štátu.⁴ Následne však štát postupnými parciálnymi krokmi preberá na seba túto úlohu, ktorá v predchádzajúcom období patrila poškodenému, čo

¹ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. PRAHA: C. H. BECK, 2000, s. 3.

² FENYK, J. – SOTOLÁŘ, A. – SOVÁK, Z.: Mediacie jako alternativní podoba naplnění spravedlnosti. Trestní právo č. 7–8/1997, s. 20.

³ NOVOTNÝ, O. – VANDUCHOVÁ, M. – ŠÁMAL, P. a kol.: Trestní právo hmotné I. Obecná část, 6. přepracované vydání. Praha: WOLTERS KLUWER ČR, 2010, s. 345.

⁴ STORCH, F.: Řízení trestní rakouské. I. díl, Praha: WOLTERS KLUWER, 2011, s. 4.

v konečnom dôsledku spôsobilo, že záujmy obete sa podriaďovali záujmom štátu a štát postupne prestáva javiť záujem o poškodeného s výnimkou prípadu, keď poškodený je prameňom dôkazu.⁵

Restoratívna justícia v súčasnom období nadobúda nový význam, ktorého podstata spočíva v odlišnom prístupe k trestnému činu, keď v ňom primárne vidí, poškodenie jednej osoby druhou osobou, nie však ako útok na štát (poškodenie verejných záujmov).

V tejto súvislosti sa koncentruje na konflikt, ktorý vznikol medzi páchatelom a obeťou trestného činu ako reakciu na spáchaný trestný čin, resp. stíhaný trestný čin vníma ako prejav určitého sociálneho konfliktu medzi nimi.⁶ V trestnom procese preto počíta nielen s aktívnou úlohou obvineného, ale taktiež s individuálnym zohľadnením záujmov a potrieb obetí trestného činu a ďalších dotknutých subjektov, pričom kladie dôraz na odstránenie konfliktu medzi nimi, čo je samozrejme aj v súlade so širším verejným záujmom.

Súčasná koncepcia restoratívnej justície je teda chápaná ako úsilie po obnovení trestným činom narušeného alebo ohrozeného systému chránených hodnôt a sociálnych vzťahov. V uvedenom smere ide o kvalitatívne nové chápanie zodpovednosti za riešenie problému kriminality, ktoré už nie je len v rukách štátu, resp. jeho orgánov, ale rovnako tak v kompetencii tých, ktorých sa bezprostredne týka.⁷

Kľúčovým východiskom restoratívnej trestnej spravodlivosti sa javí presvedčenie, že pokiaľ má páchatel prevziať skutočnú osobnú, avšak nie iba formálnu trestnoprávnu zodpovednosť za to, čo spáchaným trestným činom spôsobil, resp. vyvolal, musí najprv porozumieť konaniu v jeho sociálnych a individuálnych súvislostiach a uvedomiť si z toho prameniace faktické, nie však iba trestnoprávne dôsledky. Konkrétne to znamená dospieť k takému odčineniu trestného činu, ktorý v prvom rade korešponduje potrebám poškodeného, resp. širšieho okruhu subjektov dotknutých spáchaným trestným činom.⁸

Uvádzané, všeobecne uznávané, teoretické trestnoprávne východiská uplatňovania restoratívnej justície v trestnej spravodlivosti vychádzajú z filozofie radikálneho konstruktivismu, ktorý prišiel so spochybnením doterajšie-

⁵ GŘIVNA, T.: Souhrnná žaloba v trestním řízení. Praha, Karolinum, 2005.

⁶ LORTIE, S. – POLANSKI, M. – SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice. Příručky ministerstva spravedlivosti ČR, svazek 59, Praha, 2000, s. 227.

⁷ c.d. v poznámke č. 1, s. 9.

⁸ VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A.: Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století. Trestní právo č. 1/2000, s. 5–9.

ho základu vedeckého poznania – objektivizmu a prispel k ďalšiemu posunu vo vývoji humanitných vied.⁹ Tento filozofický smer vychádza z presvedčenia, že to, čo nazývame realitou, sú v skutočnosti rozlíšenia, ktoré robí pozorovateľ. Inými slovami povedané, každý z nás vníma okolitý svet, ľudí okolo nás, vzťahy, udalosti a veci vlastným spôsobom.

Spôsob a jednotlivé formy, prostredníctvom ktorých možno naplniť deklarované spoločenské, filozofické a trestnoprávne východiská restoratívnej justície závisia od špecifik jednotlivých krajín, predovšetkým ich právnych tradícií, právnej kultúry a v konečnom dôsledku aj právneho vedomia občanov.

Na naplnenie deklarovaného cieľa teda primárne slúžia dve základné formy:

- a) hmotnoprávne alternatívy (upustenie od potrestania, podmiennečné upustenie od potrestania, ukladanie trestov bez odňatia slobody);
- b) procesné alternatívy, tzv. odklony (zmier, podmiennečné zastavenie trestného stíhania, podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, dohoda o vine a treste);¹⁰

Osobitne v súvislosti s procesnými alternatívami sa žiada pripomenúť, že podstatou a zmyslom procesných alternatív je napomôcť k spravodlivému, avšak zároveň k rýchlemu riešeniu trestných vecí, ktorý by zohľadňoval záujmy všetkých subjektov dotknutých trestným činom, dosiahnutý špecifickým procesným postupom bez konania formálne náročného a komplikovaného hlavného pojednávania. V konečnom dôsledku teda možno konštatovať, že jednotlivé procesné alternatívy (odklony) riešenia trestných vecí, znameajú posilnenie procesných práv poškodeného, ktorý s vysporiadaním svojho nároku nemusí čakať na skončenie trestného stíhania, prípadne sa spoliehať na zdĺhavé súdne vymáhanie nároku na náhradu škody.

Tak ako už bolo konštatované, primárnym cieľom restoratívnej justície je reparácia vzťahov narušených spáchaným trestným činom. Reparácia týchto vzťahov bez aktívnej participácie poškodeného ako jeho účastníka a subjektu nie je možná.

⁹ LUDEWIG, K.: Systemická terapie. Základy klinické teórie a praxe. Pallata, Praha, 1994.

¹⁰ Zásadný význam pre oblasť procesných alternatív na Odporúčanie Rady Európy č. R(87)18 prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 17. 9. 1987 týkajúci sa zjednodušeného trestného konania. Porov. REPÍK, B.: Doporučení Rady Európy č. R(87)18 prijaté Výborem ministrů rady Evropy 17. 9. 1989 s odůvodněním. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993.

2. RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A POSTAVENIE POŠKODENÉHO V MEDZINÁRODNOM KONTEXTE

Prvky restoratívnej justície v práve Európskej únie nachádzame v Smernici,¹¹ ktorá stanovuje minimálne štandardy v oblasti práv, podpory a ochrany obeť trestných činov.

Predmetná smernica rozumie pod službami restoratívnej justície „*akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeť a páchateľovi umožní – v prípade ich dobrovoľného súhlasu – aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestrannej tretej strany*“.¹² Smernica zároveň stanovuje jednotlivé formy restoratívnej služby (justície).

Služby restoratívnej justície môžu obeť priniesť mimoriadny prospech, vyžadujú si však záruky, aby sa predišlo sekundárnej a opakovanej viktimizácii, zastrašovaniu a pomste. Tieto služby by preto mali slúžiť predovšetkým záujmom a potrebám obeť na nápravu ujmy, ktorá jej bola spôsobená a na prevenciu ďalších škôd.¹³

Z cit. Smernice – okrem iného – vyplýva záväzok pre jednotlivé členské štáty prijať také normatívne opatrenia, ktoré by vo svojich dôsledkoch garantovali obeť reálny prístup k jednotlivým formám restoratívnej justície, ako aj reálne naplnenie ich práv priznaných cit. Smernicou.¹⁴

V tejto súvislosti sa žiada pripomenúť, že Slovenská republika ku dnešnému dňu si nespĺnila záväzky pre ňu vyplývajúce z jednotlivých ustanovení Smernice na rozdiel od iných členských štátov.¹⁵

¹¹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obeť trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV, ú.v. EÚ L315, 14/11/2012, s. 57–73.

¹² Porov. čl. 2 ods. 1 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.

¹³ ZÁHORA, J.: Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges. 2014, s. 181.

¹⁴ Porov. čl. 12 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012

¹⁵ Česká republika v súvislosti s implementáciou záväzkov vyplývajúcich zo Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, prijala zákon č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov a o zmene niektorých zákonov (zákon o obetiach trestných činov), prostredníctvom ktorého zároveň došlo k priamej novelizácii aj jednotlivých ustanovení Trestného poriadku, týkajúcich sa práv priznaných splnomocnencovi poškodeného.

Aktívna účasť poškodeného na procesných úkonoch prípravného konania ako...

Pre správne pochopenie a implementáciu záväzkov vyplývajúcich pre jednotlivé členské štáty zo Smernice je nevyhnutné akcentovať rozdiel medzi obeťou a poškodeným.

V porovnaní s pojmom poškodený je pojem obeť užší v tom smere, že nezahŕňa právnické osoby a naopak širší v tom, že za obeť sa považujú aj niektorí pozostali.¹⁶

Pod obeťou treba rozumieť fyzickú osobu, ktorej bolo, resp. malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková alebo nemajetková ujma, alebo na úkor ktorej sa páchatel trestným činom obohatil.

Trestné predpisy (trestný poriadok) majú na obeť odlišný pohľad. Obeť je buď objektom záujmu orgánov činných v trestnom konaní (ako nositeľ dôkazu), ktorý svojou výpoveďou môže prispieť k „náležitému“ zisteniu skutkového stavu veci a k odsúdeniu páchatela, alebo procesným subjektom, resp. stranou, ktorá je vytvorená určitým rozsahom procesných práv a povinností (poškodený). Z uvedeného teda vyplýva, že neexistuje presná hranica medzi pojmom poškodeného a obeťou trestného činu. Ide o rôzne pohľady. Ak sa hovorí o poškodenom, má sa na mysli predovšetkým subjekt trestného konania so všetkými procesnými právami, ktoré mu Trestný poriadok priznáva predovšetkým s cieľom naplnenia účelu trestného konania. Ak sa hovorí o obeti trestného činu, zdôrazňuje sa tým fakt, že v dôsledku trestného činu, vznikla fyzickej osobe ujma, a preto by trestným činom postihnutá osoba mala mať také práva, ktoré jej zaistia, že sa k nej bude pristupovať s ohľadom na ujmu, ktorá jej bola spôsobená.¹⁷

3. ÚVAHY NAD ÚČASŤOU POŠKODENÉHO NA PROCESNÝCH ÚKONCH PRÍPRAVNÉHO KONANIA DE LEGE LATA A DE LEGE FERENDA

Trestný poriadok priznáva poškodenému v trestnom konaní postavenie procesnej strany, a tým je vlastne vyjadrený aj špecifický záujem poškodeného na výsledku trestného konania, ktorým je satisfakcia rôznej povahy.

Za účelom naplnenia priznaného procesného statusu poškodeného, ako aj deklarovaného záujmu poškodeného priznáva Trestný poriadok poškodenému katalóg procesných práv, medzi ktorými osobitné miesto patrí právu

¹⁶ JELÍNEK, J. – GRÍVNA, T.: *Poškozený a oběť trestního činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges. 2012, s. 25

¹⁷ Tamtiež, s. 2.

poškodeného aktívne vystupovať pri zisťovaní skutkového stavu veci. Právo poškodeného aktívne vystupovať pri zisťovaní skutkového stavu veci vo svojom súhrne predstavujú viaceré parciálne procesné práva. V tejto súvislosti Trestný poriadok nepriznáva poškodenému rovnaký rozsah procesných práv vo všetkých štádiách trestného konania.

Súčasná koncepcia procesného statusu poškodeného v prípravnom konaní je koncepciou redukovanej účasti poškodeného na priebehu prípravného konania, oproti koncepcii aktívnej účasti poškodeného v súdnom konaní. Jednoducho zákonodarca redukoval okruh procesných práv priznaných poškodenému v prípravnom konaní. Procesnú aktivitu poškodenému obmedzil iba na jeho právo robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, či právo predkladať dôkazy, ako aj právo vyjadriť sa k vykonaným dôkazom. Oproti tomu koncepcia aktívnej účasti poškodeného v súdnom konaní priznáva poškodenému právo zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní, či verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo dohode o vine a treste, ale zároveň aj právo aktívne zasahovať do priebehu dokazovania tým, že umožňuje poškodenému klást vypočúvaným osobám otázky.

Som toho názoru, že súčasná koncepcia redukovanej účasti poškodeného v prípravnom konaní neumožňuje poškodenému, aby disponoval potrebnou sumou informácií o trestnom čine, o stave konania, o páchatelovi trestného činu, osobitne následkoch a dôsledkoch spáchaného trestného činu, aby sa mohol kvalifikovane rozhodnúť o tom, či bude participovať na niektorej z foriem restoratívnej justície. Som toho názoru, že súčasný procesný status poškodeného jeho redukovanej účasti v prípravnom konaní neumožňuje poškodenému účinne participovať na jednotlivých formách restoratívnej justície, osobitne jej procesných alternatív.

V tejto súvislosti sa žiada len pripomenúť, že procesnú aktivitu poškodeného v prípravnom konaní nemôže nahradiť aktivita OČTK, nakoľko ich záujem na objasnenie jednotlivých okolností spáchaného trestného činu nemusí a ani nie je identický.

Žiada sa v tejto súvislosti osobitne zdôrazniť, že povinnosťou zákonodarcu, v súvislosti s naplnením deklarovaného účelu sledovaného restoratívneho justíciou, je nevyhnutné pre všetky subjekty participujúce na odstránení následkov a dôsledkov spáchaného trestného činu garantovať rovnaké, resp. aspoň porovnateľné procesné podmienky, ktoré by vo svojich dôsledkoch umožňovali týmto subjektom reálne a efektívne uplatnenie ich práv a záujmov. V opačnom prípade nedôjde k účinnému odstráneniu konfliktu medzi poškodeným a obvineným, ktorý bol založený spáchaným trestným činom.

Súčasná koncepcia procesného statusu poškodeného a obvineného vo vzťahu k ich účasti na jednotlivých formách restoratívnej justice sa javí nevyváženou, keď celkom jednoznačne favorizuje procesné postavenie obvineného oproti poškodenému, keď obvinenému priznáva celý rad procesných práv umožňujúcich jeho aktívnu participáciu na priebehu prípravného konania, osobitne priebehu dokazovania realizovaného v prípravnom konaní, čo vo svojich dôsledkoch zakladá stav nerovnosti a porušenia princípu rovnosti zbraní.

Jednoducho Trestný poriadok, v ust. § 213 ods. 1–3, priznáva obvinenému právo byť informovaný (upovedomovaný) o termíne vyšetrovacieho úkonu, právo zúčastniť sa tohto vyšetrovacieho úkonu a v konečnom dôsledku aj právo aktívne zasahovať do jeho priebehu kladením otázok vypočúvaným osobám, prípadne vznášať námietky týkajúce sa procesnej neperfektnosti realizovaných procesných úkonov.

Na rozdiel od obvineného Trestný poriadok nepočíta s aktívnou účasťou poškodeného v prípravnom konaní v uvedenom smere.

Nazdávam sa, že súčasná koncepcia redukovanej účasti poškodeného v prípravnom konaní nezodpovedá požiadavkám vyplývajúcim z medzinárodných dokumentov, ktorými je Slovenská republika viazaná (teda medzinárodným štandardom), nezodpovedá ani požiadavkám vyplývajúcim z obsahu základných zásad trestného konania a nezodpovedá ani materiálnej podstate procesného statusu poškodeného.

Práve absenciu explicitnej normatívnej úpravy obsiahnutej v Trestnom poriadku, ktorá by priznala poškodenému procesné práva spôsobom a v rozsahu umožňujúcu jeho aktívnu účasť na realizovaných procesných úkonoch v priebehu prípravného konania spôsobuje v aplikačnej praxi zásadné aplikačné a interpretačné problémy, keď OČTK odmietajú účasť poškodeného či jeho splnomocnenca na realizovaných procesných úkonoch a už vôbec nepripúšťajú, aby poškodený mal možnosť aktívne zasahovať do priebehu realizovaného úkonu kladením otázok vypočúvaným osobám s odôvodnením, že poškodenému takéto procesné právo, na rozdiel od obvineného, Trestný poriadok nepriznáva.

Námietky poškodeného proti takémuto procesnému postupu OČTK založené na argumentácii spočívajúcej v povinnosti OČTK rešpektovať medzinárodné štandardy, v povinnosti rešpektovať základné zásady trestného konania, či nebodaj povinnosti uplatňovať materiálnu doktrínu (ústavne konformný výklad) procesných práv poškodeného (jeho procesného statusu) sa nedarí presadzovať, vzhľadom na častokrát nedostatočnú odbornú eru-

dovanosť adresáta. Jednoducho adresát týchto argumentov, rozumej tomu OČTK, nie je čujný týmto argumentom, teda nie je ochotný ich ani počúvať, nieto ešte akceptovať.

Z uvedených dôvodov sa preto javí nevyhnutným de lege ferenda priznať poškodenému v prípravnom konaní možnosť jeho aktívnej účasti na realizovaných procesných úkonoch, a to vo forme explicitnej normatívnej úpravy v Trestnom poriadku, ktorá by poškodenému priznala a garantovala právo byť upovedomený o termíne realizovaných procesných úkonoch, právo zúčastniť sa týchto úkonov a v konečnom dôsledku aj právo aktívne zasahovať do ich priebehu kladením otázok vypočúvaným osobám.

Neobstojí v tejto súvislosti námietka OČTK (odporcov koncepcie aktívnej účasti poškodeného), že sa tým spomalí trestné konanie, že sa tým zvýši administratívna náročnosť jednotlivých úkonov. Som toho názoru, že práve naopak, priznaním deklarovaných práv poškodenému de lege ferenda sa vytvoria podmienky na efektívne a reálne uplatnenie jednotlivých foriem restoratívnej justície, osobitne jej procesných alternatív, čím sa skráti reálna dĺžka trestného konania oproti štandardnej dĺžke trestného konania, čím sa dôsledne naplní samotná podstata a účel sledovaný restoratívnou justíciou.

Literatúra

1. FENYK, J. – SOTOLÁŘ, A. – SOVÁK, Z.: Mediacie jako alternativní podoba naplnění spravedlnosti. In *Trestní právo* č. 7–8/1997.
2. GRIVNA, T.: *Souhrnná žaloba v trestním řízení*. Praha: Karolinum. 2005.
3. JELÍNEK, J. – GRIVNA, T.: *Poškozený a oběť trestního činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012.
4. LORTIE, S. – POLANSKI, M. – SOTOLÁŘ, A. – VÁLKOVÁ, H.: *Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice*. Praha: Příručky ministerstva spravedlivosti ČR. svazek 59, 2000.
5. LUDEWIG, K.: *Systemická terapie*. Základy klinické teorie a praxe. Praha: Pallata. 1994.
6. NOVOTNÝ, O. – VANDUCHOVÁ, M. – ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní právo hmotné I*. Obecná část, 6. přepracované vydání. Praha: WOLTERS KLUWER ČR, 2010.
7. REPÍK, B.: Doporučení Rady Evropy č. R(87)18 přijaté Výborem ministrů rady Evropy 17. 9. 1989 s odůvodněním. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1993.
8. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. BECK, 2000.

9. STORCH, F.: *Řízení trestní rakouské*. I. díl, Praha: WOLTERS KLUWER, 2011.
10. VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A.: *Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století*. Trestní právo č. 1/2000.
11. ZÁHORA, J.: Možnosti využívania restoratívnej justice v prípravnom konaní. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges. 2014.
12. Odporúčanie Rady Európy č. R(87)18 prijaté Výborom ministrov Rady Európy dňa 17. 9. 1987 týkajúci sa zjednodušeného trestného konania.
13. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012.
14. Zákon č. 45/2013 Sb., o obetiach trestných činov a o zmene niektorých zákonov (zákon o obetiach trestných činov).

Kontakt

Doc. JUDr. Sergej Romža, PhD.

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika

Právnická fakulta

Kováčska ul. č. 26

041 80 Košice

sergej.romza@upjs.sk

RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A POŠKODENÝ VO VZŤAHU K TRESTNÉMU KONANIU¹

Restorative Justice and the Victim in Relation to the Criminal Proceedings²

Eva Szabová

Abstrakt: Koncept restoratívnej justície je vo všeobecnosti vnímaný ako prostriedok riešenia potrieb obetí trestných činov, ktoré by mali v rámci tohto konceptu trestnej justície zastávať centrálnu úlohu a nezastupiteľné postavenie. Vzhľadom na to, že prvky restoratívneho systému sú v jednotlivých právnych poriadkoch uplatňované v rôznej miere vzniká otázka, či osoba poškodená trestnou činnosťou skutočne požíva v rámci jednotlivých inštitútov stelesňujúcich model restoratívnej justície tak významnú, centrálnu rolu. Príspevok sa preto bude snažiť zodpovedať túto otázku, a to s ohľadom na právnu úpravu de lege lata platnú na území Slovenskej republiky, pričom osobitnú pozornosť bude venovať konkrétnemu inštitútu, ktorý stelesňuje restoratívne riešenie trestných vecí na úrovni trestného práva procesného, a to dohode o vine a treste.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, odklony, dohoda o vine a treste, poškodená osoba, obeť, nárok na náhradu škody, sekundárna viktimizácia.

Abstract: The concept of restorative justice is generally perceived as a means of addressing the needs of victims of crime, who should played within this concept of criminal justice central role and irreplaceable position. Given that the elements of restorative system are in the different legal systems applied in a varying degrees, the question arises whether the person injured by committing of a crime really enjoyed so important central role within individual institutes that embodied the model of restorative justice. The contribution is going to try to answer this question with respect to the legislation de lege lata that is valid in the Slovak Republic and contribution will pay particular attention to the specific tool, which can be described as a means of the concept of restorative justice at the level of criminal procedural law – to the agreement on guilt and punishment (plea bargain).

Key words: restorative justice, plea bargain, person injured by committing of a crime, victim, claim for damage, secondary victimization.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

1. ÚVOD

Vychádzajúc z poňatia restoratívnej justície formulovaného Howardom Zehrom, lídrom v oblasti rozvoja modernej justície restoratívneho typu, podľa ktorého restoratívna justícia je primárne prostriedkom riešenia potrieb obetí trestných činov,³ možno bezpochyby vysloviť domnienku o centrálnej úlohe a nezastupiteľnom postavení obete v rámci restoratívneho konceptu trestnej justície.⁴ Predmetnú myšlienku možno zdôrazniť poukazom na princípy uplatňované v rámci restoratívneho systému, osobitne poukazom na princíp podpory a „ozdravenia“ obetí trestných činov, ktorý stelesňuje kľúčový, primárny princíp predmetného systému a ktorý súčasne predstavuje jeden z najvýraznejších rozdielov identifikovaných v rámci komparácie restoratívnej justície s justíciou retributívnou.

V súvislosti s naznačenou prezumpciou centrálnej úlohy obete v systéme restoratívnej justície však vyvstáva otázka, do akej miery táto myšlienka nachádza svoju reflexiu, svoj skutočný odraz v konkrétnych modeloch restoratívneho riešenia trestných vecí uplatňovaných v praxi. Za účelom zodpovedania predmetnej otázky považujeme za potrebné poukázať na prvom mieste nášho príspevku na kľúčové črty, ktoré v kontexte postavenia obete trestného činu možno spozorovať v systéme retributívnej justície a ktoré naopak v rámci konceptu justície restoratívnej.

1.1 OBEŤ V RÁMCI SYSTÉMU RETRIBUTÍVNEJ JUSTÍCIE

Podoba postavenia poškodeného subjektu (obete) v retributívnom systéme trestnej justície je otázkou značne kontroverznou. Podpora a odškodnenie obetí trestných činov sa totiž vo všeobecnosti javia aj ako primárny cieľ sledovaný v rámci štandardného systému trestného súdnictva, no prax zaužívaná v rámci tradičného spôsobu riešenia trestných vecí neustále ponúka dôkazy o tom, že tomu tak nie je v absolútnom zmysle slova. Väčšina formálnych trestných systémov sa totiž zameriava skôr na osobu páchatela trestného činu ako na osobu trestným činom poškodenú. Prevažná pozornosť je preto sústredená na identifikovanie, zadržanie, uväznenie, obvinenie, postavenie pred súd, odsúdenie a potrestanie osôb dopúšťajúcich sa konania, ktoré je v rozpore s trestným právom. Rovnako aktivita príslušných štátnych

³ ZEHR, H., Gohar, A.: *The little book of restorative justice*, s. 8.

⁴ STRANG, H.: *Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims?* In Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 103.

orgánov, akými sú príslušníci policajných zložiek, prokurátori, sudcovia, väzenský personál či probační úradníci je zameraná predovšetkým na osobu páchatela a na konanie, ktoré je vedené proti nemu. Z uvedeného vyplýva, že aj napriek tomu, že potreby poškodených sú štátu jednoznačne známe, existuje v rámci tradičných systémov trestného súdnictva zrejma nerovnováha, pokiaľ ide o rozdelenie aktivity príslušných orgánov či prerozdelenie prostriedkov, ktoré by mali slúžiť na podporu a odškodnenie obetí.⁵

Obete sa tak v rámci formálneho trestného procesu dostávajú do úlohy akéhosi vedľajšieho, najmenej významného „hráča“. Štát hľadá na obeť iba ako na stranu konania poškodenú trestným činom, ktorej neposkytuje o nič širší priestor ako ten, v rámci ktorého zohráva úlohu svedka v trestnom konaní. Tento zrejmy nedostatok legitímnej role vníma značný počet obetí pri svojom vstupe do trestného konania ako pomerne šokujúcu, nečakanú skutočnosť.⁶ Spôsoby participovania obete na trestnom konaní nie sú v právnych poriadkoch dostatočným spôsobom vymedzené a samotné možnosti ich reálneho využitia sú v značnej miere obmedzené.⁷ Obete tak dostávajú iba minimálnu príležitosť na prerozprávanie svojho príbehu ako aj na reálnu, zmysluplnú účasť na riešení svojej trestnej veci. Skutočné obete trestných činov sú tak vo veľkej miere prehliadané – vnímané sú skôr ako prostriedok na získanie dôkazov (výpovedí svedkov), ktoré následne využívajú príslušné štátne orgány s cieľom dosiahnuť odsúdenie páchatela.⁸

V nadväznosti na túto nedostatočnú úlohu, ktorá je obetiam zverená v tradičnom trestnom konaní je veľmi malá pozornosť venovaná tiež otázke ich informovanosti o posunoch dosiahnutých v prebiehajúcom procese. Väčšina európskych legislatív síce upravuje informačnú povinnosť dotýkajúcu sa osôb poškodených trestným činom, no súčasne zo strany zákonodarcov dochádza k využívaniu klauzúl, ktoré predmetnú povinnosť výrazným spôsobom zoslabujú. Ako príklad týchto klauzúl možno uviesť formulácie „pokiaľ je to možné“ či „kedykoľvek je to uskutočniteľné“, dôsledkom ktorých

⁵ LIEBMAN, M.: *Restorative justice – how it works*. London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. s. 26.

⁶ STRANG, H.: *Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims?* In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 96.

⁷ HERMAN, S.: *Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims?* In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press. 2004. s. 75.

⁸ CARDENAS, J.: *The crime victim in the prosecutorial process*. In *Harvard Journal of Law and Public Policy*, č. 9, 1986. s. 371.

je často veľmi slabá informovanosť obetí o skutočnostiach, ktoré sú pre ne osobitne významné.⁹ V tejto súvislosti možno poukázať na právnu úpravu Slovenskej republiky, konkrétne na ustanovenia § 46 ods. 8 a ods. 9 TP, ktoré zakotvujú informačnú povinnosť príslušných štátnych orgánov vo vzťahu k poškodenej osobe v prípade, kedy prišlo k úteku alebo prepusteniu obvinenej osoby z väzby, alebo z výkonu trestu odňatia slobody. Načrtnutý nedostatok spozorovateľný vo väčšine európskych legislatív možno identifikovať aj v rámci uvedených „slovenských“ ustanovení. Predmetná informačná povinnosť nie je totiž ani v podmienkach Slovenskej republiky zakotvená generálne. Bližšie povedané jej vznik je podmienený buď existenciou hrozby pre život a zdravie poškodeného, posúdenie ktorej je v kompetencii príslušných štátnych orgánov, alebo podaním žiadosti o poskytnutie predmetných informácií zo strany poškodeného subjektu.

Na základe uvedených skutočností sa obeť trestných činov cítiť byť tradičným trestným systémom ignorovaná, vylúčená a značne prehliadaná. Ich emocionálne, psychické a finančné potreby sú iba veľmi zriedkavo riešené v dostatočnej miere, ak vôbec, pričom tradičný trestný systém neposkytuje ani adekvátny priestor pre interakciu obeť s páchatelom trestného činu.¹⁰ V dôsledku všetkých popísaných skutočností obeť nepociťujú spokojnosť pokiaľ ide o ich skúsenosti s trestným systémom a nadobúdajú veľmi často presvedčenie, že ich pozícia v trestnom konaní nie je zo strany štátu vnímaná tak seriózne, ako by tomu vzhľadom na následky trestnej činnosti, ktoré musia nevyhnutne znášať, malo a mohlo byť.¹¹ Platnosť uvedeného konštatovania zostáva zachovaná aj napriek tomu, že v posledných desiatich rokoch prichádza k značnému rozvoju právnych nástrojov zameraných na podporu a ochranu obetí trestných činov, príkladom čoho môže byť v súčasnosti „najčerstvejší“ právny akt prijatý v predmetnej oblasti na úrovni Európskej únie – smernica č. 2012/29/EÚ.¹²

⁹ STRANG, H.: Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 96.

¹⁰ Herman, S.: Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 75.

¹¹ STRANG, H.: Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 97.

¹² Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

1.2 OBEŤ V RÁMCI SYSTÉMU RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

Ako už bolo naznačené v úvode tohto článku, v rámci systému restoratívnej justície získavajú obeť osobitné postavenie, keďže práve obeť je tým subjektom, na ktorý kladie predmetný systém primárny, špecifický dôraz. Zásancovia restoratívnej justície poukazujú na skutočnosť, že táto alternatívna odpoveď na spáchanie trestného činu má obrovský potenciál riešiť práve potreby obetí. Restoratívna justícia totiž venuje osobitnú pozornosť ozdraveniu a posilneniu sociálnych väzieb, keďže jej základnými „stavebnými“ kameňmi sú vzájomné porozumenie, zodpovednosť a predovšetkým empatia, ktorá predstavuje akýsi „motor“ poháňajúci zdroj ľútosti na strane páchatela a eliminovanie retributívnych pocitov na strane poškodeného.¹³ V tejto súvislosti možno doplniť, že Daly pripisuje osobitný význam empatii, ktorá je daná na strane páchatela. Zdôrazňuje, že jej existencia je podmienkou skutočne úspešného procesu restoratívnej justície – pokiaľ totiž u páchatela empatia absentuje (časté je to v prípadoch mladistvých páchatelov, u ktorých je to zapríčinené nedostatočným stupňom morálnej vyspelosti), nie je reálne možné dosiahnutie úprinného ospravedlnenia, a teda samotného úspechu restoratívneho procesu.¹⁴

V rámci restoratívneho konceptu trestnej justície dochádza tiež k odklonu od štandardného poňatia trestného činu – tento protiprávny akt totiž stráca znak v podobe depersonalizácie, ktorý je typickým pre systém tradičného trestného typu a získava charakter akejsi „skúsenosti, zážitku“ prežitého medzi jednotlivcami, vo vnútri komunity, spoločnosti. Všetky tri trestným činom dotknuté strany – obeť, páchatel aj spoločnosť – majú príležitosť porozumieť tomu, akým spôsobom sa vykonanie tohto protiprávneho aktu dotklo každého jedného z nich, pričom všetky zúčastnené strany sa snažia o obnovu sociálnych väzieb a vytvorenie ozdravených medziludských vzťahov.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že systém restoratívnej justície ponúka obetiam trestnej činnosti v porovnaní so systémom tradičného trestného typu mnohé významné „vylepšenia“. Poškodeným je v prvom rade poskytnutá možnosť prerozprávať svoj príbeh a čo je podstatnejšie dochádza k vytvoreniu priestoru, v rámci ktorého môžu byť tieto osoby, ktoré sú najviac dotknuté spáchaným trestným činom skutočne vypočuté. Restoratívna

¹³ STRANG, H.: Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 99.

¹⁴ DALY, K.: The limits of restorative justice. In Sullivan, D., Tifft, L.: *Handbook of restorative justice*. New York: Routledge, 2007. s. 139–140.

justícia totiž vníma obeť ako reálnych účastníkov procesu, nie iba ako prostriedok poskytujúci príslušným štátnym orgánom dôkazy o protiprávnom konaní páchateľa. Vytvára preto konkrétny priestor pre diskusiu medzi obeťou a páchateľom zameranú na riešenie najvýznamnejších, kľúčových problémov, ktoré viedli k spáchaniu trestného činu ako aj tých, ktoré z jeho spáchania vzišli.¹⁵ Diskusie tohto typu pritom predstavujú významný krok na ceste k úplnému zotaveniu obeť z traumy spôsobenej trestným činom. Ich cieľom je totiž jednak získanie odpovedí na otázky dotýkajúce sa okolností a motívu spáchaného trestného činu, ktoré môžu adekvátnym spôsobom zodpovedať iba samotní páchatelia a jednak vyjadrenie pocitov existujúcich na strane obeť, ktoré súvisia so skutkom spáchaným voči nim, ich majetku či voči ich blízkym osobám.¹⁶ Popísaný dialóg tak maximalizuje možnosti pre výmenu informácií, ako aj možnosti pre dosiahnutie vzájomnej dohody medzi obeťou a páchateľom. Tento prvok možno súčasne označiť za ďalšiu skutočnosť, ktorou sa zásadným spôsobom odlišuje proces restoratívnej justície od formálneho súdneho procesu, kde práve dialóg medzi obeťou a páchateľom vo väčšine prípadov absentuje.¹⁷ V tejto súvislosti možno doplniť, že značný počet štúdií naznačuje zrejmu úspešnosť stretnutí obeť s páchateľmi, teda úspešnosť realizovaných dialógov. Podľa vykonaných prieskumov spokojnosť v rámci uvedeného postupu dosiahlo až 80 % obeť.¹⁸

2. POŠKODENÝ A DOHODA O VINE TRESTE

Aj napriek všetkým vyššie označeným pozitívam, s ktorými v porovnaní s tradičným trestným systémom prichádza do oblasti riešenia trestných vecí restoratívna justícia je potrebné poukázať na to, že aj tento na prvý pohľad ideálny alternatívny trestný koncept, vykazuje niekoľko výrazných nedostatkov. Ich identifikácia a následná detailná analýza pritom predstavujú ďalší krok na ceste k zodpovedaniu v úvode formulovanej otázky dotýkajúcej sa

¹⁵ HERMAN, S.: Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. s. 75–76.

¹⁶ JOHNSTONE, G., Van Ness, D., W.: *The meaning of restorative justice*. In *A restorative justice reader*. New York: Routledge, 2013. s. 17.

¹⁷ LIEBMAN, M.: *Restorative justice – how it works*. London: Jessica Kingsley Publishers, 2012. s. 26.

¹⁸ DALY, K.: The limits of restorative justice. In Sullivan, D., Tifft, L.: *Handbook of restorative justice*. New York: Routledge, 2007. s. 138.

pravdivosti tvrdenia o centrálnej úlohe obete v systéme restoratívnej justície uplatňovanom v podmienkach Slovenskej republiky. V prvom rade je potrebné poukázať na to, že do kategórie právnych nástrojov, ktoré stelesňujú alternatívne riešenie trestných vecí na úrovni trestného práva procesného, môžeme de lege lata zaradiť niekoľko inštitútov, ktoré svojou povahou predstavujú prostriedky odkláňania sa od klasického priebehu trestného konania. Inak povedané, ide o skupinu nasledovných odklonov:

- podmienené zastavenie trestného stíhania,
- podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného,
- zmier,
- dohoda o vine a treste,
- trestný rozkaz.¹⁹

Vzhľadom na vyšší počet uvedených prostriedkov som sa rozhodla v ďalšej časti tohto príspevku zamerať pozornosť výlučne na analýzu postavenia poškodeného v rámci inštitútu dohody o vine a treste. Dôvodom výberu predmetného nástroja bola skutočnosť, že dohľadovacie konanie predstavuje prostriedok, ktorý je momentálne v podmienkach Slovenskej republiky v aplikáčnej praxi využívaný zo všetkých vyššie vypočítaných odklonov najčastejšie. Uvedené tvrdenie možno podoprieť poukazom na informácie nachádzajúce sa v poslednej Štatistickej ročenke o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2014. Údaje v nej obsiahnuté totiž vypovedajú o tom, že počet trestných vecí, v prípade ktorých prišlo k uzavretiu dohody o vine a treste dosiahol v sledovanom roku hodnotu 6 850 z celkového počtu 49 644 trestných vecí,²⁰ čo predstavuje percentuálnu hodnotu 13,79 %. Pokiaľ ide o údaje dotýkajúce sa uplatňovania ostatných odklonov, v tejto súvislosti možno príkladmo poukázať na to, že v prípade podmieneného zastavenia trestného stíhania sa jeho aplikácia pohybuje na úrovni 4,89 % a v prípade zmieru dokonca iba na veľmi nepatrnej hodnote 1,27 %. Na základe predmetných údajov je potrebné vyhodnotiť, že využívanie inštitútu v podobe dohody o vine a treste je v porovnaní s ostatnými odklonmi skutočne najširšie. V tejto súvislosti je však predsa len vhodné podotknúť, že v rámci uplatňovania dohody o vine a treste možno v roku 2014 pozorovať istý, aj keď iba nepatrný

¹⁹ KLÁTIK, J.: Konceptia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike. In *Justičná revue*, roč. 60, 2008. č. 1, s. 84.

²⁰ Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2014, s. 26.

pokles v porovnaní s rokmi predchádzajúcimi. Určitý pokles je však v štatistickej ročenke vykázaný aj v súvislosti s ostatnými zvyšnými odklonmi.²¹

2.1 POZITÍVNE ASPEKTY DOHODY O VINE A TRESTE

Z hľadiska postavenia poškodeného možno v rámci aplikovania inštitútu v podobe dohody o vine a treste identifikovať niekoľko skutočností, ktoré budú z hľadiska prehľadnosti rozdelené do dvoch skupín, a to na skupinu okolností, ktoré v porovnaní s klasickým priebehom trestného konania evidentne zlepšujú postavenie poškodenej osoby a na skupinu okolností, ktoré práve naopak poškodeného v určitej miere znevýhodňujú.

Pokiaľ ide o prvú naznačenú skupinu, teda o fakty, ktoré pozitívnym spôsobom ovplyvňujú postavenie poškodeného, v rámci dohodovacieho konania možno dospieť k nasledovným skutočnostiam a záverom:

- najčastejšie citovaným benefitom inštitútu dohody o vine a treste, resp. konania s ním spojeného je fakt, že predmetné konanie ochráni poškodeného, ktorý súčasne požíva v rámci trestného konania postavenie svedka, pred traumou zo svedectva a vypočúvania vykonávaného v rámci dokazovania na hlavnom pojednávaní, teda v rámci konania pred súdom. Uvedená skutočnosť vyznieva osobitne v takých prípadoch, kedy poškodeným je osoba maloletá, resp. mladistvá, či v prípadoch, kedy predmetom trestného konania je sexuálne motivovaný útok vykonaný zo strany páchatela.²² Predmetný benefit dohody o vine a treste je vyjadrený aj v rámci právnej úpravy Slovenskej republiky – jeho vyjadrenie v právnej úprave de lege lata však nie je explicitné. Danosť tejto skutočnosti však možno vyvodiť tak z ustanovenia § 232 TP, ako aj zo samotného charakteru konania o dohode o vine a treste, ktoré je zaradené medzi tzv. osobitné spôsoby konania. V súvislosti s touto výhodou dohody o vine a treste môžeme konštatovať, že jej aplikáciu skutočne dochádza k naplneniu prvku restoratívnej justície, keďže pros-

²¹ V roku 2014 boli percentuálne hodnoty uplatňovania troch vybraných odklonov nasledovné: dohoda o vine a treste – 13,79 %, zmier – 1,27 % a podmienené zastavenie trestného stíhania – 4,89 %. V roku 2013 boli predmetné hodnoty nasledovné: dohoda o vine a treste – 15,08 %, zmier – 1,57 % a podmienené zastavenie trestného stíhania – 5,72 %. A v roku 2012 sa uvedené hodnoty pohybovali na nasledovnej úrovni: dohoda o vine a treste – 15,63 %, zmier – 1,43 % a podmienené zastavenie trestného stíhania – 5,78 %.

²² JOHNS, R.: *Victims of Crime: Plea Bargains, Compensation, Victim Impact Statements and Support Services*. Briefing Paper No 10/02, Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, s. 52.

- tredníctvom „vynechania“ dokazovania z priebehu trestného procesu je poškodený významným spôsobom ochránený pred najzásadnejším negatívnym následkom, ktorý pre túto osobu plyní z vykonania klasického trestného konania, následku vo forme sekundárnej viktimizácie,
- v nadväznosti na uvedené je však potrebné poukázať na to, že inštitút dohody o vine a treste, resp. právna úprava dotýkajúca sa predmetného inštitútu obsiahnutá v ustanovení § 232 ods. 2 TP poskytuje poškodenému možnosť stretu s páchatelom v menej formálnom prostredí, akým je pojednávacia miestnosť v prípade vykonávania klasického hlavného pojednávania. Túto skutočnosť je potrebné vnímať ako ďalšie pozitívum plynúce z vykonania dohadovacieho konania. Týmto spôsobom sa totiž vytvára vhodná príležitosť na to, aby poškodený s páchatelom dospeli kompromisným spôsobom k reálnej, pre obe strany čo možno najvhodnejšej, najpriateľnejšej dohode o nahradení škody spôsobenej trestným činom,
 - ďalšia nemenej významná výhoda dohody o vine a treste spočíva v tej skutočnosti, že tento inštitút predstavuje pre poškodeného omnoho rýchlejšie dosiahnutie výsledku v podobe rozhodnutia o spôsobe a rozsahu nahradenia škody vzniknutej trestnou činnosťou páchatela. Dohadovacie konanie je totiž de facto zbavené súdnych prieťahov, ktoré sú typické pre klasický priebeh trestného konania a ktoré vznikajú predovšetkým z dôvodu vykonávania náročného procesu dokazovania, obštrukcií uskutočňovaných zo strany obvinených, ako aj obhajcov či z veľmi jednoduchého dôvodu v podobe aktuálnej preťažnosti súdov.²³

2.2 NEGATÍVNE ASPEKTY DOHODY O VINE A TRESTE

Pokiaľ ide o druhú skupinu okolností, ktoré súvisia s postavením poškodeného v konaní o dohode o vine a treste, teda skupinu okolností, ktoré postavenie poškodeného v rámci predmetného konania znevýhodňujú, v tejto súvislosti je potrebné s ohľadom na platnú právnu úpravu dohody o vine a treste konštatovať, že skutočnosti obsiahnuté v tomto výpočte sú svojou povahou zásadnejšie – ich dopad na postavenie poškodenej osoby je totiž omnoho markantnejší, citelnejší.

²³ JOHNS, R.: *Victims of Crime: Plea Bargains, Compensation, Victim Impact Statements and Support Services*, Briefing Paper No 10/02, Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service. s. 52.

Prvé negatívum právnej úpravy platnej aktuálne na území Slovenskej republiky, na ktoré je nevyhnutné upriamiť osobitnú pozornosť je späté s účasťou poškodeného na dohadovacom konaní, resp. s jeho aktivitou v rámci predmetného konania a reálnym dosahom poškodenej osoby na jeho výsledok vo forme dohody o vine a treste. Právna úprava de lege lata sa v tomto ohľade obmedzuje v rámci ustanovení § 232 ods. 2 TP a § 332 ods. 2 TP na konštatovanie, že poškodený sa o vykonaní dohadovacieho konania upovedomuje a v prípade uzavretia dohody o vine a treste sa mu doručuje jej návrh, no jeho postavenie a najmä oprávnenia v dohadovacom konaní žiadnym spôsobom neupravuje, resp. žiadne konkrétne práva mu de facto nepriznáva. Povedané inými slovami žiadne ďalšie ustanovenie, ktoré by riešilo otázku aktivity poškodeného počas dohadovacieho konania v Trestnom poriadku nenachádzame. Poškodený sa preto dohadovacieho konania zúčastniť môže, no jeho úloha v jeho rámci je viac ako oklieštená.

Čo sa týka možnosti dosiahnuť v rámci konania o dohode o vine a treste uzatvorenie dohody o nahradení škody túto možnosť síce poškodenému vyššie naznačená právna úprava priznáva, no k jej reálnemu využitiu môže prísť iba za predpokladu, že poškodený sa konania aj aktívne zúčastní. Pokiaľ teda poškodený svoju účasť na konaní odmietne, k čomu je pomerne často „motivovaný“ dôvodmi, akými sú strach obete z páchatela či oživovanie spomienok na spáchanú trestnú činnosť, neexistuje žiadna zákonná možnosť dospieť počas dohadovacieho konania k dohode o nahradení škody. Potrebne je zdôrazniť, že uvedené platí aj napriek tomu, že poškodený vykonal všetky úkony vyžadované zákonom na to, aby bolo možné prisúdiť nároku poškodenej osoby atribúty riadnosti a včasnosti jeho uplatnenia. Zjednodušene povedané absencia poškodeného na dohadovacom konaní sa automaticky rovná odkázaniu poškodeného s jeho nárokom na občianske súdne alebo iné konanie.²⁴

V tejto súvislosti je veľmi vhodné poukázať na právnu úpravu inštitútu dohody o vine a treste platnú na území Českej republiky, ktorú možno ešte stále označiť za pomerne čerstvú, keďže bola do českého právneho poriadku zavedená až v roku 2012.²⁵ Novelizovaná právna úprava obsiahnutá v českom Trestním řáde (ďalej iba „TR“), konkrétne v rámci jeho ustanovenia § 175a ods. 5 umožňuje, aby sa prokurátor vychádzajúc z nároku na náhradu škody uplatneného zo strany poškodeného pokúsil, aj v prípade absencie poškode-

²⁴ § 232 ods. 3 TP a § 334 ods. 2 TP

²⁵ Išlo konkrétne o novelizáciu Trestního řádu, ktorá bola vykonaná zákonom č. 293/2012 Sb., s účinnosťou od 1. 9. 2012.

ného na dohadovacom konaní, uzavrieť s obvinenou osobou dohodu o spôsobe a rozsahu náhrady škody. Inak povedané, k dohode o nahradení škody spôsobenej trestným činom je možné dospieť aj bez prítomnosti poškodeného. Domnievam sa, že predmetné ustanovenie českého Trestného rádu je potrebné vnímať značne pozitívne – takéto nastavenie právnej úpravy totiž omnoho viac reflektuje restoratívny prvok dohadovacieho konania, konkrétne prvok v podobe ochrany poškodeného pred sekundárnou viktimizáciou, keďže poškodený sa s obvinenou osobou nemusí pri dojednávaní dohody o nahradení škody vôbec stretnúť.²⁶

V tejto súvislosti možno konštatovať, že v rámci českej právnej úpravy sa prokurátor stáva osobou, ktorá reálne háji záujmy poškodeného počas dohadovacieho konania, čo je tiež explicitne zakotvené v ustanovení § 175a ods. 5 prvá veta TR, v zmysle ktorej „štátny zástupca pri dojednávaní dohody o vine a treste dbá tiež na záujmy poškodeného“. Na podklade uvedeného možno vysloviť záver, že takéto nastavenie právnej úpravy sa približuje právnej úprave krajín, kde je inštitút dohody o vine a treste najrozvinutejší, a to predovšetkým právnej úprave Spojených štátov amerických (ďalej len „USA“). Poukaz na túto konkrétnu právnu úpravu možno veľmi jednoducho odôvodniť tým, že práve USA sú oprávnené považované za akúsi kolísku inštitútu dohody o vine a treste („plea bargain“), kde je tento inštitút uplatňovaný v najširšej možnej miere – percentuálna hodnota trestných vecí riešených v USA práve prostredníctvom tohto inštitútu sa totiž v súčasnosti pohybuje na úrovni vyššej ako 90 %.²⁷

Prokurátor v jednotlivých amerických štátoch pritom zohráva skutočne významnú aktívnu úlohu na úseku ochrany a poskytovania pomoci poškodeným. V prvom rade možno poukázať na povinnosť osobných konzultácií a stretnutí prokurátora s obeťou. V rámci uvedených konzultácií má prokurátor povinnosť detailne vysvetliť obeti skutočnosti, ktoré zdôvodňujú uzavretie dohody o vine a treste s ohľadom na konkrétny prípad, priebeh dohadovacieho konania, ako aj zamýšľaný obsah predmetnej dohody.²⁸ Tieto

²⁶ FILIPOVÁ, M.: Dohoda o vine a trestu jako nový zvláštní způsob trestního řízení. In *Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním*. Zborník príspevkov zo 6. ročníka medzinárodnej konferencie organizovanej Právnickou fakultou Masarykovej univerzity v Brne, Brno Masarykova univerzita. 2013, s. 7.

²⁷ ZÁHORA, J.: Možnosti využívání restoratívnej justice v prípravnom konaní. In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Praha: Leges, 2014, s. 194.

²⁸ U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime: *Victim input into plea agreements*. Legal Series Bulletin, no. 7, 2002, s. 2.

povinnosti prokurátora vo vzťahu k obeti pritom nie je možné v žiadnom prípade vnímať iba ako isté „pro forma povinnosti“, ktoré právna úprava zakotvuje s cieľom poskytnúť „na oko“ ochranu obetiam trestných činov. Na ich splnenie je v rámci jednotlivých amerických legislatív kladený pomerne veľký dôraz – počas procesu schvaľovania uzavretej dohody o vine a treste totiž súd – okrem iného – hodnotí tiež splnenie predmetných povinností. V prípade ich nesplnenia pritom nie je postačujúce vyjadrenie prokurátora o tom, že ich splnenie nebolo reálne možné. Táto „nemožnosť“ totiž musí byť zo strany prokurátora podložená konkrétnymi skutočnosťami – inak povedané, musí byť z jeho strany riadne preukázaná. Okrem toho je potrebné podotknúť, že v prípade, že prokurátor uvedené povinnosti splnil, samotné oznámenie splnenia povinností nie je tiež pre súd postačujúce. Súd totiž obligatórne posudzuje, či je možné predmetné splnenie vyhodnotiť ako „dostatočné“ – negatívne zistenie pritom automaticky vedie k neschváleniu predloženého návrhu dohody o vine a treste. Inak povedané, právna úprava USA kladie v súvislosti s ochranou obetí prokurátorom na plecia značné povinnosti, k poctivému plneniu ktorých sú prokurátori „motivovaní“ hrozbou v podobe neschválenia dojednanej dohody zo strany súdu.

Skutočnosť, že prokurátor v angloamerickom právnom systéme naozaj plní úlohu významného ochrancu obetí trestných činov možno potvrdiť tiež poukazom na právne úpravy niektorých amerických štátov. Tieto totiž umožňujú obetiam tesne pred samotným rozhodnutím o schválení dohody vystúpiť pred súdom s vyjadrením dotýkajúcim sa ich pocitov a názorov, pokiaľ ide o návrh dohody o vine a treste ako aj spáchanú trestnú činnosť, pričom v prípade neúčasti týchto osôb na súdnom konaní prezentuje uvedené vyjadrenie práve samotný prokurátor.²⁹ Prokurátor tak v rámci americkej legislatívy síce zohráva na úseku trestného konania primárne úlohu subjektu zastupujúceho štát, no na podklade uvedeného možno konštatovať, že prokurátor súčasne vo veľkej miere vystupuje nielen v záujme, ale pokiaľ ide o prípad uvedený na poslednom mieste, dokonca priamo v mene obetí trestných činov.

Ďalší prvok inštitútu dohody o vine a treste, ktorý možno v súvislosti s postavením poškodenej osoby zaradiť do druhej, vyššie špecifikovanej skupiny okolností negatívneho charakteru, a ktorý možno tiež identifikovať v rámci slovenskej právnej úpravy obsiahnutej v Trestnom poriadku, súvisí s aktív-

²⁹ U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime: *Victim input into plea agreements*. Legal Series Bulletin, no. 7, 2002, s. 3.

nou participáciou poškodeného na dohadovacom konaní. Ako už bolo uvedené vyššie, právna úprava *de lege lata* oprávňuje poškodeného zúčastniť sa dohadovacieho konania, pričom za predpokladu využitia tohto oprávnenia má poškodený možnosť pokúsiť sa o zjednanie dohody o spôsobe a rozsahu nahradenia škody. Týmto okamihom však aktívna participácia poškodeného na dohadovacom konaní končí. Inak povedané, v rámci ustanovení Trestného poriadku nenachádzame absolútne žiadnu zmienku o možnosti poškodeného poskytnúť k uzatvorenej dohode o vine a treste akékoľvek vyjadrenie.

V tejto súvislosti je opätovne vhodné poukázať na právnu úpravu USA. Pokiaľ ide o naznačenú otázku aktívnej účasti poškodeného na dohadovacom konaní právne úpravy jednotlivých štátov USA idú už na prvý pohľad značne ďaleko. Zakotvujú totiž právo každej obete vypracovať v prípade vykonávania dohadovacieho konania tzv. *impact statement* (*impact testimony*). *Impact statement* možno definovať ako určité vyjadrenie, v ktorom poškodení koncipujú vlastné myšlienky a postoje súvisiace s prebiehajúcim dohadovacím konaním. Potrebné je pritom zdôrazniť, že tieto názory poškodených nie sú spojené iba so spôsobom a rozsahom nahradenia škody, ale čo je hodné osobitného zreteľa dotýkajú sa aj otázky viny páchatela, otázky schválenia dohody o vine a treste a dokonca tiež otázky navrhovanej výšky trestu, ktorú môže samotný poškodený vo svojom stanovisku uviesť odlišne od výšky trestu, na ktorej sa dohodol prokurátor s obvineným. Predmetné vyjadrenie poškodeného musí byť samozrejme vždy zdôvodnené, podložené konkrétnymi skutočnosťami. Skutočnosť, že tieto vyjadrenia poškodených majú aj reálny dopad na rozhodovanie súdu o schválení, resp. neschválení predloženej dohody o vine a treste dokazujú mnohé prípady, kedy súd práve na podklade vyjadrenia poškodeného zmenil výšku trestu či odmietol návrh uzatvorenej dohody v konečnom dôsledku schváliť. Práve z dôvodu tejto značnej váhy stanovísk – *impact statement* požíva vyššie spomínaná konzultačná povinnosť prokurátora tak zásadný význam – v rámci predmetných konzultácií totiž prokurátor vysvetľuje obetiam „klasický“ priebeh trestného konania, ktoré sa vykonáva v prípade neschválenia predloženej dohody či predpokladaný výsledok a dopad tohto konania na poškodeného, čím sa snaží predísť nerealistickým očakávaniam obetí v súvislosti s potrestaním spáchania trestnej činnosti. Okrem toho je vhodné uviesť, že z dôvodu značnej sily, ktorú požívajú vyjadrenia poškodených v rámci dohadovacieho konania sa v USA rozvinuli rôzne profesionálne organizácie, ktoré pomáhajú obetiam naformulo-

vať tieto stanoviská tak, aby boli čo najprospešnejšie nielen pre obeť, ale tiež pre štát, resp. pre prokurátora.³⁰

V poradí tretím významným negatívom, ktoré možno v súvislosti s postavením poškodeného, ktorý si riadne a včas uplatnil nárok na náhradu škody identifikovať v rámci platnej právnej úpravy Slovenskej republiky je skutočnosť súvisiaca s možnosťou poškodeného brániť sa voči dohode o vine a treste, s ktorej „dojednaným“ obsahom poškodený nesúhlasí. Z ustanovenia § 334 ods. 2 TP totiž vyplýva, že pokiaľ poškodený nesúhlasí s predloženou dohodou o vine a treste, súd poškodeného automaticky odkazuje s jeho nárokom na náhradu škody na občianske súde, prípadne iné konanie. V tomto kontexte je dôležité poukázať na ustanovenia § 334 ods. 4 a 5 TP, v zmysle ktorých rozsudok, ktorým bola schválená dohoda o vine a treste, nadobúda právoplatnosť vyhlásením, pričom nie je možné podať voči nemu odvolanie. Vychádzajúc jednak z uvedených zákonných ustanovení a jednak z konkrétnej podoby rozsudkov,³¹ ktorými bola schválená dohoda o vine a treste a v rámci ktorých bol poškodený odkázaný na občianske súdne konanie, resp. z konkrétnej podoby poučení v nich obsiahnutých, ktoré vypovedajú o nemožnosti podania akéhokoľvek odvolania ako riadneho opravného prostriedku je potrebné prísť k záveru, že poškodený v prípade nesúhlasu s dohodou o vine a treste nemá de facto iné východisko, ako sa domôcť svojho nároku na náhradu škody na občianskom, civilnom súde.^{32, 33} Uvedené konštatovanie je možné podporiť tiež skutočnosťou, že právna úprava

³⁰ U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime: *Victim input into plea agreements*. Legal Series Bulletin, no. 7, 2002, s. 4.

³¹ Na základe analýzy niekoľkých rozsudkov, ktorými boli schválené dohody o vine a treste a ktoré súčasne obsahovali výrok o odkázaní poškodeného s uplatneným nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie, som dospela k zisteniu, že v rámci poučenia každého rozsudku uvádzal iba odkaz na ustanovenie § 334 ods. 4 TP, teda všeobecné konštatovanie, že odvolanie (žiadny riadny opravný prostriedok) proti tomuto rozsudku prípustný nie je. Pokiaľ by prichádzalo do úvahy podanie odvolania poškodeným vo vzťahu k výroku o náhrade škody, poučenie by v daných rozsudkoch na takéto právo poškodeného muselo upozorniť, tak ako to je realizované v prípade „bežných“ rozsudkov, ktorými nedochádza k schvaľovaniu dohody o vine a treste.

³² KANÁLIKOVÁ, T.: Dohoda o vine a treste v slovenskom právnom poriadku. In *Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie organizovanej Paneurópskou vysokou školou v Bratislave, Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013. s. 46.

³³ FILIPOVÁ, M.: Dohoda o vině a trestu jako nový zvláštní způsob trestního řízení. In *Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním*. Zborník príspevkov zo 6. ročníka medzinárodnej konferencie organizovanej Právnickou fakultou Masarykovy univerzity v Brne, Brno: Masarykova univerzita, 2013. s. 19.

Trestného poriadku neobsahuje ani v rámci časti venovanej úprave odvolania žiadnu zmienku o možnosti podania odvolania proti rozsudku, ktorým prišlo k schváleniu dohody o vine a treste, čo sa odzrkadľuje tiež v komentároch, ktoré paušálne vylučujú možnosť podania akéhokoľvek odvolania vo vzťahu k rozsudku tohto typu.

Domnievam sa, že takýmto nastavením právnej úpravy dochádza k zásadnému znevýhodneniu poškodeného a súčasne k významnému sťaženiu uplatňovania jeho nároku na náhradu škody. Z pohľadu poškodeného je totiž oveľa náročnejšie a zdĺhavejšie domáhať sa nároku na náhradu škody v ďalšom súdnom konaní, teda v konaní civilnom, ktoré má rovnako ako konanie trestné dva základné stupne, čo v praxi zákonite znamená konania trvajúce aj niekoľko rokov, pričom mnohé úkony sú často v ich rámci vykonávané opakovane. Okrem toho je otáznе, či nie je na rozhodovanie o nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom skutočne kompetentnejší súd trestný. Domnievam sa totiž, že zavinené konanie páchatela, ktorým bola poškodenému spôsobená škoda je potrebné preukázať, skúmať a právne posúdiť ako celok, pričom aj z hľadiska efektivity justičného systému sa javí byť optimálnejšie, ak je tento skutok vo všetkých jeho súvislostiach posúdený iba v jednom konaní jednou sústavou súdnych orgánov, teda orgánov konajúcich v trestných veciach. V tejto súvislosti možno poukázať na právny systém platný na území Francúzska, kde trestný súd rozhoduje o všetkých aspektoch skutku, ktorý je predmetom trestného konania bez možnosti „presmerovať“ poškodeného s nárokom na náhradu škody do iného konania.³⁴

V súvislosti s uvedeným je potrebné podotknúť, že na základe toho, že poškodený bude v rámci civilného konania nútený k opätovnej konfrontácii s páchatelom, vzniká zákonite otázka, či takýmto nastavením právnej úpravy nedochádza k popretiu základnej výhody uplatňovania inštitútu dohody o vine a treste, ktorou je ochrana poškodeného pred sekundárnou viktimizáciou.

Okrem toho je otáznе, do akej miery možno prisúdiť tejto právnej úprave atribút spravodlivosti. Osoba obvineného je totiž v rámci otázok, ktoré sú jej kladené na súde v zmysle ustanovenia § 333 ods. 3 TP, riadne poučená o skutočnosti v podobe nemožnosti napadnúť rozsudok súdu odvolaním, pričom prípad, kedy by s touto skutočnosťou obvinený nebol stotožnený by pre súd automaticky znamenal nevyhnutnosť pristúpiť k neschváleniu predloženej dohody o vine a treste. Na strane druhej osoba poškodeného, ktorej

³⁴ SEPEŠI, P.: *Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní*. Dostupné na: http://www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani.

schválením uzavretej dohody rovnako odoberáme možnosť podať voči rozsudku odvolanie, nemá na schválenie, resp. nechválenie dohody absolútne žiadny dosah. V tejto súvislosti pokladám za potrebné osobitne zdôrazniť, že možnosť podania odvolania proti výroku o náhrade škody má pre poškodeného skutočne zásadný význam. Túto skutočnosť možno podporiť poukazom na recentnú rozhodovaciu činnosť odvolacích súdov – tieto totiž značne frekventovane pristupujú k vyhovneniu odvolaní podaných zo strany poškodených proti výrokom o ich odkázaní na občianske súdne konanie, pričom následne sami rozhodujú o priznaní náhrady škody spôsobom pre poškodeného priaznivým. V tejto súvislosti možno poukázať na rozhodnutie Krajského súdu v Žiline,³⁵ ktorý popísaným spôsobom postupoval dokonca v otázke nahradenia škody nemateriálnej. Krajský súd na podklade odvolania podanom poškodeným rozhodol o priznaní náhrady nemajetkovej škody spôsobenej trestným činom zabitia podľa § 147 ods. 1 Trestného zákona (ďalej len „TZ“) a to v konkrétnej výške 10 000 eur.

V spojitosti so znevýhodnením poškodeného, ktoré je spôsobené nevynutnosťou obracať sa s nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie je potrebné konštatovať skutočnosť, že poškodený je na základe uvedeného nastavenia právnej úpravy reálne vystavený značným problémom. Predmetné konštatovanie pritom možno veľmi vhodne preukázať a ilustrovať na prípade, ktorého stredobodom bolo odkázanie poškodeného s nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie po vykonaní dohodovacieho konania a ktorý bol v roku 2011 nútený riešiť samotný Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej iba „ÚS SR“).³⁶

V naznačenom prípade prišlo vo februári 2008 rozsudkom trestného súdu k schváleniu dohody o vine a treste, pričom poškodený bol v rámci uvedeného rozsudku presmerovaný so svojím nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie. Dôležité je pritom poznamenať, že trestný čin, za ktorý bol obvinený vo výroku schválenej dohody uznaný za vinného bol trestným činom sprenevery podľa § 248 ods. 1 a 2 TZ, teda trestným činom, ktorého zákonným znakom skutkovej podstaty je „spôsobenie škody na cudzom majetku“. Na prvý pohľad sa preto daný prípad javil ako bezproblémový, ako prípad, kedy opodstatnene očakávame výsledok v podobe rozhodnutia civilného súdu o nahradení škody, ktorá predmetným trestným činom vznikla poškodenému.

³⁵ Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline, č. 1To/10/2011-427

³⁶ Nález ÚS SR z 23. 11. 2011, sp. zn. I. ÚS 269/2011-55

Na základe výroku schválenej dohody pristúpil poškodený k uplatneniu svojho nároku na náhradu škody na okresnom súde, ktorý však nárok poškodeného zamietol. Vychádzajúc z tejto skutočnosti sa poškodený následne obrátil na súd krajský, no opätovne s obdobným, negatívnym výsledkom. V rámci využitia mimoriadneho opravného prostriedku sa predmetný prípad dostal až do rúk Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej iba „NS SR“), ktorý však kopíroval prístup súdov nižšieho stupňa a rozhodol o odmietnutí nároku poškodeného na nahradenie škody spôsobenej trestným činom. Dôvodom uvedeného konania civilných súdov a ich následného rozhodnutia v podobe zamietnutia nároku poškodeného bolo pritom nesprávne právne posúdenie prípadu – civilné súdy totiž na daný skutkový stav uplatnili ustanovenia Obchodného zákonníka, namiesto zákonníka občianskeho. Z uvedenej skutočnosti tak vyplýva, že civilné súdy zúčastnené na rozhodovaní danej veci aplikovali na uvedený skutkový stav nesprávny právny predpis a „bez racionálnych dôvodov“ odmietli argumentáciu sťažovateľa o možnosti aplikácie inej právnej normy.

Okresný súd, krajský súd ako aj NS SR vychádzali v danom prípade z tej skutočnosti, že pri rozhodovaní o žalobe o náhradu škody sú viazané iba závermi rozsudku o tom, že bol spáchaný trestný čin a o tom, kto ho spáchal, rozhodnutím o treste a o tom, že poškodený bol so svojím nárokom na náhradu škody odkázaný na občianske súdne konanie. Vôbec sa nevyrovnali so skutočnosťou, že zákonným znakom skutkovej podstaty trestného činu sprenevery je spôsobenie škody na cudzom majetku, pričom z právnej kvalifikácie skutku, ako aj zo skutkovej vety rozsudku trestného súdu vyplývalo, že v dôsledku trestného činu sprenevery odsúdeného došlo u poškodeného k spôsobeniu škody.

ÚS SR v tejto súvislosti konštatoval pochybenie na strane civilných súdov a vyslovil, že je všeobecne žiaduce, aby civilné súdy zúčastnené na rozhodovaní o nároku na náhradu škody boli viazané odsudzujúcim rozsudkom trestného súdu vo vzťahu ku všetkým skutočnostiam, ktoré boli podmienkou odsúdenia odsúdeného a ktoré boli trestným súdom zistené – to platí aj o zistení vzniku škody u poškodeného v dôsledku protiprávneho konania odsúdeného. Ústavný súd s ohľadom na uvedené dospel tiež k záveru, že rozsah viazanosti všeobecného súdu rozsudkom vydaným v trestnom konaní pri rozhodovaní v občianskom súdnom konaní v prípadoch, v ktorých sa zákonné znaky skutkovej podstaty trestného činu zhodujú s okolnosťami relevantnými, resp. podstatnými pre rozhodnutie v občianskoprávnom kona-

ní, nemožno obmedziť len na závery o protiprávnom konaní, t. j. o spáchaní trestného činu a o tom, kto ho spáchal.

Z popísaného prípadu jednoznačne vyplýva, že aj na prvý pohľad bezproblémové situácie odkázania poškodeného na občianske súdne konanie, kedy spôsobenie škody je dokonca znakom skutkovej podstaty spáchaného trestného činu, môžu v značnej miere poškodenému, ktorý by mal v rámci zavádzania prvkov restoratívnej justície požívať stále širšiu ochranu, spôsobovať značné problémy. V tejto súvislosti možno tiež vysloviť domnienku, že uvedené rozhodnutie ÚS SR plní úlohu dôkazu, že právna úprava dohody o vine a treste de lege lata sťažuje v zásadnej miere reálne dosiahnutie nahradenia škody spôsobenej trestným činom tým, že berie poškodenému právo na podanie odvolania proti rozsudku, ktorým bola schválená dohoda o vine a treste.

V súvislosti s týmto negatívnym prvkom, ktorý vykazuje v rámci dohodovacieho konania slovenská právna úprava, považujem za vhodné opätovne poukázať na právnu úpravu inštitútu dohody o vine a treste platnú na území Českej republiky. Česká právna úprava konkrétne ustanovenie § 245 TŘ totiž explicitne pripúšťa podanie odvolania proti rozsudku, ktorým prišlo k schváleniu dohody o vine a treste zo strany poškodeného, a to pre nesprávnosť výroku o náhrade škody. Dôležité je však doplniť, že poškodený predmetné právo stráca, pokiaľ súd schválil dohodu v takej podobe, s ktorou poškodený vyjadril počas konania svoj súhlas.

V závere možno konštatovať, že všetky identifikované a analyzované skutočnosti, ktoré vytvárajú rozdiely medzi slovenskou a českou právnou úpravou dohody o vine a treste, nás jednoznačne vedú ku konštatovaniu, že právna úprava Českej republiky poskytuje poškodenému omnoho širšie práva a predovšetkým omnoho širšiu ochranu, ako je tomu v prípade slovenskej právnej úpravy. V tejto súvislosti je pritom potrebné osobitne zdôrazniť, že slovenský zákonodarca aj napriek neustálemu tlaku vyvíjanému zo strany Európskej únie nezamýšľa v najbližšej v súčasnosti pripravovanej novele Trestného poriadku absolútne žiadne pozmenenie právnej úpravy inštitútu dohody o vine a treste, ktorým by sa právna úprava Slovenskej republiky aspoň čiastočne priblížila trendu v podobe poskytovania stále vyššieho stupňa ochrany a pomoci osobám poškodeným spáchanou trestnou činnosťou.

Resumé: In the conclusion of this contribution we can say, that all factors which were identified and analyzed in this contribution and which are connected with the role and position of the person injured by a crime (victim) within the plea bargain

definitely show that the legislation of the Slovak Republic cannot be described as sufficient in this field. In this context, it is specifically important to emphasize that the Slovak legislator, despite the constant pressure exerted by the bodies of European Union, does not intend to create modification of the current legislation or to insert some amendments to the Criminal Code regarding the agreement on guilt and punishment, which would move our legislation at least partially closer to the trend of providing extensive protection of the persons injured by the crime.

Literatúra

1. DALY, K.: The limits of restorative justice. In Sullivan, D., Tift, L.: *Handbook of restorative justice*. New York: Routledge. 2007. 574 s. ISBN 0415353564.
2. FILIPOVÁ, M.: Dohoda o vině a trestu jako nový zvláštní způsob trestního řízení. In *Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním*. Zborník príspevkov zo 6. ročníka medzinárodnej konferencie organizovanej Právnickou fakultou Masarykovej univerzity v Brne, Brno: Masarykova univerzita, 2013, ISBN 978-80-210-6319-8.
3. HERMAN, S.: Is Restorative Justice Possible Without a Parallel System for Victims? In: Zehr, H., Toews, B.: *Critical Issues in Restorative Justice*. New York: Criminal Justice Press, 2004. 435 s. ISBN 1881798518.
4. JOHNS, R.: *Victims of Crime: Plea Bargains, Compensation*. Victim Impact Statements and Support Services, Briefing Paper No 10/02, Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service. 84 s. ISBN 0731317157.
5. JOHNSTONE, G., VAN NESS, D., W.: The meaning of restorative justice. In: *A restorative justice reader*. New York: Routledge, 2013. 510 s. ISBN 1903240816.
6. KANÁLIKOVÁ, T.: Dohoda o vine a treste v slovenskom právnom poriadku. In *Súčasné uplatňovanie prvkov restoratívnej justície*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie organizovanej Paneurópskou vysokou školou v Bratislave, Bratislava: Paneurópska vysoká škola, 2013. s. 39–51. ISBN 978-80-8155-012-6.
7. KLÁTIK, J.: Konceptia restoratívneho trestania a systém alternatívneho riešenia trestných vecí v Slovenskej republike. In *Justičná revue*, roč. 60. 2008. č. 1, s. 73–85.
8. LIEBMAN, M.: *Restorative justice – how it works*. London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. 472 s. ISBN 1843100746.
9. Nález ÚS SR z 23. 11. 2011, sp. zn. I. ÚS 269/2011-55.
10. Rozhodnutie Krajského súdu v Žiline, č. 1To/10/2011-42.
11. SEPEŠI, P.: *Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní*. Dostupné na: http://www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani.
12. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

13. STRANG, H.: Is Restorative Justice Imposing Its Agenda on Victims? In: Zehr, H., Toews, B.: Critical Issues in Restorative Justice. New York: Criminal Justice Press, 2004, 435 s. ISBN 1881798518.
14. Štatistická ročenka o činnosti prokuratúry Slovenskej republiky za rok 2014
15. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime: Victim input into plea agreements. Legal Series Bulletin, no. 7, 2002, 7 s.
16. ZÁHORA, J.: Možnosti využívania restoratívnej justície v prípravnom konaní. In: Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, Praha: Leges, 2014, s. 180–202. ISBN 978-80-7502-034-5.
17. Zákon č. 293/2012 Sb., ktorým bol novelizovaný Trestní řád s účinnosťou od 1. 9. 2012.

Kontakt

JUDr. Eva Szabová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

eva.szabova@truni.sk

UPLATNENIE PRÁVA NA NÁHRADU ŠKODY PRI ROZHODOVANÍ O ODKLONOCH V TRESTNOM KONANÍ

Exercise of the Right to Compensation when Deciding on Diversions in Criminal Proceedings

Jaroslav Klátik

Abstrakt: Napriek úsudku o nemožnosti úplného zrovnoprávnenia postavenia medzi poškodeným a obvineným a dosiahnutím ekvivalencie v rovine ich procesných práv v trestnom konaní, existujú reálne výnimky, ktoré sa spájajú s inštitútmi tvoriacimi základ restoratívnej justície. Osobitne vo vzťahu k poškodenému potom inštitúty, ktorými sú podmienené zastavenie trestného stíhania a zmier. V tomto procese je umožnené, aby sa poškodený stal rovnocenným partnerom a aktívne prispieval k vyriešeniu veci. Uplatnenie škody najmä v rozpore s princípmi restoratívnej justície sú v súvislosti s rozhodovaním o dohode o vine a treste a trestným rozkazom, kde obvinený aj napriek svojmu nesúhlasu je odkázaný na občianskoprávne konanie bez možnosti podania riadneho opravného prostriedku.

Kľúčové slová: poškodený, trestné konanie, odklony v trestnom konaní, zmier, rozhodovacie konanie, restoratívna justícia, obnovujúca spravodlivosť.

Abstract: Notwithstanding the judgment, the possibility of full equality of position between the victims and the accused and the attainment of equivalence in the plane of their procedural rights in criminal proceedings, there are real exceptions that are associated with the institutes forming the basis of restorative justice. Particularly in relation to injured then institutes, conditional suspension of criminal proceedings and settlement. In this process it is possible to corrupt an equal partner and actively contribute to the resolution of the case. Application particularly damaging in conflict with principles of restorative justice are in connection with the decision on the agreement on guilt and punishment and sentence order where accused despite its disagreement is dependent on the civil action without the possibility of such an appeal.

Keywords: corrupt, criminal proceedings, diversions in criminal proceedings, reconciliation, conciliation procedure, restorative justice, restorative justice.

ÚVOD

Neustále aplikačné problémy v súvislosti s uplatnením náhrady škody poškodeným volajú po dôraznom presadení princípov restoratívnej justície. Cieľom rekodifikácie Trestného poriadku bola najmä snaha o zrýchlenie, zefektívnenie a zjednodušenie trestného konania, najmä prostredníctvom odklonov v trestnom konaní, ktoré tieto ciele rekodifikácie majú naplňať. Ide v podstate o mimosúdne riešenie trestných vecí ako jeden z princípov koncepcie obnovujúcej spravodlivosti, označovanej aj ako restoratívna justícia. V odbornej literatúre sa často možno stretnúť s názormi, ktoré poukazujú na nedostatočné uplatnenie nároku na náhradu škody poškodeným, alebo že chýba osobitný zákon upravujúci postavenie poškodeného. Tiež sa možno stretnúť s názormi, že by mal existovať istý pomer práv jednotlivých strán v trestnom konaní. Je to myslené najmä pokiaľ ide o poškodeného ako stranu v trestnom konaní pri rozhodovaní o náhrade škody. Skôr ako možno hovoriť o problematike náhrady škody v rámci koncepcie restoratívnej justície, je dôležité si na úvod povedať základné rysy tohto druhu spravodlivosti, ktorá je protikladom koncepcie, ktorá bola súčasťou štyridsať rokov účinného zákona č. 141/1961 Zb. Trestného poriadku účinného do 31. 12. 2005 – retributívnej justície. Koncepcia restoratívneho trestania, resp. restoratívnej justície (z angl. restore – obnoviť, znovuzaviesť, navrátiť do pôvodného stavu, obnovujúca spravodlivosť) je určitý koncept zaobchádzania s páchatelom, odlišný od klasickej koncepcie retributívneho trestania, resp. retributívnej justície, tzv. trestajúcej (vo všeobecnom význame je retribúcia odčinenie alebo odplata) vychádzajúcej z názoru, že súčasná trestná spravodlivosť nie je adekvátnou reakciou spoločnosti na rast kriminality, nevedie k ochrane jednotlivca i spoločnosti. Ide o koncept, ktorý nadväzuje na niektoré myšlienky odmietajúce štátny monopol na riešenie konfliktov trestnej povahy. Koncepciu restoratívneho trestania je možné chápať ako súbor metód, ktoré charakterizujú určitý prístup k riešeniu problematiky zločinnosti. Ide o také poňatie trestnej spravodlivosti, v ktorej sú zastúpené prvky zdôrazňujúce práva poškodených a mimosúdne prejednávanie trestných vecí. Je však potrebné poukázať na určité nebezpečenstvo restoratívneho poňatia spravodlivosti a s ním súvisiacich odklonov v trestnom konaní, ako aj ďalších alternatív v riešení trestných vecí. Ich použitie už nie je viazané iba na menej závažné trestné činy, ale aj na obzvlášť závažné zločiny, ako je to v prípade dohodovacieho konania a podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného. Ich použitie je do značnej miery determinované tým, že sa sústreďuje na

riešenie konfliktu medzi páchatelom trestného činu a jeho bezprostrednou obeťou – poškodeným v zmysle § 46 ods. 1 TP, a preto je nevhodné pre riešenie trestných činov, ktoré nie sú dôsledkom takého konfliktu, alebo kde na jednej strane konfliktu stojí štát reprezentovaný konkrétnym štátnym orgánom.¹ Konceptu restoratívneho trestania nemožno chápať ako ucelený systém reakcie spoločnosti na trestnú činnosť. Predstavuje skôr určitý paralelný systém, pôsobiaci vedľa klasickej trestnej justice alebo v mnohých smeroch systém, ktorý trestnú justíciu dopĺňa.² Táto koncepcia vníma trestný čin predovšetkým ako poškodenie jednej osoby osobou inou. Sústreďuje sa na konflikt, ktorý vznikol medzi poškodeným (obeťou) a páchatelom, pričom kladie dôraz na jeho odstránenie, čo je samozrejme aj vo verejnom záujme. Počíta s aktívnou činnosťou obvineného a zohľadnením potrieb a záujmov poškodeného a ďalších subjektov dotknutých trestným činom. V tomto kontexte ide o určité úsilie o obnovenie trestným činom narušeného alebo ohrozeného systému chránených hodnôt a sociálnych vzťahov, a tiež ju možno považovať za myšlienkový prameň naplnenia obsahu legislatívneho zakotvenia i praktického uplatnenia väčšiny alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí, najmä právnych inštitútov spojených s odklonmi a veľkej časti alternatívnych trestov, t. j. alternatív k trestu odňatia slobody.³ Práve postavenie poškodeného a uplatnenie náhrady škody pri rozhodovaní o odklonoch tvorí veľmi dôležitú a aktuálnu tému trestnej politiky Slovenskej republiky.

1. ODKLONY V TRESTNOM KONANÍ AKO SPÔSOB MIMOSÚDNEHO RIEŠENIA TRESTNÝCH VECÍ

V prípade odklonov v trestnom konaní ide o odchýlenie sa od súdneho prejednávania trestnej veci. Odklonom v trestnom konaní sa rozumie fakultatívna možnosť prokurátora odchýliť sa od bežného spôsobu trestného konania, teda od podania obžaloby na súd s cieľom pokúsiť sa vec vybaviť mimosúdne. O mimosúdnom riešení trestných vecí možno hovoriť ako o takých postupoch v trestnom konaní, kedy prichádza do úvahy možnosť aplikácie odchylného spôsobu postupu (odklonu v trestnom konaní), a to v predsúdnom (prípravnom) štádiu trestného konania, bez akejkoľvek potreby účasti súdu

¹ ŠÁMAL, P. – RŮŽIČKA, M. – NOVOTNÝ, F. – DOUCHA, J. *Přípravné řízení trestní*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 95.

² VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. *Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století? In Trestní právo*. 2000, roč. 5, č. 1, s. 4.

³ KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice? In *Trestní právo*. 2003, roč. 3, č. 4, s. 3.

na tomto rozhodovaní. Mimosúdnyim riešením trestných vecí vo vlastnom slova zmysle sledujúc a zdôrazňujúc záujem na vyriešení konfliktu medzi poškodeným a páchatelom tak možno rozumiť osobitý postup prebiehajúci za prítomnosti tretej, nezúčastnenej osoby, bez legálneho zásahu orgánov činných v trestnom konaní alebo súdu, ktorého primárnym účelom je vyriešenie konfliktu medzi obeťou poškodeným a páchatelom, s možnosťou vyústenia do dohody, ktorá môže mať relevantný význam pre voľbu uplatnenia postupu, resp. postup voči páchatelovi trestného činu v trestnom konaní. Význam mimosúdneho riešenia trestných vecí vo vlastnom slova zmysle spočíva v tom, že za ideálneho stavu je osoba poškodeného vyňatá z rámca trestného stíhania z dôvodu uspokojenia v materiálnej aj morálnej rovine. O odklonoch v pravom slova zmysle sa hovorí len v prípade, že inštitúty, ktoré tvoria ich obsah sú aplikované v prípravnom konaní, t. j. v štádiu pred súdneho konania. Ide teda o fakultatívne rozhodnutia prokurátora s cieľom vybaviť vec mimosúdne. Inštitúty, ktoré tvoria obsah odklonov v pravom slova zmysle sa uplatňujú aj v štádiu konania pred súdom, a to vo fáze preskúmania a prejednávania obžaloby [podmienečné zastavenie trestného stíhania podľa § 241 ods. 1 písm. g) TP, podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 241 ods. 1 písm. h) TP, trestný rozkaz podľa § 241 ods. 1 písm. g) v spojení s § 353 TP, podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 244 ods. 1 písm. e) TP], vo fáze hlavného pojednávania (podmienečné zastavenie trestného stíhania podľa § 282 ods. 1 TP, podmienečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa 282 ods. 2 TP, zmier podľa § 282 ods. 3 TP), príp. mimo hlavného pojednávania na verejnom zasadnutí (schválenie dohody o vine a treste § 333 TP), na neverejnom zasadnutí (zmier § 290 ods. 3 TP) a napokon vo fáze odvolacieho konania (podmienečné zastavenie trestného stíhania [§ 320 ods. 1 písm. b) TP]. V týchto vymenovaných prípadoch však už nejde o odklony v pravom slova zmysle, ale o alternatívne spôsoby riešenia trestných vecí, ako aj alternatívne spôsoby skončenia trestných vecí. Osobitné postavenie v tomto systéme majú trestný rozkaz (§ 353 TP) a konanie o dohode o vine a treste (§ 232 a 233 TP). Odklon býva spájaný so zásadou oportunity v trestnom konaní, ktorá poskytuje možnosť prokurátorovi zvážiť, či je trestné stíhanie v tom ktorom prípade účelné alebo nie. Zásada oportunity tak mimoriadne vystupuje do popredia v tých právnych poriadkoch, kde je trestný čin chápaný vo formálnom zmysle, t. j. zvyrazňuje sa požiadavka naplnenia zákonných znakov skutkovej podstaty. Objavujú sa však názory, ktoré upozorňujú na to, že odklony nie sú typickým výrazom zásady

oportunity, nakoľko tá je založená na stanovení určitej hranice, kedy sa musí stíhať a kedy je možné nestíhať.⁴ Možno konštatovať, že ani jeden z uvedených odklonov oproti predchádzajúcemu zákonu č. 141/1961 Zb. Trestnému zákonu a v zmysle princípov restoratívnej justície nezohľadňuje dostatočne záujmy poškodeného. Postavenie poškodeného pri odklonoch v trestnom konaní je potrebné osobitne zdôrazniť, a to nielen z dôvodu už naznačenej potreby páchatela uvedomiť si následky svojho konania v čo najširšej rovine, ale aj z dôvodu zvýraznenia aktívnej pozície poškodeného pri odklonech a napokon aj v dôsledku podstaty samotného odklonu, ktorý vychádza z univerzálneho konceptu restoratívnej justície. Podstatou rozhodovania odklonom v trestnom konaní je – okrem iného – uvedenie si následkov svojho konania v čo najširšom možnom rozsahu, prostredníctvom uvedenia si existencie konfliktného stavu medzi páchatelom a poškodeným. V najideálnejšom prípade by mali vyústiť do istej empatie páchatela k poškodenému, v dôsledku čoho tak dochádza k plneniu funkcie prevencie. Odklony nepochybne plnia aj funkciu sankcie (trestu) pre páchatela, nakoľko existujú paralely medzi jednotlivými odklonmi a istými druhmi trestov (napr. zmier a peňažný trest). Pojem odklon a trest ale nemožno stotožňovať, a to z dôvodu prvku dobrovoľnosti na strane obvineného, ktorým vyjadruje svoju vôľu podrobiť sa danému režimu. V širšej rovine tento prvok súvisí aj s dobrovoľnosťou páchatela podrobiť sa režimu odklonu, nakoľko jeho aplikácia je spravidla podmienená jeho dobrovoľným súhlasom. To platí aj pre vyhlásenie o spáchaní skutku – priznanie sa k spáchaniu trestného činu, ktoré je často ďalšou podmienkou pre aplikáciu odklonu, pričom samotné priznanie musí byť overené a podporené ďalšími dôkazmi.⁵ Súhlas a dobrovoľné priznanie majú vyjadrovať dobrovoľné prevzatie zodpovednosti za spáchanie trestného činu zo strany obvineného a nemali by byť vykonané účelovo, snahou dosiahnuť miernejšie vybavenie jeho trestnej veci.⁶ Veľký dôraz sa pritom kladie na aktívnu účasť poškodeného v trestnom konaní a zohľadnenie jeho záujmov. Týmto elementom je docielená priama participácia poškodeného na výkone trestnej spravodlivosti, a tým pádom aj jednoduchšie dosiahnutie jeho satisfakcie tak ako v rovine materiálnej, aj v rovine morálnej. Páchatel

⁴ PÁLOVSKÝ, T. Odklony v trestním řízení jako symptom liberalizace trestního řízení zemí střední evropy. In: *Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Bratislava: Vydavateľské oddelenie PraF UK, 2008, s. 790.

⁵ RIZMAN, S. – ŠÁMAL, P. – SOTOLÁŘ, A. K problematice alternativních druhů trestního řízení (IV. část). In: *Trestní právo*, 1997, roč. 3, č. 3, s. 5.

⁶ ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. In: *Trestněprávní revue*. 2009, roč. 13, č. 2, s. 34.

v dôsledku bezprostredného kontaktu s poškodeným môže prežívať situáciu znova s odstupom času, ale tentokrát zo strany poškodeného, čo mu umožňuje pochopiť jeho materiálnu aj morálnu situáciu a v ideálnom prípade ho odradiť od opätovného protiprávneho konania uvedomujúc si, že do obdobnej situácie by sa mohol reálne dostať aj on sám. V súvislosti s odklonmi v trestnom konaní sa možno stretnúť aj s inštitútmi, ktoré sú svojou povahou blízke odklonom v trestnom konaní. Ich primárnym cieľom je usporiadanie vzájomného vzťahu medzi poškodeným a obvineným, najmä v takých prípadoch, kedy existuje blízky vzťah medzi poškodeným a obvineným. Trestný poriadok tak poskytuje možnosť neudeliť súhlas so začatím trestného stíhania, resp. tento súhlas zobrať späť. Inštitútmi, ktoré sú svojou povahou blízke odklonom sú v zmysle TP zastavenie trestného stíhania podľa § 215 TP s poukazom na § 9 ods. 1 písm. f) TP a § 197 ods. 1 písm. c) TP s poukazom na § 9 ods. 1 písm. f) TP. Dané dispozičné oprávnenie poškodeného nie je možné stotožňovať so súkromnými žalobami, ale jednoznačne sa možno prikloniť k názoru, že predstavujú takú formu alternatívy, ktorá napomáha zefektívneniu, racionalizácii a urýchleniu celého trestného procesu a najmä k výraznému postaveniu poškodeného v trestnom konaní.

2. UPLATNENIE NÁROKU NA NÁHRADU ŠKODY PRI ROZHODOVANÍ O ODKLONE

V predsúdnom konaní sa na konaní o dohode o vine a treste môže zúčastniť aj poškodený, čo vyplýva z ustanovenia § 232 ods. 2 TP, nakoľko prokurátor má upovedomiť o mieste a čase konania o návrhu o dohode o vine a treste aj poškodeného. Zmienku o postavení poškodeného v konaní o dohode o vine a treste vo fáze predsúdneho konania nachádzame najvýraznejšie v ustanovení § 232 ods. 3 TP. Ak však nedošlo k dohode o náhrade škody, prokurátor navrhne, aby súd poškodeného odkázal s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na občianske súdne konanie, alebo iné konanie. Súdom schválená dohoda o vine a treste tak môže obsahovať konsenzus o rozsahu a spôsobe náhrady škody poškodenému.

Z naznačeného však vyplýva, že rozhodnutie o nároku samotnom, ako aj o výške náhrady škody pre poškodeného nepodmieňuje prípadné schválenie návrhu dohody o vine a treste v konaní pred súdom. To znamená, že sa vychádza iba z dohody o vine a dohody o výške trestu, dohoda o náhrade škody nie je súčasťou dohodovacieho konania a poškodený odkázaný na občian-

skoprávne konanie tento svoj nárok vo väčšine prípadov vôbec neuplatňuje a uspokojí sa len s represiou voči páchatelovi. Dá sa povedať, že tento spôsob rozhodovania a schvaľovania dohody o vine a treste nezodpovedá princípom restoratívnej justície, ktorá ako primárny záujem a najhlavnejší záujem zohľadňuje navrátenie do pôvodného stavu, teda tzv. obnovujúca spravodlivosť, inak povedané restoratívna justícia. Trestný poriadok teda neupravuje povinnosť prokurátora chrániť záujmy poškodeného v prípade, že sa nedostavil na prejednanie návrhu dohody o vine a treste, najmä s ohľadom na poškodeného, ktorý si riadne uplatnil nárok na náhradu škody. Negatívom je, že dohoda o vine a treste môže byť schválená, a teda ihneď nadobudne právoplatnosť aj napriek nesúhlasu poškodeného s týmto odklonom a napriek absencii rozhodnutia o nárokoch poškodeného na náhradu škody. Trestný poriadok poskytuje len prípadnú možnosť rozhodnúť o nároku a rozsahu náhrady škody. Táto možnosť je daná na mieste tam, kde bude mať súd za dostatočne preukázané bez akýchkoľvek dôvodných pochybností všetky skutočnosti potrebné pre rozhodnutie o základe samotného nároku, ako aj jeho výške. Je zrejmé a dá sa povedať aj v rozpore so zásadou generálnej prevencie neobmedzený okruh trestných činov, o ktorých musí byť dohoda navrhnutá a schválená, napr. aj v prípade trestných činov úkladnej vraždy podľa § 144 TZ a vraždy podľa § 145 TZ, kde záujem poškodeného je často okrem náhrady škody spojený aj s tzv. „pocitom hanby páchatela“ na hlavnom pojednávaní. Trestný poriadok na žiadnom mieste bližšie nerieši otázku, čo ak sa poškodený, ktorý si svoj nárok na náhradu škody riadne a včas uplatnil, nedostaví na konanie o dohode o vine a treste. Nemožno vychádzať z jednoduchého záveru, že poškodený sa nezúčastnil na danom konaní z dôvodu, aby ho maril, prípadne, že o toto nemá záujem. Motivácia poškodeného nezúčastniť sa na konaní o dohode o vine a treste môže byť častokrát spôsobená tým, že sa s obvineným vôbec stretnúť nechce. Rovnako nebude dostačujúci ani argument, že poškodený si pre tieto potreby zvolil zástupcu. Prokurátor by sa mal usilovať o ochranu záujmov poškodeného a v prípade jeho neúčasti na konaní o dohode o vine a treste by sa mal snažiť aj o dohodu s obvineným ohľadom náhrady škody, a to až do výšky nároku uplatneného samotným poškodeným. Žiadny právny predpis nezakazuje podmieniť návrh na uzatvorenie dohody o priznaní viny a prijatí trestu aj dohodou o škode, čo si napokon prokurátor vie zdôvodniť aj Vyhl. MS SR č. 619/2005 Z. z. V opačnom prípade dochádza k narušeniu základnej koncepcie a postavenia poškodeného pri ochrane jeho oprávnených záujmov a požiadaviek účinnej satisfakcie poškodeného. Schválenie dohody o vine a treste a následné skončenie trest-

ného konania vo forme odklonu teda nie je podmienené uspokojením nároku poškodeného na náhradu škody, čo aj vyplýva priamo z ust. § 232 ods. 3 TP, posledná veta. Týmto oprávnené nároky poškodeného smerujúce k naplneniu satisfakcie sú sťažené, a preto z hľadiska zachovania právnej istoty poškodeného, resp. z hľadiska vymožitelnosti práva, z hľadiska nielen materiálneho a morálneho uspokojenia by mal byť poškodený odkázaný s uplatnením svojich nárokov na občianskoprávne konanie len vo výnimočných prípadoch, keď o časti škody (ktorá je nepreukázateľná) sa nedá bez akýchkoľvek dôvodných pochybností rozhodnúť. Je zrejmé, že poškodený, ktorého nárok nebol do dohody o vine a treste zahrnutý a ktorý bol odkázaný na občianskoprávne konanie bude vystavený povinnosti podať civilnú žalobu pre uplatnenie nároku na náhradu škody, kde vzhľadom na zásadu ústnosti a priamosti uplatňovanú v civilnom konaní sa bude musieť dostať do opätovnej konfrontácie s páchatelom. Samozrejme, tento protiklad so základnými tézami restoratívnej justície vystupuje do popredia pri viktimologickom náhľade. Konanie o dohode o vine a treste s možnosťou prípadného zníženia trestu bude poškodeným negatívne vnímané najmä vtedy, pokiaľ pôjde o trestné činy (najmä 1. a 2. hlavy osobitnej časti TZ), pri ktorých dochádza k priamemu zásahu do ľudskej integrity. Poškodený sa tak môže dostať do stavu, kedy bude pociťovať ujmu nespravodlivosti rozhodnutia o odklone, a to najmä v rovine morálnej a tiež pochybnosti o charaktere a podstate právneho štátu, v ktorom žije. Pre poškodeného totiž nemusí byť vždy prioritou iba náhrada skutočnej škody alebo aj morálna satisfakcia v podobe, že páchatel na hlavnom pojednávaní zažíva pocit hanby a ľutuje svoje konanie, poškodený čaká na prejavenie ľútosti obvineného, teda ide o odškodnenie za psychické a morálne traumy, ktoré mu vznikli v dôsledku páchatelovho protiprávneho konania. Pokiaľ ide o podmiennečné zastavenie trestného stíhania, tento odklon je rozhodnutím *sui generis*. Je tak rozhodnutím dočasného charakteru, nakoľko trestné konanie sa vydaním tohto rozhodnutia vo svojej vlastnej podstate nekončí. V prípade, že obvinený vyhovie ustanoveným podmienkam počas stanovenej skúšobnej doby, bude jeho trestné stíhanie zastavené definitívne. V konaní o podmiennečnom zastavení trestného stíhania sa teda nerozhoduje o tom, či obvinený trestný čin spáchal alebo nespáchal a neukladá sa mu žiaden trest. Jednou zo zákonných podmienok na podmiennečné zastavenie je, že obvinený nahradil škodu, ak bola činom spôsobená alebo s poškodeným o jej náhrade uzavrel dohodu, alebo urobil iné potrebné opatrenia na jej náhradu. To, že prišlo k reálnemu nahradeniu škody musí obvinený preukázať predložením určitého dôkazu – dokladu. V súvislosti s podmie-

nečným zastavením trestného stíhania možno zdôrazniť skôr pasívne postavenie poškodeného, predovšetkým v porovnaní so zmierom ako formou odklonu. Trestný poriadok totiž ustanovuje uzavretie dohody s páchatelom len ako jeden z predpokladov splnenia obligatórnej podmienky týkajúcej sa náhrady škody. Obvinený teda nie je povinný uzavrieť dohodu o náhrade škody s poškodeným, pokiaľ nahradí škodu inak (uloží túto čiastku do súdnej úschovy, zašle peňažnú čiastku zodpovedajúcu náhrade škody poštou na adresu poškodeného, prípadne prevodom na účet v banke) alebo urobí iné potrebné opatrenia na náhradu škody (nahlási vznik škody ako poistnej udalosti poisťovni, poskytne potrebnú súčinnosť poisťovni, prípadne postúpi pohľadávku alebo zabezpečí plnenie treťou osobou). Pokiaľ ide o podmienčné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, tento odklon bol do právneho poriadku začlenený novelou zákona č. 141/1961 Zb. Trestný zákon č. 457/2003 Z. z. Ide o prípady závažnej trestnej činnosti (korupcia, založenie, zosnovanie a podporovanie zločineckej alebo teroristickej skupiny), pričom záujem na objasnení tejto závažnej trestnej činnosti prevyšuje záujem spoločnosti na trestnom stíhaní obvineného. Spolupracujúcemu obvinenému, resp. korunnému svedkovi (ako ho mnohí i z odborných kruhov nazývajú) sa tým na podklade dohody, ktorú uzatvára so štátom poskytuje výhoda v podobe dočasnej alebo trvalej beztrestnosti a upustenie od ďalšieho trestného stíhania za podmienky poskytnutia informácií, ktoré majú osobitý význam pre odhalenie závažnej trestnej činnosti a ich páchatelov. Predmetný odklon je potrebné odlíšiť od podmienčného zastavenia trestného stíhania podľa § 216 a nasl. TP, a to z niekoľkých dôvodov. Prvým je, že jeho aplikácia prichádza do úvahy len pri zákonom vymedzenom okruhu trestných činov podľa § 218 ods. 1 TP, a druhý, že určená skúšobná doba neslúži na osvedčenie páchatela, ale za účelom napomôcť odhaleniu závažnej trestnej činnosti. Dôvodom na pokračovanie v trestnom stíhaní tak nie je spáchanie ďalšieho trestného činu ako pri podmienčnom zastavení trestného stíhania, ale nesplnenie uložených podmienok „spolupráce“. Pozícia obvineného sa tak mení na status svedka s prívlastkom korunný. Nedá sa jednoznačne tvrdiť, že tento odklon vôbec nezohľadňuje záujem poškodeného. Procesná činnosť spolupracujúceho obvineného sa orientuje najmä na konanie pred súdom, kde vystupuje ako osoba, ktorá usvedčuje páchatelov závažných trestných činov. Objasnenie trestnej činnosti je zamerané najmä na prípravné konanie. I keď ustanovenia § 218 a 219 TP sa nevenujú poškodenému, práve objasnenie trestnej činnosti a usvedčenie páchatelov môže viesť, podľa možnosti, k najskoršiemu právoplatnému rozhodnutiu, ktoré môže

a nemusí viesť k uspokojeniu nároku poškodeného najmä, keď skúšobná doba 2 až 10 rokov je viazaná na predpokladané vyhľadávanie, vykonávanie dôkazov v prípravnom konaní a následné dokazovanie na hlavnom pojednávaní na následné odvolacie konanie. Predmetný odklon v trestnom konaní z hľadiska záujmov poškodeného nepredstavuje žiadne osobité možnosti náhrady škody, prípadne dohody o náhrade škody. Ustanovenia § 218 a 219 TP upravujú len právo poškodeného podať sťažnosť voči uzneseniu o podmiennečnom zastavení trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa § 218 ods. 2 TP a proti uzneseniu o tom, že obvinený sa osvedčil § 219 ods. 3 TP. Uznesenie môže potenciálne slúžiť ako podpora pri uplatnení nároku poškodeného v občianskom súdnom konaní.

Novelou zákona č. 140/1961 Zb. Trestný poriadok vykonanou zákonom č. 422/2002 Z. z. sa s účinnosťou od 1. októbra 2002 stal súčasťou trestného konania nový odklon v trestnom konaní – zmier. Okrem zákonných podmienok v ust. § 220 ods. 1 TP sú účinky trestnej represie nahradené aj povinnosťou páchateľa k ďalšiemu majetkovému plneniu nad rámec spôsobenej škody, ktorá má slúžiť všeobecne prospešným účelom a odškodneniu obetí trestnej činnosti. Na druhej strane práve spomenutý predpoklad býval podrobovaný kritike z titulu nezájmu obvinených o daný odklon. Tento odklon si v tejto rovine vyžaduje osobitnú pozornosť, nakoľko znakom mu najvlastnejším je reštitúcia narušených vzťahov páchateľa a poškodeného. Obaja sa aktívne podieľajú na riešení vzniknutého konfliktu a môžu tak priamo ovplyvniť jeho výslednú podobu, t. j. nájsť obojstranne prijateľné východisko a urovnať tak do budúcnosti vzájomné vzťahy. Zmier je zároveň aj dôležitým prostriedkom trestnej prevencie, pretože páchateľ je osobne vtiahnutý do problému poškodeného, aby si uvedomil rozsah, závažnosť a dopad všetkých nepriaznivých dôsledkov spáchaného trestného činu na poškodeného, aby bol motivovaný aktívne sa podieľať na ich odstránení a sám na sebe pocítil nesprávnosť svojho konania, aby si v budúcnosti vážil záujmy a hodnoty, ktoré boli jeho trestným činom narušené a vyvaroval sa ich opakovaniu.⁷ Na rozdiel od podmiennečného zastavenia trestného stíhania, zmier ako forma alternatívneho riešenia trestných vecí prichádza do úvahy len vtedy, pokiaľ bola trestným činom spôsobená škoda, o ktorej by bolo možné rozhodovať v trestnom konaní. Vyjadrenie súhlasu oboch strán predpokladá vzájomnú komunikáciu týchto subjektov, hľadanie kompromisov smerujúcich k ich vzájomnému konsenzu.

⁷ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 82.

3. ZÁVER

Téma restoratívnej justície nie je témou novou, o prvkoch s prejavom humanizmu, mimosúdneho vybavenia trestných vecí a najmä o postavení poškodeného sa v odborných kruhoch hovorilo aj pred rokom 1990, tiež po roku 1990, keď bolo potrebné značne zmeniť trestné kódexy vzhľadom na spoločenské zmeny po roku 1989 a najmä v rokoch 2004 a 2005, keď prebiehali intenzívne diskusie, semináre odbornej verejnosti v rámci rekodifikácie Trestného zákona a Trestného poriadku. Zákonodarca deklaroval, že v prípade rekodifikovaných trestných kódexov pôjde o presadenie princípu restoratívnej justície, pričom dôraz sa začal klásť najmä na spôsoby odbremenenia trestného súdnictva. Práve primárnym cieľom a princípom restoratívnej justície je uplatnenie náhrady škody a zvýraznenie procesného postavenia poškodeného. Konečná podoba rekodifikovaného Trestného poriadku si za hlavný smer zvolila zrýchlenie, zhospodárnenie a zjednodušenie trestného procesu, s čím nepochybne by malo súvisieť uplatnené právo poškodeného na náhradu škody, a to najmä v prípade odklonov, ktoré tento cieľ mali naplňať. Aplikačná prax však naráža na celý rad prípadov právnej neistoty poškodeného, najmä keď sa rozhoduje „o ňom a bez neho“ o odkázaní na náhradu škody na občianskoprávne konanie. Dovolím si tvrdiť, že tento stav nie je v súlade s princípmi restoratívnej justície, keď poškodený je odsunutý mimo rozhodovania o jeho nároku na náhradu škody. Trojica autorov – doc Strémy, doc. Kurilovská a doc. Vráblová vo svojej vedeckej monografii „Restoratívna justícia“ uvádzajú v rámci svojho výskumu a spracovania tri roviny problému.

- Po prvé: v prípade, že vec nemôže byť vrátená alebo je poškodená, mala by byť za ňu poskytnutá ekvivalentná náhrada, t. j. najskôr relutárna (penážná) náhrada.
- Po druhé: škodu možno chápať ako ujmu, a to nezávisle od toho, či existuje príčinná súvislosť medzi ňou a protiprávnym konaním.
- Po tretie: škoda by mohla byť v zásade „nahradená“ páchatelom alebo inými osobami, resp. štátom.⁸

Z uvedeného jednoznačne vyplýva dôležitosť a význam koncepcie obnovujúcej spravodlivosti – restoratívnej justície, ktorá má obnoviť narušený stav, teda škoda, ktorá vznikla trestným činom musí (nie môže) byť poškodenému nahradená priamo v trestnom konaní. Je zrejmé, že v každej vedec-

⁸ STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 82 a nasl.

kej monografii a štúdiu, odbornom článku, výsledku vedeckého projektu, či už ide o zahraničných alebo slovenských autorov je prvým a najdôležitejším cieľom restoratívnej justície stanoviť postupy, ktoré korigujú alebo dokonca „liečia obeť trestného činu“ – poškodeného v zmysle § 46 TP, páchatela a spoločnosť v rámci tripartitného vzájomného závisleho vzťahu.

Ďalším, v príspevku nespomenutým problémom, je uplatnenie nároku na náhradu škody po vydaní trestného rozkazu, kde poškodený je odkázaný na občianskoprávne konanie. To znamená, že vo väčšine prípadov samosudca nerozhodne o náhrade škody alebo jeho časti. Z tohto vyplýva, že poškodený a uspokojovanie jeho peňažných nárokov je na okraji pozornosti orgánov činných v trestnom konaní a spomedzi všetkých alternatívnych spôsobov vybavenia trestných vecí je postavenie poškodeného pri rozhodovaní trestným rozkazom azda najnepriaznivejšie.

Do budúcnosti by bolo v dôsledku posilnenia poškodeného v trestnom konaní potrebné rozšíriť spôsoby zaistenia jeho nároku na majetkových právach právnickej osoby. Tiež princíp restoratívnej justície týkajúcej sa poškodeného v trestnom konaní by mal byť zakotvený medzi základné zásady trestného konania v ust. § 2 TP v podobe osobitnej základnej zásady, ktorá by postavenie poškodeného posilňovala, zvýraznila jeho dôležitosť ako subjektu a strany pokiaľ ide o náhradu škody a najmä, ktorá by zaviazala orgány činné v trestnom konaní a sudy sa osobitne škodou zaoberať.

Resumé: Constantly application problems concerning the application of compensation to injured calling for transplanting pursue vigorously the principles of restorative justice. The aim of the re-codification of the Criminal Procedure Code was primarily an effort to speed up, streamline and simplify criminal proceedings, in particular through diversions in criminal proceedings, which these goals of re-codification are coming true. It is basically the amicable settlement of criminal cases as one of the principles of the concept of justice restorer, also known as restorative justice.

Literatúra

1. KARABEC, Z. Jaká je budoucnost trestní justice? In *Trestní právo*. ISSN: 1211-2860. 2003, roč. 3, č. 4, s. 3–5.
2. PÁLOVSKÝ, T. Odklony v trestním řízení jako symptom liberalizace trestního řízení zemí střední Evropy. In *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Zborník z medzinárodnej konferencie doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov konanej v dňoch 3.–5. 4. 2008 v priestoroch ÚZ NR SR Častá-Papiernička. 1. vyd. Bratisla-

- va: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2008. s. 788–793. ISBN 978-80-7160-271-2.
3. RIZMAN, S. – ŠÁMAL, P. – SOTOLÁŘ, A. K problematice alternativních druhů trestního řízení (IV. část). In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 1997, roč. 3, č. 3, s. 5–6.
 4. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2000, 344 s., ISBN 80-7179-350-7.
 5. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 352 s. ISBN 978-80-7502-075-8
 6. ŠÁMAL, P. – RŮŽIČKA, M. – NOVOTNÝ, F. – DOUCHA, J. *Přípravné řízení trestní*. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 853 s. ISBN 80-7179-741-3.
 7. ŠČERBA, F. Odklon jako sankční opatření. In *Trestněprávní revue*, ISSN 1211-2860, 2009, roč. 13, č. 2, s. 33–36. ISSN 1213-5313.
 8. VÁLKOVÁ, H. – SOTOLÁŘ, A. Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století? In *Trestní právo*. ISSN 1211-2860, 2000, roč. 5, č. 1, s. 4–10.

Kontakt

doc. JUDr. Jaroslav Klátik, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta
Komenského 20
974 01 Banská Bystrica
jaroslav.klatik@umb.sk

METODOLÓGIA VÝSKUMU AKO PRÍSPEVOK K APLIKAČNEJ PRAXI RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE¹

Methodology of Research as a Contribution to Application Practice of Restorative Justice²

Gustáv Dianiška

Abstrakt: Autor článku sa zaoberá metodológiou výskumu problematiky restoratívnej justície a alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky. Upozorňuje na rôzne podoby vedy a zdôrazňuje potrebu posilňovať jej úlohu v sociálnej komunikácii. V tomto kontexte upozorňuje na potrebu interdisciplinárnej spolupráce pri riešení tohto výskumného problému. Popisuje rôzne teórie účelu trestu a za teoretické východisko výskumného problému považuje kompenzačnú (restitučnú) teóriu a jej špecifickú podobu – restoratívnu justíciu. Metodológiu výskumu prezentuje nielen ako súhrn či súbor metód, ale predovšetkým ako širší systémový teoretický celok tvoriaci ich rámec. Prezentuje vybrané metodologické princípy, rámčujúce výskum a na tomto základe uskutočňuje výber výskumných metód. Článok graduje metodologickou schémou úloh výskumnej etapy vedeckej úlohy a náčrtom očakávaných výsledkov.

Kľúčové slová: výskum restoratívnej justície a alternatívnych trestov, veda a teória problému, metodológia, metodologický náčrt úloh a výsledkov výskumnej etapy.

Abstract: The author of contribution deals with methodology of research restorative justice and alternative sanctions in Slovak republic. He notices different ways of science and emphasize need for interdisciplinary cooperation in the course of solving this research problem. He describes different theories penalty and he complains retribute theory and its specified shape for theoretical starting point of criminological research. He shows methodology of research as sentence of methods. He shows chosen methodological principles of research and on this basic he implements choice of research methods. The gradation of this contribution is based on methodological sketch and description of expected impacts.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

Key words: research of restorative justice and alternative sanctions, science and theory of problem, methodology, methodological scheme duties and results of experimental period.

1. ÚVOD

Projekt Agentúry na podporu výskumu a vývoja (zmluva č. APVV-0179-12) s názvom „Restoratívna justícia a systém alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky“ sa nachádza v druhej etape riešenia. Ide o fázu vlastného výskumu rámcovanú názvom „Restoratívna justícia a alternatívne testy vo výskumných súvislostiach“. Zadávatel ani riešiteľ nepochybujú, že ide o závažný a aktuálny vedecký projekt. O to viac je dôležité, aby sa výskumná činnosť riešiteľského kolektívu opierala o funkčnú teóriu a aplikáciu efektívnych metodologických princípov pri výbere výskumných metód.

2. VEDA A TEÓRIA PROBLÉMU

Veda má mnoho podôb. Je to inštitúcia (napr. SAV), zároveň však aj forma spoločenského vedomia, ako aj špecifický druh ľudskej činnosti, ktorý sa realizuje buď individuálne, alebo skupinovo. Veda všeobecne predstavuje ucelený systém obecných poznatkov o konkrétnej realite (tzn. i o restoratívnej justícii), ktoré sú usporiadané do logického systému a boli získané pomocou vedeckých metód.

V činnosti vedeckého kolektívu sa opierame predovšetkým o metodológiu a metódy kriminologického výskumu, brehy ktorého vymedzuje právo, predovšetkým trestné právo. Súbežne analyzujeme trestnoprávny proces založený na prvkoch restoratívnej justície a justičnej praxe využívania alternatívnych trestov.

Veda, vo vzťahu k spoločnosti a jej jednotlivým členom, predstavuje aj špecifickú formu sociálnej komunikácie. Často sa v bežnej životnej situácii stretávame s bizarným vzťahom k nej. Autora článku zaujal obrázok známeho českého karikaturistu Renčína, na ktorom je zachytený rozhovor medzi dvoma obyčajnými mužmi. Jeden hovorí druhému: „Kdeže! Mňa veda vôbec nezaujíma, ale práve som sa dozvedel, koľko vyplácajú za Nobelovu cenu.“

Obrázok 1 Karikatúra – Vladimír Renčín

Je zrejmé, že ani vedu nemožno robiť bez peňazí, ale to nie je jej skutočná podstata. Vedu, tzn. i kriminológiu či trestné právo, charakterizuje tvorivý a hľadajúci systém teoretických postulátov, ako aj logický systém metodológie a metód spojený s túžbou ľudí objavovať. Trestné činy existujú od počiatku ľudstva. Súbežne tak existujú teórie o pozadí kriminálneho správania. Pravdou je však i to, že empirický výskum o trestných činoch a kriminológii poznáme len od konca 18. storočia. Až obdobie 19. storočia, osobitne jeho druhá polovica, sa považuje za začiatok vedeckej kriminológie (Lombroso, Topinard a ďalší).

Na budovaní vedeckej kriminológie sa ruka v ruku podieľali trestní právnici a sociológovia. Postupne sa k nim pričlenili aj psychológovia. Avšak v súvislosti s rozvojom metodológie a metód kriminologického výskumu upozorňuje známy nemecký kriminológ prof. H. Kury (2011, s. 2) na nasledovnú skutočnosť: „V nemeckej kriminológii vždy vládli a dodnes vládnu trestní právnici. Rovnaká situácia je vo väčšine krajín kontinentálnej Európy. Problém predstavuje skutočnosť, že (trestní) právnici nie sú vzdelaní v oblasti empirického výskumu alebo v metodológii sociálnej vedy... Kriminológia, ako taká, by mala byť predmetom vzdelávania a výskumu v tomto odbore a výskum by mal byť vykonávaný v spolupráci so sociálnymi vedcami.“

Tento kritický názor netreba brať konfrontačne. Skôr ho treba chápať ako podnet pre intenzívnejšiu a úspešnejšiu spoluprácu rôznorodých odborníkov pre rozvoj kriminologického výskumu. Veď ako učí dnes už klasická veta

o spolupráci trestného práva a kriminológie: kriminológia odstraňuje slepotu trestného práva a trestné právo spevňuje brehy pôsobenia kriminológie.

Rodokmeň vývoja kriminológie ako vedy je dnes bohatý. Má pevné korene, silný kmeň a mnoho pružných vetiev. Tieto vetvy vytvárajú nielen kriminologické školy, ale i jej rozhodujúce smery: biologický, psychologický, sociologický i multifaktorálny.

Multifaktorálny smer nachádza stále výraznejšie uplatnenie v empirickom výskume súčasnej kriminológie. Aj v našom výskume vychádzame z jeho podstaty. Snažíme sa o vyváženosť jednotlivých faktorov a ich účelné začlenenie do systémového celku.

Vychádzame pritom z toho, že zmysel trestných postihov vrátane využívania alternatívnych trestov je hlbší než len ochrana spoločnosti pred kriminalitou. Odplatná (retributívna) teória účelu trestu je najznámejšia a najrozšírenejšia. Považuje sa za najprirodzenejšiu reakciu spoločnosti na kriminálne činy páchatelov. Funguje aj teória odstrašenia, ktorá ráta s tým, že trest odradzuje nielen páchatela, ale i potencionálneho páchatela. Táto teória dôrazne upozorňuje, že zločin sa nevypláca. Hlbšia analýza týchto teórií ukazuje nielen ich prednosti, ale aj nedostatky. Ich účinnosť sa ťažko presne meria, pretože do tohto procesu vstupuje mnoho ďalších faktorov, ktoré majú psychologický, sociálny, etický či iný rozmer.

Nie je preto náhoda, že stále viac bádateľov si všíma nápravnú (rehabilitačnú) teóriu. Táto teória vníma trestné konanie a výkon trestu ako priestor k náprave. Avšak náprava sa sústreďuje predovšetkým za múry väzníc, čo nie vždy prináša želaný resocializačný efekt. V niektorých krajinách sa stále viac hovorí o využití kompenzačnej (restitučnej) teórie. V minulom období (rok 2014) výskumný kolektív analyzoval restoratívnu justíciu a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach a zverejnil v monografii „Restoratívna justícia“ aj zahraničné skúsenosti z jej realizácie v justičnej praxi. Restoratívna justícia je špecifickou podobou prístupu, ktorý uvádza restitučná teória. Nejde len o nápravu škody, ale doslova o obnovu či návrat do pôvodného stavu. Restoratívna justícia predstavuje spoluprácu troch strán: 1) obete, ktorej bola spôsobená ujma, 2) páchatela, ktorý spôsobil ujmu, 3) spoločnosti, kde bola ujma spôsobená.

Výskumný kolektív napriek tomu, že dominantne stavia na predpokladoch restoratívnej justície ako modifikácii kompenzačnej (restitučnej) teórie si nemyslí, že odplatná teória a teória odstrašenia nemajú priestor na existenciu a rozvoj. Pozorná vedecká analýza teórií, založená na empirických faktoch, svedčí o prelínaní spomínaných teórií účelu trestu, ako aj o potrebe dať

do určitej rovnováhy tradičné funkcie trestov s úsilím efektívnejšie brániť rastu kriminality a lepšie ochraňovať jej obeť.

3. METODOLÓGIA, METÓDY A METODOLOGICKÝ NÁČRT ÚLOH DRUHEJ ETAPY

Metodológiu chápe výskumný kolektív ako aplikovanú metavedu o princípoch, stratégiách, nástrojoch a normách fungovania a rozvoja objektívneho poznávania. Dôležité je pochopiť, že ide najmä o aplikatívny odbor metavedy, ktorý je v interakcii s ostatnými disciplínami vedy o vede a ktoré plnia funkciu jej teoretického základu. Metodológia vedy je vlastne aplikovaná meta-veda.

Takéto chápanie metodológie podporuje interdisciplinaritu kriminológie a upozorňuje na jej multifaktorový rozmer. Zároveň umožňuje lepšie pochopiť aplikatívnu rovinu metodológie kriminológie. Inak povedané, metodológia kriminológie je aplikované pododvetvie metodológie vedy. Ide konkrétne o objektívne poznávanie kriminality, jej fenomenológie, etiológie a kontroly ako závažného, pre spoločnosť a jedinca ohrozujúceho individuálneho a spoločenského javu (sociálnej patológie). Okrem vyššie uvedeného obsahového chápania metodológie kriminológie výskumný kolektív vychádza z toho, že ju netvorí len súhrn či súbor metód, ale širší systémový teoretický celok tvoriaci ich rámec.

Medzi všeobecné princípy rámčujúce tento celok patrí princíp determinizmu, princíp vývoja a aktivity, osobnostný princíp, ako aj princíp kritického myslenia. Samotný kriminologický výskum ešte vyžadoval ujasnenie ďalších metodologických princípov a ich dodržiavania vo výskumnej činnosti. Tu sme predovšetkým akcentovali nasledujúce princípy:

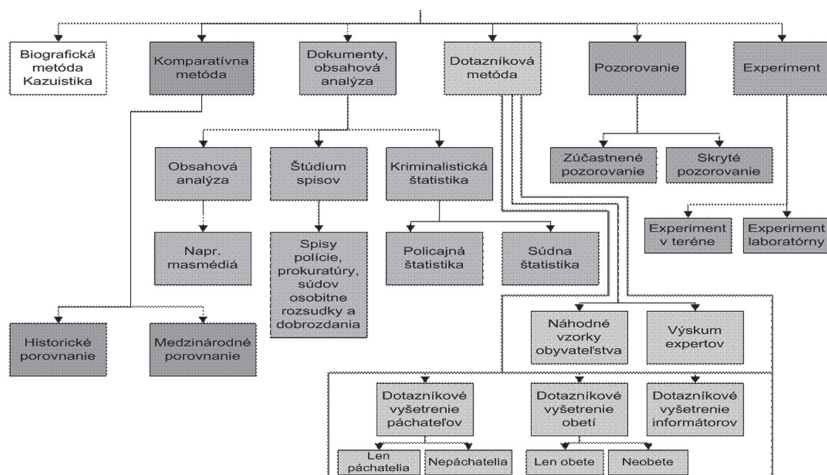
- súlad obsahu a metód skúmania,
- rešpektovanie genetického hľadiska,
- uplatnenie sociálneho hľadiska,
- výberovosti,
- komplexnosti,
- úspornosti a postačiteľnosti,
- rešpektovanie špecifických podmienok, v ktorých sa skúmaný kriminologický prvok nachádza.

Metodologické princípy určili funkciu a výber kriminologických metód. V kriminológii neexistuje jednotné chápanie popisov metódy – techniky.

V novej českej učebnici „Kriminologie“ M. Scheinost (2014, s. 199) techniku chápe ako konkrétny výskumný nástroj v konkrétnych podmienkach, metódu ako všeobecnejší výskumný postup a metodológiu ako náuku o použití metód a techník. Je to podnetný prístup, ktorý by mohol zjednotiť pohľad kriminológov na tieto základné pojmy. Pri voľbe metód sa však výskumný kolektív opieral o názor G. Kaisera (1994, s. 34), ktorý v súvislosti s popisom empiricko-kriminologických techník uvádza šesť metód. Konkrétne ide o nasledujúce metódy:

Obrázok 2 Schéma metód podľa G. Kaisera

Ide o metódy, s ktorými členovia výskumného kolektívu pracovali v minulosti a získali na ich podklade relevantné empirické poznatky a praktické skúsenosti. Doplnili však ich výpočet o topografickú metódu a analýzu štatistických dát.

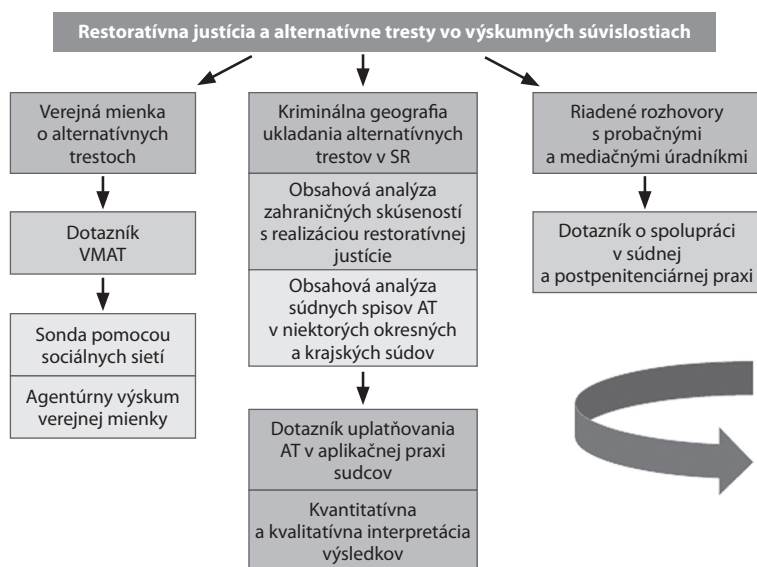
Výskumný kolektív si vytýčil nasledovnú hypotézu: restoratívna justícia v Slovenskej republike je uplatňovaná v značnej nerovnováhe s retributívnu justíciou.

Uplatňovaniu restoratívnej justície v Slovenskej republike podľa názoru výskumného kolektívu bráni:

- doteraz zaužívaná prax v súdnictve (v práve všeobecne),
- punitívna verejná mienka,
- príliš jednostranne (punitívne) orientovaná trestná politika,

- zatiaľ nedostatočne technické zabezpečenie výkonu alternatívnych trestov a nedostatky v ich normotvorbe, prejavujúcej sa v nedomyslenosti trestného procesu výkonu trestu,
- presvedčenie orgánov v trestnom konaní, že najlepšia prevencia je represia,
- presvedčenie väčšiny trestných právnikov, ale i verejnosti, že alternatívne tresty nedostatočne ovplyvnia resocializáciu páchatela,
- stále nevyvážený právny a praktický vzťah medzi páchatelom a obeťou,
- chápanie obete len ako poškodeného, neexistencia komplexného zákona o obeti trestného činu,
- značný pokles vplyvu komunít, osobitne rodiny, na trestnú činnosť v súčasnej spoločnosti a nedostatočná účasť na resocializácii páchatela...

Obrázok 3 Konkrétny metodologický náčrt úloh 2. etapy je nasledovný:

O cieľoch, objektoch a metódach načrtnutých výskumných aktivít vo svojich príspevkoch hovorili: T. Strémy a A. Donevová „Ukladanie alternatívnych trestov z hľadiska kriminálnej geografie“, L. Šimunová „Uplatnenie alternatívnych trestov v súdnej praxi I (vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov)“, A. Gregušová „Uplatnenie alternatívnych trestov v súdnej praxi II

(prax sudcov pri ukladaní alternatívnych trestov)“, K. Jurišová „Verejná mienka o alternatívnych trestoch – výsledky sondy na sociálnych sieťach“.

Výskumný kolektív plánuje znova sa zaoberať obsahovou analýzou súdnych spisov alternatívnych trestov v niektorých okresných a krajských súdoch. Ak sme sa v úvode článku zmienili o osobitostiach sociálnej komunikácie verejnosti o vede, tak podobne sme boli šokovaní neochotou niektorých sudcov i súdov poskytnúť súdne spisy vedeckej analýze. Počítame tiež s agentúrnym výskumom verejnej mienky a s riadenými rozhovormi s probačnými a mediačnými úradníkmi. Metodologický náčrt úloh druhej etapy považujeme za potrebné obohatiť o kontinuálny výskum normotvorby alternatívnych trestov a podmienok ich efektívneho trestnoprávneho procesu vedúci k účinnej resocializácii páchatela.

4. ZÁVER

Očakávané výsledky druhej etapy sú nasledovné:

Obrázok 4 Očakávané výsledky

KONFERENCIA 29. 9. 2015	Diskurz o restoratívnej justícii a aplikácii alternatívnych trestov
monografie	Restoratívna justícia (zahraničné skúsenosti) Alternatívne tresty – súčasný stav v SR
učebnica	Praktické úlohy z forenznej psychológie – foreznopsychologické súvislosti ukladania alternatívnych trestov – kazuistika na ukladanie alternatívnych trestov
správa z výskumu	Restoratívna justícia a alternatívne tresty v SR vo výskumných súvislostiach
aktivity	Presadenie výsledkov výskumu a celej výskumnej úlohy do právnej praxe

Pre úspešné zvládnutie výskumnej etapy vedeckej úlohy je nevyhnutná spolupráca kriminológov a trestných právnikov. Východiskom pre túto spoluprácu je metodológia sociálnej vedy a analýza teórie o účele trestu. Teoretické východisko pre výskumné aktivity výskumného kolektívu tvorí kompenzačná (restitučná) teória a jej špecifická podoba – restoratívna justícia. Nejde o potlačenie iných teórií o účele trestu, ale o dosiahnutie ich určitej rovnováhy v resocializačnom procese. Zatiaľ je restoratívna justícia uplatňovaná v značnej nerovnováhe s retributívnou justíciou. Metodologický náčrt

úloh výskumnej etapy sa sústreďuje na poznanie verejnej mienky o alternatívnych trestoch, kriminálnej geografii ukladania alternatívnych trestov v SR, justičnej praxe ukladania týchto trestov, ako aj činnosti probačných a mediačných úradníkov. Ďalej je vedecké poznanie potrebné obohatiť o kontinuálny výskum normotvorby alternatívnych trestov a podmienok ich efektívneho trestnoprávneho procesu vedúceho k účinnej resocializácii páchatela.

Resumé: For successful encompassment of period of research is necessary cooperation between criminologist and criminal lawyers. The scope of this cooperation is based methodology of social science and analysis of theory and purpose of punishment. Theoretical scope for research activities of members of scientific research creates restitution theory and restorative justice. It is not going on about suppression other theories about purpose of punishment. But it is necessary to gain some kind of balance in process of resocialization. Restorative justice is non-balanced applied with retributive justice. Methodological description of duties of period of research focuses on public opinion about alternative sanctions, criminological geography of the application of alternative sanctions in Slovak republic, judicial praxis of application of these sanctions as well as activities of probation and mediation officers. It is also necessary to bring continual research of law making of alternative sanctions and their conditions to their efficiency of criminal proceeding that leads to successful resocialization of offender.

Literatúra

1. BAJGAR, J., VIŠNOVSKÝ, P. a kol.: *Základy vedeckej práce v medicíne*. Martin: Osveťa, 1984. (ilustrácie: V. Renčín)
2. DIANIŠKA, G. a kol.: *Kriminológia*. 2. rozšírené vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
3. GRÍVNA, T., Scheinost, M., Zoubková, I. a kol.: *Kriminologie*. 4. aktualizované vydanie. Praha: Wolters Kluwer, 2014.
4. HOLCR, K. a kol.: *Kriminológia*. Bratislava: Jura Edition, 2008.
5. LUBELCOVÁ, G.: *Kriminalita ako spoločenský fenomén*. Bratislava: Veda, 2009.
6. KURY, H.: Methodology of Criminological Research. In: *Metodológia kriminologického výskumu*. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2011.
7. STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges, 2014.
8. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015.

Kontakt

prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

dana.markova@truni.sk

UKLADANIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV Z HĽADISKA KRIMINÁLNEJ GEOGRAFIE¹

Imposition of Alternative Punishments in the Terms of Criminal Geography²

Tomáš Strémy, Alexandra Donevová

Abstrakt: Autori v článku upriamujú pozornosť na tvorbu máp o trestnej činnosti, ako aj na historický prechod od špendlíka k „pin ikonkám“. V úvode článku uvádzajú stav kriminality v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014, a to pri podmienenom treste, treste domáceho väzenia, peňažnom treste, treste prepadnutí vecí, treste vyhostenia, treste zákazu pobytu, treste zákazu činnosti a nedpomieňanom treste odňatia slobody. Následne sa zamerali na mapy trestnej činnosti, resp. kriminálnu geografiu pri treste povinnej práce, treste domáceho väzenia a peňažnom treste na území Slovenskej republiky od roku 2006 až do roku 2014. Záver článku tvorí dynamika ukladania trestov povinnej práce, domáceho väzenia, peňažného trestu, podmienených trestov, nepodmienených trestov, a to v rokoch 2007–2014.

Kľúčové slová: mapy trestnej činnosti, dynamika kriminality, kriminálna geografia, alternatívne tresty, nepodmienený trest odňatia slobody.

Abstract: In the article we referred to the creation of crime maps and the historical transition from “Pin” to the computers and the internet. At the beginning of article we described the crime situation in the Slovak Republic in the years 2007–2014, next to conditional punishment, home arrest, fines, punishment of forfeiture matter, punishment of expulsion, prohibition of residence punishment, punishment of action and imprisonment. Subsequently, we focused on crime maps, respectively, criminal punishment geography in compulsory labor, home arrest and a fines in the Slovak Republic from 2006 until 2014. At the end of the article we mentioned dynamics sentencing compulsory labor, home arrest, fines, suspended sentences, imprisonment in the years 2007–2014.

Key words: maps crime, dynamics of criminality, criminal geography, alternative punishments, imprisonment.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

Mapovanie kriminality je už dlhodobo neoddeliteľnou súčasťou procesu dnes známeho ako „*analýza trestnej činnosti*“. Policajné oddelenie v New Yorku, v Spojených štátoch amerických, túto metódu využívalo už od roku 1900. Tradičné mapy spáchaných trestných činov boli najmä jumbo reprezentáciou jurisdikcie. Pôvodná špendlíková metóda (viď obrázok č. 1) bola užitočná na zobrazenie miesta spáchaného trestného činu, ale mala vážne obmedzenia, napr. aktualizáciu. V súčasnosti sa využívajú virtuálne mapy vytvorené počítačovým systémom s využitím „pin“ ikoniek.

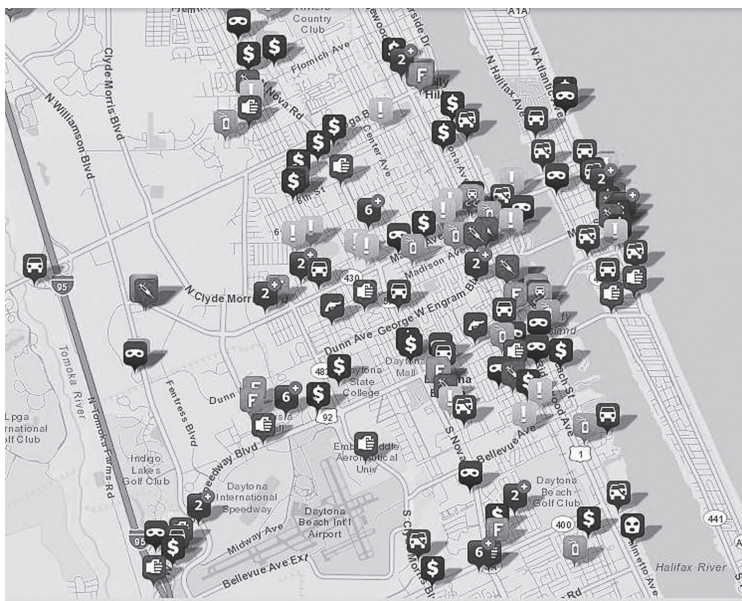

Obrázok č. 1: Špendlík³

Ručný prístup mapovania prostredníctvom „špendlíkov“ ustúpil a nahradila ho postupne počítačová technika, ktorá spočívala v používaní „pin ikoniek“. Ručná práca bola extrémne náročná, od roku 1990 sa však „dramaticky“ rýchlo začali používať počítače a neskôr aj internet, rozmohlo sa využívanie máp o trestnej činnosti, ktoré boli sofistikovanejšie (viď obrázok č. 2). Tieto prvky napomáhali tomu, aby sa spracovali mapy o trestnej činnosti prostredníctvom internetu a taktiež intenzívnemu rastu kriminálnych máp, čomu napomohla aj dostupnosť lacných farebných tlačiarňí. Ako pomáhajú mapy pri trestnej činnosti v súčasnosti?

Nový prístup na tvorenie máp o trestnej činnosti prostredníctvom internetu vytvoril podmienky aj pre prácu dobrovoľníkov na počítačových mapách o trestnej činnosti. Väčší dopyt po mapách s označením trestnej činnosti bol zaznamenaný najmä u analytikov o trestnej činnosti, policajtov a ďalších subjektov, ktoré sú zapojené do mapovania kriminality.

³ HARRIES, K.: Mapping Crime: Principle and Practice. Washington: U.S. Department of Justice. 1999.

Obrázok č. 2: Mapovanie trestnej činnosti prostredníctvom počítačov

Mapovanie trestnej činnosti má pomerne dlhú históriu. Phillips⁴ zdôraznil, že „stovky štúdií o trestnej činnosti boli napísané sociológmi a kriminológmi od roku 1830“. Boli popísané najmä tri hlavné školy:

- kartografická alebo geografická škola dominujúca medzi rokmi 1830 a 1880, počnúc Francúzskom a následným šírením do Anglicka. Táto práca bola založená na sociálnych údajoch, ktoré vlády začali v tomto období zhromažďovať. Nálezy sa sústredili na vplyv rôznych vlastností ako zdravie alebo intenzita kriminality;
- typologická škola dominovala medzi kartografickým a ekologickým obdobím, ktoré nasledovalo v 20. storočí. V typológii sa zamerali na vzťah medzi duševnými a fyzickými charakteristikami ľudí a trestnej činnosti;
- škola sociálnej ekológie škôl bola koncentrovaná na geografické variácie v rôznych sociálnych podmienkach, a to za predpokladu vzťahov, ktoré súvisia s trestnou činnosťou. Sociálni ekologovia spoznali a ozna-

⁴ PHILLIPS, P. D.: A prologue to the geography of crime. Proceedings, Association of American Geographers. 1972.

čili oblasti v mestách s podobnými sociálnymi charakteristikami. Shaw a McKay⁵ produkovali klasickú analýzu týkajúcu sa kriminality mladistvých v Chicagu. Táto práca je väčšinou charakterizovaná ako medzník výskumu, zahŕňajúci mapovanie kriminality v prvej polovici 20. storočia. Shaw a McKay mali zmapované tisíce prípadov kriminality mladistvých a analyzovaných vzťahov medzi mladistvých v rôznych sociálnych podmienkach. Práca na „chicagskej škole“ medzi akademikmi rozvinula model koncentrovaných zón ako prvý pokus o lokalizovanie trestnej činnosti v mestách.

Podľa známeho prirovnania „*raz vidieť je lepšie ako stokrát počuť*“ sme uviedli, čo nám predstavujú mapy:

- dvojrozmerné, geometricky presné zobrazenie trojrozmerného priestoru,
- poskytujú penzum informácií o mieste, vzdialenosti a smere, ako aj priestor pre zobrazenie bodov alebo dátovej oblasti, pričom každý typ dát znamená rôzne veci pre rôznych užívateľov,
- pomáhajú nám vizualizovať dáta. Vizuálne myslenie slúži na generovanie nápadov a hypotézy o probléme, ktorý je predmetom vyšetrovania,
- sú ukazovateľom kriminálnej scény ako na regionálnej, národnej úrovni, ale aj v globálnom meradle.

Kriminologické výskumy môžu byť zamerané na popis kriminality, t. j. ich štruktúru, formu, dynamiku, úroveň, ale taktiež na popis páchatelov a obeť. V tejto súvislosti hovoríme o *kriminálnej fenomenológii*, tzv. kriminografii. Na základe faktov zistených v realite spoločenského života o kriminalite hodnotí jej stav, štruktúru a dynamiku. Kriminalita je jav znepokojujúci, ktorý je premenlivý a neustále vyvíjajúci sa, ktorý reaguje na spoločenské zmeny, využíva nedostatky nielen v legislatíve, ale tiež v orgánoch, ktorých primárnym cieľom je ju potláčať, a preto je dôležité zaznamenávať fenomenologické poznatky o kriminalite.

Stav kriminality je základným kvantitatívnym ukazovateľom, ktorý je vyjadrený v absolútnych číslach. Tieto nám charakterizujú početnosť trestných činov, ktoré boli spáchané a v konečnom dôsledku predstavujú najvšeobecnejšiu vonkajšiu stránku kriminality. Podľa názoru autorov kvalitnejším ukazovateľom, ktorý sa používa pri komparácii kriminality medzi regiónmi v štáte a medzi štátmi navzájom je *index kriminality (úroveň)*, ktorý poskytuje objektívne posúdenie kriminality vzhľadom na demografický vývoj spoločnosti.

⁵ SHAW, C. R., – H. D. Mc KAY: *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago, IL: University of Chicago Press. Reprinted. 1969.

Štruktúra kriminality je kvalitatívny ukazovateľ, ktorý vyjadruje podiel druhov a skupín trestných činov na celkovom množstve všetkých trestných činov spáchaných na určitom teritóriu v konkrétnom časovom období. Tento ukazovateľ taktiež poskytuje údaje o najzávažnejších trestných činoch (napr. u mravnostných trestných činov, ktoré predstavujú významný kriminogénny faktor ovplyvňujúci celkový vývoj kriminality v Slovenskej republike. Sú to najmä trestné činy znásilnenia, sexuálneho zneužívania, ktoré sú považované ako obzvlášť nebezpečné pre spoločnosť, a preto je nutné tieto poznatky charakterizovať a konkretizovať. Štruktúra kriminality môže byť vyjadrená viacerými znakmi, ktoré sa môžu týkať nielen skupín trestných činov, ale i páchatelov alebo obetí, napr. z hľadiska ich štruktúry, recidivistov podľa toho, ako sa podieľajú na kriminalite a pod.

Popri uvedenom je dôležité si uvedomiť, že trestná činnosť býva taktiež analyzovaná z hľadiska územného rozloženia a v tejto súvislosti hovoríme o *kriminálnej geografii*. Jednotlivé údaje nám umožňujú všimnúť si rozdielnu frekvenciu kriminality v určitých územných jednotkách, na ktoré majú vplyv rozdielne kriminogénne faktory (zamestnanosť, ekonomický rast, štruktúra obyvateľstva a pod.).

Dynamika kriminality nám znázorňuje trestnú činnosť v pohybe a zmenu v určitom konkrétnom časovom období na určitom území. Je dôležité poznamenať, že kriminalita je jav, ktorý je pružný a neustále sa meniaci a práve prostredníctvom dynamiky kriminality môžeme pozorovať vývojovú krivku registrovanej kriminality. Jednotlivé zmeny je možno vysvetliť napr. meniacou sa spoločenskou situáciou.

V súvislosti s dynamikou kriminality sa často spája pojem *tendencia kriminality* alebo *trend kriminality*. Na základe jednotlivých údajov sa uvádza, či kriminalita v danom období stagnuje, alebo naopak má vzostupný či zostupný trend.

Rozhodli sme sa na mapách Slovenskej republiky zobrazit' z geografického hľadiska ukladanie alternatívnych trestov, konkrétne troch druhov trestu – trest domáceho väzenia, trest povinnej práce a peňažný trest – ako samostatne uložený. Za referenčné údaje sme zvolili obdobie od roku 2006 do roku 2014, teda ukladanie alternatívnych trestov od účinnosti nových trestných kódexov.

Vytvorili sme mapu okresných súdov, okresy, ktoré nemajú vlastný súd, sú graficky priradené k okresom príslušným súdom. Následne sme intenzitou farby podľa určenej škály farebne zvýraznili okresy podľa súhrnného množstva uložených jednotlivých alternatívnych trestov za roky 2006–2014.

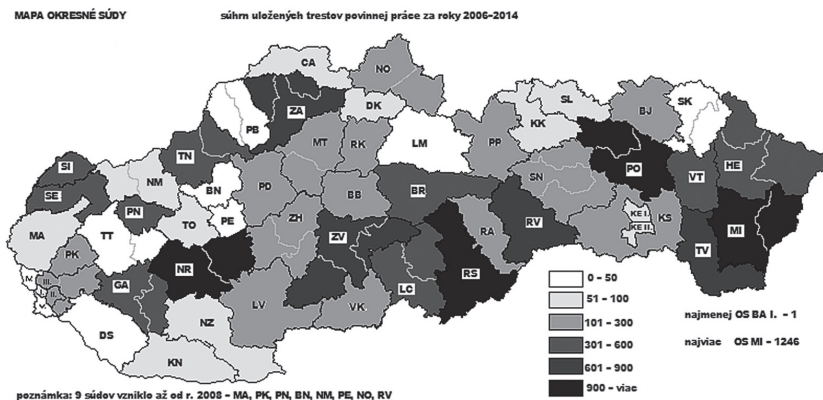

V mape je abstrahované od toho, že niektoré súdy (celkovo 9 okresných súdov) vznikli až v roku 2008, ale pre potreby tejto práce to nebolo natoľko dôležité, vzhľadom napríklad na výsledok niektorých súdov vzniknutých v 2008, ktoré aj za obdobie o dva roky kratšie oproti iným súdom uložili viac alternatívnych trestov.

UKLADANIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV										
Rok	PO trest spolu	domáce väzenie	trest povinnej práce	peňažný trest	trest prepadnutia		vyhostenie	zákaz pobytu	trest zákazu činnosti spolu	NEPO tresty
					majetku	veci				
2007	17 430	25	349	1 184	2	168	341	5	514	5 430
2008	19 364	28	578	1 779	3	131	112	6	721	5 391
2009	20 742	51	830	1 680	2	137	67	1	688	5 933
2010	20 263	59	1 352	1 630	1	156	53	2	620	6 291
2011	18 936	28	2 265	1 547	0	135	47	6	659	5 754
2012	21 191	25	3 123	1 512	1	124	49	7	2 298	5 913
2013	22 574	21	3 581	1 392	1	93	46	38	2 491	5 095
2014	20 527	17	3 351	1 243	1	110	65	10	2 258	5 333
2007–2014	161 027	254	15 429	11 967	11	1 054	780	75	10 249	45 140

Tabuľka č. 1: Ukladanie alternatívnych trestov v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014

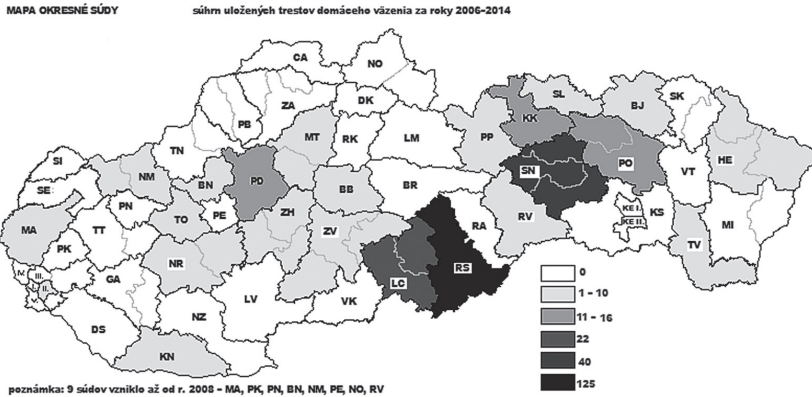
Najviac **trestov povinnej práce** uložil Okresný súd Michalovce, celkovo 1246, najmenej, za celých 9 rokov len jeden trest povinnej práce uložil Okresný súd Bratislava I.

Mapa č. 1: Kriminálna geografia trestu povinnej práce v Slovenskej republike v rokoch 2006–2014

Z mapy je zrejmé, že **trest domáceho väzenia** je na Slovensku ukladáný v minimálnej miere. Väčšina okresov v mapke je označená bielou farbou, teda príslušný okresný súd neudelil za celých 9 rokov ani jeden takýto trest. Taktiež vysoký je počet okresov označených najsvetlejšou modrou farbou, kde bolo udelených len do 10 trestov za celé obdobie. Na druhej strane ostro kontrastujú obvody okresných súdov Lučenec (22 trestov), Spišská Nová Ves (40) a predovšetkým Rimavská Sobota. Najviac trestov povinnej práce uložil práve Okresný súd v Rimavskej Sobote, celkovo 124, čo je polovica z celkového počtu uložených trestov domáceho väzenia za celé sledované obdobie v rámci celej Slovenskej republiky. Dôvody, prečo je taký vysoký rozdiel medzi súdom v Rimavskej Sobote a ostatnými súdmi, by stáli za hlbšie skúmanie. Podľa nášho názoru závažným faktorom môže byť osobné presvedčenie trestných sudcov na tomto súde o vhodnosti tohto trestu, prípadne aj aktívny probačný a mediačný pracovník a prokurátor.

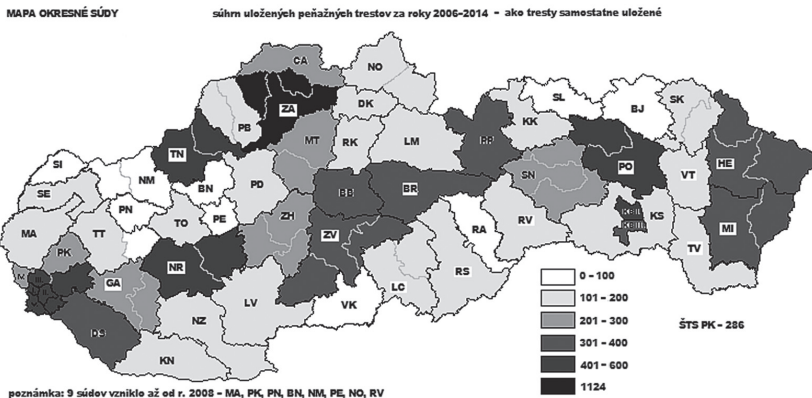
Od januára budúceho roku (2016) predpokladáme nárast ukladania alternatívneho trestu domáceho väzenia v súvislosti s projektom Elektronického monitoringu osôb, po zavedení ktorého bude možná dôslednejšia kontrola odsúdených na tento trest, teda by väčšie množstvo sudcov mohlo nadobudnúť presvedčenie o vhodnosti aplikovania tohto trestu na páchatelov prečinov.

Mapa č. 2: Kriminálna geografia trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike v rokoch 2006–2014

Najviac **peňažných trestov** uložil Okresný súd Žilina, celkovo 1 124, druhý v poradí, ale s veľkým odstupom bol Okresný súd Nitra s počtom 586, najmenej, len 23, uložil Okresný súd Bánovce nad Bebravou.

Pri pohľade na mapu vzniká domnienka, že väčšie množstvo peňažných trestov je ukladaných predovšetkým v ekonomicky silnejších regiónoch, čo však neplatí úplne, napríklad Okresný súd v Piešťanoch k ukladaní peňažných trestov takmer nepristupuje (len 78 za celé obdobie).

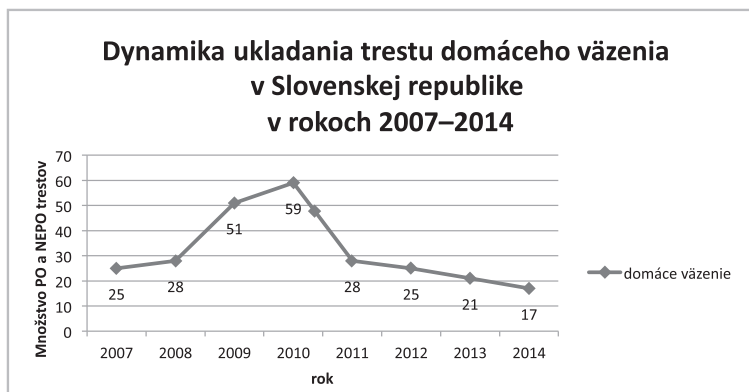

Mapa č. 3: Kriminálna geografia peňažného trestu v Slovenskej republike v rokoch 2006–2014

Ukladanie alternatívnych trestov je ovplyvňované viacerými faktormi, ktoré by mohli byť ďalším predmetom skúmania. Z nášho malého prieskumu vyplýva, že to, aký trest bude uložený páchateľovi trestného činu, je do značnej miery ovplyvnené súdom, ktorý je pre neho príslušný. Pri každom druhu trestu môžu byť tieto faktory značne odlišné, tak ako sme sa snažili naznačiť napríklad pri peňažnom treste, že faktorom by mohla byť ekonomická situácia v regióne. Uvažovali sme aj o veľkosti súdu podľa nápadu vecí ako možnom faktore, avšak údaje tomu nenasvedčujú. Napríklad medzi súdmi, ktoré udeľujú najviac trestov povinnej práce (nad 1 000) sú Prešov, Michalovce, Nitra, Rimavská Sobota, na druhej strane medzi súdmi s najnižším počtom uložených trestov (do 50) sú – napríklad OS Bratislava 5, OS Bratislava 4, Trnava, Prievidza, Považská Bystrica.

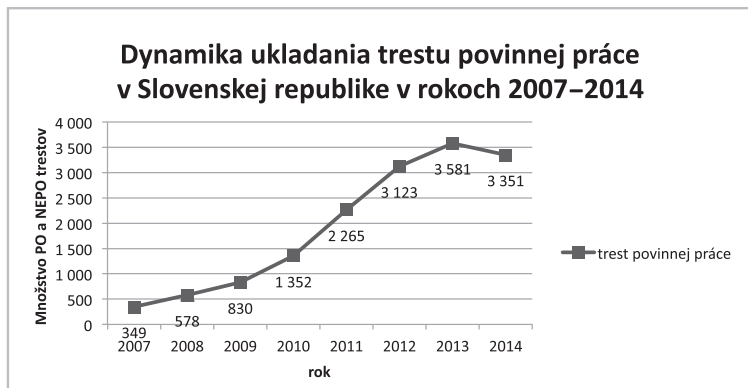
Za významný faktor sa nám javí osobný postoj a presvedčenie jednotlivých sudcov, ale aj ostatných osôb vstupujúcich do trestného konania a výkonu trestu, predovšetkým prokurátorov a probačných a mediačných pracovníkov. Preto sa domnievame, že pre vyššiu mieru ukladania alternatívnych trestov je dôležité vzdelávanie a osвета v oblasti presadzovania restoratívnej justície.

V grafe č. 1 je vidieť, že od roku 2007 po rok 2014 je možné po roku 2010 badať klesajúci charakter u **trestu domáceho väzenia**, a to až z 59 na 17. Zaujímavé bude sledovať, či bude mať ukladanie trestu domáceho väzenia vzostupný charakter po 1. 1. 2016, t. j. po zavedení elektronického monitoringu osôb (tzv. ESMO).

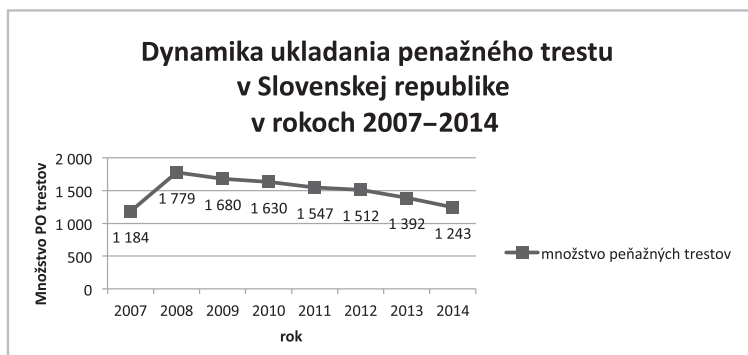
Graf č. 1: *Dynamika ukladania trestu domáceho väzenia v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014.*

Ukladanie **trestu povinnej práce** v Slovenskej republike v období 2007–2014 má vzostupný charakter, s výnimkou roku 2014 (3 351 uložených trestov povinnej práce). Všimli sme si, že posledné tri roky (2012–2014) bolo každoročne uložených viac ako 3 000 trestov povinnej práce.

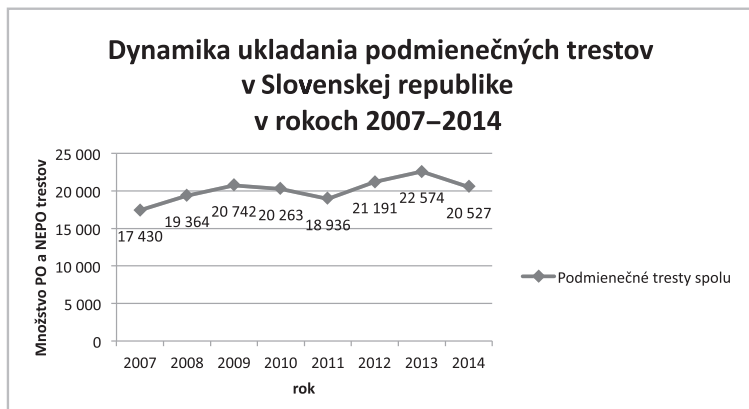
Graf č. 2: Dynamika ukladania trestu povinnej práce v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014.

Ukladanie **peňažného trestu** v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014 nás prinútilo zamyslieť sa nad tým, prečo sú ukladané v menšom počte, a to do roku 2008. Určitú súvislosť by mohla mať táto skutočnosť s celosvetovou krízou, ale aj s tým, že ľudia v Slovenskej republike majú čoraz menej finančných prostriedkov.

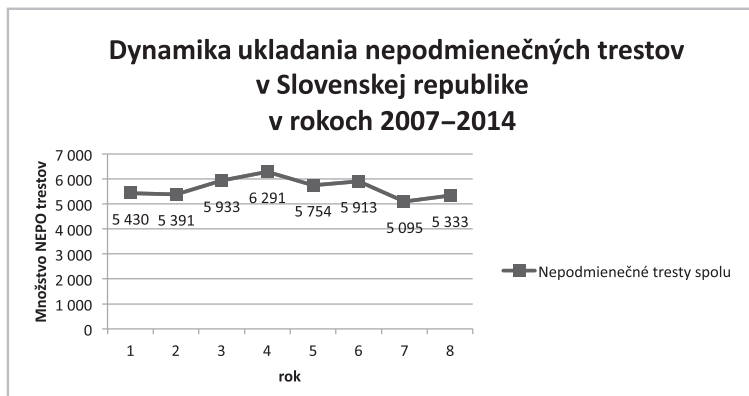
Graf č. 3: Dynamika ukladania peňažného trestu v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014.

Ukladanie **podmienečných trestov v Slovenskej republike** sa dlhodobo udržiava vo vysokých číslach, t. j. možno vidieť, že súdy obľubujú tento druh inštitútu, ktorý je ukladaný zo všetkých spomenutých inštitútov najviac (za roky 2012–2014 bol každoročne uložený viac ako 20 000-krát).

Graf č. 4: Dynamika ukladania podmienečných trestov v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014.

Najmenej populárnym inštitútom v trestnom práve je **nepodmienečný trest odňatia slobody**. Na grafe č. 5 je vidieť, že od roku 2007 po 2014 nekleslo ukladanie tohto druhu trestu každoročne pod 5 000.

Graf č. 5: Dynamika ukladania nepodmienečných trestov v Slovenskej republike v rokoch 2007–2014.

Pre spracovanie tohto článku sme sa rozhodli na základe skutočnosti, že podobné grafické zobrazenie o alternatívnych trestoch v Slovenskej republike absentuje, čo je dôsledkom (už roky spomínanej) neexistencie Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu. Sekundárnym dôvodom bol projekt Agentúry na podporu výskumu a vývoja č. APVV-0179-12 s názvom „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky“. Keďže projekt sa nachádza v súčasnosti v druhej etape riešenia, ktorého podmienkou je štúdium spisov a kriminálna geografia, zamerali sme sa na druh a spôsob výkonu uložených alternatívnych trestov.

Z článku vyplynulo viacero záverov, pričom spomenieme len niektoré z nich:

- nízky počet uložených trestov domáceho väzenia – od 1. 1. 2016 predpokladaný nárast, a to s poukazom na zavedenie elektronického monitoringu osôb (ESMO);
- každoročne vzrastajúci počet uložených trestov povinnej práce, ale ich pomer k nepodmienečným trestom odňatia slobody je stále relatívne nízky (aj s peňažnými trestmi);
- trest domáceho väzenia sa v súčasnosti aplikuje vo väčšej miere len v Rimavskej Sobote;
- trest povinnej práce sa takmer vôbec neaplikuje v Trnave, v Dunajskej Strede, Liptovskom Mikuláši;
- peňažný trest sa aplikuje najmä v Bratislave, Žiline a Poprade.

Resumé: In the article we tried to describe the criminal geography in the Slovak Republic. As we mentioned in the abstract, we analyzed mainly in the crime maps the compulsory labor, home arrest and fines in the Slovak Republic from 2006–2014. At the end of the article we mentioned dynamics sentencing compulsory labor, home arrest, fines, suspended sentences, imprisonment in the years 2007–2014. As the output of article raised a number of conclusion as: the small number of the penalties imposed house arrest; every year an increasing number of the penalties imposed compulsory labor but their proportion of the prison sentence is still relatively low; Home imprisonment currently applied to a greater extent only in Rimavská Sobota; Compulsory Labour is almost not applied in Trnava, Dunajská Streda and Liptovský Mikuláš; Punishment of fine is applied mainly in Bratislava, Žilina and Poprad.

Literatúra

1. BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In: Strémy, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

2. ČENTĚŠ, J. a kolektív: *Trestný zákon s komentárom – Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex. 2015. 880 s. ISBN 978-80-8155-053-9.
3. DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
4. HARRIES, K.: *Mapping Crime: Principle and Practice*. Washington: U.S. Department of Justice. 1999.
5. PHILLIPS, P. D.: *A prologue to the geography of crime*. Proceedings, Association of American Geographers. 1972.
6. KURILOVSKÁ, L.: *Základné zásady trestného konania*. Šamorín: Heuréka, 2013. 141 s. ISBN 978-80-89122-91-2.
7. MAŠLANYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.
8. SHAW, C. R., – H. D. MC KAY: *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago, IL: University of Chicago Press. Reprinted. 1969.
9. STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
10. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges. 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
11. ŠIMOVCĚK, I. et al.: *Trestné právo procesné*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011. 479 s. ISBN 978-80-7380-324-7.

Kontakt

Doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
tomas.stremy@truni.sk

Mgr. Alexandra Donevová

Paneurópska vysoká škola
Fakulta práva
Tomášikova 20
821 02 Bratislava
alexandra.donevova@justice.sk

UPLATŇOVANIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV V SÚDNEJ PRAXI I. – VZŤAH SUDCOV K UKLADANIU ALTERNATÍVNYCH TRESTOV¹

The Application of Alternative Sanctions in Judicial Practice I. – The Attitude of Judges to Applying of Alternative Sanctions²

Lucia Šimunová

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá problematikou uplatňovania alternatívnych trestov v súdnej praxi. Obsahuje vyhodnotenie prvej časti dotazníkového šetrenia uskutočneného v rámci riešenia výskumnej úlohy APVV-0179-12 „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky“, ktoré bolo zamerané na zistenie vzťahu sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov v našich podmienkach. Konkrétne, na základe kriminologického skúmania, sa v príspevku zameriame na deskripciu vzťahu sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. Okrem iného – príspevok obsahuje vytýčenie základných kriminologických metód a postupov, ktoré sme použili na získanie potrebných informácií o spomínanom vzťahu sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov. Príspevok je taktiež obohatený o fenomenologické údaje súvisiace s ukladáním a výkonom alternatívnych trestov.

Kľúčové slová: kriminologický výskum, ukladanie a výkon alternatívnych trestov, trest povinnej práce, trest domáceho väzenia, peňažný trest, sudca, trestná politika.

Abstract: This contribution deals with the application of alternative sanctions in judicial praxis. It contains the data evaluation of first part of questionnaire research APVV – 0179-12, called “Restorative justice and alternative sanctions in condions in Slovak republic”. We also focus on the description of the judge’s attitudes in the field of their application of alternative sanctions. This contribution contains basic criminological methods and techniques, that were used to gain relavant informations about mentioned judge’s attitudes. This contribution also deals with phenomenological datas, that are connected with application and enforcement of alternative sanctions.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

Key words: criminological research, the application and enforcement of alternative sanctions, the compulsory labor, home arrest, financial penalty, judge, criminal policy.

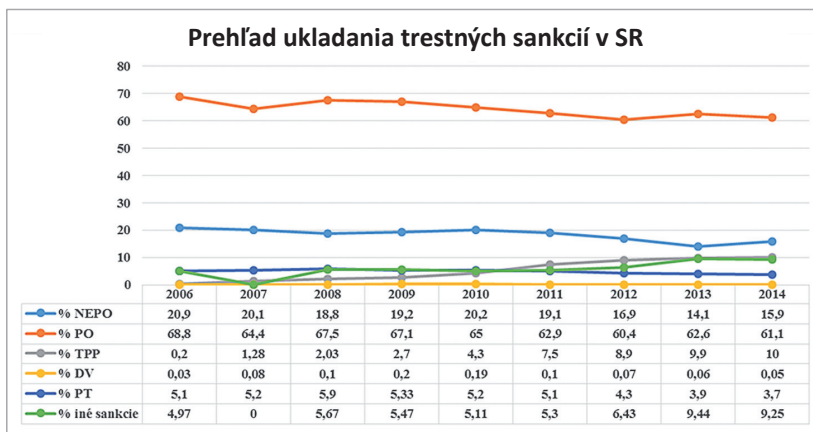
1. SUDCA AKO AKTÍVNY SUBJEKT PRIESKUMU

Poznanie skúseností sudcov s ukladáním a výkonom alternatívnych trestov je dôležitým atribútom pri zistení nedostatkov súčasne nastavenej právnej úpravy a rovnako smeruje k odstráneniu ďalších súvisiacich problémov v aplikácejnej praxi.

V rámci riešenia výskumnej úlohy s názvom „*Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky*“ (APVV-0179-12), zodpovedný riešiteľ doc. JUDr. Tomáš Strémy, PhD., sme sa rozhodli preskúmať názory sudcov, ktoré súvisia s aplikačnou praxou alternatívnych trestov.

Bez sudcov ako aktívneho subjektu prieskumu by sme nemohli dospieť k relevantným informáciám, pretože sudca v trestnom konaní rozhoduje o uložení alternatívneho trestu v danej konkrétnej trestnej veci. Preto nás zaujímali ich názory, postoje, skúsenosti s využitím alternatívnych trestných sankcií ako prvku restoratívnej justície. Rozhodovanie o treste patrí k najťažším psychickým procesom, ktoré si vyžaduje nielen precíznu legislatívnu oporu a dôslednosť, ale aj osobnostný rozmer sudcu, ako aj ochotu pristupovať k novej koncepcii trestných sankcií. Sudcovia sú postavení pred výzvou prekonať stereotypné postupy vyplývajúce z naučeného ukladania trestných sankcií bez možnosti uvažovania o inej alternatíve ako je podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody.

Túto skutočnosť odráža aj graf č. 1, ktorý vyjadruje prehľad ukladania vybraných trestných sankcií za obdobie rokov 2006–2014. Čitateľ môže vidieť, že stále prevláda ukladanie podmieneného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (červená čiara) ako tradičnej alternatívy k nepodmienenému trestu odňatia slobody. Za rok 2014 bol tento trest uložený až 61 percentám odsúdených. Za podmieneným odkladom výkonu trestu možno naďalej pozorovať ukladanie nepodmieneného výkonu trestu ako najštandardnejšieho spôsobu trestania. Až potom nasledujú nové formy alternatívneho trestania ako trest povinnej práce, peňažný trest či trest domáceho väzenia, zatiaľ s menšinovým až raritným ukladáním.

Graf č. 1: Prehľad ukladania vybraných trestných sankcií (v percentách) v SR od roku 2006–2014.

2. STANOVENIE METODOLÓGIE PRIESKUMU

Téma ukladania a výkonu alternatívnych trestov je natoľko aktuálna, že si vyžaduje hlbšie skúmanie danej problematiky. Ak chceme túto tému skúmať relevantne s ohľadom na praktický účel získaných poznatkov musíme využiť všeobecné poznatky metodológie v kriminológii. V príspevku pristúpime k vytýčeniu hlavného cieľa, objektu prieskumu, či metód prieskumu.

Hlavným cieľom prieskumu bolo zistiť vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov (trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest) a popísať skúsenosti sudcov s ich ukladáním v Slovenskej republike.

Objektom prieskumu boli názory sudcov okresných súdov v Slovenskej republike.

V rámci dotazníkového šetrenia bolo oslovených všetkých 247 trestných sudcov z okresných súdov v Slovenskej republike. Dotazník sme distribuovali tak v elektronickej verzii, ako aj v tlačenej podobe.

Z celkového počtu 247 trestných sudcov nám na dotazník odpovedalo 30 sudcov, čo predstavuje 12 percentnú návratnosť.

Napriek tomu, že vzorka respondentov je menej početná, pri tak špecifickejšej skupine ako sú trestní sudcovia sme radi tomuto číslu. Do budúcnosti plá-

nujeme vykonať výskum na rozsiahlejšej vzorke sudcov a obohatiť ich názory o pohľad prokurátorov či advokátov.

Vhodný výber a následná aplikácia výskumných nástrojov (metód a techník) ovplyvňuje získané výsledky nielen čo do hĺbky, ale aj kvality poznania. Kvalitné výskumné inštrumentárium zvyšuje možnosť získania čo najobjektívnejších výsledkov. Metóda je teda reálny nástroj na zhromažďovanie empirických informácií o fenomenológii, etiológii a kontrole kriminality, ako i o ďalších kriminogénnych javoch tvoriacich predmet.³

Metódou prieskumu bol dotazník, ktorý pozostával z 15 otázok, v ktorých sme sledovali nasledujúce údaje:

- Dĺžka súdnej praxe respondenta,
- Spokojnosť respondenta so systémom alternatívnych trestov podľa aktuálne účinnej právnej úpravy,
- Vplyv aplikácie alternatívnych trestov na rýchlosť trestného konania,
- Subjektívny názor respondentov na opätovné spáchanie trestného činu po uložení a vykonaní alternatívneho trestu,
- Frekvencia rozhodovania respondentov o ukladaní alternatívnych trestov,
- Súčinnosť respondentov s prokuratúrou, probačnou a mediačnou službou,
- Kritériá, na ktoré respondenti kladú dôraz pri rozhodovaní o uložení alternatívneho trestu: trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest,
- Najväčšie vnímané úskalia ukladania a výkonu alternatívnych trestov: trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce, peňažného trestu.

Dotazník obsahoval otázky, ktoré sa týkajú vybraných alternatívnych trestov, ako domáce väzenie, trest povinnej práce, peňažný trest. Nezameriavali sme sa na podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody, či nového trestu zákazu účasti na verejných podujatiach.

Pri vyhodnocovaní odpovedí sme použili metódy deskriptívnej štatistiky. Údaje sme spracúvali v programe MS Excel 2013 a programe SPSS 16.0 (v jeho free trial verzii).

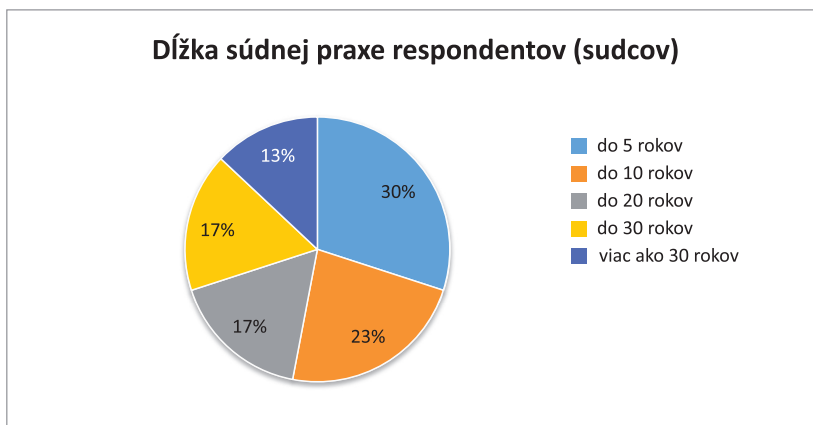
³ GRÄTZER, A. *Vybrané metodologické problémy kriminologického výskumu*. Bratislava: APZ 2001. s. 26. ISBN 80-8054-189-2.

3. VÝSLEDKY VYHODNOTENIA DOTAZNÍKOVÉHO ŠETRENIA

Po fáze zberu údajov nasledoval proces ich vyhodnocovania a interpretácie. Pre väčšiu prehľadnosť výsledky prezentujeme v grafickej podobe.

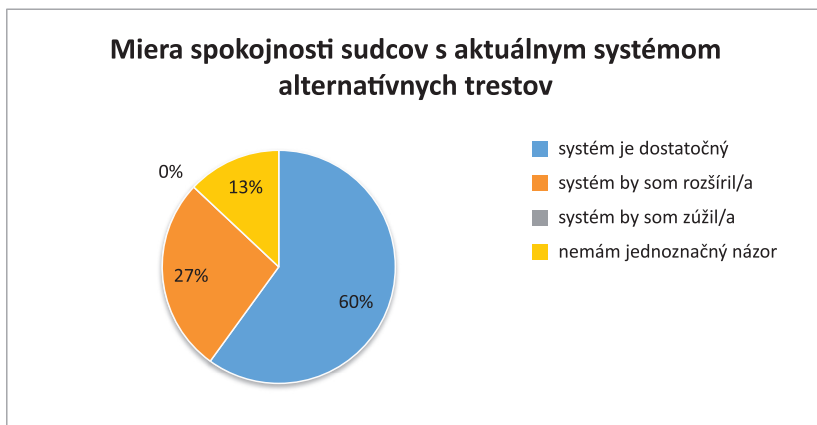
Otázka č. 1: Aká je dĺžka Vašej súdnej praxe?

Graf č. 2: Graf vyjadrujúci percentuálne zastúpenie probandov podľa dĺžky ich praxe.

Z grafu č. 2 vidíme približne rovnomerné zastúpenie jednotlivých kategórií sudcov podľa dĺžky súdnej praxe. Môžeme povedať, že na dotazník odpovedalo viac ako 50 % sudcov, ktorých súdna prax neprekročila desať rokov. Vo vzorke máme 13,3 % sudcov, ktorých súdna prax prevyšuje dokonca tridsať rokov. Keďže dotazník bol distribuovaný tak v elektronickej, ako aj v tlačenej verzii je zaujímavé, že elektronického šetrenia sa zúčastnili najmä sudcovia s dĺžkou praxe nad 20 rokov.

Otázka č. 2: Aká je Vaša spokojnosť so systémom alternatívnych trestov v zákone č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov?

Graf č. 3: Graf vyjadrujúci mieru spokojnosti s aktuálnym systémom alternatívnych trestov.

Do nášho dotazníka sme zakomponovali aj otázku, ktorá mala slúžiť na vyjadrenie miery spokojnosti s aktuálnym systémom alternatívnych trestov, a tým by odzrkadľovala akúsi spätnú väzbu spokojnosti, prípadnej nespokojnosti legislatívnych úprav.

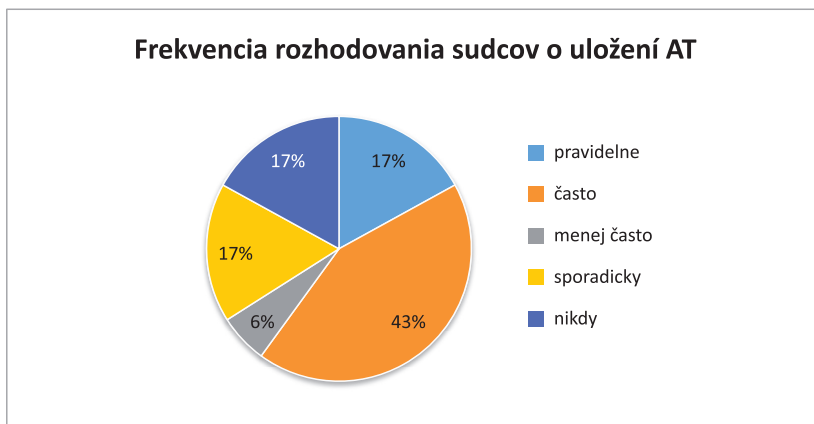
Až 60 % sudcov považuje aktuálne nastavenie systému alternatívnych sankcií v Slovenskej právnej úprave za dostatočné. Pritom žiadny z respondentov by nezúžil spomínaný systém. Možno konštatovať, že postoj sudcov k aktuálnej právnej úprave je kladný. Za najväčšie nedostatky uviedli tieto skutočnosti:

„Systém je dostatočný, ale tresty sú príliš všeobecné, neadresné, každý páchatel' je iný, každý z nich má svoje silné a slabé stránky. Tam sa to v rámci ukladania nerieši.“

„Systém je dostatočný, problém je s vykonateľnosťou týchto trestov.“

„Systém je dostatočný, neaplikuje sa v takej miere, ako by sa mohol.“

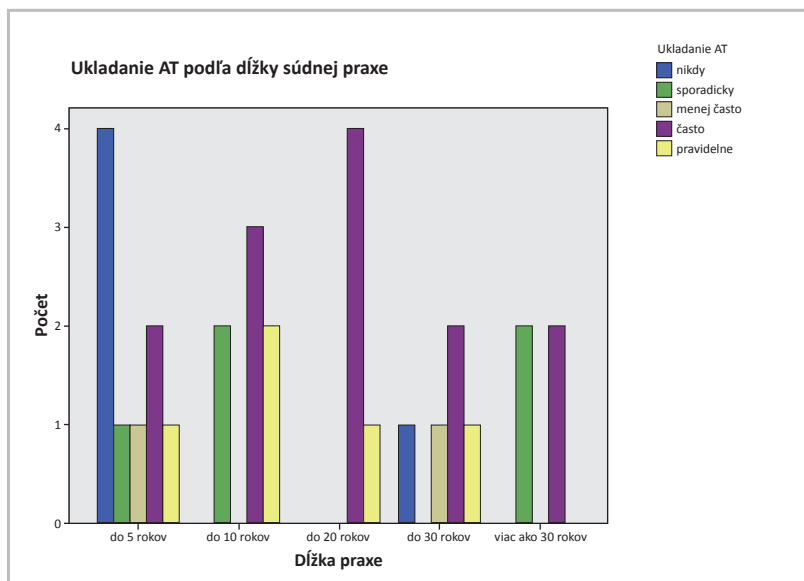
Otázka č. 3: V rámci Vašej praxe rozhodujete o uložení alternatívnych trestov:

Graf č. 4: Graf vyjadrujúci frekvenciu rozhodovania sudcov o uložení alternatívnych trestov.

Aj otázka frekvencie ukladania alternatívnych trestov patrí medzi základné otázky v dotazníku. Vyjadruje, ako často opýtaní sudcovia ukladajú alternatívne tresty. Má za úlohu zistiť funkčnosť alternatívnych trestov.

Z grafu č. 4 možno vidieť, že viac ako polovica respondentov ukladá alternatívne tresty pravidelne alebo často. Vidíme, že 83 % sudcov ukladá tieto tresty aspoň v obmedzenej miere, ale je aj skupina 17 % sudcov, ktorí tieto tresty absolútne ignorujú a neukladajú.

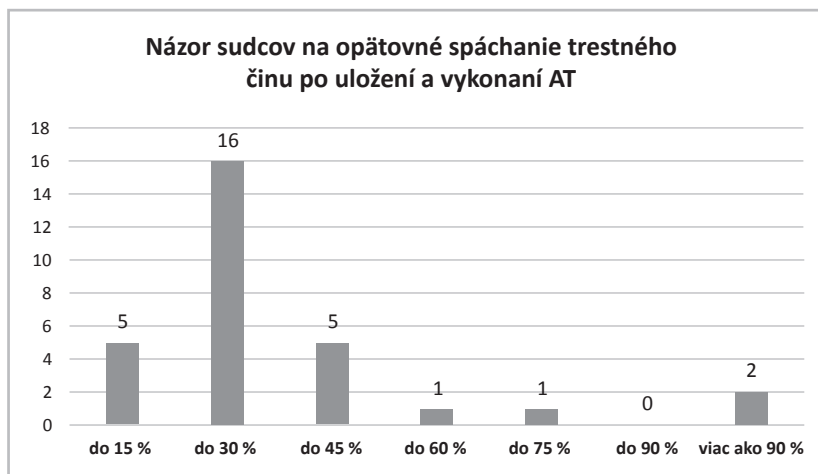

Graf č. 5: Graf vyjadrujúci vzťah ukladania alternatívnych trestov a dĺžky súdnej praxe sudcov.

Z hľadiska dĺžky súdnej praxe vidíme, že práve sudcovia s kratšou (menej ako 5 rokov) sa týmto trestom vyhýbajú. Pritom práve skúsenejší sudcovia, ktorých prax je od 5 do 20 rokov ukladajú tieto tresty častejšie až pravidelne.

Naša prvotná interpretácia je taká, že práve sudcovia, ktorí už majú viac skúseností, dokážu oceniť a efektívne využiť ponuku alternatívnych trestov. Majú tak bohaté skúsenosti s osobnosťou páchatela, s resocializáciou páchatela, či pokračovaní kriminálnej kariéry odsúdeného po uložení trestu.

Otázka č. 4: Koľko % odsúdených, podľa Vášho názoru, po uložení a vykonaní alternatívneho trestu opätovne spácha TČ?

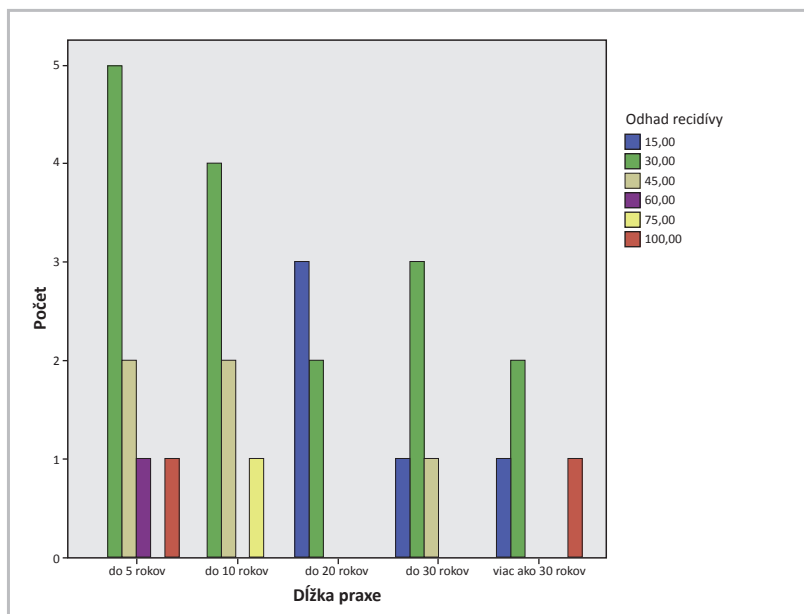

Graf č. 6: Graf vyjadrujúci názory sudcov na opätovné spáchanie trestného činu po uložení a vykonaní alternatívneho trestu.

Túto otázku dotazníka možno interpretovať aj z pohľadu dôvery sudcov v naplnenie účelu alternatívneho trestu, nakoľko nižší predpoklad respondenta o opätovnom spáchaní trestného činu odsúdeného prejavuje jeho vyššiu dôveru v uložený trest. Naopak, ak respondenti uviedli, že viac ako 90 % odsúdených po uložení a vykonaní alternatívneho trestu opätovne spácha trestný čin, je zrejmé, že naplnenie účelu týchto trestných sankcií neveria. Dôvera sudcov v účinnú resocializáciu odsúdeného po vykonaní alternatívneho trestu je vysoká. O tom svedčí aj číslo: 70 % sudcov predpokladá, že maximálne 30 % odsúdených po vykonaní alternatívneho trestu opätovne spácha trestný čin.

Vidíme, že sudcov, ktorí veria v dobrý resocializačný efekt AT, a teda odhadujú návrat k páchaniu trestnej činnosti do 15 % je najviac v kategórii skúsenejších sudcov s praxou viac ako 10 rokov. Inak sú v každej vekovej kate-

górii pohľady skôr pozitívne a odhadujú opätovné páchanie trestnej činnosti do 30 %.

Graf č. 7: Graf vyjadrujúci odhad recidívy vo vzťahu k dĺžke súdnej praxe probandov.

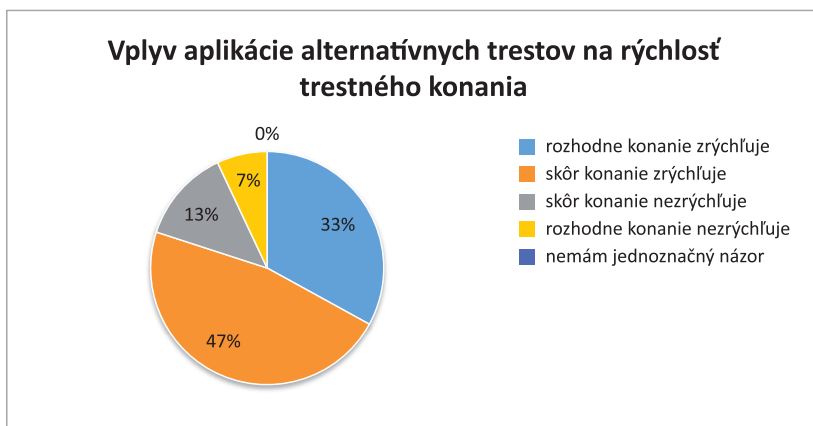
Otázka č. 5: Aký je vplyv aplikácie alternatívnych trestov na rýchlosť trestného konania?

Graf č. 8 vyjadruje vplyv aplikácie alternatívnych trestov na rýchlosť trestného konania.

Až 80 % respondentov je toho názoru, že aplikácia alternatívnych trestov konanie zrýchľuje. To podčiarkujú otázky č. 10, 11, 12, v pokračujúcom príspevku kolegyne A. Gregušovej, kde sme sa pýtali na kritériá, na ktoré sudcovia kladú dôraz pri rozhodovaní o uložení alternatívneho trestu.

Respondent mohol označiť najviac tri možnosti, ktoré považuje za rozhodujúce pri uložení alternatívneho trestu. Po analýze výsledkov odpovedí dotazníka možno vidieť, že povaha a závažnosť spáchaného prečinu je naj-

dominantnejším kritériom, na ktoré sudcovia prihliadajú tak pri treste domáceho väzenia, tak pri treste povinnej práce, ako aj pri peňažnom treste. Druhou, najčastejšie označovanou odpoveďou, je doterajší život, osobnosť a kriminálna kariéra páchatela rovnako tak u všetkých troch trestov. V poradi treťou najčastejšou skutočnosťou, na ktorú sudcovia prihliadajú najviac je kritérium majetkových pomerov. Viac ako 60 % sudcov označilo kritérium majetkových pomerov pri rozhodovaní o uložení peňažného trestu za významné, čo sme mohli predpokladať aj vzhľadom na povahu a účel peňažného trestu, či hmotnoprávne podmienky ukladania tohto trestu.⁴ Avšak iba do 20 % sudcov uviedlo, že významné úskalie uloženia alternatívnych trestov spočíva v efektívnosti a zrýchlení konania.

Graf č. 8: Graf vyjadrujúci vplyv aplikácie alternatívnych trestov na rýchlosť trestného konania.

4. ZÁVER

Výsledky prvej časti dotazníkového šetrenia prinášajú skôr všeobecné informácie a zistenia o probandoch dotazníkového šetrenia (ako napr. o dĺžke ich praxe, o frekvencii ukladania alternatívnych trestov). K ďalším ziste-

⁴ GREGUŠOVÁ, A: Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi II. (Prax sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov). 2015.

niam patrili údaje o spokojnosti respondenta so systémom alternatívnych trestov podľa aktuálne účinnej právnej úpravy, či vplyvu aplikácie alternatívnych trestov na rýchlosť trestného konania. Nakoniec sme sa zaoberali analýzou subjektívneho názoru respondentov na opätovné spáchanie trestného činu po uložení a vykonaní alternatívneho trestu. Tieto primárne závery nám slúžili k pristúpeniu vyhodnotenia druhej časti dotazníkového šetrenia, ktoré sa zameriavajú skôr na praktické zistenia o kritériách, ktoré sú pre sudcu rozhodujúce v rámci kreovania výroku o treste (úskalia aplikácie a výkonu jednotlivých alternatívnych trestov, či kritéria, na ktoré respondenti prihliadajú pri rozhodovaní o alternatívnych trestoch).

Resumé: The results of first part of questionnaire research brings basic information and assignments about probands of our research (f.e.: longitude of their praxis, frequency of the application alternative sanctions). We also bring new information about proband's satisfaction with system of alternative sanctions, or the influence of the application at rate of criminal proceeding. Finally we focus on analysis of subjective opinion of respondents for recidivism after the application and the enforcement of alternative sanctions. These primary conclusions are needed for analysis of the second part of questionnaire research, that are focused on judicial praxis about measures, that are determining for creation decision about punishment (f.e. shoals of the application and the enforcement alternative sanctions or measures, that are important for judges decision about alternative sanctions).

Literatúra

1. DIANIŠKA, G. et al. *Kriminológia*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 351 s. ISBN 978-80-7380-344-5.
2. GRÄTZER, A. *Vybrané metodologické problémy kriminologického výskumu*. Bratislava: APZ, 2001. ISBN 80-8054-189-2
3. STRÉMY, T. Restoratívna justícia v aplikačnej praxi a v medzinárodnom kontexte. In. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBS 978-80-7502-075-8.
4. STRÉMY, T. Teoreticko – metodologické východiská restoratívnej justície. In. STRÉMY, T. – KURILOVSKÁ, L. – VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. ISBS 978-80-7502-075-8.
5. ŠIMUNOVÁ, L. Trestnoprávna a kriminologická analýza ukladania a výkonu trestu povinnej práce v Slovenskej republike. In *Kriminalistika*, roč. 48, č. 1, 2015.
6. ŠIMUNOVÁ, L. Trest povinnej práce v aplikačnej praxi súdov Slovenskej republiky a Českej republiky. In *Policajná teória a prax*, roč. 23, č. 1, 2015.

Kontakt

JUDr. Lucia Šimunová, PhD.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

lucia.simunova@truni.sk

UPLATŇOVANIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV V SÚDNEJ PRAXI II. (PRAX SUDCOV PRI UKLADANÍ ALTERNATÍVNYCH TRESTOV)¹

The Application of Alternative Sentences in Judicial Practice II. (Experiences of Judges with Imposing Alternative Sentences)²

Andrea Gregušová

Abstrakt: Príspevok nadväzuje na vyhodnotenie prvej časti dotazníkového šetrenia uskutočneného v rámci riešenia výskumnej úlohy APVV-0179-12 „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky“, ktoré bolo zamerané na zistenie vzťahu sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov v Slovenskej republike.³ Predmetom nadväzujúceho príspevku je formulácia záverov z druhej časti dotazníkového šetrenia, v ktorej sme pozornosť sústredili na zisťovanie skúseností sudcov s ukladaním a výkonom trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu ako dôležitého elementu poznania aplikačnej praxe. V tejto súvislosti sme riešili otázku kritérií rozhodujúcich pre uloženie alternatívnych trestov, rovnako sme sa zamerali na zistenie problémov súvisiacich s ukladaním a výkonom vybraných trestných sankcií.

Kľúčové slová: Dotazníkové šetrenie, prax sudcov, alternatívne tresty, trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest.

Abstract: This article follows on evaluation of the first part of the questionnaire which is carried out within the research project APVV-0179-12 – “Restorative justice and alternative sentences in the Slovak Republic”. The first part of questionnaire was aimed to determine the relation of judges to alternative sentences in the Slovak Republic. The subject of this article is formulation of outputs from the second part of the questionnaire, in this part we focused our attention on the experiences of judges with imposing and execution of a house arrest, a sentence of community services and financial penalty. In this context, we address issue of the decisive criteria for the imposing of alternative sentences, as we focused on the experiences

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

³ ŠIMUNOVÁ, L.: Uplatňovanie alternatívnych trestov v súdnej praxi I. (Vzťah sudcov k ukladaniu alternatívnych trestov). 2015.

of judges with the greatest pitfalls of imposing and execution of selected criminal penalties.

Key words: questionnaire, judicial practice, a house arrest, a sentence of community services, a financial penalty.

1. ÚVOD

Poznanie skúseností sudcov s ukladaním a výkonom alternatívnych trestov je dôležitým atribútom pre zistenie nedostatkov súčasne nastavenej právnej úpravy a rovnako smeruje k odstráneniu ďalších súvisiacich problémov v aplikáčnej praxi. Sudca, ako aktívny subjekt rozhodovania o uložení trestnej sankcie, predstavuje objekt dotazníkového šetrenia, ktorá je jednou z metód využitých v rámci riešenia výskumnej úlohy s názvom „*Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky*“ (APVV-0179-12). Nasledujúci text nadväzuje na vyhodnotenie prvej časti dotazníka, pričom obsah príspevku bude koncipovaný vo vzťahu k posúdeniu kritérií, ktoré sú pre sudcov rozhodujúce pri ukladaní trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu. Záverečná časť príspevku je venovaná problému, ktoré súvisia s ukladaním a výkonom vybraných trestných sankcií.

2. KRITÉRIA ROZHODUJÚCE PRE ULOŽENIE ALTERNATÍVNEHO TRESTU

Výber trestnej sankcie je náročným procesom, ktorý súvisí s dôsledným posúdením individuálnych okolností každého prípadu. Kritériá, na ktoré sudcovia prioritne prihliadajú pri rozhodovaní o uložení alternatívneho trestu sa stali predmetom zisťovania v rámci pripraveného dotazníkového šetrenia, a to osobitne trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu, ktorý je uložený samostatne, t. j. nie popri inom treste.

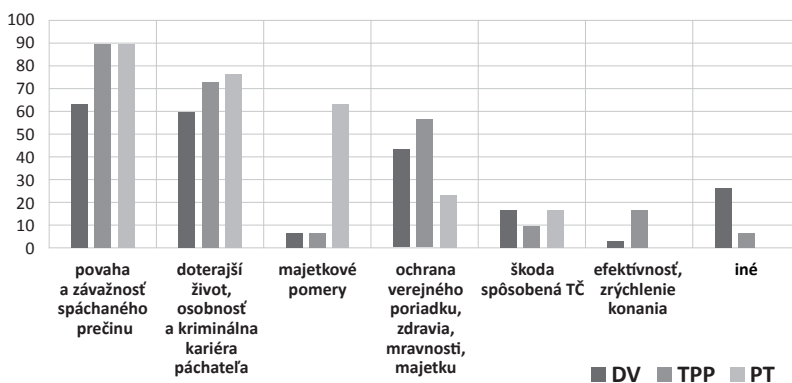
Kritériá boli nasledovné:

- *povaha a závažnosť spáchaného prečinu,*
- *doterajší život, osobnosť a kriminálna kariéra páchatela,*
- *majetkové pomery páchatela,*
- *ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti a majetku,*
- *škoda spôsobená trestným činom,*

- **efektívnosť a zrýchlenie konania,**
- **iné.**

Respondent mal možnosť označiť najviac tri možnosti, ktoré považuje za rozhodujúce pri uložení alternatívneho trestu. Nasledujúci graf vyjadruje, koľko percent sudcov z ich celkového počtu označilo konkrétnu možnosť.

Porovnanie kritérií rozhodujúcich pre uloženie domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu

Graf č. 1: Graf vyjadruje percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili konkrétne kritérium, na ktoré prihlasujú najviac pri ukladaní trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu uloženého samostatne.

Graf č. 1 reflektuje skutočnosť, že povaha a závažnosť spáchaného prečinu je najdominantnejším kritériom, na ktoré sudcovia prihlasujú tak pri rozhodovaní o uložení trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce, ako aj pri peňažnom treste. Až 90 % z celkového počtu respondentov považuje tento aspekt za rozhodujúci pri ukladaní trestu povinnej práce a peňažného trestu. Druhým, najčastejšie označovaným kritériom, je doterajší život, osobnosť a kriminálna kariéra páchateľa, a to rovnako u všetkých druhoch trestov, ktoré boli predmetom prieskumu. Názorovú zhodu zaznamenávame aj pri kritériách, ktoré zostávajú na chvoste uvažovania sudcu pri rozhodovaní.

vaní o uložení alternatívneho trestu, nakoľko škoda spôsobená trestným činom a efektívnosť a zrýchlenie konania predstavujú kritériá, ktoré pri treste domáceho väzenia, treste povinnej práce a peňažnom treste nepresiahli v percentuálnom vyjadrení označených odpovedí 20 %. Z uvedeného však nemožno vyvodiť záver, že tieto skutočnosti sudcovia pri výbere trestnej sankcie nezohľadňujú, no jednoznačne možno konštatovať, že povaha a závažnosť trestného činu je východiskovým atribútom pri kreovaní rozhodnutia o voľbe trestnej sankcie.

Povinnosť sudcov prihliadať na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, doterajší život, osobnosť a kriminálnu kariéru páchatela vyplýva z ustanovenia § 34 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „Trestný zákon“), podľa ktorého „*pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, príťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatela, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.*“⁴ Napriek tomu, že zásada úmernosti trestu je síce premietnutá vo vyššie uvedenom zákonnom ustanovení, aktuálne účinná právna úprava neformuluje ako hmotnoprávny predpoklad ukladania trestu domáceho väzenia podľa § 53 Trestného zákona a trestu povinnej práce podľa § 54 – § 55 Trestného zákona – povinnosť sudcu prihliadať na povahu a závažnosť trestného činu, osobu a pomery páchatela (s výnimkou peňažného trestu), nakoľko táto hmotnoprávna podmienka je v Trestnom zákone legislatívne vyjadrená⁵).

V tejto súvislosti možno poukázať na tú skutočnosť, že 1. januára 2016 nadobudne účinnosť zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorý zavádza nové hmotnoprávne predpoklady pre uloženie trestu domáceho väzenia, medzi iným aj legislatívne vyjadrenú povinnosť súdu prihliadať na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela, ak vzhľadom na uvedené postačuje uloženie tohto trestu. Nové znenie ustanovenia § 53 ods. 1 Trestného zákona bude nasledujúce: „*Trest domáceho väzenia až na dva roky môže súd uložiť páchateľovi prečinu, ak*

- a) *vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela postačuje uloženie tohto trestu,*

⁴ § 34 ods. 4 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁵ Podľa § 56 ods. 2 Trestného zákona „*bez splnenia podmienok uvedených v odseku 1 môže súd peňažný trest uložiť, ak ho ukladá za prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchatela trest odňatia slobody neukladá.*“

- b) páchateľ dal písomný sľub, že sa v určenom čase bude zdržiavať v obydli na určenej adrese a pri výkone kontroly poskytne potrebnú súčinnosť,*
c) sú splnené podmienky výkonu kontroly technickými prostriedkami.“

Hoci zákonodarca týmto duplicitne zdôrazňuje dôležitosť vyššie uvedeních kritérií pri výbere a ukladaní trestnej sankcie, z uskutočneného prieskumu jasne vyplýva, že sudcovia považujú tieto okolnosti pri rozhodovaní o uložení alternatívneho trestu za tak zásadné, že na ne prihliadajú aj napriek absencii tejto hmotnoprávnej podmienky v súčasne nastavenej právnej úprave. Predpokladáme, že zákonodarca v tejto súvislosti čerpal inšpiráciu z českej právnej úpravy, ktorá formuluje rovnakú hmotnoprávnú podmienku pre uloženie trestu domáceho väzenia.

Záverom možno konštatovať, že nebadáme zásadné rozdiely medzi jednotlivými alternatívnymi trestmi z hľadiska kritérií, na ktoré sudcovia prihliadajú pri ich ukladaní s jedinou výnimkou majetkových pomerov páchateľa, ktoré sú síce dominantné pri ukladaní peňažného trestu, ale zanedbateľné pri rozhodovaní o uložení trestu domáceho väzenia či povinnej práce. Túto skutočnosť sme mohli predpokladať aj vzhľadom na povahu a účel peňažného trestu či hmotnoprávne podmienky ukladania tohto druhu trestu.

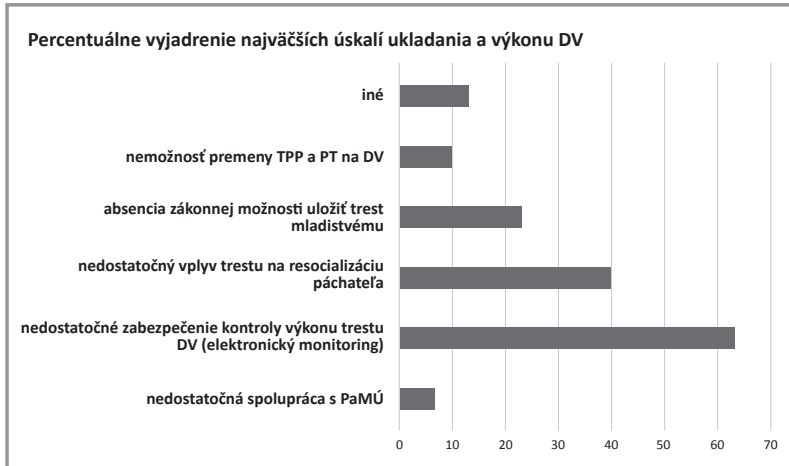
3. ÚSKALIA UKLADANIA ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

V záverečnej časti dotazníka sme sa zaoberali problematikou úskalí ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu, nakoľko môžu prispieť k prijatiu relevantných opatrení na odstránenie týchto nedostatkov v praxi. Obsah a povaha prijímaných opatrení nemusi výhradne súvisieť len so zmenou právnej úpravy, ale zabezpečením relevantných podmienok pre riadny výkon trestu či intenzívnejšou spolupracou medzi jednotlivými východiskovými subjektmi, ktoré majú významnú úlohu najmä pri kontrole výkonu vybraných trestných sankcií.

Respondenti mali v rámci dotazníkového šetrenia k dispozícii formuláciu predpokladaných úskalí ukladania a výkonu jednotlivých trestov, pričom mali možnosť autonómne doplniť problémy, s ktorými sa stretávajú v súdnej praxi. Rovnako ako v predchádzajúcej časti dotazníka platil pokyn, aby v rámci ponúknutých možností označili najviac tri odpovede. V nasledujúcich grafoch a tabuľkách je premietnuté vyhodnotenie najväčších problémov súvisiacich s ukladaním a výkonom alternatívnych trestov v súdnej praxi.

3.1 ÚSKALIA UKLADANIA A VÝKONU TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA

Graf č. 2: Graf vyjadrujúci percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili konkrétne úskalia ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia.

Úskalia ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia	%	N
nedostatočná spolupráca s PaMÚ	6,6	2
nedostatočné zabezpečenie kontroly výkonu trestu DV (elektronický monitoring)	63,3	19
nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchateľa	40	12
absencia zákonnej možnosti uložiť trest DV mladistvému	23,3	7
nemožnosť premeny TPP a PT na DV	10	3
iné	13	4

Tabuľka č. 1: Tabuľka vyjadrujúca počet a percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili konkrétne úskalia ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia.

Trest domáceho väzenia je alternatívnym trestom, ktorý bol do systému trestných sankcií zavedený zákonom č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov napriek dlhoročnej účinnosti ustanovení o možnosti uloženia trestu domáceho väzenia za zákonom splnených podmienok. Toto ustanovenie sa do istej miery stalo v justičnej praxi obsolentným z viacerých relevantných dôvodov.

V podmienkach Slovenskej republiky dlhodobý problém predstavuje práve absencia zavedenia elektronického monitorovania odsúdených, ktorý by bol spôsobilý kontrolovať výkon trestu domáceho väzenia. Ako sme predpokladali, vyššie uvedené potvrdilo až 63,3 % respondentov. Kontrola výkonu trestu domáceho väzenia bola doposiaľ zabezpečovaná výhradne prostredníctvom probačných a mediačných úradníkov, ktorých je dlhodobo nedostatok. Avšak v súčasnosti Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky pristúpilo ku koncepčnému riešeniu tejto problematiky, nakoľko jeho aktivita a prijímané opatrenia smerujú k naplneniu cieľov projektu s názvom Elektronický systém monitoringu osôb – ESMO. Projekt má svoj zásadný význam tak v trestnej, ako aj v netrestnej oblasti, a to prostredníctvom poskytovania približne sedemdesiatich nových elektronických služieb. Výstupy z projektu sú okrem iného spojené s tvorbou legislatívy pre praktickú aplikáciu elektronického monitoringu, vybudovaním informačného systému pre probačných a mediačných úradníkov zabezpečujúcich priebeh monitoringu v teréne či vybudovaním systému pre sudcov a prokurátorov s rozhraním na uloženie alternatívnych trestov a sledovanie priebehu výkonu trestu s možnosťou aktívneho vstupu do procesu.⁶ Legislatívnu oporu zavádzania elektronického monitoringu do praxe predstavuje zákon č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorý nadobudol účinnosť od 1. júla 2015, v časti čl. II prvého a štvrtého bodu, čl. III, čl. IV tretieho až dvadsiateho druhého bodu, čl. V a VI. nadobudne účinnosť až od 1. januára 2016. Novelizačné články právneho predpisu súvisiace so zavádzaním novej hmotnoprávne a procesnoprávnej úpravy trestu domáceho väzenia tak vstúpia do účinnosti od nového roku 2016. Výkon trestu domáceho väzenia bude obligatórne kontrolovaný prostredníctvom elektronických náramkov a sudca si tak nebude môcť nariadiť kontrolu výkonu trestu fakultatívne výhradne prostredníctvom probačných úradníkov, nakoľko predpokladom pre

⁶ VROBELOVÁ, Ľ. 2014. Elektronický systém monitoringu osôb (ESMO) – zavádzanie moderných metód do slovenského väzensťva. In STRÉMY, T. (ed.) 2014. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges, 2014, str. 311.

uloženie trestu domáceho väzenia v zmysle ustanovenia § 53 ods. 1 písm. c) Trestného zákona je splnenie podmienok pre výkon kontroly trestu technickými prostriedkami.

Zaujímavým zistením z vykonaného prieskumu je skutočnosť, že až 23,3 % sudcov z celkového počtu respondentov považuje za úskalie ukladania domáceho väzenia doposiaľ neexistujúcu možnosť súdu uložiť tento trest mladistvému páchateľovi, keďže tento nie je zaradený v taxatívnom výpočte trestov podľa § 109 Trestného zákona, ktoré možno mladistvému uložiť. Na túto problematiku však v odbornej verejnosti existujú protichodné názory. Na jednej strane možno argumentovať, že práve v tejto vekovej skupine odsúdených by bola v mnohých prípadoch aplikácia trestu domáceho väzenia na prospech naplnenia účelu trestu, nakoľko vplyv rodinných príslušníkov na mladistvého páchateľa počas výkonu trestu domáceho väzenia má radikálnejší vplyv na jeho resocializáciu v porovnaní s prostredím, ktoré je kreované, napr. v ústave na výkon trestu odňatia slobody. Mladiství nie sú vytrhnutí zo sociálneho prostredia, sú zachované sociálne väzby s rodinou, povinná školská dochádzka v pôvodnom školskom kolektíve, atď. Rovnako však môžeme poukázať na uskutočnené výskumy, ktoré sa týkali delikventnej mládeže, nakoľko v majoritnej časti prípadov išlo o mladistvých, ktorí mali slabé citové vzťahy v rodine a príbuzných s bohatou kriminálnou kariérou.⁷ Preto v tejto súvislosti možno súhlasiť s Kurucovou, že vyššie uvedené pozitívne atribúty trestu domáceho väzenia prichádzajú do úvahy iba v prípade, ak by resocializácia mladistvého páchateľa bola vzhľadom na jeho rodinné prostredie možná.⁸

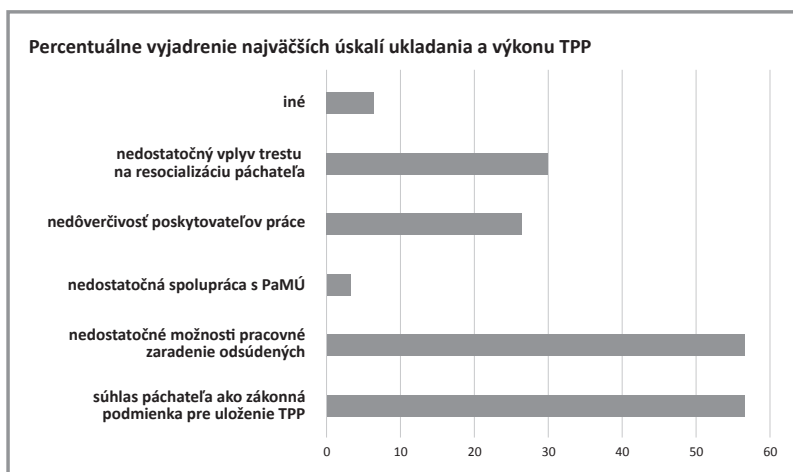
Pomerne jasný postoj respondentov k úskaliu ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia možno vyvodiť zo slovného vyjadrenia k položeným otázkam v rámci dotazníkového šetrenia, nakoľko sudcovia priamo uvádzali, že ustanovenie § 53 Trestného zákona je „**neaplikovateľné**“, prípadne uvádzali k položenej otázke výrazné interpunkčné znamienka „**????**“, čím zdôraznili skutočnosť, že ich doterajšie skúsenosti s ukladáním či výkonom trestu domáceho väzenia sú zanedbateľné, prípadne žiadne. V tejto súvislosti sme sa stretli aj s problémom týkajúcim sa samotnej osoby a pomerov páchateľa, nakoľko účel trestu stráca na význame, ak ide o „**páchateľa bez domova**“.

⁷ ŠIMUNOVÁ, L. – UHROVIČ, F. 2012. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládež. In *Justičná revue*. č. 11, 2012, str. 1325.

⁸ KURUCOVÁ, V. 2013. Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 5, 2013, str. 33.

Záverom možno konštatovať, že úskalia ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia, na ktoré poukázali respondenti v realizovanom prieskume sú v súčasnosti riešené zo strany Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, a to v súvislosti s naplnením cieľov projektu ESMO a rovnako tak legislatívnymi zmenami, nakoľko od nadobudnutia účinnosti novelizačných článkov zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami bude možné uložiť trest domáceho väzenia aj mladistvému páchatelovi.

3.2 ÚSKALIA UKLADANIA A VÝKONU TRESTU POVINNEJ PRÁCE

Graf č. 3: Graf vyjadrujúci percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili konkrétne úskalie ukladania a výkonu trestu povinnej práce.

Úskalia ukladania a výkonu TPP	%	N
súhlas páchatela ako zákonná podmienka pre uloženie TPP	56,6	17
nedostatočné možnosti pracovné zaradenie odsúdených	56,6	17
nedostatočná spolupráca s PaMÚ	3,3	1
nedôverčivosť poskytovateľov práce	26,6	8
nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchatela	30	9
iné	6,6	2

Tabuľka č. 2: Tabuľka vyjadrujúca počet a percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili konkrétne úskalie ukladania a výkonu trestu povinnej práce.

Rovnako ako trest domáceho väzenia aj trest povinnej práce bol do systému trestných sankcií v podmienkach Slovenskej republiky zavedený po reko-difikácii trestného práva. Zo štatistických údajov Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky je zrejmé, že ukladanie tohto druhu alternatívneho trestu neprekračuje 10%-ný podiel z celkového počtu odsúdených za príslušný kalendárny rok.⁹ Z dotazníkového šetrenia vyplýva, že až 56,6 % respondentov považuje za jedno z najväčších úskalí ukladania a výkonu trestu povinnej práce nedostatočné pracovné možnosti pre pracovné zaradenie odsúdených. Respondenti rovnako uviedli, že problémom ukladania a výkonu trestu povinnej práce je absencia „**systematickej práce odsúdených a kontro-la výkonu trestu**“ a rovnako ako pri treste domáceho väzenia sa problematickým javí osoba a pomery páchatela, ktorému je účelné takýto druh trestu uložiť najmä vzhľadom na jeho možný „**zlý zdravotný stav**“.

Je zaujímavé, že rovnako 56,6 % respondentov označilo súhlas páchatela ako hmotnoprávnu podmienku pre uloženie trestu povinnej práce za úskalie jeho ukladania napriek tomu, že práve tento predpoklad je možné do istej miery považovať za prvok restoratívnej justície, ktorého obsah spočíva v dô-raze kladenom na spoluprácu a poskytnutie súčinnosti odsúdeného pri vý-kone trestu, aby odsúdený sám prevzal zodpovednosť za svoje protiprávne konanie a vyslovením súhlasu prejaví vôľu, že prijíma uložený trest. Uvedená hmotnoprávna podmienka môže predstavovať predpoklad riadneho výkonu trestu povinnej práce.

⁹ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. [online]. 2015 cit. [14-09-2015]. Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>.

Kým jedným zo zákonných predpokladov uloženia trestu povinnej práce je súhlas páchatela s uložením trestu, Trestný zákon túto hmotnoprávnu podmienku vo vzťahu k aplikácii trestu domáceho väzenia doposiaľ nevyžadoval. Súhlas páchatela je však pri novovytvorenej koncepcii hmotnoprávných podmienok uloženia trestu domáceho väzenia nahradený písomným sľubom páchatela, ktorý je nevyhnutné rozlišovať od poskytnutia jeho stanoviska k uloženiu trestu či vyžiadanie jeho súhlasu. „*Písomným sľubom je vyžadovaný nepriamy súhlas páchatela s uložením tohto druhu trestu, bez ktorého jeho aplikácia nie je prípustná a súčasne vyjadruje záväzok odsúdeného, že bude rešpektovať podmienky jeho výkonu a zároveň umožní kontrolu jeho výkonu. Ide o kvalifikovanejšiu formu vyjadrenia páchatela, než len poskytnutie stanoviska odsúdeného.*“¹⁰ K modifikácii právnej úpravy v tomto smere dochádza aj napriek problematickej skúsenosti sudcov s hmotnoprávnou podmienkou súhlasu páchatela pri ukladaní trestu povinnej práce.

V nadväznosti na uvedené dochádza nadobudnutím účinnosti zákona č. 78/2015 Z. z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami aj k zmenám pri kreovaní procesnoprávnej úpravy, nakoľko podľa § 353 ods. 4 zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov trest povinnej práce a rovnako aj trest domáceho väzenia možno trestným rozkazom uložiť iba po predchádzajúcom vyžiadaní si správy od probačného a mediačného úradníka o možnostiach uloženia a riadneho výkonu týchto trestov vrátane stanoviska obvineného k uloženiu trestu povinnej práce či trestu domáceho väzenia. V tejto súvislosti možno poukázať na kolidovanie hmotnoprávnej úpravy uloženia trestu povinnej práce s procesnoprávnou úpravou, nakoľko stanovisko obvineného pri rozhodovaní trestným rozkazom nemusí mať nevyhnutne kladný obsah vo vzťahu k uloženému trestu, no súhlas páchatela či jeho písomný sľub ako hmotnoprávny predpoklad pre uloženie trestu domáceho väzenia nevyhnutne s kladným postojom páchatela k uloženiu tejto sankcie súvisí. Nie je preto zrejmé, či samotný súhlas páchatela bude zahŕňať aj obsahovú požiadavku procesnoprávnej úpravy a stanovisko obvineného nebude potrebné duplicitne zaobstaráť.

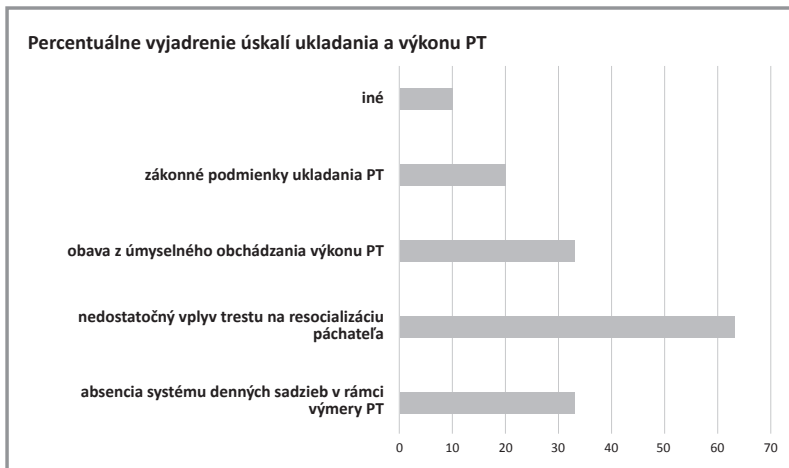
Aj vzhľadom na vysoké percento sudcov, ktorí poukazujú na problematickú hmotnoprávnu podmienku navrhujeme, aby bol súhlas páchatela s uložením trestu povinnej práce v zmysle ustanovenia § 54 Trestného zákona

¹⁰ BOLEDOVIČOVÁ, L. 2013. Podmínky uložení českého trestu domácího vězení a anglického curfewrequirement. In *Trestněprávní revue*, č. 3, 2013, str. 65.

nahradený stanoviskom páchatela a rovnako tak stanoviskom probačného úradníka. Tieto by tvorili podklad pre konečné rozhodnutie sudcu o účel-
nosti uloženia trestu v konkrétnej trestnej veci za súčasného posúdenia in-
dividuálnych okolností prípadu, ako aj po zohľadnení rodinnej, osobnostnej
a zdravotnej anamnézy páchatela. Aby súhlas páchatela nebol len formálnym
vyjadrením vzťahu páchatela k uloženiu trestu, ale stanovisko všetkých strán
predstavovalo hlbšie a účelné poznanie ich vzťahu k uloženému trestu.

3.3 ÚSKALIA UKLADANIA A VÝKONU PEŇAŽNÉHO TRESTU

Graf č. 4: Graf vyjadrujúci percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili konkrétne úskalie ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia.

Úskalia ukladania a výkonu PT	%	N
absencia systému denných sadzieb v rámci výmery PT	33,3	10
nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchatela	63,3	19
obava z úmyselného obchádzania výkonu PT	33,3	10
zákonné podmienky ukladania PT	20	6
iné	10	3

Tabuľka č. 3: Tabuľka vyjadrujúca percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili konkrétne úskalie ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia.

V podmienkach Slovenskej republiky bol peňažný trest na rozdiel od trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce zaradený do systému trestných sankcií už v ustanoveniach zákona č. 140/1961 Zb. Trestného zákona v znení neskorších predpisov. Zaradenie peňažného trestu do taxatívneho výpočtu jednotlivých druhov trestov teda neovplyvnila rekodifikácia trestného práva, ktorej výsledkom bola – okrem iného – aj úprava podmienok aplikácie nových druhov alternatívnych trestov. Zároveň v súvislosti s vymedzením samotného vzťahu peňažného trestu k trestu odňatia slobody možno konštatovať, že peňažný trest je špecifický druh trestu, ktorý nemá výhradne povahu alternatívneho trestu. Najmä vzhľadom na to, že ho súd môže uložiť, za zákonom stanovených podmienok, ako trest samostatný, ale zároveň aj popri inom treste, resp. popri treste odňatia slobody. Trest domáceho väzenia a trest povinnej práce, ako alternatívne tresty v užšom slova zmysle, nemožno v zmysle zásady nezlučiteľnosti trestov a vychádzajúc z ich samotnej povahy uložiť popri treste odňatia slobody, čím je o to viac zvýraznená ich alternatívna povaha.

Napriek tomu, že peňažný trest ako alternatíva k trestu odňatia slobody je už dlhodobo zakotvená v slovenskom právnom poriadku z grafu je zrejmé, že až 63,3 % z celkového počtu respondentov uviedlo, že jeho najväčším úskalím je nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchatela.

Absencia systému denných sadzieb v rámci výmery peňažného trestu je problémom, na ktorý poukázalo viac ako 30 % respondentov. Podstata systému denných sadzieb spočíva v tom, že súd v rámci zákonného rozpätia stanoví počet denných sadzieb, pri ktorých zohľadňuje povahu a závažnosť činu, pričom prihliada aj na osobu páchatela a následne stanoví výšku dennej sadzby, pri ktorej zohľadňuje osobné a majetkové pomery páchatela. Výsledná

výška peňažného trestu potom predstavuje súčin stanoveného počtu denných sadziieb a výšku jednej dennej sadzby.¹¹ Z vyššie uvedenej koncepcie vychádza aj právna úprava vo Švédsku, Španielsku, Dánsku či v Českej republike. V zmysle aktuálne nastavenej slovenskej právnej úpravy možno uložiť peňažný trest od 160 eur do 331 930 eur, pričom absencia systému denných sadziieb spôsobuje, že nie je zrejmé ako sudca prihlíadal na povahu a závažnosť, osobu a majetkové pomery páchatela. Dôsledné, jasné a transparentné zohľadnenie osobných a majetkových pomerov páchatela, prípadne závažnosti trestného činu je vo všeobecnosti považované za transparentnejšie tak vo vzťahu k odsúdenému, ako aj vo vzťahu k verejnosti. Systém denných sadziieb zároveň zjednodušuje postup súdu pri aplikácii tohto alternatívneho trestu, čo možno považovať za pozitívny atribút tak pre aplikačnú prax, ako aj pre spoločnosť ako takú. Jeden z respondentov vyjadril nasledujúci názor: *„Väčšia diferenciácia a väčšia personalizácia trestu z hľadiska veku, pohlavia, sociálneho zradenia. Vhodné nepripustiť podanie opravného prostriedku zo strany prokuratúry, z hľadiska trestného konania a účelu trestu.“*

Rovnako 33,3 % sudcov považuje za problematické práve úmyselné obchádzanie výkonu trestu, pričom sudcovia poukázali aj na *„problém s preukazovaním úmyselného zmarenia peňažného trestu“* – *s čím súvisí problém s vykonaním náhradného trestu odňatia slobody, nakoľko je náročné odsúdenému preukázať zavinenie*. Poznatky z praxe poukazujú na tú skutočnosť, že značná časť odsúdených, ktorým bol uložený peňažný trest sa jeho zaplateniu často úmyselne vyhýba, prípadne splnenie povinnosti rôznym spôsobom zdržuje, prípadne dochádza k machináciám s majetkom odsúdeného. Dôkazy o úmyselnom zmarení výkonu peňažného trestu je často veľmi náročné zaobstarat'.¹²

3.4 VPLYV APLIKÁCIE ALTERNATÍVNYCH TRESTOV NA RESOCIALIZÁCIU PÁCHATEĽA

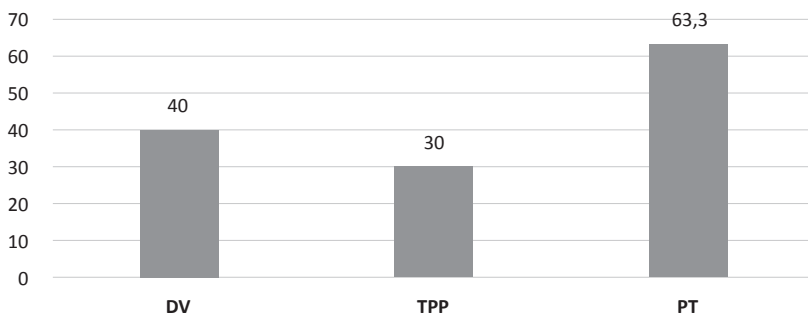
Vplyv trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu na resocializáciu páchatela je možnosťou, ktorá bola formulovaná pre respondentov v rámci otázok týkajúcich sa najväčších úskalí ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a rovnako tak peňažného

¹¹ ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 783.

¹² ČERNÍKOVÁ, V. 2005. *Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci)*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, str. 144.

trestu. Z grafu č. 5 vyplýva, že až 63,3 % respondentov považuje nedostatočný vplyv na resocializáciu páchateľa za jedno z najväčších úskalí ukladania a výkonu peňažného trestu. Dôvera sudcov v tomto smere najmä z pohľadu naplnenia účelu trestu je teda vyššia pri treste domáceho väzenia a povinnej práce. Zaujímavým zistením v rámci dotazníkového šetrenia bola skutočnosť, že až v jednej tretine vyplnených dotazníkov respondenti v otázke, v ktorej sme zisťovali subjektívny pohľad sudcu na prípadné opakované spáchanie trestného činu odsúdeným po uložení a vykonaní alternatívneho trestu, označili percentuálne vyjadrenie predpokladaného pokračovania v kriminálnej kariére páchateľa maximálne do 30 %. Týmto zároveň prejavili vysoký stupeň dôvery v naplnenie účelu alternatívneho trestu. Tí istí respondenti však za jedno z najväčších úskalí vybraných alternatívnych trestov označovali možnosť – nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchateľa. Vzhľadom na kolidovanie jednotlivých odpovedí v rámci jedného vyplneného dotazníka nie je možné vyjadriť jednoznačný záver o postoji sudcov k vplyvu alternatívneho trestu na samotnú resocializáciu páchateľa.

**Nedostatočný vplyv trestu na resocializáciu páchateľa
ako úskalie ukladania a výkonu AT**

Graf č. 5: Graf vyjadrujúci percentuálny podiel z celkového počtu respondentov, ktorí označili ako úskalie trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu ich nedostatočný vplyv na resocializáciu páchateľa.

4. ZÁVER

Výsledky druhej časti dotazníkového šetrenia prinášajú zaujímavé zistenia o kritériách, ktoré sú pre sudcu rozhodujúce v rámci kreovania výroku o treste. Je zrejmé, že prax sudcov pri ukladaní trestu domáceho väzenia, trestu povinnej práce a peňažného trestu vychádza z dôrazu na zohľadňovanie povahy a závažnosti trestného činu, osoby a pomerov páchatela a jeho kriminálnej kariéry. Tieto majú prednosť pred zohľadnením rýchlosti konania či škody spôsobenej trestným činom. Napriek absencii hmotnoprávných podmienok pre ukládanie trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce, ktoré by legislatívne upravili povinnosť sudcov zohľadniť aj vyššie uvedené kritériá je zrejmé, že aplikačná prax povahu a závažnosť trestného činu, osobu a pomery páchatela za rozhodujúce považuje.

V príspevku sme rovnako venovali pozornosť vyhodnoteniu najzávažnejších problémov ukladania a výkonu trestu domáceho väzenia, ktoré súvisia s doposiaľ nedostatočne zabezpečenou kontrolou výkonu trestu či nedostatkom vhodných odsúdených z hľadiska osoby a pomerov páchatela, ktorému by bolo účelné tento druh trestu uložiť. Úskalia ukladania trestu povinnej práce sú spojené s nedostatočnými možnosťami pre pracovné zaradenie odsúdených a u peňažného trestu pretrváva nedôvera sudcov vo vplyv trestu na resocializáciu odsúdeného. Z dotazníkového šetrenia jasne vyplýva, že spolupráca s probačnými úradníkmi v súvislosti s kontrolou výkonu trestu nie je z pohľadu respondentov zásadným problémom aplikačnej praxe, nakoľko len zanedbateľné percento sudcov označilo túto možnosť ako úskalie ukladania a výkonu alternatívnych trestov. Záverom možno konštatovať, že v súčasnosti Slovenská republika pristupuje ku koncepcnému riešeniu nedostatkov spojených najmä s ukladaním a výkonom trestu domáceho väzenia, a to pristúpením k projektu ESMO a kreovaní zodpovedajúcej legislatívy, ktoré reagujú na potreby praxe. V budúcnosti by bolo vhodné zvážiť prijatie ďalších legislatívnych zmien a opatrení na odstránenie nedostatkov súvisiacich s ukladaním a výkonom trestu povinnej práce a peňažného trestu, ktorým sme sa venovali v predchádzajúcom texte.

Resumé: The results of the second part of the questionnaire brings interesting findings about the crucial criteria for judges in the context of imposing sentences. We also describe the contribution of the most serious problems in practical application related to sentencing and execution of a house arrest, which is linked to poorly secured control of enforcement or lack of appropriate offenders to impose this kind of sanction. We also describe the contribution of the most serious problems

in practical application related to sentencing and execution of a house arrest, which is linked to poorly secured control of enforcement or lack of appropriate offenders to impose this kind of sanction. Pitfalls of community services are associated with insufficient opportunities for work placement convicted and financial penalty problems are connected with effect on the social rehabilitation of sentenced punishment. In conclusion, the Slovak Republic currently receives legislative changes, as well as measures to overcome the deficiency of practice.

Literatúra

1. BOLEDOVIČOVÁ, L. 2013. Podmínky uložení českého trestu domácího vězení a anglického curfew requirement. In *Trestněprávní revue*, č. 3, 2013, str. 57–67.
2. ČERNÍKOVÁ, V. 2005. *Sociální ochrana (kriminologický pohled na terciární prevenci)*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, 163 s., ISBN: 80-7251-207-2.
3. KURUCOVÁ, V. 2013. Ukladanie trestu domáceho väzenia a problémy s jeho premenou na trest odňatia slobody. In *Bulletin slovenskej advokácie*, č. 5, 2013, str. 33–37.
4. ŠÁMAL, P. a kol. 2009. *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 2528 s., ISBN 978-80-7400-109-3.
5. ŠIMUNOVÁ, L. – UHROVIČ, F. 2012. Prediktory delikventného správania v životnom štýle mládež. In *Justičná revue*. č. 11, 2012, str. 1324–1336.
6. VROBELOVÁ, L. 2014. Elektronický systém monitoringu osôb (ESMO) – zavádzanie moderných metód do slovenského väzenstva. In *STRÉMY, T. (ed.). 2014. Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, str. 309–318. ISBN 978-80-7502-034-5.
7. Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. [online]. 2015 cit. [14-09-2015]. Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/statr.htm>.

Kontakt

JUDr. Andrea Gregušová

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

gregusova.a@gmail.com

VEREJNÁ MIENKA O ALTERNATÍVNYCH TRESTOCH – VÝSLEDKY SONDY NA SOCIÁLNYCH SIEŤACH¹

Public Opinion about Alternative Punishments – the Results of the Probe on Social Networks²

Kristína Jurišová

Abstrakt: V článku sa venujeme analýze dotazníka zameraného na verejnú mienku o alternatívnych trestoch, a to konkrétne trestu: povinnej práce, domáceho väzenia, peňažný trest, zákazu účasti na verejných podujatiach. Dotazník bol spracovaný online. Ide o vyhodnotenie výsledkov sondy na sociálnych sieťach.

Kľúčové slová: verejná mienka, alternatívne tresty, restoratívna justícia, sociálna sieť

Abstract: In this article we analyze the questionnaire aimed at public opinion on alternative punishments namely punishment: community service, house arrest, fines and the ban on participation in public events. The questionnaire was processed online. This is an evaluation of the results of the probe on social networks.

Key words: public opinion, alternative punishments, restorative justice, social network

1. VEREJNÁ MIENKA

Samotný pojem „verejná mienka“ sa v súvislosti s verejnou sférou objavuje ako súčasť už gréckej demokracie v období antiky. Dôležitosť a význam tohto pojmu narastal v súvislosti s liberálnymi a osvieteneckými teóriami občianskej spoločnosti v 17. a 18. storočí. Vývoj moderných foriem komunikácie spolu so vznikom a existenciou médií väčšmi posilnili postavenie verejnej mienky. Prvé výskumy, ktorých základy položil v 30. rokoch minulého storočia George Gallup boli zamerané na skúmanie výlučne jednotlivca predovšetkým jeho

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

individuálnych názorov. Neskôr sa oblasť výskumov rozšírila na vzťah mienky a postojov, ovplyvniteľnosť postojov a úlohy sociálnej kontroly.³

Pojem verejná mienka (z angl. *public opinion*) nemá iba jednu definíciu. Najčastejšie sa tento pojem používa na označenie súboru názorov a hodnotení, ktoré vyjadrujú členovia verejnosti k určitému problému alebo téme (napríklad téme politickej, kultúrnej, ekonomickej a pod.). Verejná mienka sa vo všeobecnosti chápe ako dynamický proces, v ktorom sa myšlienky vyjadrujú, prispôsobujú, zmierujú na ceste ku kolektívnemu určeniu smeru aktivity.⁴

Výsledky výskumov verejnej mienky sú zaujímavé nielen pre rôzne politické, záujmové či nátlakové skupiny, kedy môžu byť použité ako formy propagandy a manipulácie, ale sú dôležité aj pre tvorbu legislatívy. Práve legislatíva v podobe všeobecne záväzných normatívnych právnych aktov musí byť koncipovaná tak, aby sa v praxi stala kvalitnou a subjektmi práva akceptovanou a aplikovanou formou správania sa.

Z nášho pohľadu považujem v súvislosti s uplatňovaním prvkov restoratívnej justície ako novodobého spôsobu riešenia trestných vecí za dôležité disponovať s vedomosťami o tom, aký má práve verejná mienka postoj k samotnej koncepcii restoratívnej justície.

2. ALTERNATÍVNE TRESTY A RESTORATÍVNA JUSTÍCIA

V európskom priestore dochádza od druhej polovice 20. storočia k výraznému rozvoju restoratívnej justície (z anglického *restore* – obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu) a aj k častejšiemu ukladaniu alternatívnych trestov, tzv. *community sanctions* ako trestov alternujúcich trest odňatia slobody.⁵ Tento stav je spätý aj s krízou trestu odňatia slobody, ktorá spočíva v nízkej preventívnej a resocializačnej efektivite trestu odňatia slobody ako tradičného retributívneho prístupu trestania páchatelov trestných činov.

Restoratívna justícia predstavuje maximálnu možnú mieru uzdravenia a obnovu trestným činom narušených vzťahov, a preto účastníkom umožňuje aj prostredníctvom alternatívnych trestov spoločne identifikovať spôsobe-

³ REIFOVÁ, I. a kol.: *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 144–146.

⁴ Verejná mienka. In *Mediálna výchova*. Dostupné na: <http://www.medialnavychova.sk/?p=283> [online]. [cit. 2015-10-10].

⁵ Pozri aj – IVOR, J. a kolektív. 2010. *Trestné právo hmotné. Všeobecná časť*. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION, 2010. s. 263.

né ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky.⁶ Niektorí autori a odborníci z praxe sa domnievajú, že by bolo adresnejšie, ak by sa používal pojem „restoratívne prístupy“ a nie celosvetovo známy pojem „restoratívna justícia“.⁷

Filozofia alternatívnych trestov je nasledovná – cieľom je ponechať odsúdeného na slobode a uložiť mu taký druh trestu, ktorý bude pôsobiť preventívne proti páchaniu ďalšej trestnej činnosti, ochrániť spoločnosť a v neposlednom rade uspokojiť záujmy obetí trestného činu. Takéto tresty by mali upevniť v páchatelovi návyky a postoje potrebné k vedeniu riadneho života.

V slovenskom trestnom práve môžeme v rovine alternatívnych opatrení hovoriť o alternatívnych opatreniach hmotnoprávných a procesnoprávných. V trestnom práve procesnom ide o tzv. odklony v trestnom konaní.⁸ Za hmotnoprávne alternatívne opatrenia môžeme označiť alternatívy k potrestaniu a alternatívne tresty, pričom za alternatívy k potrestaniu považujeme podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TZ“) upustenie od potrestania (§ 40 TZ), podmienené upustenie od potrestania (§ 101 TZ).⁹

Zo všetkých trestov uvedených v slovenskom Trestnom zákone za alternatívne pre účely nášho dotazníka, považujeme užšie vymedzenie:

- trest domáceho väzenia (§ 53 TZ),¹⁰
- trest povinnej práce (§ 54 – § 55 TZ),¹¹
- peňažný trest (§ 56 – § 57 TZ),¹²

⁶ DORNE, C. K.: *Restorative Justice in the United States*. Pearson Prentice Hall. New Jersey. 2008. s. 8–15.

⁷ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. s. 15.

⁸ ŠČERBA, F.: *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úprave*. Praha: Leges, 2011. 20–30.

⁹ MAŠLANYOVÁ, D. et al. 2011. *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.s. 218.

¹⁰ Trest domáceho väzenia až na jeden rok môže súd uložiť páchatelovi prečinu. Odsúdený po dobu výkonu trestu domáceho väzenia je povinný v čase, ktorý určí súd, zdržiavať sa vo svojom obydli vrátane k nemu prináležiacich vonkajších priestorov, viesť riadny život a podrobiť sa kontrole technickými prostriedkami, ak je táto kontrola nariadená. Po dobu výkonu trestu domáceho väzenia môže odsúdený opustiť svoje obydlie len po predchádzajúcom súhlase probačného a mediačného úradníka alebo orgánu, ktorý spravuje technickú kontrolu nad odsúdeným a len z naliehavého dôvodu a na nevyhnutne potrebný čas. Tento čas sa započítava do výkonu trestu.

¹¹ Trest povinnej práce môže súd uložiť so súhlasom páchatela vo výmere od 40 do 300 hodín, ak ho odsudzuje za prečin, za ktorý zákon umožňuje uložiť trest odňatia slobody, ktorého horná hranica sadzby trestu odňatia slobody nepresahuje päť rokov.

¹² Peňažný trest môže súd uložiť od 160 eur do 331 930 eur páchatelovi úmyselného trestného činu, ktorým získal, alebo sa snažil získať majetkový prospech. Bez splnenia týchto

- trest zákazu účasti na verejných podujatiach (§ 62a TZ).¹³

3. FENOMÉN SOCIÁLNYCH SIETÍ

Pojem sociálna sieť vznikla z anglického slova „social network“. Veľký sociologický slovník definuje sociálnu sieť ako „množinu sociálnych subjektov prepojených s mennými vzťahmi“. Ďalšia definícia uvádza, že sociálna sieť „je sociálna štruktúra tvorená z jednotlivcov alebo organizácií. Týchto jednotlivcov nazývame uzly, tieto uzly sú viazané v spojení prostredníctvom jedného alebo viacerých určitých typov vzájomných závislostí vzťahov, ako je napr. priateľstvo, príbuzenstvo, spoločenské záujmy, finančné výmeny, odpory, sexuálne vzťahy, zdieľané viery, znalosti a prestíže.“¹⁴ Európska agentúra pre informáciu a sieťovú bezpečnosť definuje sociálnu sieť ako „online komunitu, ktorá cez vytvorený profil dovoľuje ľuďom stretávať ďalších členov siete, komunikovať s nimi, zostať v kontakte a zdieľať s nimi obrázky a video v rámci zdieľaného priestoru.“¹⁵

Na našu sondu sme spomedzi dostupných sociálnych sietí využili sociálnu sieť Facebook, ktorú založil 4. februára 2004 Američan Mark Zuckerberg (spoluzakladateľmi systému boli Chris Hughes, Dustin Moskovitz a Eduardo Saverin). Facebook pôvodne slúžil len študentom Harvardovej univerzity, neskôr sa rozšíril na americké univerzity Yale a Stanford. Od 11. augusta 2006 sa môže pripojiť ktokoľvek starší ako 12 rokov. Začiatkom marca 2009 bola oficiálne spustená aj slovenská verzia Facebooku.¹⁶

V dnešnej dobe slúži Facebook najmä na komunikáciu, nadväzovanie priateľstiev a zdieľanie fotografií, videí a iného obsahu, pričom v polovici

podmienok môže súd peňažný trest uložiť, ak ho ukladá za prečin a vzhľadom na povahu spáchaného prečinu a možnosť nápravy páchatela trest odňatia slobody neukladá.

¹³ Súd môže uložiť trest zákazu účasti na verejných podujatiach až na desať rokov, ak sa páchatel dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, alebo ak to vyžaduje so zreteľom na doterajší spôsob života páchatela a okolnosti spáchania činu, ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo majetku. Ako samostatný trest môže byť trest zákazu účasti na verejných podujatiach uložený, ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela, uloženie iného trestu nie je potrebné.

¹⁴ Social network. In. Dictionary.com. Dostupné na Internete: <http://dictionary.reference.com/browse/social%20network%20?s=t> [online]. [cit. 2015-10-10].

¹⁵ Social network. In. European Union Agency for Network and Information Security. Dostupné na Internete: <http://www.enisa.europa.eu/> [online]. [cit. 2015-10-10].

¹⁶ Phillips, S.: A brief history of Facebook. In. The Guardian. Dostupné na Internete: <http://www.theguardian.com/technology/2007/jul/25/media.newmedia> [online]. [cit. 2015-10-10].

roku 2006 mal 7 miliónov členov. K 30. septembru 2014 mal Facebook už 1,35 miliardy aktívnych používateľov za mesiac a je dostupný skoro na celom svete. Jeho hlavný konkurent MySpace, donedávna neohroziteľná jednotka na trhu s počtom používateľov nad 100 miliónov, stratil svoju pozíciu v roku 2008.¹⁷

Platforma sociálnej siete Facebook nám práve svojimi funkciami pomohla rozšíriť medzi širšie publikum ľudí dotazník. Dotazník sme zhotovili tak, aby bol kompatibilný s online prostredím, pomocou online služby spoločnosti Google – Google Drive.

Na Facebook-u sme vytvorili takzvanú fanpage (stránku) s názvom „Restoratívna justícia a alternatívne tresty“, pomocou ktorej sme zdieľali dotazník. Stránka vytvorená na Facebook-u má v nastaveniach (funkcionalitách) možnosť osloviť presne ciele skupinu ľudí, ktorým sa zdieľaný odkaz zobrazí na ich „stene“ profilu. Zacielili sme skupinu ľudí, žijúcich na Slovensku vo vekovej kategórii 15 až 80 rokov.

4. CHARAKTERISTIKA DOTAZNÍKA „VMAT“

Dotazník s názvom „VMAT“ vznikol na základe spolupráce s profesorom Dianiškom¹⁸ ako predpilotná fáza sociálneho výskumu zameraného na zistenie verejnej mienky vo vzťahu k alternatívnym trestom. Samotný obsah dotazníka je postavený tak, aby bol syntax zrozumiteľný pre širšiu verejnosť.

Ako sme vyššie uviedli dotazník bol spracovaný pomocou online verzie Google Drive, ktorá umožnila respondentom vyplniť dotazník cez internet. Doba, počas ktorej trvala naša sonda sa pohybovala v rozmedzí od 9. 9. 2015 do 22. 9. 2015. Dotazník bol plne anonymný, pričom ho za štrnásť dní vyplnilo 68 ľudí.

Dotazník pozostáva z časti zameranej na anamnézu respondenta, kde zisťujeme v základných šiestich okruhoch pohlavie, vek, vzdelanie, zamestnanie, trvalé bydlisko a stav, či sa osoba stala obeťou trestného činu. V ďalšej časti dotazníka sú uvedené otázky, na základe ktorých zisťujeme naklonenosť verejnej mienky k využívaniu alternatívnych trestov ako súčasti restoratívnej

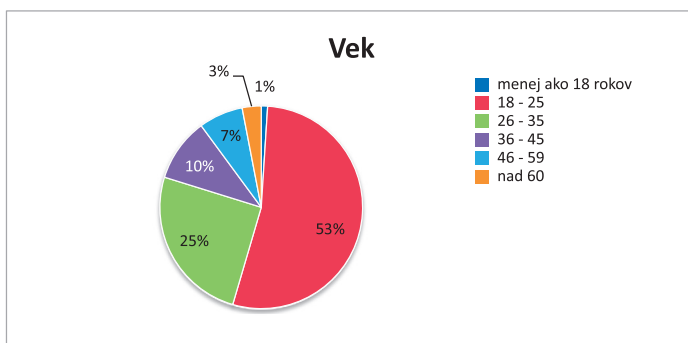
¹⁷ ZEEVI, D.: *The Ultimate History of Facebook [INFOGRAPHIC]*. In. Social Media Today. Dostupné na Internete: <http://www.socialmediatoday.com/content/ultimate-history-facebook-infographic> [online]. [cit. 2015-10-10].

¹⁸ Prof. PhDr. Gustáv Dianiška, CSc. je vedúci Katedry propedeutiky právnických predmetov, Právnická fakulta Trnavskej Univerzity v Trnave.

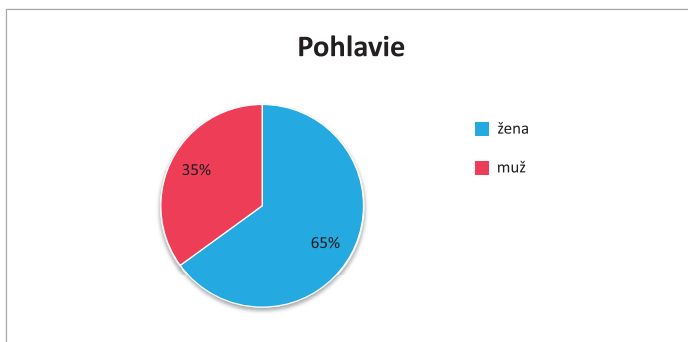
justície. V nasledujúcej časti článku sa budeme venovať jednotlivým nami položeným otázkam v dotazníku vo vzťahu k odpovediam respondentov.

4.1 ANAMNÉZA RESPONDENTOV

Z hľadiska pohlavia na dotazník odpovedalo viac žien ako mužov, pričom ženy dokopy tvorili až 64,2 %. Z vekového hľadiska prevládali hranice osôb vo veku 18–25 rokov v 52,2 % a hranica 26–35 rokov v percentuálnom vyjadrení 25,4 %.

Graf č. 1: Vek (v percentách)

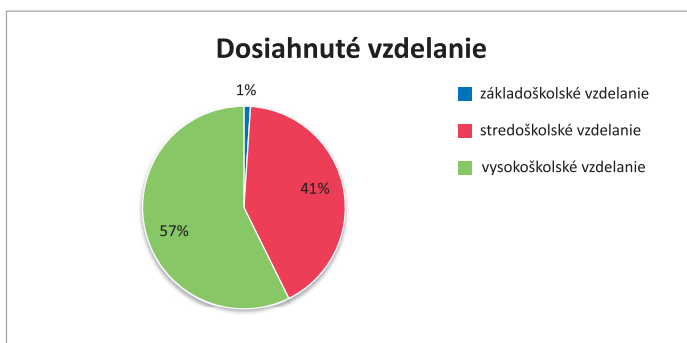

Graf č. 2: Pohlavie (v percentách)

4.2 NAJVYŠŠIE DOSIAHNUTÉ VZDELANIE A POVOLANIE

Na základe delenia podľa najvyššie dosiahnutého vzdelania výrazne prevláda vysokoškolské vzdelanie s 57 %, čo korešponduje aj s nasledovnými výsledkami. Stredoškolské vzdelanie získalo 41 % opýtaných, pričom iba 1 % označilo, že získalo základ školské vzdelanie.

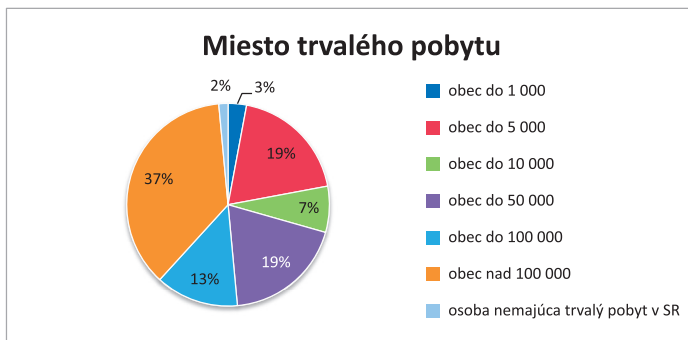
Respondenti mali možnosť napísať aj svoje povolanie. Následne uvedieme len najfrekvencovanejšie. Ako administratívny pracovník uviedlo svoje povolanie 5 osôb, rovnaký počet uviedlo pozíciu manažéra a pozíciu právnik a, až 10 osôb vyznačilo, že sú študentmi. Ako „nezamestnaný“ zodpovedali dotazník 3 osoby, počtom 2 osoby uviedli ako svoje povolanie samostatnú zárobkovú činnosť. Dotazník vyplnili aj dvaja dôchodcovia.

Graf č. 3: Dosiahnuté vzdelanie (v percentách)

4.3 MIESTO TRVALÉHO POBYTU

Na základe uvedenia trvalého pobytu nám z dotazníka vyplýva, že teritórium nemá až taký veľký význam vzhľadom k informovanosti osôb. Aj v relatívne malých obciach, kde dokopy až 40 % respondentov uviedlo svoje trvalé bydlisko majú dosah k informáciám, ktorých zdrojom je internet, resp. sociálna sieť, o čom svedčí už samotný fakt, že vyplnili dotazník formou online. Respondenti uviedli, že majú svoj trvalý pobyt: v obci do 1 000 – 3 %, v obci do 5 000 – 19 %, v obci do 10 000 – 7 %, v obci do 50 000 – 19 %, v obci do 100 000 – 13 %, v obci nad 100 000 – 37 %.

Graf č. 4: Miesto trvalého pobytu (v percentách)

4.4 OBEŤ TRESTNÉHO ČINU

Kategória obete trestného činu je podľa nášho názoru v rovine trestného práva na Slovensku dlhodobo opomínaná. Otázkami obetí trestných činov sa súčasná právna veda na Slovensku síce zaoberá, avšak len okrajovo (najmä v rovine odškodnenia obetí násilných trestných činov a v rovine osoby poškodeného), pričom doposiaľ problematika tejto témy nebola v rámci Slovenskej republiky výrazne spracovaná v ucelenom samostatnom celku,¹⁹ s čím súvisí aj dlhodobá absencia osobitnej úpravy postavenia obetí trestných činov vo forme zákona *lex specialis*, ktorý by obetiam garantoval určitý diapazón práv. Aj to má dosah na skutočnosť, že veľké množstvo obetí sa vyhýba kontaktu so systémom trestnej spravodlivosti najmä kvôli problému so sekundárnou viktimáciou, pričom je potrebné si uvedomiť, že práve dôsledok takéhoto konania obetí spočíva v skutočnosti, že páchateľ nebude zadržaný, môže naďalej pokračovať vo svojej kriminálnej kariére a ďalej pokračovať vo viktimizácii členov spoločnosti.²⁰

Aj na základe uvedeného sme respondentom dali možnosť, aby sa vyjadrili ku skutočnosti, či sa už niekedy stali obeťou trestného činu. Približne 1/3 sa vyjadrila, že áno - osoba bola obeťou trestného činu (áno 29,4 %, nie 70,6 %).

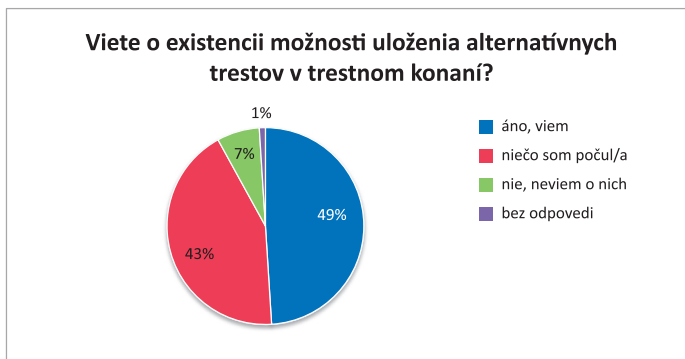
¹⁹ Svetlou výnimkou je pokus o prvé slovenské spracovanie monografie, ktorá sa venuje samotnej Viktimológii – HOMOLEK, J.: *Viktimológia*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.

²⁰ Pozri aj: HOMOLEK, J.: *Viktimológia*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.; BURGESS, A. W., REGEHR, Ch., ROBERTS, A. R.: *Victimology: theories and applications*. Sudbury, Mass: Jones and Bartlett Publishers, 2010.

4.5 VEDOMOSŤ O EXISTENCII ALTERNATÍVNYCH TRESTOV A ICH MOŽNOSTI ULOŽENIA

Na to, aby sme na základe vyplnenia dotazníka získali relevantnú výpovednú hodnotu bolo potrebné zistiť, či respondent vôbec disponuje vedomosťou o alternatívnych trestoch. Položili sme otázku „*Viete o existencii možnosti uloženia alternatívnych trestov v trestnom konaní?*“. Na základe odpovedí vychádza, že respondenti nášho dotazníka sú vysoko informovaní ľudia.

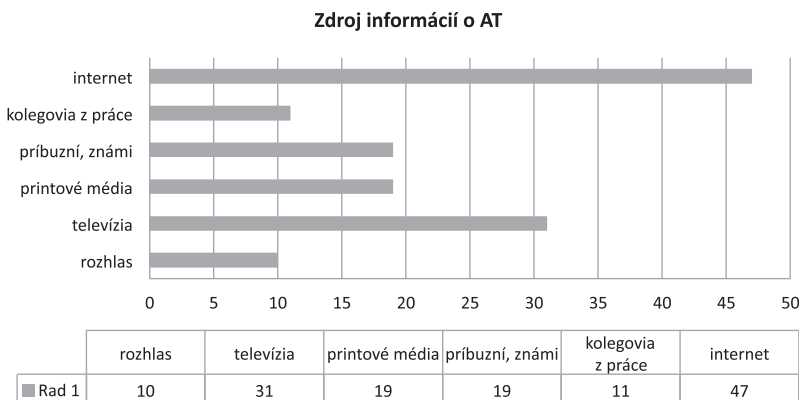
Dokopy až 92 % uviedlo, že vedia alebo niečo počuli o existencii možnosti uloženia alternatívnych trestov v trestnom konaní. Rátali sme aj so skutočnosťou, že respondent nedisponuje vedomosťou o takomto spôsobe trestania páchatelov trestných činov. Na základe toho sme v dotazníku uviedli (z nášho pohľadu najvhodnejšiu) definíciu alternatívnych trestov, a to nasledovne: „*Alternatívny trest je alternatíva k trestu väzenia (trestu odňatia slobody), ktorá má zaručiť naplnenie trestu rovnako, ako by odsúdený vykonal trest odňatia slobody. Patria sem tieto tresty: peňažný trest, trest povinnej práce, trest domáceho väzenia, trest zákazu účasti na verejných podujatiach.*“ Uvedením definície sme zabezpečili, aby aj respondent, ktorý nedisponoval vedomosťami o možnosti uloženia alternatívnych trestov, mohol po oboznámení sa prostredníctvom našej definície pokračovať vo vyplnení dotazníka. Napriek tomu iba 7 % opýtaných označilo, že o alternatívnych trestoch nevie.

Graf č. 5: Vedomosť o alternatívnych trestoch (v percentách)

4.6 ZDROJ INFORMÁCIÍ

V prípade, ak osoba má vedomosť o ukladaní alternatívnych trestov nás zaujímalo, z akého zdroja s touto informáciou disponuje. Dali sme na výber označiť tri možnosti. Vzhľadom na to, že dotazník bol robený formou „online“ verzie, neprekvapilo nás, že najpočetnejšou odpoveďou bol práve Internet v počte 47, čo tvorí až 69,1 %. Ako druhý najfrekvencovanejší zdroj informácií sa umiestnila televízia so 45,6 % a na treťom mieste skončili printové médiá a príbuzní/známi – každý po 27,9 %.

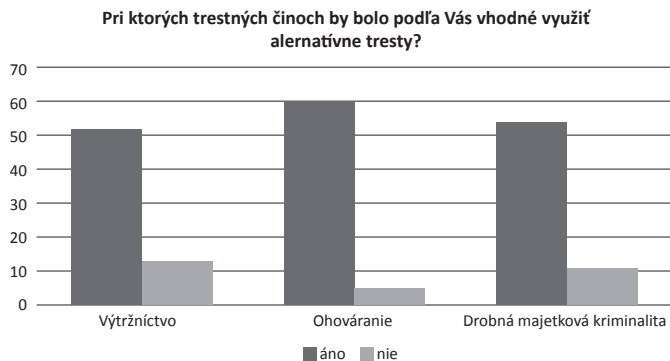
Graf č. 6: Zdroj informácií o alternatívnych trestoch (v počte odpovedí)

4.7 VHODNOSŤ ULOŽENIA ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

Následne nás zaujímalo, kedy by respondent (ne)uložil alternatívny trest za konkrétne určený trestný čin, resp. druh kriminality. Opýtaní sa mohli vyjadriť formou áno – nie ku každej z možností.

Respondenti označili za najvhodnejší spôsob trestania formu alternatívneho trestu tri trestné činy, a to:

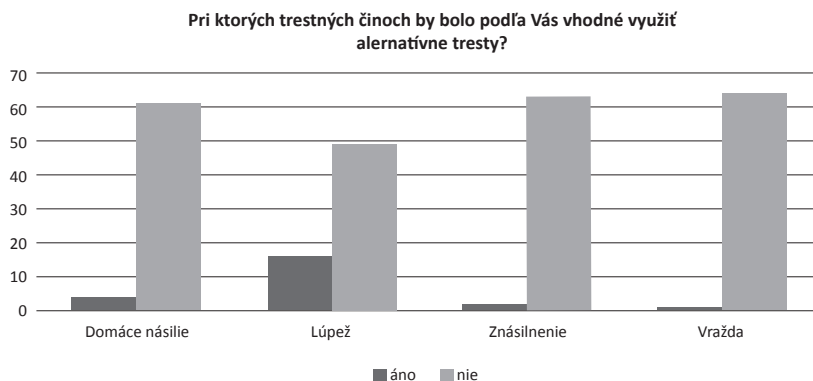
- výtržníctvo (79,4 %),
- ohováranie (92,6 %) a
- drobnú majetkovú kriminalitu (82,4 %).

Graf č. 7: Vhodnosť I. (v počte odpovedí)

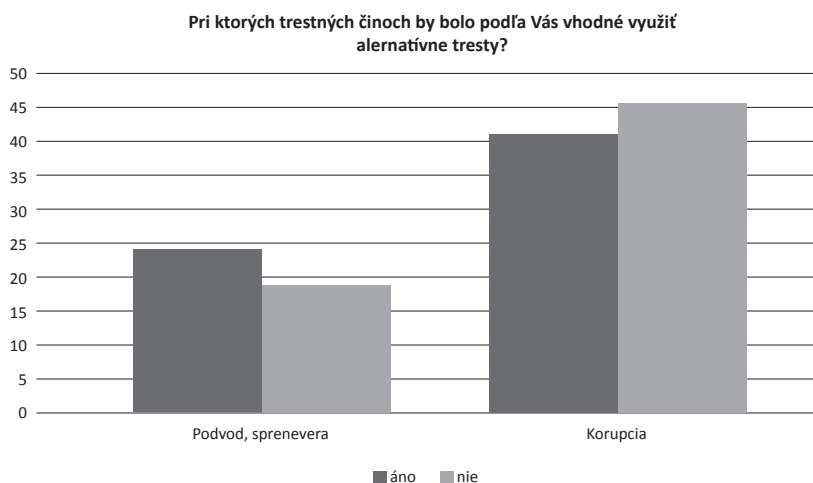
Naopak za nasledovné štyri trestné činy by podľa respondentov nebolo vhodné uložiť alternatívny trest, a to pri:

- domácom násilí,
- lúpeži,
- znásilnení a
- vražde.

Graf č. 8: Vhodnosť II. (v počte odpovedí)

Zaujímavosťou je, že na základe dotazníka respondenti majú pri ekonomickej kriminalite akoby „benevolentnejší“ úsudok a za uloženie alternatívnych trestov pri podvode a sprenevere bolo 36,8 % a proti 63,2 %. Pri korupcii vo všeobecnosti bolo za alternatívne tresty 29,4 % a proti 70,6 % respondentov.

Graf č. 9: Vhodnosť III. (v počte odpovedí)

V ďalšej časti dotazníka sme za vopred určené trestné činy navrhli taxatívny výpočet trestov, konkrétne:

- trest povinnej práce,
- domáce väzenie,
- peňažný trest,
- trest zákazu účasti na verejných podujatiach,
- trest odňatia slobody (podmienečný)²¹ a
- trest odňatia slobody (bezpodmienečný).²²

Následne sme sa respondentov opýtali, aký trest by navrhovali za vymenované trestné činy. Najviac návrhov na uloženie trestu povinnej práce a peňažného trestu bolo pri:

- výtržníctve,
- ohováraní a

²¹ Podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody (§ 49 TZ).

²² Trest odňatia slobody (§ 46 TZ).

- drobnej majetkovej kriminalite.

Naopak najviac návrhov na uloženie trestu odňatia slobody (bezpodmienečne) bolo pri trestných činoch:

- domáce násilie,
- lúpež,
- znásilnenie,
- ublíženie na zdraví, a
- vražda.

Pri trestných činoch podvodu a sprenevery nedominuje trest odňatia slobody bezpodmienečne, ale alternatívne tresty, a to trest povinnej práce a trest domáceho väzenia. Pri podvode je to v percentuálnom vyjadrení nasledovné: trest povinnej práce by uložilo 19,1 % a peňažný trest 26,5 %, čo je spolu 45,6 %, pričom trest odňatia slobody označilo 39,7 %.

Pri sprenevere je to v percentuálnom vyjadrení nasledovné: trest povinnej práce by uložilo 17,6 % a peňažný trest 26,5 %, čo je spolu 44,1 %, pričom trest odňatia slobody označilo 38,2 %.

Pri korupcii je to v percentuálnom vyjadrení nasledovné: trest povinnej práce by uložilo 16,2 % a peňažný trest 17,6 %, čo je spolu 33,8 %, pričom trest odňatia slobody označilo 44,1 %.

4.8 EFEKT UKLADANIA ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

V otázke: „Aký efekt podľa Vás prináša ukladanie alternatívnych trestov?“ sa mohli opýtaní vyjadriť formou áno – nie ku každej z nasledujúcich možností: nižšie finančné náklady na výkon trestu, zamedzenie kriminálnych návykov, ktoré sú veľmi často výsledkom výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody, umožňujú lepšie odškodniť obeť, podporujú nové možnosti trestania, všeobecné zníženie pracovnej záťaže sudcov a súdov.

Respondenti považujú za najväčší prínos alternatívnych trestov:

- nižšie finančné zaťaženie (94,1 %),
- zamedzenie kriminálnych návykov (76,5 %),
- podporujú nové možnosti trestania (89,7 %) a
- zníženie pracovnej záťaže sudcov a súdov (55,9 %).

Naopak negatívne sa vyjadrili k možnosti lepšieho odškodnenia obeti trestného činu. Tu si 51,5 % myslí, že uložením alternatívneho trestu sa táto možnosť nezlepší, čo do určitej miery odzrkadľuje skutočnosť, že na Slovensku je odškodňovanie obetí trestnej činnosti nedostatočné. Dodnes absen-

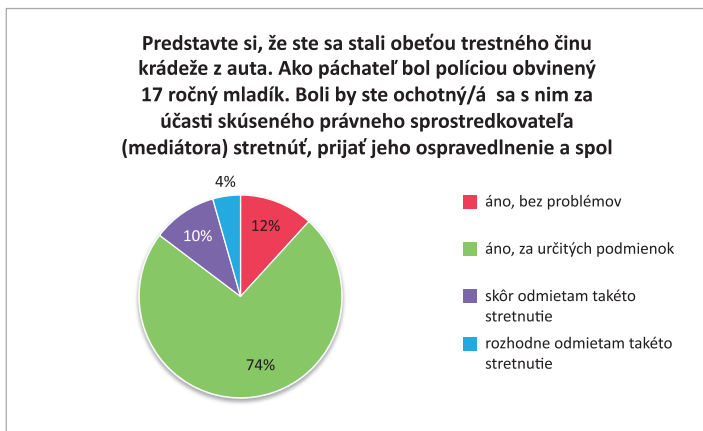
tuje špeciálna právna úprava postavenia obetí trestných činov. To z pohľadu restoratívnej justície nie je pozitívnym javom, pretože práve obeť je považovaná za dôležitý prvok v samotnej koncepcii takéhoto spôsobu riešenia trestných vecí.

4.9 VZŤAH VEREJNEJ MIENKY K RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIÍ

Úlohou poslednej otázky dotazníka bolo nepriamo zistiť, aký vzťah majú respondenti k restoratívnej justícii. Samozrejme pre širšiu verejnosť je tento odborný pojem a aj jeho samotný obsah nie úplne známy, a preto sme využili príklad zobrazujúci bežnú situáciu:

- „Predstavte si, že ste sa stali obeťou trestného činu krádeže z auta. Ako páchatel bol políciou obvinený 17 ročný mladík. Boli by ste ochotný/á sa s ním za účasti skúseného právneho sprostredkovateľa (mediátora) stretnúť, prijať jeho ospravedlnenie a spoločne sa dohodnúť na spôsobe náhrady škody, ktorú Vám spôsobil?“

Môžeme konštatovať, že na základe odpovedí našich respondentov je záver pre restoratívnu justíciu veľmi lichotivý. Až 74 % by za určitých podmienok pristúpilo na nami navrhnuté riešenie, 12 % by bez problémov pristúpilo k takémuto riešeniu a iba 4 % respondentov by rozhodne odmietli takéto riešenie.

Graf č. 10: Vzťah k restoratívnej justícii (v percentách)

5. ZÁVER

Článok bol venovaný verejnej mienke o zásadných aspektoch z oblasti trestnej politiky. Zamierava sa na názory slovenskej verejnosti k alternatívnym trestom a restoratívnej justícii, mieru punitivity, tolerancie medzi občanmi, ako aj vnímanú informovanosť verejnosti o danej problematike. V samotnom obsahu sme bližšie predstavili výsledky našej sondy robenej prostredníctvom sociálnej siete.

Vzhľadom na to, že súčasný právny systém hľadá možnosti efektívnej činnosti súdov a dôslednejšieho uplatnenia právnych princípov demokratického štátu, zaujímal nás názor verejnosti na hľadanie nových možností trestania páchatelov trestných činov. Preto sme vytvorili online dotazník VMAT, pomocou ktorého sme prostredníctvom sociálnej siete urobili sondu. Skutočnosti, ktoré sme predstavili v článku sú pre restoratívnu justíciu pozitívnym výsledkom.

Dotazník je súčasťou projektu Agentúry na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0179-12 s názvom „Restoratívna justícia a alternatívne tresty v podmienkach Slovenskej republiky“, ktorý sa nachádza v druhej etape riešenia – fáza vlastného výskumu – Restoratívna justícia a alternatívne tresty vo výskumných súvislostiach.

Literatúra

1. REIFOVÁ, I. a kol.: *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004.
2. IVOR, J. a kolektív.: *Trestné právo hmotné*. Všeobecná časť. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: IURA EDITION. 2010.
3. DORNE, C. K.: *Restorative Justice in the United States*. Pearson Prentice Hall. New Jersey. 2008.
4. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015.
5. ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011.
6. MAŠEANYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.
7. HOMOLEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013.

Kontakt

Mgr. Kristína Jurišová

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

jurisoa.kristina@gmail.com

K PRÍNOSU RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE A K JEJ APLIKÁCII V SLOVENSKEJ REPUBLIKE¹

The Benefits of Restorative Justice and its Application in the Slovak Republic²

Darina Mašľanyová, Štefan Zeman

Abstrakt: Autori sa v prvej kapitole príspevku zamýšľajú nad prínosom restoratívnej justície, jednak z teoretického hľadiska, ako aj cez zahraničné skúsenosti s jej aplikáciou v praxi. Na základe toho vyjadrujú svoje presvedčenie, že správne nastavený systém trestnej politiky modernej spoločnosti spočíva v komplexnej a čo najväčšej spolupráci retributívneho a restoratívneho modelu. V druhej kapitole sa následne zamerali na aplikáciu vybraných alternatívnych trestov v podmienkach Slovenskej republiky. Prostredníctvom tabuliek a grafov popisujú stav a dynamiku ich ukladania a hľadajú odpovede na otázku, nakoľko sa u nás aplikujú možnosti restoratívnej justície predovšetkým z hmotnoprávneho hľadiska.

Kľúčové slová: restoratívna justícia, retributívna koncepcia, alternatívne tresty, peňažný trest.

Abstract: The article is in the first chapter focused on benefits of restorative justice, both from a theoretical point of view, as well as through international experience with its application in practice. Even though these ideas are revolutionary in many respects, international experience has shown that restorative and retributive models need each other, and cooperation between these two models will remain essential in the future, they cannot contradict each other. The second chapter is then focused on the application of the selected alternative punishments in the Slovak Republic.

Key words: restorative justice, retributive concept, alternative punishments, financial penalty.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

1. K PRÍNOSU RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

Druhú polovicu 20. storočia možno označiť nielen za obdobie prevratných politicko-ekonomických zmien, ale súčasne z hľadiska výkonu trestnej justície za obdobie hľadania nových foriem spravodlivosti, ktoré by nahradili, alebo aspoň doplnili niektoré tradičné, avšak už do istej miery nepružné, postupy v trestnom konaní. Najvýznamnejším prejavom týchto zmien trestnej politiky je vytvorenie podmienok na široké uplatnenie *alternatívnych procesných postupov* prostredníctvom tzv. odklonov v trestnom konaní, bez nutnosti viesť procesne, dôkazne a časovo náročné konanie pred súdom,³ resp. hmotnoprávných podmienok na ukladanie tzv. *alternatívnych trestov*, ktorých výkon je určitou alternatívou ku v stredoeurópskom priestore stále ešte štandardnému trestu odňatia slobody,⁴ ako aj podmienok na tzv. *alternatívny k potrestaniu*,⁵ ktoré môžu zabezpečiť nápravu páchatela aj bez uloženia trestu posilňujúc tak zásadu pomocnej úlohy trestnej represie.

V 80. rokoch 20. storočia tak postupne vzniká v USA, Kanade, Novom Zélande a v západnej Európe nová trestno-politická koncepcia spravodlivosti, nazývaná *restoratívna justícia*,⁶ ako logický dôsledok neúmerneho nárastu kriminality v uvedených krajinách a negatívnych následkov s tým spojených.⁷ Jej východiská sú založené na presvedčení, že pokiaľ má páchatel prevziať skutočnú osobnú a nie iba formálnu trestnoprávnu zodpovednosť za to, čo svojím trestným činom spôsobil, musí si najprv plne uvedomiť, priznať si a pochopiť svoje konanie v jeho širších sociálnych a faktických súvislos-

³ V právnej úprave zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku v znení neskorších predpisov sú takýmto alternatívami v trestnom konaní napríklad podmienené zastavenie trestného stíhania (§ 216 TP), podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného (§ 218 TP), zmier (§ 220 TP), či konanie o dohode o vine a treste (§ 232 TP).

⁴ Taxatívny výpočet trestov, ktoré umožňuje v trestnom konaní uložiť zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, nájdeme v ustanovení § 32 TZ. Z alternatívnych trestov, v užšom slova zmysle, tu možno spomenúť napr. trest domáceho väzenia (§ 53 TZ), trest povinnej práce (§ 54 až 55 TZ), či peňažný trest (§ 56 až 57 TZ). V širšom chápaní však sem patrí aj trest prepadnutia majetku (§ 58 až 59 TZ), trest prepadnutia veci (§ 60 TZ), trest zákazu činnosti (§ 61 TZ), trest zákazu pobytu (§ 62 TZ), trest zákazu účasti na verejných podujatiach (§ 62a TZ) atď.

⁵ Napr. upustenie od potrestania (§ 40 TZ).

⁶ Z anglického *restore* – obnoviť, navrátiť do pôvodného stavu.

⁷ LUBELCOVÁ, G. *Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality*, s. 2. Dostupné na: www.sav.sk/journals/uploads/02061040Lubelcova.pdf, cit. 12. 12. 2014.

tiach, nielen v rýdzo trestnoprávných dôsledkoch.⁸ Koncept restoratívnej justície sa pritom opiera – okrem iného – práve o vyššie uvedené alternatívne riešenia trestných vecí, k podstate ktorých patrí najmä snaha individualizovať trestný postih, pozitívne motivovať páchateľa trestného činu k životu v súlade so zákonom, k prevzatíu zodpovednosti za svoj čin, aktívne zapojiť do riešenia veci osoby poškodené trestnou činnosťou, obnovenie trestným činom narušených vzťahov,⁹ a to s akcentom na skutočnosť, že trestný čin nepredstavuje len porušenie verejného záujmu, prekročenie práva a útok na štát, ale že ide predovšetkým o konflikt medzi konkrétnym páchateľom trestného činu a jeho konkrétnou obeťou,¹⁰ ktorej vzniknutú ujmu treba chápať komplexne ako ujmu materiálnu, fyzickú a psychickú, stratu spoločenského postavenia, narušenie sociálnych väzieb, osobného a rodinného života.¹¹ Restoratívna justícia preto vidí primárny účel systému trestnej spravodlivosti práve v kompenzácii poskytovanej individuálnym obetiam,¹² a to všetko pri zachovaní vysokých nárokov na vecnú správnosť a spravodlivosť súdneho rozhodovania, pri zachovaní zásady, že nepodmienečný trest odňatia slobody je *ultima ratio*, ktorý treba uplatniť len vtedy, keď iné, menej závažné prostriedky boja proti kriminalite vrátane trestov bez odňatia slobody zlyhali.¹³

Restoratívna justícia teda uprednostňuje obnovenie narušených hodnôt a sociálnych vzťahov pred potrestaním páchateľa (to je až sekundárne), čo, samozrejme, vyžaduje aktívnu účasť všetkých zainteresovaných strán: páchateľa, obete, poškodených aj členov ich komunity¹⁴ (sociálneho spoločenstva). Ide teda svojím spôsobom o revolučnú koncepciu, ktorá inovuje proces riešenia konfliktov konania osôb s právnymi normami, kde sa do centra pozornosti dostáva aktívna participácia, reparácia, zmierne riešenie vecí a rein-

⁸ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, s. 132.

⁹ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 3.

¹⁰ ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 23.

¹¹ KARABEC, Z. Koncept restoratívnej justície. In: KARABEC, Z. (ed.) *Restoratívna justícia. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003, s. 8.

¹² MAGUIRE, M. – MORGAN, R. – REINER, R. *The Oxford Handbook of Criminology*. Second edition. Oxford: Oxford University Press, 1997, s. 603.

¹³ IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné – všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 361.

¹⁴ Označenie komunita je v prípade konceptu restoratívnej justície značne široké. Má sa na mysli užšia i širšia rodina, priatelia, susedia, kolegovia, spolužiaci, lokálne alebo cirkevné spoločenstvo, atď.

tegrácia. Páchateľovi dáva možnosť zmeniť svoj život tak, aby táto zmena bola jednak trvalá s perspektívou užitočného uplatnenia, ako aj plnohodnotného života bez páchania trestnej činnosti, čím sa mu umožňuje podstatne vierohodnejšie a jednoduchšie zbaviť sa nálepky „kriminálnika“. Z páchatela sa stáva motivovaný subjekt, ktorý svojím následným správaním môže zvrátiť alebo aspoň zmierniť dopad svojich minulých činov. Mal by nadobudnúť pocit zodpovednosti za spôsobenú ujmu, pocit povzbudenie zo strany spoločnosti, v zmysle možnosti osobnej zmeny k vedeniu lepšieho života a podpory k začleneniu do spoločnosti. Minimalizácia nátlaku, dobrovoľnosť a spolupráca sú piliermi, na ktorých je založená úspešnosť takéhoto procesu. Zástancovia restoratívnej koncepcie sú presvedčení, že ak je obvinený aktívne zapojený do riešenia situácie, ktorú sám spôsobil, uvedomí si dôsledky svojho protiprávneho konania oveľa lepšie, ako keby bol len pasívnym pozorovateľom a zároveň aktívny prístup páchatela prináša aj väčšie zadostučinenie obetiam, ktoré takto nie sú odkázané iba na čakanie na výsledok trestného konania, na ktorom môžu participovať iba v malej miere. Je však pochopteľné, že ak poškodený nemá záujem dohodnúť sa s obvineným, nemôže byť k tomu nútený a rovnako naopak. Samozrejme, dialóg nemusí znamenať vždy priamy kontakt obeť s páchatelom a restoratívny prístup je možný i vtedy, ak obeť nie je schopná priameho kontaktu.¹⁵ Možno teda hovoriť o stratégii win-win, teda víťazstve pre každého.¹⁶

Dokonca sám Howard Zehr, ktorý je považovaný za otca restoratívnej justície, pôvodne pochyboval o tom, či ho spoločnosť za jeho vedecké názory nevysmeje, najmä vzhľadom na to, že v 80. rokoch minulého storočia bol dialóg medzi páchatelom a poškodeným realizovaný ešte len v niekoľkých krajinách a restoratívna justícia v tom čase nemala jasnú koncepciu. Zehr ju preto vnímal skôr „ako kompas, než mapu“. ¹⁷ Johnstone a Van Ness však ešte aj dnes poukazujú na skutočnosť, že napriek celosvetovo rastúcej znalosti tohto konceptu v odborných a akademických kruhoch, význam pojmu „restoratívna justícia“ je stále vágny.¹⁸ Dôkazom toho môže byť aj

¹⁵ ŽATECKÁ, E. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Prvé vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 15.

¹⁶ VĚTROVEC, V. – NEDOROST, L. – SOVÁK, Z. – ADAMCOVÁ, Z. *Zákon o mediaci a probaci. Komentář*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2002, s. 17.

¹⁷ ZEHR, H. *Úvod do restorativní justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 8.

¹⁸ JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D. W. (eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 6.

fakt, že dodnes neexistuje jednotne prijatá definícia tohto poňatia trestnej spravodlivosti.¹⁹

Zehr chápe restoratívnu justíciu ako „proces, ktorý v maximálnej miere zapája všetkých, ktorých sa dané konanie dotklo, pričom sa usiluje čo možno najväčšiu mieru uzdravenia a obnovy trestným činom narušených vzťahov a za týmto účelom účastníkom umožňuje spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky“.²⁰

Britský kriminológ Tony Marshall vníma restoratívnu justíciu ako „proces, pri ktorom sa všetky strany, ktorých sa trestný čin týka spoločne zhromaždia za účelom kolektívneho hľadania riešenia ako sa vysporiadať s príčinami i následkami trestného činu, a to tak škodou, ktorá bola spôsobená, ako aj vplyvom na budúci stav“.²¹

Podľa Organizácie spojených národov „restoratívna justícia predstavuje proces riešenia trestnej činnosti so zameraním sa na náhradu ujmy, ktorá bola spôsobená poškodenému, zachovávajúc pritom páchatelovu zodpovednosť za jeho činy a tiež časté zapojenie sa spoločnosti do riešenia tohto konfliktu“.²²

Určitým protipólom restoratívnej je tzv. *retributívna justícia* alebo inak nazývaná *odplatná spravodlivosť*, ktorá stále z veľkej časti predstavuje realitu väčšiny právnych systémov, slovenské a české trestné právo nevyneímajú, pričom trestný čin chápe ako porušenie právnej normy a ako taký je predovšetkým prehréškom voči štátu. Z toho logicky vyplýva, že sa vznik viny spája s porušením zákona a za spravodlivé riešenie sa považuje (často samoučelné) potrestanie páchatela, represia, spôsobenie určitej ujmy, nepohodlia páchatelovi.²³ V opozícii k restoratívnej justícii považuje retributívna koncepcia trest za prirodzený dôsledok kriminálneho konania, kde uloženie sankcie je zrkadlovým odrazom spáchaného trestného činu. Vychádza z presvedčenia, že trestný čin je neoddeliteľne spojený s trestom, a preto je zameraná represívne. Zakladá si na formálnom riešení problému a zdôrazňuje hierarchický vzťah štát, resp. spoločnosť ako poškodený verzus pácha-

¹⁹ MASOPUST ŠACHOVÁ, P. Využití restoratívnych programů u závažné trestné činnosti. In: *Státní zastupitelství*, 2014, roč. 12, č. 6, s. 33.

²⁰ ZEHR, H. *The little book of Restorative Justice*. Intercourse. PA: Good Books, 2002, s. 37.

²¹ MARSHALL, T. The Evolution of Restorative Justice in Britain. In: *European Journal of Criminal Policy and Research*, 1996, roč. 4, č. 4, s. 37.

²² UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME. *Handbook on Restorative Justice Programmes*. Criminal Justice Handbook Series. Vienna: United Nations, 2006, s. 6.

²³ ŠTEFÁNIK, O. Restoratívna justícia. In: *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2008, s. 770.

teľ trestného činu.²⁴ Dotknutá obeť má tak skôr iba pasívne postavenie a na výkone trestania sa skoro vôbec nepodieľa, resp. iba s súvislosťou s uplatňovaním svojho nároku na náhradu škody. Čo je však ešte zásadnejšie, výhradne retributívne nazeranie na trestný proces do značnej miery potláča preventívne, ako aj resocializačné pôsobenie na páchatela. Medzilidskej povahe trestného správania sa venuje nedostatočná miera pozornosti, čo platí najmä pri špecifických záujmoch osôb, ktoré sú priamo dotknuté a poškodené trestnými činmi.²⁵ Pri retributívnej koncepcii sa justícia sústreďuje najmä na páchatela, čo však neznamená, že by mal z pohľadu možnosti aktívne vstupovať do trestného konania omnoho lepšie postavenie. Hoci má v podmienkach právneho štátu široké možnosti na uplatnenie svojej obhajoby, jeho dôkazná aktivita býva často vnímaná ako prekážka. Objasňovanie skutkového stavu si privlastnili orgány činné v trestnom konaní a aktívna spolupráca s páchatelom sa pri zisťovaní relevantných okolností spáchania trestného činu realizuje v minimálnom rozsahu. Okrem toho samotný inštitút obhajoby napriek svojej nepochybnej užitočnosti a v rámci zásad právneho štátu aj nenahradiiteľnosti, sám osebe mnohokrát páchatela skôr vzdáva od pochopenia skutkových dôsledkov svojho konania. Obhajca obvykle svojmu klientovi radí, aby za žiadnych okolností nič nepriznával, a keď je to už nevyhnutné, tak sa priznať iba k tomu, čo sa dá právne kvalifikovať ako menej závažný trestný čin, aby bol postih čím priaznivejší pre páchatela, čo ešte viac prehľbuje jeho odosobnenie od dôsledkov jeho deliktu.

Súčasná etapa vývoja trestnej politiky sa preto nachádza v stave prehodnocovania paušálneho ukladania trestu odňatia slobody, ktorý bol dlhú dobu výhradným a privilegovaným trestným prostriedkom a chrbtovou kosťou trestných systémov. Podľa viacerých autorov sa totiž tradičná trestná politika už dlhšiu dobu nachádza v slepej uličke a nie je schopná zabrániť rastu kriminality,²⁶ ani riešiť s tým spojené kumulujúce sa problémy, ako je enormná preťaženosť súdov, nízka účinnosť trestov a s tým spojená recidíva, nedostatočná ochrana obetí, preplnenosť väzníc,²⁷ atď.

²⁴ PAŽOUTOVÁ, A. – RŮŽIČKOVÁ, J. Postavení mládeže v trestní justici. In *Sociální práce*, 2005, roč. 4, č. 4, s. 132–143.

²⁵ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 8.

²⁶ HRUDKA, J. Místo mediace a alternativního řešení trestních věcí v sociální prevenci kriminality. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2007, č. 4, s. 82.

²⁷ Preplnenosť slovenských väzníc sa pohybuje okolo 120 %, miestami je však aj výrazne vyššia. Podľa zákona č. 475/2005 Z. z. o výkone trestu odňatia slobody a o zmene a doplnení

Iní autori hovoria dokonca o kríze trestu odňatia slobody,²⁸ ktorému vyčítajú viaceré negatívne účinky poukazujúc na jeho neefektívnosť, a to nielen z pohľadu nápravy páchatela, ale taktiež z hľadiska jeho finančnej náročnosti pre štát.²⁹ Trest odňatia slobody síce na jednej strane logicky viac-menej plní ochrannú a represívnu funkciu trestu, keď umiestnenie do väznice odsúdenému znemožňuje, alebo aspoň podstatne sťažuje páchanie ďalšej trestnej činnosti, avšak na strane druhej vykazuje tento trest veľmi malý výchovný účinok, čo obzvlášť platí pri krátkodobých trestoch odňatia slobody, ktoré neposkytujú dostatok času k prevýchove páchatela, avšak škodlivé vplyvy izolácie vo väzenskej subkultúre dokážu aj za kratší čas vyvolať svoje negatíva (prizonizácia; stigmatizácia puncom kriminálnika, ktorá funguje ako prekážka pri sociálnej reintegrácii a hľadaní práce; deštrukcia pozitívnych väzieb s rodinou, priateľmi, domácim prostredím; kriminálna nákaza, atď.).³⁰

Tieto negatívne faktory trestu odňatia slobody vytvárajú vážny problém, ktorému je možné čeliť jednak v rámci samotnej realizácie uvedeného trestu pri penitenciárnom zaobchádzaní s odsúdenými, ale aj hľadaním iných, alternatívnych prístupov pre postihovanie páchatelov trestných činov. Existencia takýchto prístupov však sama osebe ešte nezaručí, že alternatívne opatrenia, či už hmotnoprávnej alebo procesnej povahy budú skutočne plniť svoj účel. Pristúpiť totiž musí aj efektívna aplikácia jednotlivých opatrení v praxi orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Je nutné podotknúť, že reálnemu využitiu výhod, ktoré naša zákonná úprava poskytuje, bráni predovšetkým práve jej nedostatočné personálne a materiálne zabezpečenie, ako aj určitý dlhodobý pretrvávajúci konzervativizmus spojený s fungovaním justičného systému.

Treba však jedným dychom dodať, že hoci restoratívna justícia predstavuje nový a veľmi sľubný spôsob nazerania na riešenie spoločenských konfliktov plynúcich z páchania trestnej činnosti, myšlienka, že by jej nástup odstránil všetky súčasné kriminologické problémy je úplne scestná. Restoratívny a retributívny spôsob vedenia trestnej politiky nie je možné klásť do kontrastu

niektorých zákonov v znení neskorších predpisov má byť ubytovacia plocha v cele alebo izbe pre odsúdeného najmenej 3,5 m², čo je však v praxi veľký problém dodržať.

²⁸ ROZUM, J. *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Prvé vydanie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005, s. 11.

²⁹ Priame náklady štátu na jedného väzňa predstavujú ročne vyše 13 500 €. Dostupné na <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=1738>, cit. 23. 11. 2013.

³⁰ ČERNÍKOVÁ, V. *Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005, s. 130.

tu s cieľom určiť, ktorý je lepší a ktorý horší.³¹ Nech bude totiž spoločnosť akokoľvek vyspelá, nech bude miera uplatňovania restoratívnych princípov akokoľvek rozsiahla, vždy tu bude existovať určitý okruh trestných vecí, ktoré bude nevyhnutné riešiť nie podporne či alternatívne, ale jednoznačne princípmi a postupmi retributívnej justície. Je nutné zvažovať, dokedy je primárnou obeťou jednotlivca a kde sa nachádza okamih, kedy sa primárnym poškodeným stáva celá spoločnosť. Pri určitých trestných činoch, kde neexistuje poškodený subjekt v podobe jednotlivca (napr. TČ neodvedenia dane a poistného – § 277 TZ), bude v tomto kontexte dokonca aplikácia restoratívnej justície zo svojej samotnej povahy nemožná.

Zo spôsobov riešenia trestnej veci je preto potrebné preferovať v konkrétnom prípade ten, ktorý umožňuje zohľadniť čo najširšie jednak oprávnené záujmy dotknutých osôb, ale aj spoločenský záujem a subsumovať do úplného riešenia veci i náležitú reakciu na trestný čin. Základný zmysel výkonu trestnej spravodlivosti totiž musí spočívať práve v tejto adekvátnej reakcii na čin a v urovnaní narušených vzťahov, inak povedané, v spravodlivom vyriešení konfliktu. Je však potrebné poznamenať, že adekvátna reakcia *ad hoc* môže, avšak nevyhnutne nemusí mať podobu trestu. Moderné trendy naznačujú, že klasickú represiu trestného práva je na mieste uplatňovať iba za predpokladu, ak sa nedá zvoliť iný, vhodnejší spôsob riešenia veci a aj vtedy je potrebné ju aplikovať len v nevyhnutnej miere.³²

Dovolíme si preto tvrdiť, že možnosti restoratívnej justície by sa mali aplikovať nielen za určitých obmedzených podmienok alebo len na určitý typ menej závažnej kriminality, resp. iba u vybraných páchatelov, ako sú napr. prvopáchatel či mladiství páchatelia ako je to viac-menej zažité. Skúsenosti vedú k tomu, že využitie restoratívnych prístupov môže mať pozitívny dopad dokonca aj v prípade závažnej trestnej činnosti,³³ kde je obnova (restorácia) potrebná najviac. Keď Johnstone vedie úvahy o budúcnosti restoratívnej justície a o jej zapojení do trestnoprávnych úprav, poukazuje na to, že limitácia týchto progresívnych prístupov len na menej závažnú činnosť by mohla viesť k záverom, že je restoratívna justícia vhodná len pre tieto prípady, čo by však

³¹ BRUNK, C. *Restorative Justice and The Philosophical Theories of Criminal Punishment. In the Spiritual Roots of Restorative Justice*. 2001.

³² K tomu pozri napr. KURY, H. – STRÉMY T. Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 15–40.

³³ ZEHR, H. *Úvod do restoratívnej justície*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003, s. 9.

mohlo mať kontraproduktívne následky.³⁴ London navrhuje, aby mala obeť a páchateľ možnosť dohodnúť sa a túto dohodu predložiť súdu na schválenie pri všetkých trestných činoch. Súd by vždy zostával garantom spravodlivosti a dozoroval by, či bolo zadostučené aj verejnému záujmu a ochrane spoločnosti. Aby strany mali väčšiu istotu, že bude ich dohoda schválená, museli by sa pri úvahách, akú formu má mať prijatie zodpovednosti páchatela za spáchaný čin a aký spôsob odstránenia následkov by bol vhodný, riadiť aj limitmi, ktoré štát nastaví pre jednotlivé skutkové podstaty trestných činov a pre mieru ich závažnosti.³⁵ Je totiž rozdiel, či trest len autoritatívne uloží súd, alebo je výsledkom spoločného hľadania riešenia obeťou a páchatelom, ktorý s takýmto obmedzením súhlasí, sám ho navrhuje a prijíma ako primeranú sankciu za svoje protiprávne konanie. Bazemore a Elis v tejto súvislosti uvádzajú, že mnoho výskumov už preukázalo „*pozitívny vstup restoratívnej justície na niekoľkých úrovniach s typmi prípadov, kde sú nielen prvopáchatelia, ale aj recidivisti alebo páchatelia násilnej a inej závažnej trestnej činnosti*“.³⁶ Len pre zaujímavosť uvádzame, že podľa posledných výskumov v ČR, ktoré vykonával Institut pro kriminologii a sociální prevenci v roku 2008, až 56 % respondentov uviedlo svoje presvedčenie, že napr. mediácia by mohla byť uplatnená pri akejkoľvek trestnej činnosti so súhlasom obeť, čo bolo osobitne zreteľné najmä u mladších vekových kategórií.³⁷

Uplatnenie špecifických foriem mediácie, odklonov či alternatívnych trestov však rozhodne netreba chápať ako zľahčovanie vecí a udelenie ľahkého postihu páchatelovi. Uplatnenie spomenutých foriem v sebe totiž vždy obsahuje aj určitý sankčný prvok rôzneho dopadu individualizovaného s ohľadom na povahu spáchaného trestného činu a jeho následky, ako aj motívy a osobnosť páchatela, jeho správanie pred, počas a po spáchaní činu, ale aj na perspektívu jeho budúceho osobného rozvoja. Dosiahnuté riešenie a aj jeho premietnutie vo finálnom rozhodnutí vydanom v trestnom konaní musí zároveň v čo najväčšej miere rešpektovať oprávnené záujmy všetkých dotknu-

³⁴ JOHNSTONE, G. *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*. 3. reprint. Cullompton: Willan Publishing, 2006, s. 167.

³⁵ LONDON, R. *Crime, Punishment and Restorative Justice: From the Margins to the Mainstream*. Boulder, Colorado: FirstForumPress, 2011, s. 279.

³⁶ BAZEMORE, G. – ELIS, L. Evaluation of Restorative Justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D. W. (eds.). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007, s. 397.

³⁷ SCHEINOST, M. Česká veřejnost a sankční politika. In: STRÉMY, T. (ed.). *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 41–59.

tých subjektov, obete, sociálneho okolia, komunity a v neposlednom rade záujem samotnej spoločnosti, teda štátu, ktorý reprezentuje.³⁸ Každopádne, konečné schválenie dohody o riešení trestnej veci uzatvorenej priamo dotknutými subjektmi je mimoriadne rozumné predsa len ponechať na rozhodnutí súdu, čím sa garantuje ústavné právo každého z nás na spravodlivý proces a rovnosť pred zákonom, na ktorých stojí naša právna kultúra.

Restoratívna a retributívna koncepcia sú preto akoby dve strany plúc, ktoré sú plne funkčné, len keď dobre spolupracujú pre dobro celého organizmu. Mnoho propagátorov restoratívnych prístupov prichádza k záveru, že ideálny trestný systém by mal do seba zakomponovať to najlepšie z oboch.³⁹ Novozélandská právna úprava prišla v tomto smere zrejme najďalej a dnes ju možno považovať za klasický príklad úspešného zapojenia restoratívnych hodnôt do trestného systému, a to nielen na legislatívnej úrovni, ale aj v praxi. Tzv. *Sentencing Act* z roku 2002 (ďalej len ako „SA“)⁴⁰ totiž nielenže prijal restoratívne východiská do svojich základných zásad, ale vedľa tohto veľmi štedrým spôsobom vytvára priestor pre zohľadňovanie výsledkov dohody obete a páchatela trestného činu do konečného rozhodnutia súdu.⁴¹ Základné zásady uvedené v článku 7 SA, ktorými je súd viazaný pri svojom rozhodovaní o druhu a výške trestu, resp. pri akomkoľvek ďalšom zaobchádzaní s páchatelom sú ideálnou kombináciou restoratívnych a retributívnych prístupov. Ide o nasledovné zásady:

- priviesť páchatela k prijatiu zodpovednosti a k uvedomeniu si škôd, ktoré spôsobil obeti a komunite;
- zabezpečiť potreby, ktoré vznikli obetiam trestného činu;
- zaistiť náhradu škody, ktorá vznikla v príčinnej súvislosti s trestným činom;
- odsúdiť páchatelovo protiprávne konanie;
- odstrašiť páchatela a ďalšie osoby od spáchania rovnakého alebo podobného trestného činu;

³⁸ SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 9–11.

³⁹ AERTSEN, I. – BEYENS, K. *Restorative Justice and the Morality of Law: a Reply to Brochu*. In: CLEAS, E. – FOUQUÉ, R. – PETERS, T. (eds.). *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*. Antwerp – Oxford: Intersentia, 2005, s. 106–107.

⁴⁰ Text zákona dostupný na <http://www.legislation.govt.nz/act/public/2002/0009/latest/DLM135342.html>.

⁴¹ MASOPUST ŠACHOVÁ, P. Restoratívni potenciál trestného práva hmotného. In *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 10, s. 235.

- ochrániť komunitu pred páchatelom;
- napomôcť páchatelovi v jeho rehabilitácii a reintegrácii.

Súdy sú následne v zmysle čl. 8 písm. j) SA povinné zahrnúť do rozhodovania o veci všetky dosiahnuté výsledky restoratívnych procesov v danom konaní (napr. finančnú či inú ponuku páchatela, ktorej cieľom je odstrániť škody spôsobené trestným činom, ospravedlnenie či inú snahu o odčinenie, prípadne inú obdobnú dohodu medzi obeťou a páchatelom), pričom o tých dohodách, z ktorých do budúcnosti vyplývajú stranám záväzky a povinnosti musia súdy viesť úvahu, či je naplnenie týchto dohôd realizovateľné a či sú pohnútky strán úprimné. Súd takisto posudzuje, či je obeť a jej ujma prijatými opatreniami aspoň čiastočne uspokojená alebo zmiernená (čl. 10 ods. 2 SA). Významným procesným nástrojom súdu je v zmysle čl. 10 ods. 4 SA právo prerušiť trestné konanie do tej doby, kým bude splatená náhrada škody, vykonaná nejaká dohodnutá činnosť na reparáciu alebo inak naplnená dohoda medzi obeťou a páchatelom.

Ako v tejto súvislosti uvádza novozélandský sudca McElrea výhodou restoratívnych procesov je, že môžu pre každý takto pojednávaný prípad ponúknuť ad hoc flexibilné a kreatívne riešenie, ktoré slúži nielen potrebám konkrétneho prípadu, ale priamo celej spoločnosti a jej ochrane, keďže je výsledkom hľadania kompromisu práve tých osôb, do života ktorých skutok zasiahol najviac.⁴² Ako to reálne funguje v praxi, McElrea demonštruje na prípade mladého Kanaďana, ktorý šoféroval pod vplyvom alkoholu, v dôsledku čoho spôsobil smrť dvom kamarátom. Rodiny obetí sa zhodli na tom, že namiesto toho, aby bol páchatel odsúdený na trest odňatia slobody, ako sa to bežne v podobných konaniach deje, radšej nech je zapojený do výchovného programu na stredných školách, kde bude hovoriť o nebezpečnosti alkoholu a o tom, akú úlohu hral alkohol v jeho konkrétnom prípade. Súd zamietol aj odvolanie štátneho zástupcu s tým, že všeobecnému princípu ochrany spoločnosti bude zadostučinené rozhodne lepšie vtedy, keď bude páchatel hovoriť o probléme nebezpečnosti „alkoholu za volantom“ a o jeho možných hrozivých následkoch zo svojej vlastnej skúsenosti viac ako 8 000 študentom, než by bol odsúdený na obmedzenie slobody. A že takýto prístup má aj empiricky preukázateľné ovocie, McElrea dokumentuje skutočnosťou, že v danej lokalite v nasledujúcom období výrazne poklesol počet prípadov mladist-

⁴² MASOPUST ŠACHOVÁ, P. Restoratívni potenciál trestného práva hmotného. In *Trestněprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 10, s. 237.

vých riadiacich motorové vozidlo pod vplyvom alkoholu a iných návykových látok.⁴³

2. K APLIKÁCIÍ RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

V tejto kapitole si dovoľíme prezentovať výstupy nášho empirického výskumu o aplikácii restoratívnej justície v praxi v podmienkach Slovenskej republiky. Cieľom tejto štúdie bolo prostredníctvom vybraných štatistických ukazovateľov poukázať predovšetkým na určitý vývoj súdnej praxe z hľadiska ukladania alternatívnych trestov,⁴⁴ najmä pokiaľ ide o pomer počtu odsúdených osôb a trestov, ktoré im boli súdmi SR uložené (tabuľka č. 1), ako aj o ukladanie peňažného trestu v podmienkach SR (tabuľka č. 2), resp. o stav a dynamiku týchto ukazovateľov, z ktorých možno vyčítať zaujímavé skutočnosti z aplikačnej praxe príslušných orgánov, a nad ktorou sme si dovoľili viesť aj určité polemiky a ponúknuť našu interpretáciu záverov, ku ktorým sme pri štúdiu dostupných štatistík dospeli. Pri koncipovaní predmetného príspevku sme pritom vychádzali predovšetkým zo Štatistických ročníek o činnosti prokuratúry SR, ktoré sú dostupné na portáli Generálnej prokuratúry SR.⁴⁵ Dovoľíme si však pri tejto príležitosti opätovne poukázať na viaceré problémy, s ktorými sme sa ako riešitelia grantového projektu APVV stretli, a ktoré nám sťažili výskum aplikačnej praxe restoratívnej justície v našich domácich podmienkach. Nejde len o nemožnosť hĺbkovej štúdie súdnych spisov okresných a krajských súdov, prostredníctvom ktorých sme chceli dospieť k určitej ich obsahovej analýze pre potreby projektu, ale aj o nedostupnosť viacerých štatistík dôležitých pre vytvorenie komplexného obrazu o stave restoratívnej justície v SR, o ukladaní alternatívnych trestov a ich aplikácii, ako aj už o v odborných kruhoch notoricky známu nejednotnosť štatistík zverejňovaných či už Ministerstvom vnútra, Ministerstvom spravodlivosti, resp. Generálnou prokuratúrou SR.

⁴³ McELREA, F. W. M. Restorative Justice as a Procedural Revolution: Some Lessons from the Adversary System. In CORNWELL, D. J. – BLAD, J. – WRIGHT, M. (eds.). *Civilising Criminal Justice: An International Restorative Justice Agenda for Penal Reform*. Sheffield on Loddon: Waterside Press, 2013, s. 105.

⁴⁴ Osobitne alternatívnych trestov v užšom slova zmysle: domáceho väzenia (§ 53 TZ), trestu povinnej práce (§ 54 až 55 TZ) a peňažného trestu (§ 56 až 57 TZ).

⁴⁵ Dostupné na: <http://genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>, citované 18. 9. 2015.

Tabuľka č. 1: Prehľad o osobách odsúdených pre trestné činy a im uložených trestoch v rokoch 2010–2014 v Slovenskej republike (podľa TZ č. 300/2005 Z. z.)

ROK	2010	2011	2012	2013	2014
Odsúdené osoby	29 834	31 456	35 166	35 825	34 898
Tresty nepodmienečné	5 562	6 257	6 131	5 398	5 760
Tresty podmiennečné	15 372	16 188	17 750	19 295	18 338
Trest domáceho väzenia	53	16	20	17	20
Trest povinnej práce	1 154	1 852	2 738	3 222	3 058
Peňažný trest	1 548	1 617	3 068	3 382	3 141
Iné tresty	8 361	9 339	9 633	9 808	9 899

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry SR 2010–2014

K tabuľke č. 1: Uvedená tabuľka nám zobrazuje počet odsúdených osôb za roky 2010–2014 podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a pomer vybraných alternatívnych trestov (tzv. alternatívne tresty v užšom zmysle slova), ktoré boli páchatelom uložené. Je zaujímavým faktom, že kým počet spáchaných trestných činov za uvedené obdobie systematicky klesá (z 95 252 v roku 2010 na 81 245 v roku 2014 – pokles o 14,7 %), počet odsúdených rastie (nárast o 14,5 % za sledované obdobie). Ako pozitívny vývoj však možno hodnotiť nárast ukladania podmiennečných trestov za sledované obdobie o takmer 17 %, čo znamená, že dnes môže každý druhý uložený trest kvalifikovať ako podmiennečný, čo je v súlade so zásadou, že trestný postih (resp. trest odňatia slobody) má byť až *ultima ratio*. Zároveň sa stabilizoval pomer nepodmienečných trestov (len asi pri 17 % odsúdených). Za alarmujúci však považujeme značný pokles ukladania trestu domáceho väzenia (pokles o 62 %), ktorý sa navyše aplikuje prakticky v zanedbateľnom množstve. Dôvody môžu byť rozličné (nedostatočná technická kontrolovateľnosť, nedostatok a preťaženosť probačných a mediačných úradníkov, konzervatívnosť sudcov, punitívne nálady spoločnosti, atď.). Na druhej strane však významne, takmer trojnásobne narástol počet uložených trestov povinnej práce (264 %), čo je vzhľadom na charakter tohto trestu a na jeho vplyv na páchatela značný posun vpred. Zdvojnásobil sa aj počet uložených peňažných trestov (nárast o takmer 203 %). V súvislosti s peňažným trestom je však nutné byť opatrný. Štatistiky Generálnej prokuratúry totiž

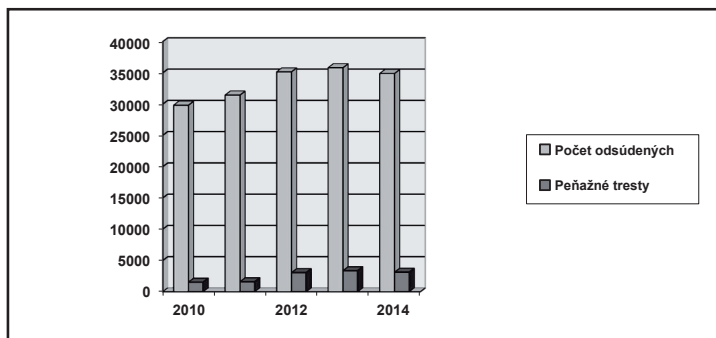
neodzrkadľujú ten fakt, či bol peňažný trest uložený ako samostatný, čiže v pravom slova zmysle ako alternatívny trest k trestu odňatia slobody (spravidla podľa § 56 ods. 2 TZ), alebo len popri ňom.⁴⁶ Pozitívny posun naznačuje aj vzrastajúci počet iných uložených trestov za uvedené obdobie (nárast o 11,8 %), z čoho možno vyvodiť, že sudcovia vo svojej aplikáčnej praxi odvažnejšie a viac siahajú aj po ostatných z pomerne širokej palety trestov uvedených v § 32 TZ.

Tabuľka č. 2: Celkový počet uložených peňažných trestov a ich pomer k počtu odsúdených v rokoch 2010–2014 v Slovenskej republike (podľa TZ č. 300/2005 Z. z.)

ROK	2010	2011	2012	2013	2014
Odsúdení	29 834	31 456	35 166	35 825	34 898
Peňažné tresty	1 548	1 617	3 068	3 382	3 141
Celkový podiel	5,2 %	5,1 %	8,7 %	9,4 %	9 %

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry SR 2010–2014

Graf č. 1: Celkový počet uložených peňažných trestov a ich pomer k počtu odsúdených v rokoch 2010–2014 v Slovenskej republike (podľa TZ č. 300/2005 Z. z.)

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry SR 2010–2014

⁴⁶ Bližšie k povahe, ukladaniu a k výkonu peňažného trestu pozri ZEMAN, Š. Aplikácia peňažného trestu v Slovenskej a Českej republike – 1. a 2. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*, 2014, 20. roč., č. 5, s. 10–19 a č. 6, s. 15–24.

Tabuľka č. 3: Celkový počet uložených peňažných trestov a ich pomer k počtu odsúdených v rokoch 2010–2014 v Českej republike

ROK	2010	2011	2012	2013	2014
Odsúdení	70 651	70 160	71 471	77 976	72 825
Peňažné tresty	3 461 (s. t.) 1 229 (v. t.)	3 078 (s. t.) 1 314 (v. t.)	2 847 (s. t.) 1 335 (v. t.)	2 491 (s. t.) 1 141 (v. t.)	2 569 (s. t.) 1 229 (v. t.)
Celkový podiel	6,6 %	6,25 %	5,85 %	4,65 %	5,2 %

Zdroj: Verejný portál štatistiky a vykazovania Ministerstva spravodlivosti ČR. <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

K tabuľkám č. 2 a č. 3, resp. ku grafu č. 1: Z uvedeného možno jasne vyčítať vzrastajúci trend ukladania peňažného trestu súdmi SR v rokoch 2010–2014. Hoci ide o vyše dvojnásobný vzrast za uvedené obdobie je nutné opakovane poukázať na ten fakt, že štatistiky Generálnej prokuratúry sú skresľujúce, keďže neodhaľujú presne, kedy mal súdmi uložený peňažný trest skutočne povahu samostatného trestu predstavujúceho alternatívu k trestu odňatia slobody. Na ilustráciu a vzhľadom na veľmi podobnú hmotnoprávnú úpravu peňažného trestu v Českej republike⁴⁷ uvádzame aj tabuľku č. 3, v ktorej možno vidieť nielen stagnáciu počtu odsúdených v ČR za uplynulé obdobie, ale aj prípady, kedy bol peňažný trest uložený ako samostatný, čiže ako alternatívu k trestu odňatia slobody, resp. ako trest vedľajší. Pri ich súčte nám však vyjde mierne klesajúca tendencia aplikácie tohto trestu v ČR na rozdiel od nás. Prostredníctvom grafu č. 1 môžeme následne vidieť uvedenú dynamiku aplikácie peňažného trestu za sledované obdobie.

Tabuľka č. 4: Ukladanie peňažného trestu v SR pri odsúdených za TČ krádeže podľa § 212 TZ

ROK	2012	2013	2014
Odsúdení	10 154	11 670	10 537
Peňažné tresty	194 (1,9 %)	171 (1,5 %)	184 (1,7 %)

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry SR 2010–2014

⁴⁷ Ustanovenia §§ 67 až 69 zákona č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník v znení neskorších predpisov.

Tabuľka č. 5: Ukladanie peňažného trestu v SR pri odsúdených za korupčné TČ podľa § 328 až 336a TZ

ROK	2012	2013	2014
Odsúdení	127	138	102
Peňažné tresty	91 (71 %)	68 (49 %)	42 (41 %)

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry SR 2010–2014

K tabuľkám č. 4 a č. 5: „Peňažný trest môže súd uložiť od 160 eur do 331 930 eur páchatelovi úmyselného trestného činu, ktorým získal alebo sa snažil získať majetkový prospech.“⁴⁸

Peňažný trest podľa ustanovenia § 56 ods. 1 TZ možno uložiť za kumulatívneho splnenia dvoch základných podmienok:

- a) musí ísť o úmyselný trestný čin,⁴⁹
- b) majetkový motív činu.

Splnenie podmienok v § 56 ods. 1 TZ sa pritom skúma prednostne pred aplikáciou § 56 ods. 2 TZ. Peňažný trest bude v týchto prípadoch vhodným prostriedkom na dosiahnutie účelu trestu odčerpaním majetkového prospechu páchatela úmyselného trestného činu zo ziskuchtivosti, a to najmä vtedy, ak majetkový prospech nemožno odčerpať iným spôsobom.⁵⁰ Tak tomu môže byť typicky, napr. v prípadoch trestných činov krádeže či korupcie.⁵¹ Majetkovým prospechom v zmysle § 56 ods. 1 TZ je však potrebné rozumieť nielen získanie prírastku majetku páchatela, ale aj situáciu, keď svojím činom páchatel zabránil úbytku svojho majetku, napr. trestným činom skrátenia dane a poistného (§ 276 TZ).⁵²

⁴⁸ § 56 ods. 1 zákona číslo 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

⁴⁹ V zmysle ustanovenia § 15 TZ je trestný čin spáchaný úmyselne, ak páchatel chcel spôsobom uvedeným v Trestnom zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený týmto zákonom (priamy úmysel), alebo ak vedel, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, a pre prípad, že ho spôsobil, bol s tým uzročený (nepriamy úmysel).

⁵⁰ STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMAŠ, O. *Trestný zákon. Druhé, prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 160.

⁵¹ R 46/1983: II. Neoprávnený prospech získaný páchatelom trestného činu prijímania úplatku podľa § 160 TZ (podľa súčasnej právnej úpravy ide o jeden zo 4 trestných činov korupcie, upravených v § 328 až 336a TZ) treba odčerpať uložením trestu prepadnutia veci podľa § 55 TZ (teraz § 60 TZ). Ak to nemožno vykonať uložením tohto trestu, je opodstatnené uložiť primeraný peňažný trest.

⁵² ŠČERBA, F. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 246.

Nemožno však opomenúť ani výchovný efekt peňažného trestu založený na tom, že páchatelovi, ktorý sa usiloval o obohatenie prostredníctvom trestnej činnosti, je naopak jeho majetok zmenšený. Tento prvok peňažného trestu zohráva rozhodujúcu úlohu v tých prípadoch, keď je tento trest uložený páchatelovi, ktorý sa snažil získať majetkový prospech, avšak neúspešne a nie je teda potrebné odčerpávať získané finančné prostriedky.⁵³ Výmera ukladaného peňažného trestu totiž nie je obmedzená hodnotou majetku získaného posudzovanou trestnou činnosťou. Peňažným trestom možno postihnúť i majetok, ktorý páchatel nadobudol poctivou prácou.⁵⁴

Ukladanie peňažného trestu podľa § 56 ods. 1 TZ nie je obmedzené typovou závažnosťou trestného činu, možno ho teda uložiť za akýkoľvek trestný čin, či už pôjde o prečiny alebo zločiny, kľúčovým bude len zisťná pohánka páchatela a už vyššie spomenutá forma zavinenia – musí ísť o úmyselný trestný čin. Pri splnení uvedených dvoch kritérií, peňažným trestom možno postihnúť dokonca aj najzávažnejšie formy zločinov lúpeže, krádeže, podvodov, ďalších majetkových a hospodárskych trestných činov, ale takisto trestných činov všeobecne nebezpečných a trestných činov proti poriadku vo verejných veciach už zmienené drogové delikty, ale tiež teoreticky aj lúpežnú vraždu.⁵⁵ Tu však treba uviesť ustanovenie § 34 ods. 6 TZ, ktoré uvádza, že za „*trestný čin, ktorého horná hranica trestnej sadzby trestu odňatia slobody ustanovená v osobitnej časti zákona prevyšuje päť rokov, musí súd uložiť trest odňatia slobody*“. V tomto prípade by peňažný trest mohol byť uložený len vedľa trestu odňatia slobody. To znamená, že pri menej závažných úmyselných trestných činoch s majetkovým motívom páchatela, kedy by sa peňažný trest síce musel takisto uložiť podľa § 56 ods. 1 TZ, je však možné, aby sa ukladal ako trest samostatný, aj keď sa to v praxi deje zriedkavo.⁵⁶ Peňažný trest by však bol v týchto prípadoch veľmi vhodnou alternatívou ku krátkodobým trestom odňatia slobody.⁵⁷

V prípade TČ krádeže podľa § 212 TZ považujeme preto za nesprávne, že súdy ukladajú len tak málo peňažných trestov (ani nie v 2% odsúdených). Príčin môže byť opäť viacero. Jednou z nich môže byť obmedzená finančná spôsobilosť obžalovaných vo viacerých regiónoch Slovenska, či opätovne

⁵³ ŠČERBA, F. *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 247.

⁵⁴ R 51/1988-I.

⁵⁵ ŠČERBA, F. *Alternatívni tresty a opatrení v nové právni úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 247.

⁵⁶ IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné – všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 386.

⁵⁷ BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol. *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel. 1. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2010, s. 422.

konzervatívnosť sudcov, punitívna orientácia obyvateľstva a tlak médií na ukladanie exemplárnych trestov, čo môže pri ukladaní peňažného trestu vyvolávať u sudcov neistotu a radšej si preto zvolia istejší variant v podobe trestu odňatia slobody, aj keď by boli splnené podmienky pre uloženie samostatného peňažného trestu, či už v zmysle § 56 ods. 1 (napr. pri TČ krádeže), alebo ods. 2 TZ.

Zrejme prekvapujúco môže pôsobiť aj ten fakt, že klesá počet odsúdených za korupčné trestné činy upravené v ustanoveniach § 328 až 336a TZ, ako aj počet uložených peňažných trestov pre tieto činy. Ich ukladanie ani nie polovici odsúdených za túto u nás „oblúbenú“ trestnú činnosť nemožno preto považovať za správnu. Jednak sa tým vytráca vyššie opísaný zmysel a poslanie peňažného trestu, a zároveň aj jeho preventívny a výchovný účinok. Dovoľujeme si vysloviť záver, že podstatne vyššia aplikácia predmetného trestu pri týchto činoch by mohla mať dostatočný odstrašujúci účinok na ziskuchtivých páchatelov, ktorý by sa v prípade odhalenia a odsúdenia vystavili namiesto obohatenia značnému úbytku ich majetku.

Resumé: The second half of the 20th century may be in the context of the administration of criminal justice characterized as a period of searching for new forms of justice that would replace or at least supplement some traditional, however, to a certain extent rigid procedures. Therefore, the 80's saw the gradual development of a new criminal and political justice policy called "restorative justice" as a logical consequence of a disproportionate increase in the number of crimes recorded in many western countries and of negative impacts thereof. This model is based on the belief that if offenders are to assume real personal, not only formal criminal responsibility for what they caused by their criminal behaviour, they must first fully realize, admit and understand their actions in their wider social and factual contexts, not only in terms of merely criminal consequences. The restorative justice model relies on alternative approaches and on restorative practice principles, the nature of which mainly focuses on individualized sentences, positive motivation of offenders to obey legal rules, assumption of responsibility for their criminal actions, active involvement of persons to whom the harm was done, restoration of relationships harmed by crimes, all that with an emphasis on the fact that a crime does not mean only violation against public interest, breach of law and attack on the state, but it is first of all a conflict between a specific offender and his/her victim.

Although restorative justice in Slovakia is just in the beginning, there are many positive facts. Some of them are published in this article, especially the increase of this thinking in the decision-making activities of courts. However, there are a lot of problems, too. It is not easy to install this new way of penal thinking in the every day procedures of judges and courts. It is very important to inform them and the public also about the positives of cooperation between the restorative and retributive models, which needs each other.

Literatúra

1. AERTSEN, I. – BEYENS, K.: Restorative Justice and the Morality of Law: a Reply to Brochu. In: CLEAS, E. – FOQUÉ, R. – PETERS, T. (eds.): *Punishment, Restorative Justice and the Morality of Law*. Antwerp – Oxford: Intersentia, 2005. 201 s. ISBN 90-5095-423-5.
2. BAZEMORE, G. – ELIS, L.: Evaluation of Restorative Justice. In: JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D. W. (eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 642 s. ISBN 978-1-84392-150-9.
3. BRUNK, C.: *Restorative Justice and The Philosophical Theories of Criminal Punishment. In the Spiritual Roots of Restorative Justice*, 2001. 274 s. ISBN 978-0-7914-4851-9.
4. BURDA, E. – ČENTĚŠ, J. – KOLESÁR, J. – ZÁHORA, J. a kol.: *Trestný zákon. Všeobecná časť. Komentár. I. diel*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 1106 s. ISBN 978-80-7400-324-0.
5. ČERNÍKOVÁ, V.: *Sociální ochrana. Kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2005. 163 s. ISBN 80-7251-207-2.
6. HRUDKA, J.: Místo mediace a alternativního řešení trestních věcí v sociální prevenci kriminality. In *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2007. č. 4, s. 81–87. ISSN 1801-8211.
7. IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné – všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, 2010. 532 s. ISBN 978-80-8078-308-2.
8. JOHNSTONE, G. – VAN NESS, D. W. (eds.): *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 2007. 642 s. ISBN 978-1-84392-150-9.
9. JOHNSTONE, G.: *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*. 3. reprint. Cullompton: Willan Publishing, 2006. 184 s. ISBN 978-0-415-67265-8.
10. KARABEC, Z.: Koncept restorativní justice. In: KARABEC, Z. (ed.): *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 146 s. ISBN 80-7338-021-8.
11. KURY, H. – STRĚMY T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty – nové výsledky. In STRĚMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 15–40. ISBN 978-80-7502-034-5.
12. LONDON, R.: *Crime, Punishment and Restorative Justice: From the Margins to the Mainstream*. Boulder, Colorado: FirstForumPress, 2011. 382 s. ISBN 978-1-935049-33-3.
13. MAGUIRE, M. – MORGAN, R. – REINER, R.: *The Oxford Handbook of Criminology. Second edition*. Oxford: Oxford University Press, 1997. 1029 s. ISBN 978-0-19-959027-8.
14. MARSHALL, T.: The Evolution of Restorative Justice in Britain. In: *European Journal of Criminal Policy and Research*, 1996. roč. 4, č. 4, s. 21–43. ISSN 0928-1371.

15. MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: Restoratívni potenciál trestného práva hmotného. In: *Trestnéprávní revue*, 2014, roč. 13, č. 10, s. 344–239. ISSN 1213-5313.
16. MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: Využití restoratívnych programů u závažné trestné činnosti. In: *Státní zastupitelství*, 2014, roč. 12, č. 6, s. 31–37. ISSN 1214-3758.
17. McELREA, F. W. M.: Restorative Justice as a Procedural Revolution: Some Lessons from the Adversary System. In: CORNWELL, D. J. – BLAD, J. – WRIGHT, M. (eds.): *Civilising Criminal Justice: An International Restorative Justice Agenda for Penal Reform*. Sheffield on Loddon: Waterside Press, 2013. 568 s. ISBN 978-1-90438-00-47.
18. PAŽOUTOVÁ, A. – RŮŽIČKOVÁ, J.: Postavení mládeže v trestní justici. In: *Sociální práce*, 2005, roč. 4, č. 4, s. 132–143. ISSN 1213-6204.
19. ROZUM, J.: *Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativ*. Prvé vydanie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. 199 s. ISBN 80-7338-042-0.
20. SCHEINOST, M.: Česká veřejnost a sankční politika. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 41–59. ISBN 978-80-7502-034-5.
21. SOTOLÁŘ, A. – PŮRY, F. – ŠÁMAL, P.: *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. 468 s. ISBN 80-7179-350-7.
22. STIFFEL, H. – TOMAN, P. – SAMÁŠ, O.: *Trestný zákon. Druhé, prepracované a doplnené vydanie*. Bratislava: Iura Edition, 2010. 938 s. ISBN 978-80-8078-370-9.
23. ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-8078-370-9.
24. ŠTEFÁNIK, O.: Restoratívna justícia. In: *Milníky práva v stredoeurópskom priestore 2008*. Zborník z medzinárodnej konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2008, s. 769–776. ISBN 978-80-7160-271-2.
25. UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME: *Handbook on Restorative Justice Programmes. Criminal Justice Handbook Series*. Vienna: United Nations, 2006. 105 s. ISBN 978-92-1-133754-9.
26. VĚTROVEC, V. – NEDOROST, L. – SOVÁK, Z. – ADAMCOVÁ, Z.: *Zákon o mediaci a probaci. Komentář*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2002. 115 s. ISBN 80-8643-232-7.
27. ZEHR, H.: *The little book of Restorative Justice. Intercourse*. PA: Good Books, 2002. 74 s. ISBN 1-56148-376-1.
28. ZEHR, H.: *Úvod do restoratívni justice*. Praha: Sdružení pro probaci a mediaci v justici, 2003. 48 s. ISBN 80-9029-981-4.
29. ZEMAN, Š.: Aplikácia peňažného trestu v Slovenskej a Českej republike – 1. a 2. časť. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2014, 20. roč., č. 5, s. 10–19 a č. 6., s. 15–24. ISSN 1335-1079.

30. ŽATECKÁ, E.: *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Prvé vydání. Ostrava: KEY Publishing, 2007. 136 s. ISBN 978-80-87071-55-7.

Kontakt

Doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

E-mail: darina.maslanyova@truni.sk

JUDr. Štefan Zeman

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

zeman.stefan@centrum.sk

ALTERNATÍVNE TRESTY V POP KULTÚRE

Alternative Sanctions in Pop Culture

Rudolf Kasinec

Abstrakt: Alternatívne tresty sa stali v angloamerickom právnom systéme veľmi populárnymi, o čom svedčí aj ich veľmi časté vyobrazenie v rozličných formách pop kultúry. Alternatívne tresty sa objavujú v televízii, literatúre, filme i piesňach. V článku sa pokúsime analyzovať z nášho pohľadu najvýznamnejšie vyobrazenia alternatívnych trestov vo filme a televízii.

Kľúčové slová: Pop kultúra, trestanie, film, verejná mienka, alternatívne tresty.

Abstract: Alternative sanctions are very popular in Anglo-American legal system. Alternative sanctions are part of various forms of popular culture. Alternative sanctions appeared on television, literature, movies and songs. We try to analyze the most important representations of alternative sanctions especially in movies and television..

Key words: pop culture, punishment, movie, common reputation, alternative sanctions.

1. ÚVOD

Film, hudba ako i ostatné druhy umenia sú podobne ako právo samotné každodennou súčasťou našich životov. V súčasnosti je jedným z najpopulárnejších umení filmová a televízna tvorba. Film a televízia sa stali odrazom postmodernej spoločnosti. Reflektujú aktuálne sociálne otázky rezonujúce v životoch väčšiny obyvateľov bez rasových, náboženských, či národnostných rozdielov.

V Slovenskej republike sa v posledných týždňoch stala súčasťou televíznej kultúry i problematika restoratívnej justície a alternatívneho trestania. Zavedenie elektronického monitorovania pri treste domáceho väzenia sa permanentne objavuje v diskusných a spravodajských reláciách, a taktiež v televíznych či rozhlasových reklamách. Reklamnou cestou chcú kompetentné štátne orgány poukázať na výhody zavedenia jedného z alternatívnych tres-

tov. Elektronické monitorovanie osôb počas výkonu trestu by malo podľa predkladaných informácií odbremeniť štátny rozpočet, vyprázdniť prepľnené väznice a nevystavovať potrestané osoby psychicky i fyzicky náročnému trestu odňatia slobody. Nemyslíme si však, že na propagáciu a zlepšenie verejnej mienky o alternatívnych formách trestania je reklama najvhodnejším prostriedkom.

2. TRESTANIE A FILM

Trest ako sankcia za porušenie práva je neoddeliteľnou súčasťou princípu spravodlivosti v práve. Bohyňa Justícia zviaza v ruke meč ako symbol výkonu spravodlivosti, ktorý predstavuje zaslúžený trest za porušenie práva. Samotná socha bohyne Justície je vyjadrením spojenia práva a tradičného umenia. Každý detail tejto sochy má svoj symbolický význam súvisiaci s právom.

K fungujúcej ľudskej spoločnosti patrí i systém noriem, ktorými reguluje jej členov. „Každá spoločnosť si bez ohľadu na stupeň svojej morálnej, hodnotovej, kultúrnej, náboženskej alebo technickej vyspelosti vytvára všeobecné pravidlá a normy, ktorých zachovávanie a dodržiavanie sa očakáva od každého jednotlivca. Absolútne dodržiavanie spoločenských noriem všetkými príslušníkmi spoločnosti, kde by vládla nulová kriminalita je však len utópia a zdá sa, že porušovanie spoločenských pravidiel je prirodzenou súčasťou každej komunity.“¹ Pre každú komunitu je typická i obrana voči každému agresorovi, ktorý naruša chod komunity svojím deviantným správaním. Otázny je postoj, aký zaujmú členovia komunity pri voľbe postihu za úmyselné či nedbanlivostné porušenie právnej normy. Budú občania benevolentní k páchatelovi a budú ochotní ho i naďalej akceptovať ako prospešného člena komunity po odpykaní si trestu?

V postmodernej spoločnosti sa spravodlivosť stala súčasťou i populárnej kultúry. V rozličných jej podobách sa objavujú závažné spoločenské problémy, ktoré trápia, alebo trápili verejnosť v dobe ich vzniku. Populárna kultúra (a najmä filmové a televízne umenie ako jej neoddeliteľná súčasť) neobišla ani problematiku trestania v práve. Trestné činy a tresty udeľované za ich spáchanie sa stali súčasťou svetovej kinematografie od jej samotných počiatkov. Zaujímavé je sledovať popularitu pri vyobrazovaní rozličných druhov

¹ ZEMAN, Š.: Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie, In *Bulletin slovenskej advokácie*. 9/2015, s. 27.

trestania v najznámejších filmových dielach svetovej kinematografie. Najčastejšie sa v nich objavujú trest odňatia slobody a trest smrti.

Výkon trestu odňatia slobody sa odohráva vo väzniciach alebo iných zariadeniach určených pre výkon trestu. Filmy ako *Zelená mľa*, *Vykúpenie z väznice Shawshank*, *Kult hákového kríža*, *Most cez rieku Kwai*, *Motýlik*, *Frajer Luke*, *V mene otca*, *Brubaker* sú známe aj v našich končinách. Utrpenie zo straty slobody, ktoré postavy na plátne alebo televíznej obrazovke prežívajú, sa hlboko dotkne každého diváka a môže hravo poslúžiť i ako prevencia trestnej činnosti. „Väznenie tak často prispieva k posilneniu vylúčenia zo spoločnosti, nielen samotnou izoláciou výkonom trestu, ale aj jeho osobnostne a sociálne devastáčnými účinkami.“² Väzenie je dejiskom silných ľudských príbehov, ktorého aktéri sú schopní, pre zachovanie si kúska ľudskosti, obrovských skutkov a obetí.

Pri výkone trestu odňatia slobody zohráva významnú úlohu i zemepisná lokácia. Každý štát predstavuje unikátnu ukážku podoby trestu v ústavoch a zariadeniach určených pre výkon trestu odňatia slobody. Takýmto spôsobom môžeme nazrieť za brány väzníc v Španielsku (Cela 211, 2009), Taliansku (Prorok, 2009), Nemecku (Experiment, 2011), Francúzsku (Obvinený, 2011), Thajsku (Takmer bez šance, 1999), Brazílii (Vzbura vo väznici Carandiru, 2003), Turecku (Polnočný expres, 1978), Veľkej Británii (V mene otca, 1993), Malajzii (Poprava, 1998) a v mnohých ďalších štátoch. Nemej zaujímavé sú i snímky zo zajateckých táborov odohrávajúce sa v rozličných končinách sveta – Japonsko (Ríša slnka, 1987), Sovietsky zväz (Útek zo Sibíri, 2010), Barma (Na konci všetkých vojen, 2001), Nemecko (Veľký útek, 1963), USA (Väznica Andersonville, 1996), Laos (Temný úsvit, 2006). Tie sú zaujímavé aj z historického hľadiska, najmä vo vzťahu vývoja trestu odňatia slobody.

Trest odňatia slobody sa výrazne uviedol i na filmovej obrazovke. Seriály odohrávajúce sa za múrmi väznice sa stali súčasťou modernej televíznej kultúry. U nás si asi najväčšiu popularitu svojho času získala dvojica seriálov americký *Útek z väzenia* (Prison Break, 2005) a austrálsky *Bangkok Hilton* (1989). V USA obľuba väzenských seriálov nepoľavuje a okrem dnes už presláveného seriálu z prostredia mužskej väznice *Oz* (1997) sa momentálne s veľkými ohlasmi stretol seriál z prostredia ženskej väznice *Orange Is the New Black* (2013). Tento seriál poukazuje na negatívny vplyv väzenia na

² LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti, In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges, 2014. s. 80.

formovanie osobnosti páchatela ako i na neschopnosť trestancov začleniť sa znova do spoločnosti po odpykaní si trestu.

3. RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A ALTERNATÍVNE TRESTY

Restoratívna justícia hľadá súlad medzi potrebami a požiadavkami páchatela trestného činu a obeť, no zároveň sa do popredia tlačia i potreby spoločnosti ako celku. Názory spoločnosti a jej členov nemožno pri aplikácii alternatívnych trestov brať na ľahkú váhu. Nespokojnosť a nejasnosti pri ukladaní alternatívnych trestov môžu mať za následok negatívne nálady v spoločnosti. Tento prípadný nesúhlas by mohol zmariť šance na presadenie celej koncepcie restoratívnej justície na Slovensku.

Pojem restoratívnej justície sa ešte nestihol riadne udomáčniť v podmienkach slovenskej justície a najmä v povedomí našich občanov. Preto je nutné pripomenúť si „definíciu restoratívnej justície (kľúčové princípy)

1. Zameranie sa na škody a následnej potreby obetí, rovnako ako spoločnosti a páchatela.
2. Je nutné adresne stanoviť povinnosti, ktoré vyplývajú zo spôsobených škôd.
3. Pomocou strán by mala nastať spolupráca v procese.
4. Zapojenie tých, ktorí majú oprávnený záujem na situácii, t. j. obeť, páchatelov a členov spoločnosti.
5. Snažiť sa o nápravu spôsobených škôd.³

Restoratívna justícia a alternatívne trestanie majú na zreteli okrem nápravy krívd i dôležitý socializačný faktor. Prioritným účelom by mala byť náprava vzťahov medzi páchatelom, obeťou a členmi spoločnosti. „Do procesu prejednávania môžu byť ale zapojení aj ďalší významní členovia komunity, ktorí môžu prispieť k obnove sociálnych vzťahov a priaznivej reintegrácii predovšetkým páchatela..... Zainteresovanosť týchto ľudí do procesu vyrovnanania znamená posilnenie morálneho záväzku odčiniť nepriaznivé účinky trestného činu zo strany páchatela, ako aj výkon neformálnej kontroly nad ďalším správaním páchatela. Sú preto významnou zložkou procesu vyrovnania

³ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s., s. 29.

nia a obnovy.⁴ Participácia občanov a spoločenská akceptácia sú nevyhnutnou súčasťou „popularizácie“ alternatívnych trestov a kľúčových princípov restoratívnej justície.

Restoratívna justícia a s ňou spájané alternatívne trestanie páchatelov sa prezentuje ako vhodná cesta modernizácie systému sankcionovania páchatelov trestných činov v Slovenskej republike. „Napriek všetkým počiatočným ťažkostiam restoratívnej justície u nás, či už ide o personálne, materiálne, finančné alebo technické problémy, restoratívne prístupy sú rozhodne veľkou budúcnosťou.“⁵ Slovenský právny poriadok je relatívne veľmi mladý a mal by sa inšpirovať osvedčenými modelmi alternatívneho trestania v zahraničí.

3.1 TREST POVINNEJ PRÁCE VO FILME

Trest povinnej práce je jedným z alternatívnych trestov, ktorému je v populárnej kultúre venovaná dostatočná pozornosť. Aj keď filmov, v ktorých sa trest povinnej práce vyskytuje je dostatok, ich počet sa ani zďaleka nepribližuje filmom a seriálom o treste odňatia slobody. Tu možno badať významný vplyv sociálneho dopytu pri výrobe filmových diel. Trest odňatia slobody patrí medzi najstaršie formy trestania a tento spôsob je v spoločnosti hlboko zakorenený.

Filmy o trest povinnej práce sú vskutku rozmanité. Pohybujú sa v rozmedzí mnohých filmových žánrov ako sú komédie (Doktor Hollywood – USA, 1991; Šampióni – USA, 1992), romantické filmy (Let's Dance – USA, 2006, Najpevnejšie puto – USA, 2000), drámy (Nezabudnuteľná cesta – USA, 2002; Adamove jablká – Dánsko/Nemecko, 2005), či dokonca science fiction (tv seriál Misfits: Zmetci – Veľká Británia, 2009). Až na jednu výnimku⁶ všetky filmy spája pozitívne vyznenie samotného výkonu trestu povinnej práce. Postavy vykonávajúce tento trest sa stanú prínosom pre svoje okolie, uvedomia si svoje predchádzajúce prečiny a stanú sa produktívnymi členmi spoločnosti.

⁴ LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti), In *Sociológia*. – Roč. 37, č. 1 (2005), s. 33–58.

⁵ ZEMAN, Š.: Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie, In *Bulletin slovenskej advokácie*. 9/2015, s. 35.

⁶ Seriál Misfits: Zmetci je určený pre mládež a svojou mierou brutality, by sme ho neodporúčali ako vhodný príklad na propagáciu alternatívnych foriem trestania.

Na týchto filmových dielach možno demonštrovať spôsoby výkonu trestu, výkonu povinnej práce. Každý z uložených trestov je niečím špecifický⁷ a je vhodný pre páchatela, prípadne súvisí s inštitúciou (osobou), ktorej spôsobil škodu. „Základnou podmienkou okruhu prác, ktoré môžu byť náplňou výkonu trestu povinnej práce je ich verejnoprospešný charakter. Zmyslom výkonu takýchto prác má byť vytvorenie nejakého užitočného výsledku, ktorý musí slúžiť širšiemu okruhu ľudí.“⁸ Výkon povinnej práce v jednotlivých filmových dielach túto požiadavku naplňa.

Trest povinnej práce je vhodnou alternatívou určenou pre páchatelov, ktorí svojim konaním spôsobili len malú alebo nepatrnú spoločenskú ujmu. Výkonom trestu samotného môže páchatel túto ujmu odčiniť a stať sa tak i prospešným pre spoločnosť. Dôležité je pri tom naplniť určité skutočnosti. „Úspešnosť trestu povinnej práce je podmienená ešte niektorými ďalšími faktormi. Súhlas páchatela môže byť značne limitujúcim faktorom, preto by bolo potrebné podrobnejšie oboznámiť širšiu verejnosť s podstatou a zmyslom tohto trestu. Ďalším faktorom ovplyvňujúcim úspešnosť je vybudovanie infraštruktúry na zabezpečenie uplatňovania trestu povinnej práce – pracovných príležitostí pre odsúdených a vyškoleného odborného personálu, ktorý vykonáva kontrolu podmienok v súvislosti s týmto trestom.“⁹ Sledovaním filmových diel o treste povinnej práce sa môže širšia verejnosť oboznámiť s realizáciou trestu povinnej práce a každý divák si následne vie vytvoriť vlastný názor na danú problematiku.

3.2 TREST DOMÁCEHO VÄZENIA A FILM

Trest domáceho väznia sa osvedčil v mnohých štátoch, ktoré ho efektívne začlenili, ako alternatívu k trestu odňatia slobody. „S účinnosťou od 1. januára 2016 vstúpi do plnej prevádzky elektronický systém monitoringu osôb, v rámci ktorého bude výkon trestu domáceho väznia obligatórne monitorovaný technickými prostriedkami.“¹⁰ Zavedením elektronického monitorin-

⁷ Vo filme Doktor Hollywood je to výkon ambulantnej činnosti v mestskej ordinácii. Vo filme Adamove jablká je to pomoc na fare pod dohľadom kňaza. Vo filme Šampióni je to tréning detského hokejového mužstva. Každý z uložených trestov i v ďalších filmoch je niečím špecifický, podobne ako je to v reálnom živote.

⁸ TOBIÁŠOVÁ, L.: Trest povinnej práce. In *Justičná revue*, 60, 2008, č. 8–9, s. 1167–1180, Prevzaté z Epi.sk.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s., s. 265

gu budú vytvorené vhodné podmienky pre častejšie ukladanie tohto trestu aj u nás.

Môžeme povedať, že zavedenie koncepcie restoratívnej justície je snahou o evolúciu v tradičných formách trestania. Trest odňatia slobody a ultimátny trest smrti boli v ľudskej spoločnosti využívané od jej počiatkov. Len zložitou cestou sa hľadali vhodné alternatívy k týmto, pre páchatela devastujúcim, formám trestu. „Trest domáceho väzenia spolu s ďalšími alternatívnymi trestmi spĺňa predpoklady na to, aby zaujal pevné miesto v systéme trestných sankcií. Do pozornosti však treba dať ešte jednu skutočnosť. Keďže uplatňovanie alternatívnych trestov si vyžaduje zapojenie širšieho sociálneho okolia, treba vyvinúť potrebné kroky k tomu, aby verejnosť bola s takýmito trestmi oboznámená a chápala ich zmysel a dosah.“¹¹ Pochopiť ich zmysel a širší dosah možno napríklad zhliadnutím zaujímavého filmového diela alebo televízneho seriálu, ktorého nosnou témou je trest domáceho väzenia.

Trest domáceho väzenia je i obľúbenou formou „trestania“ alebo zbavovania sa¹² politických oponentov. „Mnoho bývalých prezidentov bolo odsúdených k trestu domáceho väzenia za zločiny proti ich krajinám, napr. Pol Pot (Kambodža), Rafael Videla (Argentína), Habib Bourgiba (Tunisko), Aung San Suu Ťij Aung San Suu Ťij – prodemokratická aktivistka. Bola umiestnená v domácom väzení, a 12 z 18 rokov je zatvorená vo svojom dome v Rangúne. Posledné obdobie jej domáceho väzenia sa začalo 30. mája 2003 a trvá doposiaľ. (Barma).“¹³ Príbeh tejto známej politickej aktivistky bol v roku 2011 sfilmovaný uznávaným francúzskym režisérom Lucom Bessonom v hlavnej úlohe s Michelle Yeoh a bol nazvaný *The Lady*. Vo filme je vyobrazený i jej nedobrovoľný pobyt v domácom väzení.

O trestoch domáceho väzenia vzniklo iba málo filmov a seriálov, ktoré sa ho bezprostredne dotýkajú. Ich počet je ďaleko nižší ako je to pri trestoch odňatia slobody a treste povinnej práce. Dôvodov takéhoto malého počtu môže byť viacero. Trest domáceho väzenia je pomerne mladý a spoločnosť si naň len postupne zvyká a akceptuje ho. Problémom môže byť i samotná lokalita, kedy je priestor limitovaný priestorom, v ktorom dochádza k výkonu trestu (byt, rodinný dom). Zo seriálov sa bližšie trestom domáceho väzenia zaober-

¹¹ TOBIÁŠOVÁ, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In *Justičná revue*, 58, 2006, č. 10, s. 1373–1385, Prevzaté z Epi.sk.

¹² V zmysle získania kontroly nad osobou, ktorej fyzická likvidácia by mohla vyvolať všeobecný nesúhlas zo strany občanov. Pri domácom väzení sa eliminuje politický vplyv oponenta a nehrozia nepokoje medzi občanmi.

¹³ RAJNIČ, M.: Trest domáceho väzenia v systéme trestov. In *Justičná revue*, 61, 2009, č. 6–7, s. 834–840, Prevzaté z Epi.sk.

rá len americký komediálny *Arrested development* (USA, 2003–2013) a z filmov to sú *Domáce väzenie* (100 Feet, USA, 2008) a *Disturbia* (USA, 2007).

Na praktickú ilustráciu výkonu trestu domáceho väzenia najlepšie poslúži film *Disturbia*. Hlavnou postavou je mladík, ktorý sa nevyrovnal s nedávnou smrťou otca. V záchvate zlosti surovo napadne učiteľa španielčiny a za tento skutok mu je následne uložený trojmesačný trest domáceho väzenia. Vo filme je podrobne inštruovaný spôsob výkonu samotného trestu. „Odsúdený je povinný zdržiavať sa vo vymedzených priestoroch v ustanovenom čase a má povolené opustiť obydlie iba v prípade, ak to súd uzná za vhodné. Typické situácie sú napr. opustenie obydlia na ustanovený pracovný čas plus čas dopravy do a z práce, opustenie obydlia kvôli vyzdvihnutiu detí zo škôlky či školy, opustenie obydlia za účelom návštevy lekára, nákupu potravín atď.“¹⁴ Vo filme môže hlavná postava opustiť priestory domu len pri návšteve strednej školy v rámci vymedzeného času.

Občanov bude najviac zaujímať, ako bude vplývať uloženie trestu domáceho väzenia na nich samotných a ako na rodinných príslušníkov páchateľa. Čo v prípade, ak členovia rodiny nebudú súhlasiť s udelením takéhoto druhu trestu? „Pred uložením trestu domáceho väzenia sa vyžaduje písomný súhlas ostatných členov rodiny žijúcich s osobou páchateľa v spoločnom obydli. Predtým, než súd uloží trest domáceho väzenia, probační úradníci majú zisťovať postoj rodiny k tomuto trestu. Často si to vyžaduje individuálne stretnutia probačného úradníka s členmi rodiny, skúmanie správania páchateľa v rodine a zistenie, či sa v rodine nevyskytol prípad domáceho násillia. Nielen súhlas rodiny, ale rovnako obmedzenie jeho ukladania páchateľom nenásilných trestných činov má za cieľ vyhnúť sa práve prípadom násillia v rodine.“¹⁵ Súhlas rodinných príslušníkov je dôležitým krokom k postupnej náprave páchateľa, ktorý bude vykonávať trest v známom prostredí obklopený podporujúcou rodinou.

Trest domáceho väzenia sa zdá byť vhodnou náhradou trestu odňatia slobody. Na jeho častejšiu realizáciu sú na území Slovenskej republiky vytvorené všetky predpoklady. Ešte je však potrebné docieľiť, aby i občania zaujali súhlasné stanovisko k tejto alternatívnej forme trestania. Bez ich všeobecného súhlasu a podpory bude trest domáceho väzenia len ilúziou bez reálnej možnosti jeho rozšírenia. Občania sami si musia uvedomiť, že naša spoloč-

¹⁴ STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, 344 s., s. 265.

¹⁵ TOBIÁŠOVÁ, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In *Justičná revue*, 58, 2006, č. 10, s. 1373–1385. Prevzaté z Epi.sk.

nosť potrebuje začať proces reformácie trestania a vykročiť tak v ústrety princípom restoratívnej justície.

4. RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A VEREJNÁ MIENKA

Ak chceme v Slovenskej republike budovať systém trestného súdnictva založený na princípoch restoratívnej justície, budeme musieť brať do úvahy i názory občanov. Verejná mienka členov spoločnosti je kľúčová, ak má byť celý proces reformácie úspešný. „Verejná mienka je významným činiteľom, ktorý koriguje správanie ľudí v intenciách všeobecne uznávanej a dodržiavanej morálky. Plnenie morálnych požiadaviek na základe verejnej mienky sa kontroluje všetkými ostatnými ľuďmi. Pritom morálna autorita nezávisí od spoločenského postavenia alebo od materiálneho zabezpečenia človeka, ale od toho, ako človek chápe zmysel morálnych požiadaviek komunity, v ktorej žije svoj reálny život.“¹⁶ Informovanosť spoločnosti má významný vplyv pri ochrane komunity. Jednotliví členovia komunity sa navzájom oboznamujú o hrozbách, ktoré môžu narušiť bezpečnosť občanov a stabilitu spoločenstva.

Ovplyvniť názory značnej časti spoločnosti na postavenie restoratívnej justície a zavádzanie alternatívnych foriem trestania bude neľahkou úlohou. „Realizovať restoratívnu spravodlivosť v justičnej praxi a nachádzať pre ňu porozumenie vo verejnosti nebude jednoduchá záležitosť. Treba sa vyvarovať naivného nadšenia, zachovať si reálny nadhľad a pozorne počúvať aj tých, ktorí tejto koncepcii „nefandia“. Zároveň je potrebné zobrať do úvahy dlhodobé tradície a obyčaje retributívnej justície, ako i paradoxy verejnej mienky v súvislosti s trestaním páchatelov.“¹⁷ Jediná cesta ako vplývať na verejnú mienku občanov je poskytnúť im primerané množstvo informácií, a to v čo najprístupnejšej podobe.

„Restoratívna justícia, alternatívne tresty, odklony, napravenie vzťahu medzi páchatelom trestného činu a poškodeným trestným činom. Trendy, s ktorými sa stretávame čoraz častejšie aj na Slovensku.“¹⁸ Trendy, o kto-

¹⁶ AGAFONOVÁ, M.: Etika, In http://web.tuke.sk/ksv/skripta_etika.pdf, Dostupné 7. 10. 2015.

¹⁷ DIANIŠKA, G.: John Braithwaite: teória reintegrovaného zahanbenia a restoratívna spravodlivosť, In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014. s. 124.

¹⁸ BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach, In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014. s. 369.

rých musíme bezodkladne verejne diskutovať. Prílišné zahlcovanie odbornými posudkami a zložitými pojmomologickými zdôvodneniami nebude mať medzi bežnou populáciou úspech. Na formovanie verejnej mienky treba pôsobiť systematicky a spôsobom, ktorí bude pre občanov atraktívny, časovo nenáročný a im blízky. Populárna kultúra sa teší všeobecnej obľube. Občania sú s ňou konfrontovaní každodenne a berú ju ako súčasť svojich životov. Z rozmanitých foriem populárnej kultúry má najväčší predpoklad informovať a zároveň ovplyvňovať názory občanov o restoratívnej justícii a alternatívnom trestaní film a televízia. Ich pomocou je možné osloviť veľký počet osôb.

Film, televízia, populárna literatúra, hudba, divadlo i ostatné formy umenia patria do kultúrnej zložky modernej spoločnosti. Preto sa zdá logické využiť niečo všedné, k čomu majú občania vytvorený pozitívny vzťah (na rozdiel od reklamy). Film a televízia ako univerzálny prostriedok propagácie alternatívnych foriem trestania je zaujímavou eventualitou. V tomto smere môže prísť k prospešnej symbióze medzi právom a populárnou kultúrou (filmovým a televíznym umením).

Zavedenie elektronického monitorovania so sebou prinieslo i snahy o formovanie verejnej mienky a to formou mediálnej kampane. Z nášho pohľadu sa prebiehajúca mediálna kampaň zameriava najmä na ekonomickú stránku zavedenia elektronického monitorovania pri treste domáceho väzenia. Problémom je, že občania si nevedia v reále predstaviť, ako bude takýto trest aplikovaný pre páchatelov, akých trestných činov sa bude týkať a aké budú i jeho ďalšie výhody okrem tých ekonomických. A tu sa pokúsime navrhnúť spôsob pôsobenia na verejnú mienku prostredníctvom pop kultúry.

V snahe o formovanie verejnej mienky by bolo možné využiť prostriedky, ktoré nám ponúka populárna kultúra. Možností sa nám ponúka mnoho. Môžeme pracovať už s nakrúteným materiálom a v televízii odvysielat film venujúci sa trestu domáceho väzenia, povinnej práce alebo inému z alternatívnych trestov. Pre občanov nesledujúcich televíziu je možná alternatíva v podobe rozhlasovej hry. Podobne by bolo možné umiestniť niektorý z alternatívnych trestov do obľúbeného slovenského televízneho seriálu. Takýto spôsob vplyvu na formovanie názorov občanov by bol len nepriamy. Filmy obsahujú i množstvo nepresností, ktoré sú spôsobené snahou o zvýšenie napätia, zatraktívnenie deja. Nepriamy vplyv možno racionálne doplniť vplyvom priamym.

Priamo na občanov môžeme vplývať pred, alebo po skončení filmu (seriálu, rozhlasovej hry). Jednou z možností je diskusia priamo nadväzujúca na

odvysielaný program, v ktorej by sa poukázalo na podobnosti/odlišnosti aplikácie alternatívneho trestu v našich podmienkach. Účastníkmi diskusie by boli odborníci na trestné právo a kriminológiu, sociológovia, sudcovia, bývalí trestanci,¹⁹ odborníci zo zahraničia a pod. Do diskusie by boli prizvaní i samotní občania, ktorí by sa zúčastnených pýtali na otázky súvisiace s restoratívnou justíciou a alternatívnymi trestami.

4.1 ÚČINOK NA VEREJNÚ MIENKU

Občanom nie sú osudy obetí trestnej kriminality ľahostajné. Občania majú v sebe zakorenenú potrebu inklinovať ku slabším, v tomto prípade k obeťiam trestného činu. Vyspelé európske štáty sa intenzívne zapojili do procesu „poludštenia“ trestného práva a trestania všeobecne. „Doterajšie poznatky z Nemecka ukazujú, že to nie je jednoduché začať nový postup mediácie a restoratívnej justície v trestnom práve. Odborníci z tejto oblasti sú informovaní o pozitívnych účinkoch „nového“ postupu, ktorý na svoju implementáciu potrebuje dlhšiu dobu. Ťažiskom je informovanosť širokej verejnosti.“²⁰ Otázne ostáva ako naozaj efektívne zapojiť verejnosť (spoločnosť) do tohto procesu.

Majú vôbec občania chuť zaoberať sa otázkami súvisiacimi s trestným právom a ukladaním trestov? Možno pokladať trestnú činnosť a všeobecne kriminalitu za „populárnu“ tému? „V praxi sa jedná o prípad, že „kriminalita“ v regióne je predmetom verejnej diskusie, ktorá zvyčajne prichádza k záveru, že trest by mal byť zvýšený, aby sa zabránilo recidíve, hoci na základe jedného skutku. Následne sa prípad objaví v médiách. Pre médiá je takáto správa o trestnom čine výnosný obchod, pretože ľudia majú záujem o kriminálne príbehy.“²¹ Tento záujem o kriminálne príbehy²² je treba využiť aj pri zvyšovaní povedomia o možnostiach alternatívneho potrestania páchatela. Už tento samotný záujem o danú problematiku nám dáva predpoklad, že občania sa chcú dozvedieť o trestaní viac.

¹⁹ Najvhodnejší sa javia byť páchatelia, ktorí daný druh alternatívneho trestu absolvovali u nás, ale v zahraničí.

²⁰ KURY, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty- nové výsledky, In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014. s. 34.

²¹ KURY, H. – STRÉMY, T.: Restoratívna justícia a alternatívne tresty- nové výsledky, In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014. s. 19.

²² O danej skutočnosti vypovedá i zavedenie samostatného spravodajského bloku s názvom Krimi noviny na jednej z populárnych televíznych staníc u nás.

Pre popularizáciu alternatívnych trestov je potrebná osвета medzi čo najväčším počtom občanov. Vplývať na názory spoločnosti prostredníctvom nevydarenej reklamnej kampane nie je najlepším riešením. Verejnú mienku je potrebné formovať postupne a nie agresívnou formou reklamy, ktorá sa nám snaží nanútiť nový, neznámy produkt a bez náležitých informácií ho akceptovať. Spoločnosť je neoddeliteľnou súčasťou fungujúcej restoratívnej justície. Pri vyjadrení všeobecného nesúhlasu väčšiny členov našej spoločnosti bude nesmierne zložité aplikovať alternatívne tresty v ďaleko väčšom rozsahu.

Vplývať na verejnú mienku možno rozličnými spôsobmi. Buď môžeme vyvolať negatívny postoj k trestom odňatia slobody, alebo pozitívne vykresliť alternatívne spôsoby trestania. Namiesto drahej reklamy, ktorá sa medzi občanmi neosvedčila, sa môžeme pokúsiť o popularizáciu alternatívneho trestania. „Pojem alternatívny trest vychádzajúci z konceptu restoratívnej justície teda predstavuje alternatívu, nahradenie trestu odňatia slobody.“²³ Na informovanie občanov o alternatívnych trestov nepotrebujeme ďalšiu reklamu v nekonečných reklamných blokoch.

V prvom prístupe môžeme poukázať na úskalia trestu odňatia slobody, negatívny vplyv na páchatela, jeho rodinných príslušníkov a neschopnosť etablovať sa v spoločnosti po odpykaní trestu. „Kritické vnímanie modelu kárnej spravodlivosti sa opiera najmä o problematizáciu uväzňovania, ako hlavnej spoločenskej reakcie na kriminalitu, na základe reflektovania jeho neočakávaných nežiaducich efektov. Tieto nežiaduce efekty možno zhrnúť do troch základných argumentov. Ide o efekty: prizonizácie, imobilizácie a stigmatizácie.“²⁴

Ďalší prístup by mal poukázať na možné alternatívy k trestu odňatia slobody. Poskytnúť tak eventualitu a rozpútať spoločenskú diskusiu. V tomto je možné využiť i spoločenskú interakciu medzi občanmi. Našou snahou bude zasiať podnet (informáciu) do mysli divákov, ktorá sa bude následne ako vírus šíriť časťou spoločnosti a má predpoklad ovplyvniť verejnú mienku v širšom meradle.

²³ BURDA, E.: Trest zákazu účasti na verejných podujatiach, In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014. s. 377.

²⁴ LUBELCOVÁ, G.: Teoretické a aplikačné pozadie modelu restoratívnej spravodlivosti, In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014. s. 78.

5. ZÁVER

Postmoderná doba vo forme globalizácie, pluralizmu, technologického pokroku priamo pôsobí na vývoj v spoločnosti. Tieto elementy výrazne zasahujú do našich životov a formujú názory na najdôležitejšie spoločenské otázky a problémy. Reklamná kampaň ako vyjadrenie súčasnej konzumnej spoločnosti sa nezdá byť vhodným prostriedkom ako vplývať na názory občanov. Populárna kultúra a jej využitie je podľa nášho názoru vhodnejším spôsobom ako vplývať na verejnú mienku občanov v oblasti restoratívnej justície a alternatívnych foriem trestania.

Pri systéme zavedenia restoratívneho trestania nemožno opomenúť spoločnosť ako jeden z kľúčových faktorov, ktorý priamo vplýva na realizáciu výkonu spravodlivosti. Negatívny postoj občanov k ukladaniu alternatívnych trestov môže predstavovať nepriechodnú prekážku, ktorá zabrzdí všetky snahy o vykonanie reforiem v rámci úspešnej transformácie trestania v slovenskom právnom poriadku. Popularizácia alternatívnych trestov a koncepcií restoratívnej justície prostredníctvom rozličných foriem pop kultúry sa javí ako jedna z možností vplyvu na verejnú mienku.

Resumé: Application ideas of restorative justice and alternative sanctions are one of possible futures for Slovak criminal law. Cooperation between offender and victim of his crime is necessary part of the process how we can apply elements of restorative justice. Members of our society play significant role in this process. A common reputation of people is also important and we can influence opinion through pop culture. Movies and television shapes opinions of citizens about restorative justice and alternative sanctions.

Literatúra

1. AGAFONOVÁ, M.: Etika, In: http://web.tuke.sk/ksv/skripta_etika.pdf, Dostupné 7. 10. 2015.
2. LUBELCOVÁ, G.: Alternatívne tresty v kontexte stratégií spoločenskej regulácie kriminality (od trestajúcej k obnovujúcej trestnej spravodlivosti), In *Sociológia*. ISSN 1336-8613, 2005, Roč. 37, č. 1, s. 33–58.
3. RAJNIČ, M.: Trest domáceho väzenia v systéme trestov. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461. 2009, roč. 61, č. 6-7, s. 834–840.
4. STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.

5. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015, 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
6. TOBIÁŠOVÁ, L.: Domáce väzenie – nový trest v rekodifikovanom Trestnom zákone. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461. 2006, roč. 58, č. 10, s. 1373–1385.
7. TOBIÁŠOVÁ, L.: Trest povinnej práce. In *Justičná revue*. ISSN 1335-6461. 2008, roč. 60, č. 8–9, s. 1167–1180.
8. ZEMAN, Š.: Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie, In *Bulletin slovenskej advokácie*. ISSN 1335-1079. 2015, Roč. XXI, č. 9, s. 27–37.

Kontakt

JUDr. Rudolf Kasinec, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6

810 00 Bratislava

rudolf.kasinec@flaw.uniba.sk

HRANICE ÚČINNOSTI RESTORATÍVNEJ JUSTÍCIE

Limits on Effectiveness of Restorative Justice

Darina Mašľanyová, Mária Šterdasová

Abstrakt: Hmotnoprávne a procesnoprávne inštitúty, ktoré priniesla teória restoratívnej spravodlivosti do justičnej praxe, ovplyvnili nielen zabezpečenie práv poškodených ale aj spôsob zaobchádzania s páchatelmi. Príspevok sa venuje restoratívnej justícii z pohľadu obvineného a jeho možností nápravy, ktoré mu restoratívny prístup v trestnom práve otvoril. Cieľom je na pozadí konkrétnej trestnej veci identifikovať vhodný typ páchatela pre aplikovanie prvkov restoratívnej justície. Úvodom je prezentovaná základná charakteristika retributívneho a restoratívneho prístupu k trestnej činnosti s uvedením kľúčových rozdielov. Nasleduje rozbor príkladu z aplikačnej praxe súdu zachytávajúci právnu kvalifikáciu skutku, postoj páchatela, súhrn získaných informácií o jeho osobnosti a taktiež priebeh výkonu rozhodnutia. Z nazhromaždených údajov sa autorky snažia vyabstrahovať všeobecne platné kritériá, na základe ktorých už v priebehu trestného konania možno určiť, či je vhodné a účelné vydať sa cestou alternatív trestu odňatia slobody. Bez snahy podceňovať význam restoratívneho prístupu k páchatelom je v závere zdôraznená potreba dôsledného zhodnotenia predpokladov jeho úspešnosti a kritického posúdenia možnosti naplnenia ním sledovaného účelu.

Kľúčové slová: retributívna justícia, restoratívna justícia, alternatívne tresty, predpoklady a kritériá účinnosti.

Abstract: Substantive and procedural institutes of restorative justice affected a role of the injured parties and security of their rights and also treatment of the offenders. The contribution deals with restorative justice from the offenders' point of view and the opportunities of their reformation. Aim of the contribution is on the base of a real criminal case to identify a type of offender suitable for application of restorative justice principles. First, an introduction to both models of criminal justice, retributive and restorative, is given, along with presentation of the key differences. Analysis of individual criminal case including legal classification, offender's attitude, amount of selected information about person of offender and also performance of punishment is following. Using received data, the authors' effort is to abstract the generally applicable signs indicating whether restorative approach to significant offender is appropriate or not. Necessity of thorough evaluation and critical consideration of presumptions of its effectiveness is highlighted at the end of the contribution, all without any attempt to underestimate the doctrine of restorative criminal justice.

Key words: retributive justice, restorative justice, alternative punishments, conditions and measures of effectiveness.

1. RETRIBUTÍVNA JUSTÍCIA

Od počiatku sformovania ľudskej spoločnosti predstavovala hrozba trestu základný prostriedok prinútenia jednotlivcov podriaďiť sa spoločenskému poriadku. Na podklade trestu ako ústredného inštitútu bola vybudovaná koncepcia retributívnej starostlivosti (z angl. retributive – trestajúci, kárny, odvetný, odplácajúci krivdu), ktorá v trestnom práve dominovala až do konca 20. storočia. Táto teória chápe spáchanie trestného činu ako právnu skutočnosť kreujúcu vznik verejnoprávneho vzťahu medzi štátom a páchatelom trestného činu. Hlavnou úlohou štátu v trestnom konaní je náležite potrestať páchatela a ochrániť spoločnosť pred ďalším nežiaducim správaním najčastejšie dočasnou alebo aj trvalou izoláciou prostredníctvom uloženia a výkonu trestu odňatia slobody. Retributívny model spravodlivosti, ako primárnu ujmu spôsobenú spáchaním trestného činu, nevníma škodu utrpenú obeťou trestného činu, ale narušenie spoločenských vzťahov v dôsledku porušenia všeobecne záväzných právnych noriem. Takto vymedzenú ujmu páchatel odčiní riadnym vykonaním trestu. V centre pozornosti retributívnej justície stojí trest, najčastejšie trest odňatia slobody, ktorý má byť hlavným prostriedkom obmedzenia kriminality, ochrany spoločnosti, zníženia recidív, preventívneho pôsobenia a odstrašenia ďalších potenciálnych delikventov. Nevyhnutné uloženie trestu ako bezprostredný následok spáchania trestného činu bolo dlhodobo uznávané za jediný efektívny prístup v boji proti trestnej činnosti. Kriminologické výskumy realizované v druhej polovici 20. storočia¹ však priniesli prekvapivé výsledky svedčiacie o neustále rastúcej miere kriminality, ktoré vyústili do sformovania viacerých kritických myšlienkových prúdov v trestnej politike reprezentovaných dielami významných kriminológov a trestnoprávných teoretikov.² Všetky práce spájala strata dôvery v tradičné princípy retributívnej justície, najmä snahu riešiť vzniknutú

¹ Bližšie k vývoju kriminality pozri napr. LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie*. Bratislava: Veda, 2009, s. 12–13.

² Napr. BARNETT, R. Restitution: A New Paradigm of Criminal Justice. In *Ethics: An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*, 1977, ročník 87, č. 4, s. 279–301; CHRISTIE, N. Conflicts as Property. In *British Journal of Criminology*, 1977, ročník 17, č. 1, s. 1–15; EGLASH, A. *Beyond Restitution: Creative Restitution*. Lexington, Massachusetts: DC Heath and Company, 1977.

krízovú situáciu sprísňovaním trestných sankcií a uväzňovaním ešte väčšieho počtu osôb. Retributívna trestná spravodlivosť sa tak ukázala ako nedostatočná reakcia zo strany štátu, ktorá zlyháva nielen v úlohe ochrany spoločnosti, ale osobitne pri ochrane záujmov obetí trestných činov stojacich v úzadí za prevládajúcou snahou o potrestanie páchatela.

2. RESTORATÍVNA JUSTÍCIA

Ako sa zvyšovalo spoločenské povedomie o negatívach trestu odňatia slobody, čoraz akútnejšou sa stala potreba prehodnotiť zmysel a význam doterajšieho zamerania trestnej politiky vyznačujúcej sa represívnym prístupom k páchatelovi. V USA a krajinách západnej Európy sa začali objavovať viaceré teórie hlásajúce nový pohľad na trestnú spravodlivosť, ktoré sa neskôr sformovali do koncepcie restoratívnej justície (z ang. restorative – obnovujúci, navracajúci do pôvodného stavu). „Restoratívna justícia pristupuje k riešeniu problému trestnej činnosti tak, že ponúka najrozličnejšie formy participácie obete, páchatela, ich sociálneho prostredia, justičných orgánov a spoločnosti.“³ Práve z dôvodu množstva a rôznorodosti jednotlivých aspektov restoratívnej justície sa stalo problematickým sformulovanie jednoznačnej definície. Azda najpresnejšie sa preto javí jej vymedzenie prostredníctvom znakov, ktoré ju odlišujú od justície retributívnej.

V rámci restoratívneho prístupu vystupuje do popredia snaha o obnovenie, nápravu spoločenských vzťahov a ich navrátenie do stavu, v akom sa nachádzali pred spáchaním trestného činu. Doposiaľ prevažujúci záujem na potrestaní páchatela ustupuje silnejšej tendencii v čo najväčšej možnej miere zabezpečiť práva poškodených. Popri verejnoprávnom charaktere vzťahov vznikajúcich spáchaním trestného činu sa postupne rozvíja aj ich súkromnoprávny rozmer, ktorým sa odôvodňuje zvýšená miera účasti poškodeného na trestnom konaní. Samotný trestný proces sa stáva menej formálnym a často sa posúva až do bezprostredného dialógu medzi páchatelom a poškodeným, kde zástupca štátu vystupuje iba ako nestranný sprostredkovateľ. Do trestného zákonodarstva sa zavádzajú nové inštitúty ako sú probácia, mediácia, rôzne zmierovacie konferencie a skupinové stretnutia s účasťou osôb pochádzajúcich z rodinného, pracovného, či iného sociálneho prostredia tak páchatela, ako aj poškodeného. Takýto prístup má páchatela motivo-

³ UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME. *Handbook on Restorative justice programmes*. Viedeň: United Nations publication, 2006, s. 6.

vať k pochopeniu následkov svojho konania, uvedomeniu si zodpovednosti za spôsobenú ujmu a najmä k úsiliu o jej nápravu.

Restoratívna justícia prináša taktiež odlišnú filozofiu trestania, najmä vo vzťahu k voľbe najvhodnejšieho druhu trestných sankcií. Trest odňatia slobody sa považuje za ultima ratio a na význame naberajú tresty, ktoré sa súhrnne označujú ako alternatívne. Definíciu alternatívnych trestov môžeme nájsť iba v odborných textoch,⁴ kde sú najčastejšie vymedzené ako tresty, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody. Minimálne štandardy alternatívnych trestov boli prvýkrát predmetom medzinárodnej diskusie na pôde siedmeho kongresu OSN o prevencii kriminality a trestnej justícii v roku 1985 v Miláne. Jeho výsledky boli následne prijaté v podobe rezolúcie OSN č. 45/110 zo 14. decembra 1990, známej tiež ako Tokijské pravidlá.⁵ Tento dokument, ako aj mnohé ďalšie naň nadväzujúce, vyzdvihuje pozitíva alternatívnych trestov plynúce najmä zo zníženia väzenskej populácie a s tým spojeného zaťaženia štátneho rozpočtu, eliminácie nebezpečenstva kriminálnej náказы v prostredí ústavov na výkon trestu odňatia slobody a v neposlednom rade zo zachovania rodinných a sociálnych väzieb, ktoré uľahčuje následné opätovné zaradenie odsúdeného do každodenného života.

3. RESTORATÍVNY PRÍSTUP V PRAXI

Trestný zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len Trestný zákon) a Trestný poriadok č. 301/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len Trestný poriadok) obsahujú tak prvky retributívnej, ako aj restoratívnej justície. Oba smery popri sebe ponúkajú rad hmotnoprávných a procesnoprávných inštitútov, ktoré môžu orgány činné v trestnom konaní a súdy využiť pri práci s páchatelom. Kadiaľ však vedie pomyselná hranica medzi retributívnym a restoratívnym prístupom k páchatelovi? Aké kritériá sú dôležité pre správnu voľbu trestu? V ktorých prípadoch je opodstatnené zotrvať na nepodmienečnom treste odňatia slobody a kedy je vhodné siahnuť k alternatíve? A je vôbec možné v priebehu trestného konania dospieť ku kvalifikovanému záveru? Odpovede na načrtnuté otázky môže priniesť pohľad na nasledujúci prípad zo súdnej praxe:

⁴ Napr. UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME. *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment*. Viedeň: United Nations publication, 2007, s. 10.

⁵ Dostupné na: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>.

Mladistvý M. K. bol rozsudkom Okresného súdu Žilina z júla 2014 uznaný za vinného, že

- 1/ **dňa 10. 2. 2014** v obchodnom dome v Kysuckom Novom Meste odcudzil 2 ks fliaš alkoholu, čím spôsobil škodu vo výške 35,80 eur,
- 2/ **dňa 15. 2. 2014** v obchodnom centre v Žiline odcudzil 1 ks fľaše alkoholu, čím spôsobil škodu vo výške 7,99 eur,
- 3/ **dňa 27. 2. 2014** v Kysuckom Novom Meste sa po spoločnej dohode s maloletým M. B. a S. B. vlámali do areálu stavebnej firmy, kde odcudzili viacero technických zariadení, čím spôsobili stavebnej firme na odcudzených veciach škodu 2 565 eur a škodu poškodením zariadenia vo výške 65 eur,
- 4/ **dňa 6. 3. 2014** v predajni potravín v Kysuckom Novom Meste odcudzil 3 ks mandľových tyčínok v hodnote 2,70 eur,
- 5/ **dňa 21. 3. 2014** v okrese Kysucké Nové Mesto sa vlámal do rodinného domu, kde odcudzil približne 40 ks DVD nosičov a notebook s príslušenstvom, čím poškodenému spôsobil škodu na odcudzených veciach vo výške 335 eur a škodu na zariadení vo výške 50 eur;⁶

teda v bodoch 3/ a 5/ prisvojil si cudziu vec tým, že sa jej zmocnil a čin spáchal vlámaním a v bodoch 1/, 2/ a 4/ prisvojil si cudziu vec tým, že sa jej zmocnil a bol za obdobný čin v predchádzajúcich dvanástich mesiacoch postihnutý, čím spáchal v bodoch 3/ a 5/ dvojnásobný prečin krádeže podľa § 212 ods. 2 písm. a) Trestného zákona a v bodoch 1/, 2/ a 4/ trojnásobný prečin krádeže podľa § 212 ods. 2 písm. f) Trestného zákona.

Za to bol mladistvý M. K. v rámci schválenia dohody o vine a treste odsúdený na úhrnný **trest odňatia slobody vo výmere 8 mesiacov, ktorý bol podmienenečne odložený a súd určil obvinenému skúšobnú dobu 15 mesiacov s probačným dohľadom**. Obvinenému bola uložená povinnosť strpieť nad sebou kontrolu vykonávanú probačným a mediačným úradníkom jedenkrát za mesiac. Zároveň súd uložil obvinenému obmedzenie spočívajúce v zákaze požívania akýchkoľvek návykových látok počas skúšobnej doby.

Dňa 1. 3. 2014, t. j. po spáchaní skutkov uvedených pod bodom 1/ až 3/, podal prokurátor **návrh na vzatie obvineného do väzby** s odôvodnením, že

⁶ V priebehu trestného stíhania sa zistilo, že krádež vlámaním do rodinného domu (bod 5/) bola už druhá v poradí, pričom v prvom prípade nebol daný súhlas poškodeného s trestným stíhaním, nakoľko predmetný rodinný dom je vo vlastníctve nevlastného otca mladistvého M. K., kde s ním žije v spoločnej domácnosti spolu s matkou obvineného. V prvom prípade vlámania obvinený M. K. odcudzil matke kľúč od domáceho trezoru, z ktorého vzal hotovosť vo výške 300 eur, s ktorou ušiel z domu.

u mladistvého M. K. sú dané dôvody väzby podľa ustanovenia § 71 ods. 1 písm. c) Trestného poriadku, pretože hrozí dôvodná obava, že bude pokračovať v páchaní trestnej činnosti. Súd s poukazom na skutočnosť, že ide o mladistvého obvineného, ktorý sa dopúšťa len drobnej majetkovej trestnej činnosti a doposiaľ sa nedopustil násilného trestného konania, nahradil väzbu dohľadom probačného a mediačného úradníka, ku ktorému sa mal obvinený dostavovať jedenkrát mesačne. Bezprostredne po spáchaní skutku uvedeného v bode 5/ bol prokurátorom **opätovne podaný návrh na vzatie do väzby** podľa § 71 ods. 1 písm. a) a c) Trestného poriadku. Pri výsluchu obvineného M. K. bolo totiž zistené, že krádeží sa dopustil v snahe odcudzené veci predať a zabezpečiť si tak peňažné prostriedky na útek z domu. Súd prijal záver, že predchádzajúce nahradenie väzby dohľadom probačného a mediačného úradníka neplní účel, nakoľko obvinený M. K. sa počas jeho plynutia opätovne dopustil rovnakého konania, preto obvineného vzal do väzby, ktorá začala plynúť dňom 21. 3. 2014.

Vzhľadom na závažnosť trestnej veci vyšetrovateľ dospel v priebehu trestného stíhania k záveru, že je potrebné vykonať **znalecké dokazovanie znalcom z odboru psychológia**, ktorý mal posúdiť spoľahlivosť výpovede obvineného, celkový intelekt, osobnosť a sociálne vzťahy v kontexte jeho psychosociálneho vývinu. Znalec zistil v osobnostnej dynamike obvineného prejavy zvýšenej lability a emocionality, tým i nevyváženej stability osobnosti, ktoré sa viažu na napätie v psychickom prežívaní v súvislosti s posudzovanou trestnou činnosťou. V dôsledku celkovej osobnostnej nezrelosti má tendencie k unáhľenému reagovaniu a v osobnostnej štruktúre je prítomná ovplyvniteľnosť sociálnou skupinou. Neboli zistené významné psychopatologické symptómy, ktoré by prispievali k predpokladu poruchy osobnosti ani známky závislosti od psychoaktívnych látok. Psychologické vyšetrenie však preukázalo tendencie k afektívnym výbuchom a prejavom agresivity v záťažových situáciách. Taktiež bola zistená oslabená racionálna regulácia správania. M. K. má spoľahlivú schopnosť vnímať, uchovávať v pamäti a reprodukovat' prežité udalosti, má však sklony k bagatelizovaniu dôsledkov svojho konania a k znižovaniu zodpovednosti za svoje správanie.

Z vyjadrenia triedneho učiteľa ako zástupcu školy, ktorú M. K. navštevoval vyplýva, že ide o problémového žiaka, ktorý má potrebu upútavať na seba pozornosť a jeho správanie je ovplyvnené nevhodným výberom kamarátov. Nepristupuje zodpovedne k plneniu školských povinností a máva obdobia, kedy úplne ignoruje vyučovací proces aj pedagógov. Jeho správanie voči rodičom je sebecké a agresívne, často nespáva doma a do školy chodí bez škol-

skej tašky a pomôcok. Za jeden školský polrok má zaznamenaných v priemere viac než 40 neospravedlnených hodín. Z uvedených dôvodov mu bola znížená známka zo správania na stupeň 2 a následne až na stupeň 3.

Príslušný **úrad práce, sociálnych vecí a rodiny vo svojej správe o mladistvom M. K.** uviedol, že sa nachádza v evidencii sociálnej kurately od júla 2013, kedy bol stíhaný ako obvinený z trestného činu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi. V priebehu vyšetrovania matka obvineného hlásila problémy v správaní syna spočívajúce v jeho častých útekoch z domu. Matke bolo poskytnuté sociálne poradenstvo a absolvovala so synom vyšetrenie u psychológa, napriek tomu nedošlo k zlepšeniu jeho správania a opätovne ušiel z domu. Matke bolo odporúčané umiestniť syna na pobyt do diagnostického centra, s čím súhlasila. Obvinený však tento pobyt ukončil predčasne svojím útekom z centra. Následne bol niekoľko týždňov hospitalizovaný na psychiatrickej klinike, kam bol odoslaný ambulantným pedopsychiatrom po úteku z centra. Pri jeho prijatí na kliniku dominovali poruchy správania, bol zistený konzum marihuany, opakované užitie pervitínu a lysohlávok ako aj intoxikácia alkoholom. Pobyt na psychiatrii bol uzatvorený s diagnostickým záverom F91.8 – iné poruchy správania, škodlivé užívanie viacerých psychoaktívnych látok.

Z **odpisu registra trestov** vyplynulo, že mladistvý M. K. bol rozsudkom z apríla 2014 v rámci konania o dohode o vine a treste uznaný za vinného z prečinu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi podľa § 171 ods. 1 Trestného zákona. Od jeho potrestania bolo podmiennečne upustené pri súčasnom určení skúšobnej doby v trvaní 1 rok. Napriek skutočnosti, že súd o osvedčení zatiaľ nerozhodoval, vzhľadom na ďalšiu trestnú činnosť a odsúdenie obvineného M. K. v júli 2014 je zrejmé, že sa neosvedčil.

Z **obsahu spisu vedeného probačným a mediačným úradníkom o probácii** uskutočňovanej na podklade rozsudku z júla 2014 je zrejмый jej problematický výkon. M. K. sa na stretnutia s probačným a mediačným úradníkom opakovane a bez ospravedlnenia nedostavoval. Z konzultácií s matkou bolo zistené určité zlepšenie správania M. K. po jeho prepustení z väzby, kedy sa niekoľko týždňov zdržiaval doma, pomáhal pri domácich prácach a v začiatku školského roka dodržiaval školskú dochádzku. Postupom času však matka zhodne s nevlastným otcom uviedli, že M. K. čoraz častejšie odchádza z domu aj na niekoľko dní, pričom im neoznamuje miesto, kde sa zdržiava. Domov sa často vracia pod vplyvom alkoholu a drog, pričom sa správa

vulgárne voči ostatným členom domácnosti vrátane 10-ročného nevlastného brata. Synovi vzali kľúče od domu, nakoľko ich viackrát okradol. Na žiadosť probačného a mediačného úradníka poverený príslušník obvodného oddelenia Policajného zboru vykonal dňa 26. 9. 2014 dychovú skúšku mladistvého M. K., ktorá bola pozitívna s výsledkom zistenej hmotnostnej koncentrácie alkoholu v jeho dychu 0,20 mg/l vydychovaného vzduchu. Zároveň bolo probačnému a mediačnému úradníkovi na vedomie zaslané uznesenie o zastavení trestného stíhania vo veci prečinu krádeže podľa § 212 ods. 2 písm. a) Trestného zákona, ktorého skutku sa dopustil mladistvý M. K. tým, že sa dňa 8. 10. 2014 vlámал do rodinného domu svojho nevlastného otca, kde odcudzil hotovosť vo výške 70 eur z peňaženky svojej matky. Poškodená, matka mladistvého M. K., následne vzala súhlas s trestným stíhaním späť, v dôsledku čoho bolo trestné stíhanie zastavené ako neprípustné. Na žiadosť probačného a mediačného úradníka všeobecný lekár mladistvého M. K. vykonal dňa 24. 10. 2014 vyšetrenie moču na určenie prítomnosti omamných a psychotropných látok, ktorého výsledok bol pozitívny na morfín. Probačnému a mediačnému úradníkovi bolo ďalej oznámené, že mladistvý M. K. sa v dňoch 15. 12. 2014, 16. 12. 2014 a 17. 12. 2014 dopustil prečinov krádeže, ktoré všetky tri trestné veci boli spojené na spoločné konanie a momentálne prebieha trestné stíhanie. Na návrh úradu práce, sociálnych vecí a rodiny bola mladistvému M. K. rozhodnutím súdu v občianskom súdnom konaní nariadená ústavná starostlivosť a matke mladistvého M. K. bola uložená povinnosť odovzdať ho do starostlivosti reedukačného centra v Hlohovci, kde bol prijatý dňa 23. 1. 2015. V júni 2015 bolo súdu oznámené, že mladistvý M. K. je trestne stíhaný za prečin ublíženia na zdraví podľa § 156 ods. 1, ods. 3 písm. c) Trestného zákona, prečin výtržníctva podľa § 364 ods. 1 písm. a) Trestného zákona a zločin nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držanie a obchodovanie s nimi podľa § 172 ods. 1 písm. d) Trestného zákona, ktorých sa dopustil počas pobytu v reedukačnom centre.

4.1 PREDPOKLADY ÚČINNOSTI RESTORATÍVNEHO PRÍSTUPU

V prezentovanej trestnej veci sudca zvolil ako vhodný trest pre mladistvého M. K. za spáchané trestné činy trest odňatia slobody, ktorého výkon podmienenčne odložil s probačným dohľadom. Podmienečné odsúdenie s probačným dohľadom predstavuje alternatívu nepodmienečného trestu odňatia

slobody, ktorá bola do právneho poriadku Slovenskej republiky zavedená prijatím rekodifikovaného Trestného zákona s účinnosťou od 1. 1. 2006 a v súčasnosti je spolu s podmiennečným odsúdením najčastejšie ukladaným druhom trestu.⁷ Uložený druh trestu nepochybne naplňa princípy restoratívnej justície, keďže je zameraný na individuálne pôsobenie na odsúdeného prostredníctvom dohľadu probačného a mediačného úradníka a výkonu ďalších obmedzení a povinností bez súčasného obmedzenia slobody, čím má dôjsť k obnove narušených spoločenských i právnych vzťahov a nasmerovaniu odsúdeného k vedeniu riadneho života. Probačný a mediačný úradník v rámci probácie uskutočňuje nielen kontrolu správania odsúdeného, ale poskytuje mu aj pomoc a poradenstvo a cestou pravidelných konzultácií, výchovných upozornení, odporúčaní a pozitívnej motivácie prispieva k zmene delikventného správania.

Pri určovaní druhu a výmery trestu bol sudca nepochybne motivovaný najmä faktom, že ide o mladistvého páchatela. Ako však možno vyvodiť z opísaného priebehu skúšobnej doby a probačného dohľadu, mladistvý odsúdený s probačným a mediačným úradníkom dostatočne nespolupracoval, opätovne sa dopustil trestnej činnosti, a to aj závažnejšieho, násilného charakteru a nedodrжал uložený zákaz požívania návykových látok počas skúšobnej doby. Ak prijmeme názor, že v tomto konkrétnom prípade restoratívny prístup súdu k páchatelovi nepriniesol očakávané výsledky, môžeme sa pokúsiť na jeho podklade identifikovať charakteristické črty páchatela a kľúčové momenty trestného konania určujúce, že aplikáciou inštitútov restoratívnej spravodlivosti nedôjde k naplneniu účelu trestu. Použitím určitej miery zovšeobecnenia ich možno sformulovať do nasledovných bodov:

(i) Mnohosť trestnej činnosti páchatela

Mladistvý M. K. bol v minulosti trestne stíhaný a uznaný za vinného z prečinu nedovolenej výroby omamných a psychotropných látok, jedov alebo prekurzorov, ich držania a obchodovania s nimi, pričom od jeho potrestania bolo podmiennečne upustené, taktiež sa dopustil priestupku proti majetku a viackrát bolo trestné stíhanie pre trestný čin krádeže proti nemu zastavené pre nedostatok súhlasu poškodeného. Dostal teda niekoľko výstrah a zároveň príležitostí zmeniť svoje správanie, napriek tomu vedome a úmy-

⁷ Podľa informácií zo Štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky bolo v roku 2014 uložených 20 527 podmiennečných trestov, čo predstavuje 61,1 % z celkového počtu trestov uložených na súdoch SR. Dostupné na: <http://www.justice.gov.sk/stat/roc/15/index.htm>. Dátum navštívenia stránky: 7. 9. 2015.

selne v trestnej činnosti pokračoval. Aj časová následnosť trestných činov, pre ktoré bolo vznesené obvinenie v prezentovanej trestnej veci nasvedčuje tomu, že zadržanie políciou, samotné trestné stíhanie, dokonca možnosť vzatia do väzby nemotivovala M. K. k uváženejšiemu konaniu. Napokon zlyhalo aj podmienené odsúdenie a hrozba trestu odňatia slobody, keďže M. K. sa dopustil ďalšej trestnej činnosti počas skúšobnej doby napriek prebiehajúcejmu probačnému dohľadu. Skutočnosť, že sa páchatel opakovane dopúšťa trestnej činnosti, bez ohľadu na predchádzajúce odsúdenie, prípadne potrestanie, svedčí o zrejmej neúčinnosti doposiaľ uplatňovaného postupu. Sústavné porušovanie právnych noriem prezrádza nedostatok rešpektu danej osoby k zákonu, nezáujem o práva a slobody iných, ako aj ľahostajnosť k autorite súdu a spoločenskému odsúdeniu reprezentovanému súdnym rozhodnutím. Od takéhoto typu páchatela možno len ťažko očakávať, že si uvedomí škodlivé dôsledky svojich činov, dobrovoľne upustí od svojho doterajšieho konania a využije príležitosť na zmenu, ktorú mu restoratívny prístup zo strany súdu ponúkne. Využitie niektorej z alternatív nepodmieneného trestu odňatia slobody v prípade osoby disponujúcej početnými skúsenosťami s trestnou činnosťou musí byť odôvodnené okolnosťami poskytujúcimi dostatočnú záruku, že k ďalším kriminálnym prejavom v jej správaní už nedôjde. Zachovanie potrebnej miery autority trestného konania a jeho konečného rozhodnutia si vyžaduje, aby šance na nápravu neboli poskytované neobmedzene, najmä nie vtedy, keď zo strany páchatela neprichádza adekvátna reakcia. V opačnom prípade by sa výchovný účinok trestného stíhania na konkrétnych jednotlivcov aj verejnosť ako celok mohol úplne vytratiť.

(ii) Naplnenie niektorého z dôvodov väzby

Za skutočnosť naznačujúcu, že cieľ restoratívnej spravodlivosti⁸ nebude naplnený, možno považovať aj vznik okolností v priebehu trestného stíhania odôvodňujúcich vzatie do väzby. Či už je daný dôvod obávať sa, že páchatel ujde a bude sa skrývať, bude pôsobiť na ostatných účastníkov trestného konania, alebo pokračovať v trestnej činnosti, všetky uvedené prípady sú v rozpore s jedným zo základných princípov, na ktorých je vybudovaná teória účinnosti restoratívnej justície, a tým je dobrovoľnosť. Mnohé z inštitútov, ktoré priniesla koncepcia restoratívnej justície, sú spojené s prejavom dôvery v páchatela. Vyžadujú veriť, že páchatel bude spolupracovať s probačným

⁸ „Cieľom restoratívnej justície je: posilnenie spravodlivosti a zníženie kriminality.“ Strémy, T., Kurilovská, L., Vráblová, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 15.

a mediačným úradníkom, že dodrží uložené obmedzenia a splní povinnosti, že sa skutočne bude snažiť nahradiť spôsobenú škodu a najmä, že zmení svoje správanie a nevráti sa k trestnej činnosti ihneď po skončení hlavného pojednávania. Ak je však ešte počas trestného konania potrebné vziať páchateľa do väzby, aby mu bolo zabránené v páchaní ďalších trestných činov, aká je nádej, že jeho ponechanie na slobode po skončení trestného konania nebude znovu sprevádzané delikventnými prejavmi? Vnútorne predsavzatie páchateľa zlepšiť svoje správanie je nevyhnutným predpokladom upustenia od retributívnej sankcie a miernejšieho prístupu zo strany súdu a orgánov činných v trestnom konaní. Dobrovoľná vnútorná akceptácia zodpovednosti a stotožnenie sa s ujmou spôsobenou obeti trestného činu musí byť pritom zrejme ešte predtým, než sa súd, resp. prokurátor rozhodne, či sa prikloní k retributívnemu alebo restoratívnemu rozhodnutiu, inak podstupuje značné riziko zmarenia účelu celého trestného konania. Bez konečného rozhodnutia zodpovedajúceho pomerom páchateľa, ktoré nebude neprimerane prísne, ale zároveň ho dostatočne odradí od ďalšej trestnej činnosti, nemôže byť proces nápravy zavŕšený. V rozoberanej trestnej veci M. K. naplnil dôvody väzby. Pri prvom návrhu prokurátora bolo jeho vzatie do väzby nahradené dohľadom probačného a mediačného úradníka, čo sa ukázalo byť nedostatočným opatrením vzhľadom na jeho ďalšiu trestnú činnosť. Probačný dohľad nesplnil svoj účel a nezabránil M. K. v nasledujúcich krádežiach, teda už v tomto bode trestného konania bolo možné predpokladať, že ani podmienený odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom bez ďalšieho nebude bezproblémový.

(iii) Nepriaznivé správy o povesti páchateľa

V priebehu trestného konania je možné z viacerých nezávislých zdrojov, ktoré sú páchateľovi blízke, získať dôležité informácie o jeho osobnej povesti, charakterových vlastnostiach, spôsobe správania v spoločnosti, postoji k spoluobčanom. Takto obstarané údaje umožňujú orgánom činným v trestnom konaní a súdu vytvoriť si o páchateľovi dôkladnejší obraz a vopred zväžiť, do akej miery má restoratívny prístup k páchateľovi šancu na úspech. Ak páchateľ v zmysle vyjadrení súčasného alebo bývalého zamestnávateľa nemá vypestované pracovné návyky a má sklony hrubo porušovať pracovnú disciplínu, možno predpokladať, že trest povinnej práce bude len ťažko vykonateľný. Zistenú závislosť od návykových látok alebo zdraviu škodlivých činností nevyrieši len dohľad probačného a mediačného úradníka. Pri agre-

sívnych prejavoch páchatela motivovaných nenávisťou k rasovým, etnickým alebo iným menšinám ťažko očakávať snahu o vyrovnanie s poškodeným, ktorý je príslušníkom takejto menšiny alebo akýkoľvek konštruktívny dialóg medzi nimi. V prípade mladistvého M. K. vyjadrenia učiteľov, pracovníkov úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a rovnako aj výpovede matky a nevlastného otca naznačovali potrebu intenzívnejšieho dohľadu s posilneným výchovným prvkom, ktorú nemohlo naplniť niekoľkominútové stretnutie s probačným a mediačným úradníkom jedenkrát za mesiac. Na začínajúce sklony k užívaniu návykových látok, časté úteky z domu, psychické problémy a zanedbávanie školských povinností bolo potrebné reagovať minimálne uložením ďalších primeraných obmedzení a povinností.

(iv) Správanie páchatela počas trestného konania

V neposlednom rade je vhodné všímať si spôsob správania páchatela počas trestného konania, jeho prejavy a vyjadrenia. Mnohé z inštitútov restoratívnej justície si pre svoju účinnosť vyžadujú, aby sám páchatel iniciatívne prevzal zodpovednosť za svoje konanie bez potreby donútenia štátnou mocou. Ak však páchatel pri svojich výpovediach neprejaví ani náznak ľútosti nad spáchaným trestným činom ani sa nepokúsi uskutočniť kroky smerujúce k náprave spôsobenej škody, je na mieste sa domnievať, že ho k tomu nebude motivovať ani súdne rozhodnutie a jeho výkon. Zameranie sa na dosiahnutie čo najmiernejšieho trestu možno síce u páchatela chápať ako prirodzenú reakciu na situáciu, v ktorej sa ocitol, ak však zastiera všetky ostatné rozmery trestného konania, vrátane ujmy spôsobenej obeti, často to svedčí o ľahostajnosti k následkom svojho delikventného správania a o podceňovaní ich významu. U mladistvého M. K. boli znaleckým posudkom zistené sklony zľahčovať svoje konanie a neprikladať patričnú váhu svojim činom. M. K. v priebehu trestného konania ani raz neuviedol, že by ľutoval trestnú činnosť, ktorej sa dopustil. Ani počas rozhovorov s probačným a mediačným úradníkom, ktoré majú o niečo dôvernejší charakter, neprezentoval úmysel svoje správanie zmeniť, zlepšiť. Dalo sa preto predpokladať, že s trestnou činnosťou ani po odsúdení neskončí, čo sa potvrdilo spáchaním ďalších trestných činov, medzi ktorými mal zastúpenie už aj trestný čin ublíženia na zdraví. Zaujímavým momentom, ktorý však vyšiel najavo až počas výkonu uloženého trestu, bolo čiastočné zlepšenie správania M. K. po jeho prepustení z väzby, ako vyplynulo z rozhovoru matky mladistvého s probačným a mediačným úradníkom. Zlepšenie malo iba prechodný charakter a nedá sa

jednoznačne určiť, že bolo spôsobené vplyvom výkonu väzby, ale je možné, že stret mladistvého s prísnymi pravidlami ústavu, od ktorých nebolo možné utiecť, ani ich ignorovať ho čiastočne ovplyvnil.

(v) Závažnosť trestnej činnosti

Len pre úplnosť je vhodné zdôrazniť, že restoratívny prístup prichádza do úvahy iba pri páchateloch menej závažnej trestnej činnosti. Toto kritérium je však zabezpečené jednak ustanovením § 34 ods. 6 veta druhá Trestného zákona, a taktiež mechanizmom podmienok a obmedzení, ktorých splnenie sa vyžaduje pri aplikácii hmotnoprávných či procesnoprávných ustanovení restoratívneho charakteru. Náročnejšou úlohou je určiť hranicu v prípade opakujúcej sa menej závažnej trestnej činnosti, ktorej páchatel odmieta spolupracovať a zmeniť svoje správanie, ako tomu bolo aj v rozoberanej trestnej veci.

5. ZÁVER

Teória restoratívnej justície priniesla do trestného práva – okrem iného – aj odlišný pohľad na zaobchádzanie s páchatelmi, pri ktorom sa kladie väčší dôraz na poskytnutie šance na nápravu než na samotné potrestanie. Viacero inštitútov vychádzajúcich z restoratívneho prístupu bolo zapracovaných aj do nášho právneho poriadku a dnes tvoria bežnú súčasť aplikačnej praxe (napr. probácia, mediácia, väčšina alternatívnych trestov a procesných odklonov, posilnené postavenie poškodeného v trestnom konaní). Popri sebe sa tak rozvíjajú dve odlišné koncepcie, ktoré však netreba chápať ako kategorické protiklady, ale navzájom sa dopĺňajúce systémy smerujúce vždy k rovnakému cieľu, a tým je ochrana spoločnosti, zníženie kriminality a prevýchova delikventa. V prípade, že uvedený cieľ bude zabezpečený v rámci riešenia priaznivejšieho pre páchatela, nemá význam presadzovať prísnejšie sankcie, predovšetkým nepodmienečný trest odňatia slobody. Je však potrebné mať na zreteli, že účinnosť a efektívnosť inštitútov restoratívnej justície bude vždy závisieť od konkrétneho páchatela a jeho osobného prístupu. Vyhnúť sa ich aplikácii v nevhodných prípadoch znamená pochopiť povahu páchatela, zistiť skutočnú príčinu trestnej činnosti a čiastočne aj predvídať jeho ďalšie konanie. Komplikovaná spleť spoločenských vzťahov, zložitý profil páchatela a pribúdajúce formy kriminality robia z tejto úlohy neraz náročnú výzvu pre orgány činné v trestnom konaní aj súdy. Za spoločného menovateľa vychádzajúceho z podstaty restoratívnej justície a spájajúceho všetky jej inštitú-

ty možno označiť kritický postoj páchatela k vlastnému konaniu a záujem o zmenu. Takýmto prístupom sa spravidla vyznačujú prvopáchatelia, u ktorých bolo spáchanie trestného činu iba určitým vybočením z inak riadneho spôsobu života zapríčinené nezvládnutou krízovou situáciou. Ak však osobu páchatela sprevádza závažná alebo opakovaná trestná činnosť, nepriaznivá povesť a správanie indikujúce potrebu striktného vymedzenia hraníc, tieto skutočnosti by nemali zostať prehliadané. V prípade, že výkon nepodmienečného trestu odňatia slobody má svoje opodstatnenie, nie je možné ho plnohodnotne nahradiť alternatívou.

Záverom považujeme za potrebné zdôrazniť, že cieľom príspevku nebolo spochybniť zásadu ukladania trestu odňatia slobody iba v nevyhnutných prípadoch ako ultima ratio, ani význam a neoceniteľný prínos restoratívnej justície a osobitne alternatívnych trestov pre súdnu prax. Prezentovaný trestný prípad a jeho rozbor mal poukázať na možné riziko, ktoré je nevyhnutne späté s restoratívnym prístupom k nevhodným typom páchatelov a paušálnym ukladaniám alternatívnych trestov. Aby sme neopakovali chyby z minulosti, v dôsledku ktorých bolo potrebné odbúrať dlhodobu zažitú univerzalizmus vo vzťahu k nepodmienečnému trestu odňatia slobody, mylne považovanému za všeobecne platné riešenie trestnej činnosti, tak je žiaduce využívať nové možnosti ponúkané rozmáhajúcou sa teóriou restoratívnej spravodlivosti opatrne a s rozvahou, výlučne v prípadoch, kedy majú šancu zabezpečiť nápravu páchatela. Naším zámerom bolo zdôrazniť potrebu dôkladne a komplexne posúdiť všetky aspekty spáchaného trestného činu i osobnosti páchatela, pretože zohrávajú kľúčovú úlohu pri správnej voľbe medzi restoratívnym a retributívnym prístupom. Len individuálne posudzovanie okolností každého jednotlivého prípadu zabezpečí, aby mohli popri sebe fungovať obidve koncepcie, každá so svojimi špecifickými možnosťami, a vzájomne sa dopĺňať.

Resumé: The theory of restorative justice changed the perspective of treatment of the offenders in the way, where offer of reformation prevails punishment. Many of the restorative institutes were incorporated into our legal order and judicial practice (e.g. probation, mediation, most of the alternative punishments and procedural diversions, strengthened position of victims). There are two different conceptions operating simultaneously in effort to meet a common target – protection of society, reduction of criminality and reformation of delinquents. If it is possible to reach this aim by solution in offender's favour, there is no reason to use retributive sanctions. Nevertheless, it is necessary to keep in mind, that effectiveness of restorative institutes depends on the individual offender and his personal attitude. To avoid an improper application means to understand offender's personality, find out a real

cause of criminal activities and also to predict his future acts. It is a difficult mission due the complicated social relations, complex profile of offender and the new forms of criminality.

Literatúra

1. BARNETT, R. Restitution: A New Paradigm of Criminal Justice. In *Ethics: An International Journal of Social, Political, and Legal Philosophy*. ISSN 0014-1704. 1977, ročník 87, č. 4, s. 279–301.
2. CHRISTIE, N. Conflicts as Property. In *British Journal of Criminology*. ISSN 0007-0955. 1977. ročník 17, č. 1, s. 1–15.
3. EGLASH, A. *Beyond Restitution: Creative Restitution*. Lexington, Massachusetts: DC Heath and Company, 1977.
4. LUBELCOVÁ, G. *Kriminalita ako spoločenský fenomén. Úvod do sociologicky orientovanej kriminológie*. Bratislava: Veda, 2009. 212 s. ISBN 978-80-224-1051-9.
5. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
6. UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME. *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment*. Viedeň: United Nations publication, 2007. 88 s. ISBN-13: 978-92-1-148220-1.
7. UNITED NATIONS. OFFICE ON DRUGS AND CRIME. *Handbook on Restorative justice programmes*. Viedeň: United Nations publication, 2006, 107 s. ISBN-13: 978-92-1-133754-9.

Kontakt

doc. JUDr. Darina Mašľanyová, CSc.

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
darina.maslanyova@truni.sk

Mgr. Mária Šterdasová

Trnavská univerzita v Trnave
Právnická fakulta
Hornopotočná 23
918 43 Trnava
maria.sterdasova@gmail.com

SPOLOČNOSŤ, RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A ZAVÁDZANIE ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU DO PRAXE¹

Society, Restorative Justice and Introduction of Electronic Monitoring in practice²

Tomáš Lendacký

Abstrakt: Aktuálny stav trestnej politiky v Slovenskej republike vytvára priestor pre využitie elektronických monitorovacích prostriedkov predovšetkým v spojení s ukladaním alternatívnych trestov. Preto je dôležité poukázať na využitie elektronického monitoringu v praxi, analyzovať prínos elektronického monitoringu pre flexibilnejšie ukladanie alternatívnych trestov ako prostriedkov efektívnejšej a variabilnejšej nápravy a resocializácie potrestaných osôb. Zároveň poukazujeme na systém elektronického monitorovania potrestaných osôb ako na súčasť nových trendov v trestnej justícii spojených s riešením preplnenosti väzníc, s účelným naskladaním s finančnými prostriedkami, so znížením zaťaženia súdov a urýchlením samotného trestného konania. Konkrétnym zhmotnením procesu zavádzania elektronického monitoringu do praxe je zákon č. 78/2015 o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Prijatím tohto zákona autorita zákonodarcu potvrdila dôležitosť uplatnenia elektronického monitoringu v praxi.

Kľúčové slová: elektronický monitoring, restoratívna justícia, právna úprava v SR, alternatívne tresty, kontrola výkonu súdnych rozhodnutí, účelnosť uloženého trestu.

Abstract: The current status of criminal policy in Slovak republic creates space for use of electronic monitoring especially in connection with regard to imposing alternative sentences. It's important to show on the practical use of electronic monitoring, analyze the benefits of electronic monitoring for more flexible imposing alternative sentences as means for more effective and more versatile rehabilitation and social reintegration of persons punished. We also pointed to the electronic monitoring system of punishing a person as part of new trends in criminal justice related to solution of prison overcrowding, with efficient use of financial resources, with reduce the burden of the courts and with speed up criminal proceedings.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

Concrete materialization of the process of introducing electronic monitoring to practise law number 78/2015 on control performance of certain decisions by technical means and on amendments to certain laws. By adopting this Act, the authority of the legislature confirmed the importance of the use of electronic monitoring in practise.

Key words: electronic monitoring, restorative justice, legislation in Slovak republic, alternative sentences, control of court decisions, expediency of the sentence imposed.

1. SPOLOČNOSŤ A KONCEPCIA RESTORATÍVNEJ A RETRIBUTÍVNEJ JUSTÍCIE

Prelomovú zmenu v ponímaní účelu trestu zaviedla až rekodifikácia trestných kódexov. Špecifiká restoratívnej justície tak mali možnosť integrovať sa do prostredia slovenského trestného práva. Uloženie trestu ako právneho následku spáchania trestného činu musí zohľadňovať na jednej strane ochranu členov spoločnosti a na strane druhej čo najefektívnejšie zabezpečiť skutočnú nápravu potrestanej osoby. Aktívne zapojenie oboch strán, tak poškodeného, ako aj páchatela do procesu sankcionovania a nápravy, je jedným z charakteristických znakov restoratívnej justície.

Pokiaľ ide o doposiaľ známu a zaužívanú retributívnu justíciu, trest chápeme ako sankciu, ktorá je následkom spáchaného trestného činu. Základom je ochrana spoločnosti a spravodlivé udelenie trestu osobe, ktorá trestný čin spáchala. Samotná osoba páchatela nemá v procese trestania významné postavenie. V popredí stojí sankčná autorita justičných orgánov, ktoré usilujú o dôkladné zistenie spáchaného trestného činu a udelenie sankcie.

Naopak koncepcia restoratívnej justície sa riadi opačnou filozofiou. Ide o také chápanie trestnej justície, v ktorom sú dostatočne zastúpené prvky zdôrazňujúce práva obetí a ich ochranu, mimosúdne prejednávania trestných vecí, uplatňovanie alternatívnych trestov vo vzťahu ku klasickému trestu odňatia slobody. Snahy o vytvorenie restoratívnej justície vychádzajú z názoru, že tradičná trestná politika vyčerpala svoje možnosti a nie je schopná zabrániť rastu kriminality ani riešiť narastajúce problémy trestnej justície, akými sú enormné zaťaženie súdov, nízka účinnosť trestov nedostatočná ochrana obetí.³ Restoratívna justícia presadzuje primárne aplikovanie

³ IVOR, J. a kolektív: *Trestné právo hmotné, Všeobecná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2010. s. 356

alternatívnych trestov, ktoré nie sú spojené s odňatím slobody. Trest odňatia slobody chápe trest odňatia slobody ako poslednú inštanciu, teda *ultima ratio*, to znamená, že trest odňatia slobody vníma ako krajné riešenie v procese sankcionovania páchatela. Restoratívna justícia usiluje o nachádzanie tých foriem trestania, ktoré budú účinným spôsobom chrániť záujmy spoločnosti a zároveň efektívne zabezpečiť prevýchovu potrestanej osoby. V záujme koncepcie restoratívnej justície je docieľiť výsledný efekt v podobe dostatočnej prevýchovy a resocializácie páchatela, zároveň aj jeho opätovné začlenenie medzi obyvateľstvo, kde by bol znovu platným členom a aktívnym článkom spoločnosti ako občan žijúci usporiadaný život.

Priestor pre aplikovanie a zavedenie prvkov restoratívnej justície do praxe umožnil proces rekodifikovania Trestného zákona v právnom poriadku Slovenskej republiky. V rámci rekodifikácie boli zavedené dva nové druhy trestov a to trest povinnej práce a trest domáceho väzenia. Tieto dva druhy trestov môžeme považovať za akýchsi reprezentantov jedného z cieľov rekodifikovania Trestného zákona. Okrem iného – jedným z účelov rekodifikácie bolo dosiahnuť individuálne nazeranie na každý jeden spáchaný trestný čin, a to vďaka rozšíreniu možných odklonov a alternatívnych trestov. Vďaka tomu by sa malo dospieť k dôkladnejšiemu zisteniu pozitívnej motivácie páchatela. Rovnako tak v dôvodovej správe k predloženému Trestnému zákonu sa uvádza, že je žiaduce aby bol trest odňatia slobody chápaný ako *ultima ratio* predovšetkým v prípade menej spoločensky nebezpečných trestných činov. To by sa malo dosiahnuť vďaka zmenám v hierarchii trestov.⁴

V prípade restoratívnej justície môžeme hovoriť istým spôsobom o šiestich oporných pilieroch, na ktorých táto koncepcia stavia. Prvým takpovediac oporným bodom restoratívnej justície je zameranie pozornosti na obeť a následne na odškodnenie obeť. Totižto väčšia časť formálnych trestnoprávnych systémov sa upriamuje na osobu páchatela – zatknutie, obžaloba, súdne konanie a uloženie trestu. Osoba poškodeného akoby tak ostávala niekde v úzadí. V tomto smere prináša restoratívna justícia spôsob, ako aktívnejšie zapojiť práve osobu poškodeného do priebehu trestného konania.

Druhým z charakteristických pilierov restoratívnej justície je výrazne aktívnejšia účasť obeť na procese zjednania nápravy. Vytvára sa tak priestor na dialóg medzi obeťou a poškodeným a obeť trestného činu neostáva natolko nepovšimnutá počas priebehu celého trestného konania, ako sa to stáva v terajších podmienkach trestného súdnictva. Podľa doposiaľ zaužívaných kon-

⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon.

vencií je ako poškodený mnohokrát vnímaný práve štát, ktorý je v konaní zastúpený prokurátorom.

Úsilie o reálnu nápravu vzniknutej škody je tretím pilierom restoratívnej justície. V súčasnosti je dominantný názor, že páchateľ musí byť za svoj čin spravodlivo potrestaný a škodu či už materiálnu, psychickú alebo fyzickú ujmu si musí „odtrpieť“ čo by sa malo dosiahnuť práve uloženým trestom odňatia slobody, ktorý je v očiach verejnosti azda najefektívnejším prostriedkom nápravy. Nie je tomu však úplne tak. Spáchaním trestného činu dochádza ku škodám nielen materiálnym ale poškodené a narušené sú aj medziludské vzťahy a autonómia každého účastníka takéhoto konania. Preto je potrebné hľadiť na nápravu ako na proces, v priebehu ktorého je v prvom rade na zreteli reparácia medziludských vzťahov a nadobudnutie pocitu zadostučinenia.

Obnova narušeného stavu je ďalším prvkom restoratívnej justície. Významnú úlohu tu zohráva komunita, ktorej súčasťou sú páchateľ a poškodený. Komunita má postavenie takzvaného katalyzátora, v rámci ktorého sa jednotlivé očakávania, potreby a zodpovednosti prejednávajú. Základom je aktivita oboch strán, a teda tak poškodeného, ako aj páchateľa. Na strane páchateľa ide predovšetkým o priznanie si viny, uznať svoj protiprávny skutok a nesmerovať svoje kroky k uskutočneniu nápravy na ujme spôsobenej spáchaným protiprávnym činom. Takto sa do celého procesu zapoja páchateľ, obeť a zároveň aj celá spoločnosť, čo má prispieť k „uzdraveniu“ medziludských vzťahov, odstráneniu škôd a reintegrovaníu páchateľa aj obeť, čo je v konečnom dôsledku prínosom pre ďalšie správne fungovanie celej spoločnosti.

Pomerne náročným sa môže javiť jeden z primárnych princípov nápravy spôsobenej škody, ktorým je ospravedlnenie. Skutočné vyjadrenie a zároveň aj prijatie ospravedlnenia si vyžaduje nemalú mieru empatie. Preto je dôležité, aby k efektívnemu ospravedlneniu došlo práve v čase, kedy sú na to páchateľ a o to viac obeť pripravené. Ospravedlnením páchateľ prejavuje skutočnú ľútosť nad spáchaným skutkom a uznáva svoju osobnú zodpovednosť. Akceptovaniu ľútosti zo strany obeť môže napomôcť vhodne zvolený spôsob a forma ľútosti. Môže ísť o ľútosť súkromnú, verejnú, písomnú, verbálnu a za určitých okolností aj neverbálnu. Na druhej strane je faktické odpustenie zo strany obeť, ktoré sa mnohokrát dostaví až po prijatí a spracovaní vyjadreného ospravedlnenia. Nejedná sa o automatický princíp, že po vyjadrení ľútosti bezpodmienečne nasleduje odpustenie. Odpustenie si vyžaduje svoj čas, predovšetkým v závislosti od miery narušenia medziludských vzťahov, ako aj od mentálnej a povahovej výbavy poškodeného. V tomto je

proces restorácie častokrát náročný a individuálny pre každý jeden osobitný prípad.

Záverečným stupňom procesu restorácie je akt záverečného uzmierenia. Často je potrebné k dosiahnutiu uzmierenia aj osobné stretnutie. V rámci stretnutia dochádza k vzájomnému dialógu a výmene informácií, ktoré v konečnom dôsledku sú cestou k uzmiereniu a odpusteniu. Spomenuté stretnutie môže mať v závislosti od závažnosti spáchaného činu rôzne podoby. K stretnutiu a dialógu môže dôjsť tvárou v tvár, alebo aj prostredníctvom tretej osoby, ktorú označíme ako mediátora, ktorá na stretnutí s páchatelom prezentuje postoje obete a následne spätne tlmočí závery takéhoto dialógu samotnej obeti.⁵ Dalo by sa povedať, že prítomnosť vyššie spomínanej komunity nie je vyslovene potrebná v priebehu samotného dialógu. V tejto fáze zohráva komunita úlohu akéhosi tichého účastníka a istým spôsobom vedľajšej authority. Aj samotný akt uzmierenia by bolo možné chápať skôr ako formalitu, než ako reálnu potrebu vyslovenia povinností, potrieb, postojov a pocitov. Skutočné uzmierenie prebieha akoby pomyselne na hlbšej sociálno-psychologickej a pocitovej úrovni zúčastnených strán. Všetko je to ale potrebné k nadobudnutiu pocitu získaného ospravedlnenia a následne odpustenia. Až keď sa toto podarí, dochádza k posunu vpred a aj proces restorácie môžeme označiť za úspešný.

2. ZAVÁDZANIE ELEKTRONICKÉHO MONITORINGU DO PRAXE

Spomínaná rekodifikácia Trestného zákona a jej prínos do oblasti alternatívnych trestov so sebou priniesli požiadavku na vytvorenie takých podmienok v trestnej justícii, ktoré by aj reálne zvýšili počet prípadov, v ktorých bude za spáchaný trestný čin uložený alternatívny trest. Totižto aj napriek pomerne širokým možnostiam na uloženie alternatívneho trestu justičné orgány neboli naklonené ich ukladaniu. Podľa prieskumov hlavnou príčinou takéhoto stavu bola nedôvera a skeptický postoj k udeľovaniu alternatívnych trestov zo strany sudcov. Tieto pochybnosti o účinnosti alternatívnych sankcií pramenili z toho, že reálne nebolo možné dôsledne odkontrolovať ich dodržiavanie, čo v konečnom dôsledku mohlo viesť k tomu, že takýto trest nebude efektívny a nesplní svoj účel. Tento skeptický postoj k ukladaniu alternatív-

⁵ STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2014, s. 141.

ných trestov by malo napraviť zavedenie elektronického monitoringu osôb do praxe. Práve pohľad na účinné využitie systému elektronického monitorovania v zahraničí je podľa nášho názoru jedným z argumentov, prečo zaviesť systém monitorovania potrestaných osôb aj v Slovenskej republike. V penologickej praxi sa tento elektronický monitoring osôb využíva od 80. rokov 20. storočia.

Azda jedným z hlavných motívov pre aplikovanie elektronického monitoringu bolo zníženie finančných nákladov spojených s nežným trestom odňatia slobody. Okrem úspory finančných prostriedkov má však zavedenie systému elektronického monitoringu osôb aj niekoľko ďalších výhod.

Jedným z pozitívnych aspektov elektronického monitorovania osôb, ktorým bol udelený alternatívny trest, možno považovať operatívne nadobúdanie informácií a výstrah o prípadnom porušení udeleného zákazu.

Za istých okolností môže elektronický monitoring spĺňať funkciu indikátora budúcej recidívy. Dôležité je však povedať, že podľa pozorovaní nemá systém elektronického monitorovania vyslovene priamy dosah na eliminovanie recidívy, avšak môže slúžiť ako upozornenie na správanie smerujúce k recidíve.

Nepochybnu výhodou je aj skutočnosť, že vďaka stálemu monitorovaniu dotýčaj sa osoby, disponujú súdne orgány priamymi dôkazmi o porušení či nedodržaní ustanovených sankcií.

V súvislosti s finančnou úsporou je namieste spomenúť aj prínos v podobe vyriešenia otázky preplnenosti väzníc. Tým pádom nie je potrebné zaoberať sa otázkou prípadnej výstavby nových zariadení respektíve rekonštrukciou zastaraných zariadení na výkon trestu odňatia slobody. V komparácii s dnes štandardným trestom nepodmienečného trestu odňatia slobody je uloženie trestu s využitím elektronického monitorovania nepochybne ekonomicky výhodnejšie.

Ako posledné dve spomenieme tie výhody elektronického monitoringu, ktoré v sebe zohľadňujú samotný ľudský faktor. Elektronický monitoring je nesporne omnoho viac účinným spôsobom kontroly výkonu súdnych rozhodnutí ako doterajší spôsob kontroly. Vyššie spomínaný ľudský faktor bude nahradený využitím modernej technológie, čoho výsledkom by malo byť zvýšenie miery objektivity kontroly výkonu uloženej sankcie.

Konkrétne hmatateľné kontúry, začal systém elektronického monitorovania osôb nadobúdať práve v projekte ESMO – Elektronický systém monitoringu osôb. Následne proces zavádzania elektronického monitoringu do praxe pokračoval prijatím zákona č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých

rozhodnutí technickými prostředkami a o změně a doplnění některých zákonů. Důvodová správa k tomuto zákonu hovoří, že účelem přijetí tohoto zákona je připravit legislativně podmínky pro reálné zavedení kontroly některých rozhodnutí, předovšetkým soudních, technickými prostředkami so zámerom zvýšiť využívanie alternatívnych trestov respektíve odklonov v trestnom konaní.⁶ V prijatom zákone sú podrobne popísané jednotlivé druhy technických prostriedkov a to vo všeobecnej časti tohto zákona.

Technickými prostriedkami na kontrolu výkonu niektorých rozhodnutí na účely zákona č. 78/2015 Z.z. sa rozumejú:

Zariadenie, ktorým sa určí poloha osoby v režime kontroly. Toto zariadenie umožňuje zistiť miesto pobytu a pohybu kontrolovanej osoby, a to na základe určenia geografickej polohy.

Technické zariadenie, ktoré umožní hlasové overenie prítomnosti osoby. Takýmto zariadením bude možné kontrolovať dotčnú osobu telefonickým overovaním jej prítomnosti na konkrétne určenom mieste v konkrétnom čase, a to na princípe biometrickej identifikácie sankcionovanej osoby.

Osobné identifikačné zariadenie – zjednodušene povedané ide o „náramok“ inštalovaný priamo na tele kontrolovanej a monitorovanej osoby. Tento náramok má osoba povinnosť strpieť počas celého výkonu alternatívneho trestu, a to za každých okolností.

Zariadenie kontroly požitia alkoholu. Takéto zariadenie umožní sledovať hladinu alkoholu v dychu, a to súčasne s biometrickou identifikáciou kontrolovaného subjektu. To v praxi znamená, že v obydli sankcionovanej osoby sa nainštaluje zariadenie na testovanie alkoholu v dychu. Zariadenie zaznamená skúšobné meranie až po úspešnom biometrickom identifikovaní kontrolovanej osoby.

Zariadenie na varovanie blízkosti kontrolovanej osoby. Toto zariadenie bude primárne využívať chránená osoba, aby bola včas varovaná na prítomnosť osoby, ktorej bol udelený zákaz priblíženia sa. V situácii, kedy chránená osoba zaznamená signalizáciu z tohto zariadenia, bude mať možnosť túto skutočnosť hlásiť operačnému stredisku.

Obzvlášť pre trest domáceho väzenia je špecifické zariadenie, ktorým sa bude kontrolovať prítomnosť osoby na mieste výkonu rozhodnutia. V domácnosti sa nainštaluje technické zariadenie, ktoré bude komunikovať s takzvaným náramkom páchatela, umiestneným zväčša na nohe dotčnej

⁶ Důvodová správa k zákonu č. 78/2015 o kontrole výkonu některých rozhodnutí technickými prostředkami a o změně a doplnění některých zákonů.

osoby. Podľa povahy sankčného rozhodnutia bude stanovená vzdialenosť, do akej sa bude môcť kontrolovaná osoba vzdialiť. Pri porušení tejto vzdialenosti a vzdialení sa od obydlija (miesta výkonu rozhodnutia) dôjde k príslušnej signalizácii operačnému centru.

Prijaté legislatívne opatrenia by mali v praxi umožniť, aby kontrolu technickými prostriedkami mohol nariadiť prokurátor, respektíve súd. Samotný výkon kontroly budú následne vykonávať probačný a mediačný úradníci. Pri zabezpečovaní výkonu kontroly budú spolupracovať s operačným strediskom, ktorého činnosť bude koordinovaná ministerstvom spravodlivosti. Samotné ministerstvo bude mať v správe aj jednotlivé technické prostriedky slúžiace na výkon kontroly. V tomto kontexte je žiaduce podotknúť, že výkon kontroly technickými prostriedkami sám osebe nie je považovaný za sankciu. Využitie týchto technických prostriedkov je nástrojom, prostredníctvom ktorého sa zvýši efektivita a účinnosť kontroly výkonu rozhodnutí. Pre osobu, ktorej bude uložený trest, ktorého výkon bude kontrolovaný technickými prostriedkami bude vyplývať aj povinnosť na náhradu vynaložených nákladov spojených s prevádzkovaním týchto kontrolných technických zariadení. Potreba prijať samostatný zákon upravujúci zavedenie elektronických monitorovacích prostriedkov do praxe bola dôsledkom aktuálnej situácie, kedy na základe vykonanej analýzy dospel zákonodarcu k záveru, že súčasne platná legislatíva sa v nie dostatočnej miere venovala otázke zapojenia mechanizmov technickej kontroly výkonu niektorých rozhodnutí do praxe. Dôležitosť prijatia osobitného zákona pre oblasť technických prostriedkov kontroly spočíva aj v tom, že využitie elektronických monitorovacích prostriedkov je možné v konečnom dôsledku považovať aj za zásah do ústavných práv, akými sú obmedzenie práva na súkromie alebo obmedzenie slobody pobytu a pohybu. Aj preto sa znenie zákona zaoberá nielen hmotnoprávnou a procesnoprávnou stránkou uvedenia elektronického monitoringu do praxe, ale popisuje aj technickú stránku a charakter jednotlivých technických prostriedkov využívaných pri kontrole. Charakteristickým znakom tohto zákona je fakt, že predmetný zákon sa aplikuje v tých prípadoch, ak bude prokurátorom alebo súdom vydané rozhodnutie, ktoré svojou povahou spadá do rozhodnutí, ktorým zákon pripisuje účinok v podobe možnosti, respektíve povinnosti využiť technické prostriedky na kontrolu výkonu takto uloženého trestu a súčasne takáto kontrola bude aj uložená. Osobitnú skupinu tvoria rozhodnutia, pri ktorých bude kontrola technickými prostriedkami povinná priamo zo zákona. Zákon je koncipovaný tak, že predchádza duplicitnej úprave v oboch procesných kódexoch a priamo vo svo-

jom obsahu sa vysporiadal s úpravou potrebnej matérie.⁷ Zákon o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami je rozdelený do štyroch častí. V prvej časti zákonodarca vymedzil predmet právnej úpravy a definoval jednotlivé pojmy použité v zákone. Druhá časť popisuje konkrétne technické prostriedky využívané na uskutočňovanie kontroly výkonu rozhodnutí a spája ich so splnením presne určených podmienok ich použitia. Tretou časťou tohto zákona bol upravený priebeh samotnej kontroly vykonanej prostredníctvom elektronického monitoringu. Štvrtá časť zákona zahŕňa pôsobnosť inštitúcií a orgánov verejnej moci, ktoré sa budú zúčastňovať na priebehu kontroly technickými prostriedkami a nájdeme tu aj spoločné ustanovenia.⁸

Resumé: Restorative justice is a term that is often mentioned in criminal and also in criminological circles. The application of restorative justice for the last 20 years of its development is visible almost all over the world. We think that principles of restorative justice can be a real asset to the area of criminal justice and prisons in the Slovak republic. We can say that restorative justice is one of the options how to solve the problems in the criminal justice and it is not just some dead concept than it previously thought some skeptics. Due to the possibilities of electronic monitoring are the benefits of adopted law a major step forward and at the same time it guarantee to improve the protection of society. The introduction of electronic monitoring is to enhance confidence in alternative punishment and points to their advantage. The main advantages are lower costs and increase protection for victims of domestic violence, than work simplification for probation and mediation officers and trust in alternative punishment.

Literatúra

1. IVOR, J. a kol. *Trestné právo hmotné: Všeobecná časť. Druhé, doplnené a prepracované vydanie*. Bratislava: IURA EDITION, 2010, 532 s. ISBN 978-80-8078-309-9
2. STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Trnava: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5
3. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
4. ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.

⁷ STRÉMY, T. (ed.): In *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Praha: Leges. 2014.

⁸ Zákon č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.

5. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
6. Zákon č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
7. Zákon č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami.
8. Zákon č. 550/2003 Z.z. o probačných a mediačných úradníkoch v znení neskorších predpisov.
9. Dôvodová správa k Trestnému zákonu.
10. Dôvodová správa k zákonu o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami

Kontakt

Mgr. Tomáš Lendacký

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornpotočná 23

918 43 Trnava

tomas.lendacky@elsa.sk

TREST ZÁKAZU ÚČASTI NA VEREJNÝCH PODUJATIACH A JEHO APLIKAČNÉ PROBLÉMY¹

Punishment by Prohibition of Participation in Public Events and Problems of its Application²

Veronika Poláková

Abstrakt: Autorka v príspevku analyzuje tak hmotnoprávnú, ako aj procesnoprávnú stránku trestu zákazu účasti na verejných podujatiach, ktorý je pomerne novým alternatívnym trestom v právnom poriadku Slovenskej republiky. Účelom príspevku je zhodnotenie súčasného stavu trestu, podmienok jeho výkonu a nariadenia, ale najmä aplikačné problémy s trestom a následné návrhy de lege ferenda s prihliadnutím na komparáciu právnej úpravy Českej republiky a Veľkej Británie.

Kľúčové slová: trest zákazu účasti na verejných podujatiach, alternatívny trest, aplikačné problémy, restoratívna justícia.

Abstract: The author in the contribution analyses both the material law and due-process law sides of punishment by prohibition of participation in public events, which is a relatively new alternative punishment in the legal order of the Slovak Republic. The purpose of the contribution is an evaluation of the current state of the punishment, the conditions of its execution and regulation, but in particular problems with applying the punishment and subsequent de lege ferenda proposals in consideration of a comparison of the legal arrangements of the Czech Republic and the United Kingdom.

Key words: punishment by prohibition of participation in public events, alternative punishment, problems of application, restorative justice.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

1. VŠEOBECNÁ CHARAKTERISTIKA A PODMIENKY PRE UKLADANIE

Potreba reflektovať na novodobé fenomény súčasnej doby priniesol i novú úpravu v oblasti alternatívnych trestov, keď 1. februára 2014 nadobudol účinnosť zákon č. 1/2014 o organizovaní verejných športových podujatí, ktorý novelizoval i samotný Trestný zákon. Podstatou prijatého zákona o organizovaní verejných športových podujatí je úprava podmienok organizovania verejného športového podujatia, oprávnení a povinností organizátora športového podujatia, oprávnení a povinností členov usporiadateľskej služby, či úloh obce a Policajného zboru. Zákon rovnako reflektoval na potrebu úpravy povinností a zákazov pre účastníkov športového podujatia, podmienok na zaistenie bezpečnosti na športovom podujatí a rovnako aj vymedzenia zodpovedností či sankcií za porušenie povinností ustanovených daným zákonom.

Násilie medzi divákmi je však rozšírené už dlhší čas, na čo reagovalo medzinárodné spoločenstvo už v roku 1985 na pôde Rady Európy prijatím *Európskeho dohovoru o násilí a neviazanosti divákov počas športových podujatí, a najmä na futbalových zápasoch*,³ ktorý pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť 1. júla 1993. Na základe tohto dohovoru došlo k prijatiu zákona SNR č. 315/1992 Zb. o verejných telovýchovných, športových a turistických podujatiach, ktorý bol nahradený zákonom č. 479/2008 Z. z. o organizovaní verejných telovýchovných podujatí, športových podujatí a turistických podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov. V súčasnosti platný a účinný zákon č. 1/2014 Z. z. o organizovaní verejných športových podujatí a o zmene a doplnení niektorých zákonov nahrádza doterajšiu právnu úpravu tak, že upravuje organizovanie športových podujatí s účelom vzniku efektívneho systému právnych nástrojov, prostriedkov a postupov. Tento zákon vychádza tak z *Európskeho dohovoru o násilí a neviazanosti divákov počas športových podujatí, a najmä na futbalových zápasoch*, ako aj z odporúčaní Stáleho výboru Rady Európy, iných právnych aktov Európskej únie, ale najmä z praktických poznatkov získaných z doterajšej právnej úpravy Slovenskej republiky, resp. z konzultácií so Slovenským futbalovým zväzom, Slovenským zväzom ľadového hokeja, Združením miest a obcí Slovenskej republiky a ďalšími subjektmi z verejnej sféry, športovej sféry i akademickej sféry.⁴

³ Štrasburg, 19. 8. 1985. Oznámenie MZV SR č. 295/1993 Z.z.

⁴ MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In STRĚ-

Dôležitou skutočnosťou ostáva, že nový Zákon o športových podujatiach uviedol do Trestného zákona v ustanovení § 62a nový druh alternatívneho trestu, a to trest zákazu účasti na verejných podujatiach. V zmysle § 62a ods. 1 Trestného zákona „*Trest zákazu účasti na verejných podujatiach spočíva v tom, že sa odsúdenému počas doby výkonu tohto trestu zakazuje účasť na športových, kultúrnych alebo iných verejných podujatiach v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu.*“⁵ V závere ustanovenia je uvedené, že trest je uložený v rozsahu určenom v rozhodnutí súdu. Samotné rozhodnutie musí byť individualizované na každý konkrétny prípad, ktorý je potrebné posudzovať samostatne, aby bolo produktívne a viedlo k prevýchove páchatela.⁶

Podstatou trestu zákazu účasti na verejných podujatiach je stav, keď sa odsúdený nemôže fyzicky zúčastniť na danom verejnom podujatí. Z daného účelu trestu následne vyplýva, že nie je zakázané, aby odsúdený sledoval verejné podujatie na diaľku, prípadne súkromnou kamerou, nakoľko ide iba o potrebu vylúčenia fyzickej prítomnosti odsúdeného na verejnom podujatí. Podľa E. Burdu má preto trest zákazu účasti na verejnom podujatí tri základné významy:

- „ochranný – zabraňuje sa odsúdenému, aby priamo fyzickou účasťou na verejnom podujatí rušil jeho priebeh, respektíve sa na ňom dopúšťal výtržnosti,
- represívny – represia v tomto prípade spočíva v zamedzení odsúdenému osobne prežívať atmosféru verejného podujatia a
- preventívny – absencia zážitkov spojených s priamou účasťou na verejných podujatiach má na odsúdeného pôsobiť tak, aby do budúcnosti neposkytol dôvod pre uloženie tohto trestu a mohol tak nerušene zažívať atmosféru verejných podujatí, teda tak, aby sa odsúdený v budúcnosti na týchto podujatiach správal rozumne, bez výtržnosti.“⁷

MY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 385–386.

⁵ Zákon č. 300/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákon, § 62a ods. 1. Dostupné na <http://www.zakonyopreludi.sk/zz/2005-300> [cit. 13. 8. 2015]

⁶ Súd určí rozsah podujatí (druh športu, úroveň/kategóriu súťaží, klub alebo konkrétne družstvo), na ktoré sa bude tento trest vzťahovať. Páchatelovi bude v súlade so zásadami pre ukládanie trestov vrátane zásady primeranosti uložením trestu zákazu účasti na verejných podujatiach zakázané, aby sa spolu so svojou komunitou zúčastňoval na určených verejných športových podujatiach „svojho“ družstva, klubu, v rámci konkrétnej súťaže alebo aj na verejných podujatiach všeobecne.

⁷ BURDA, E. *Trest zákazu účasti na verejných podujatiach*. In STRÉMY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 371.

Samotné podmienky uloženia trestu zákazu účasti na verejných podujatiach upravuje ustanovenie § 62 ods. 2 Trestného zákona: „*Súd môže uložiť trest zákazu účasti na verejných podujatiach až na desať rokov, ak sa páchatel dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí, alebo ak to vyžaduje, so zreteľom na doterajší spôsob života páchatela a okolnosti spáchania činu, ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo majetku.*“⁸

Súd následne môže uložiť trest zákazu účasti na verejných podujatiach, ak sa páchatel dopustí úmyselného trestného činu v súvislosti s účasťou na verejnom podujatí (účastník sa dopustí činu v okolí miesta verejného podujatia v čase konania verejného podujatia, alebo účastník sa dopustí činu na inom mieste počas premiestňovania sa na miesto, ako aj z miesta konania verejného podujatia) a ak to vyžaduje, so zreteľom na doterajší spôsob života páchatela a okolnosti spáchania činu, ochrana verejného poriadku, zdravia, mravnosti alebo majetku. Daný trest je možné uložiť v zmysle § 112a zákona, za splnenia podmienok pre jeho uloženie aj mladistvému, v danom prípade bude horná hranica trestnej sadzby znížená na päť rokov.

Osobitne je potrebné zdôrazniť, že nová právna úprava trestu sa nezameriava výlučne na športové podujatia, čo vyplýva zo samej dikcie ods. 2, ale vzťahuje sa aj na kultúrne a iné verejné podujatia. V tejto súvislosti možno odporučiť aplikáciu trestu zákazu účasti najmä pri postihu rôznych foriem extrémizmu, ktorý nesúvisí so športovými podujatiami.⁹

2. VÝKON A NARIADENIE TRESTU

V zmysle § 62a ods. 5 Trestného zákona „*do doby výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach sa doba výkonu nepodmienečného trestu odňatia slobody nezapočítava, započítava sa však doba, počas ktorej bola v tej istej veci páchatelovi pred právoplatnosťou rozsudku zakázaná účasť na verejných podujatiach, ktoré sú predmetom zákazu.*“¹⁰ Pri výkone a najmä kontrole analyzovaného trestu sa využívali inštitúty a to:

⁸ Zákon č. 300/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákon. § 62a ods. 2. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300> [cit. 23. 8. 2015]

⁹ MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In STRÉMY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2014. s. 388.

¹⁰ Zákon č. 300/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákon. § 62a ods. 5. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300> [cit. 23. 8. 2015].

- „uloženie a dôkladné dodržiavanie povinnosti dostaviť sa v čase rizika účasti na verejnom podujatí na útvar Policajného zboru,
- kontrola výkonu trestu probačnými a mediačnými úradníkmi a
- vyvodenie trestnej zodpovednosti za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. h) Trestného zákona.“¹¹

Výkon trestu zákazu účasti na verejných podujatiach, resp. spôsob jeho zabezpečenia je upravený v ustanovení § 444a Trestného poriadku. V zmysle odseku 1 o právoplatnom uložení trestu súd upovedomí orgán Policajného zboru, v obvode ktorého má odsúdený bydlisko. Ak uloženie trestu súvisí so zákazom účasti na verejných podujatiach, o tejto skutočnosti upovedomí aj správcu informačného systému o bezpečnosti na športových podujatiach. Predseda senátu môže tiež v zmysle ustanovenia § 44a ods. 2 Trestného poriadku poveriť kontrolou výkonu trestu probačného a mediačného úradníka, napr. vzhľadom na možný predpoklad recidívy alebo u problematického mladistvého.¹² Po výkone polovice trestu, sa môže rovnako ako pri ostatných alternatívnych trestoch podmienčne upustiť od výkonu jeho zvyšku, v prípade, že odsúdený v čase výkonu trestu spôsobom svojho života preukázal, že už ďalší výkon trestu nie je potrebný. Pri podmienечnom upustení od zvyšku trestu súd určí skúšobnú dobu až na päť rokov. Daná doba však nemôže byť kratšia ako zvyšok trestu, pričom skúšobná doba začína plynúť dňom nasledujúcim po dni nadobudnutia právoplatnosti rozhodnutia o tomto upustení.¹³ V prípade, že súd rozhodne o podmienечnom upustení od zvyšku trestu, predseda senátu o tejto skutočnosti bez meškania upovedomí správcu informačného systému o bezpečnosti na športových podujatiach v zmysle osobitného zákona v rozsahu informácií v zmysle osobitného zákona.¹⁴

¹¹ BURDA, E. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In STRÉMY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 369.

¹² MAŠLANYOVÁ, D., ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach. In STRÉMY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 291.

¹³ Zákon č. 300/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákon. § 72a ods. 2. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300> [cit. 23. 8. 2015].

¹⁴ Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok. 444a ods. 4. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301> [cit. 23. 8. 2015].

3. APLIKAČNÉ PROBLÉMY S TRESTOM A NÁVRHY DE LEGE FERENDA

Určení odborníci vnímajú trest zákazu účasti na verejných podujatiach ako trest vedľajší, a teda nie priamo alternatívny. V danej situácii sa tak môže považovať za doplnenie potrestania, a teda sprísnenie trestu odsúdeného. Podľa môjho názoru, ak je v zmysle § 62a ods. 3 Trestného zákona daný trest uložený ako samostatný trest, nadobúda tento trest charakter alternatívneho trestu, nakoľko je daný trest k trestu odňatia slobody miernejšou alternatívou, a teda napĺňa základné princípy restoratívnej justície.¹⁵ V danom prípade tak je potrebné zabezpečiť vykonateľnosť daného trestu a rovnako aj to, aby odsúdený rešpektoval povinnosti, ktoré mu z daného výkonu vyplývajú.

Ako najvýznamnejší aplikačný problém výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach následne vnímam – podobne ako pri výkone trestu domáceho väzenia fakt, že odsúdeného je potrebné monitorovať, i keď len v čase, kedy dochádza k predmetnému verejnemu podujatiu.

Jedným zo spôsobov kontroly výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach je povinnosť dostaviť sa v čase rizika účasti na verejnom podujatí na útvar Policajného zboru. Je však otázne, či súdy danú povinnosť ukládajú a ak áno, akým spôsobom daný postup zaťažuje orgány činné v trestnom konaní.

Problém v aplikácii trestu v praxi môže nastať aj v prípade, že odsúdený absoljuje dlhodobý pobyt v zahraničí. V prípade uloženia najvyššej možnej trestnej sadzby, a teda 10 rokov by odsúdený po dobu výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach nemohol vycestovať do zahraničia, pokiaľ by mu bola uložená práve povinnosť dostavovať sa na policajný útvar v dobe konania predmetného verejného podujatia. I keď by v prípade vycestovania do zahraničia bolo úplne zřejmé, že nie je možné, aby sa odsúdený fyzicky zúčastnil na verejnom podujatí, porušil by i tak podmienky stanoveného trestu, a tak by teoreticky mohlo dôjsť k trestnému činu marenia výkonu úradného rozhodnutia.

Na druhej strane môžeme argumentovať tým, že všetko závisí i na spolupráci s probačným a mediačným úradníkom, ktorý by mohol odsúdenému prípadne dopomáhať vytvárať potrebné podmienky pre účelný výkon daného trestu. Domnievame sa, že práve zákonná úprava postupu pri výkone da-

¹⁵ Zákon č. 300/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákon. § 62a ods. 3. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300> [cit. 23. 8. 2015].

ného trestu je v danom ohľade nedostatočná a nejasná, keď sporné otázky otvárajú priestor pre úvahy súdu, ktorý by v rámci svojej rozhodovacej činnosti mal vyššie uvedené situácie vyjasniť, pričom ide o námety i smerom k legislatívnej činnosti zákonodarcov.

Druhá možnosť kontroly, a to kontrola výkonu trestu probačnými a mediačnými úradníkmi stojí rovnako, ako v prípadoch potreby kontroly výkonu trestu domáceho väzenia na premise, či probační a mediační úradníci budú schopní časovo a kapacitne zabezpečiť kontrolu v čase, keď prebieha predmetné verejné podujatie. V danom prípade sa však prikláňam k názoru, že kontrola prostredníctvom probačných a mediačných úradníkov neposkytuje dostatočnú kontrolu, nakoľko je táto kontrola vykonávaná náhodne. Nemenej dôležité je spomenúť nízku úroveň technického vybavenia, ktoré probačným a mediačným úradníkom má napomáhať pri výkone kontroly odsúdených.

Tretou možnosťou kontroly je vyvodenie trestnej zodpovednosti za trestný čin marenia výkonu úradného rozhodnutia podľa § 348 ods. 1 písm. h) Trestného zákona, pričom je ustanovené, že ak „súd zistí porušovanie alebo marenie výkonu trestu účasti na verejných podujatiach, predseda senátu to bez meškania oznámi okresnému prokurátorovi.“¹⁶ V tomto smere však vnímame celý proces ako málo efektívny a zároveň aj nedostatočne flexibilný, nakoľko sa v danom prípade oddiali samotný výkon trestu, čím samotný účel trestu zákazu účasti na verejných podujatiach stráca svoj základný význam.

Dostatočnú kontrolu výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach by podľa môjho názoru predstavovalo iba zavedenie elektronického monitorovania odsúdeného v čase priebehu predmetného verejného podujatia. Samotný systém elektronického monitorovania totiž prináša možnosť monitorovania prostredníctvom rôznych technických prostriedkov, pričom rozlišujeme pasívne sledovacie systémy a aktívne sledovacie systémy. Pasívny alebo programový kontaktný systém by mal byť založený na tom, že počítač nadväzuje vo vopred stanovených alebo náhodných časových okamihoch telefónne spojenie a odsúdený má povinnosť telefonáty prijímať, a tým potvrdzovať svoju prítomnosť pomocou zariadenia slúžiaceho k rozlúšteniu kódu, ktoré by mal umiestnené na tele. Daná možnosť prezentuje určitú cestu aj v prípade potreby monitorovania odsúdeného na trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Samozrejme je potrebné vymedziť základnú hranicu, ktorou by bolo možné dosiahnuť očakávaný účel trestu, a teda neprítom-

¹⁶ Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok. § 444a ods. 3. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301> [cit. 23. 8. 2015].

nosť odsúdeného na verejnom podujatí a zároveň zabezpečiť, aby odsúdený nebol v prípade elektronickej kontroly nad mieru nevyhnutnú okolnostiam obťažovaný.

Rovnako by bolo vhodným riešením zavedenie registra odsúdených na trest zákazu účasti na verejných podujatiach, ku ktorému by mali prístup zainteresované subjekty (Policajný zbor SR, probační a mediační úradníci, usporiadatelia športových či iných podujatí, atď.). Kontrola trestu by tak dosiahla väčšiu efektívnosť, pričom prípadné porušenie povinnosti odsúdeného by usporiadatelia mohli odhaliť už pri vstupe na miesto konania akcie. Vo veci zavedenia registrov možno síce namietat konflikt s právom na ochranu osobných údajov, avšak prioritou by malo byť zaistenie bezpečnosti, čiže spoločenský záujem. Existuje celý rad opatrení, napr. vstupenky na meno a očíslované sedadlo, prepracovaný kamerový systém s detektorom tváre, detektory kovov pri vstupných bránach, atď.¹⁷

Dôležitou skutočnosťou tiež je, že v zmysle ustanovenia § 353 ods. 2 písm. i) Trestného poriadku predmetný trest možno uložiť aj trestným rozkazom. Tak tomu bolo aj v prípade, keď Okresný súd Poprad obvinených uznal vinnými a uložil im trestným rozkazom trest zákazu účasti na verejných podujatiach (spočívajúcich v zákaze účasti na hokejových podujatiach konajúcich sa na Zimnom štadióne mesta Poprad v trvaní jedného roka), keď sa dopustili na mieste prístupnom verejnosti výtržnosti tým, že hrubým spôsobom rušili priebeh verejného podujatia (hokejového zápasu medzi HK Poprad a HK 36 Skalica) použitím pyrotechnického výrobku.¹⁸

Napriek tomu, že by bolo tiež mimoriadne zaujímavou možnosťou porovnanie frekvencie a počtu uloženia trestu zákazu účasti na verejných podujatiach s frekvenciou a počtom uložených trestov domáceho väzenia, trestov povinnej práce a peňažných trestov, v zmysle štatistickej ročenky Ministerstva spravodlivosti za rok 2014 nebol uložený ani jeden trest zákazu účasti na verejných podujatiach. Na základe informácie z Ministerstva spravodlivosti boli zatiaľ za rok 2015 uložené dva tresty zákazu účasti na verejných podujatiach, a to už spomínaným Okresným súdom Poprad a Okresným súdom Skalica.¹⁹

¹⁷ ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach a niektoré aplikačné postrehy. *Bulletin slovenskej advokácie*. Dostupné v Systéme ASPI. [cit. 20. 9. 2015].

¹⁸ Trestný rozkaz Okresného súdu Poprad, spis. zn. 5T/54/2015, vydaný dňa 15. 05. 2015.

¹⁹ Informácia poskytnutá dňa 25. 09. 2015.

4. KOMPARÁCIA TRESTU V PRÁVNEJ ÚPRAVE ČESKEJ REPUBLIKY A VEĽKEJ BRITÁNIE

V mnohých štátoch Európy tento druh trestu existuje už dlhšie obdobie a s jeho aplikáciou sú spojené pozitívne skúsenosti, pre komparáciu v tomto príspevku som vybrala Českú republiku a Veľkú Britániu.

Právna úprava zákazu účasti na verejných podujatiach je v českej právnej úprave koncipovaná ako trest zákazu vstupu na športové, kultúrne a iné spoločenské akcie. V zmysle § 76 ods. 1 Trestného zákona Českej republiky (od 1. januára 2010) môže *„súd uložiť trest zákazu vstupu na športové, kultúrne alebo iné spoločenské akcie až na desať rokov, dopustí sa páchatel úmyselného trestného činu v súvislosti s návštevou takejto akcie.“*²⁰ Podľa českej právnej úpravy tak môže byť daný trest uložený samostatne, ak vzhľadom k povahe a závažnosti spáchaného prečinu a osobe, či pomerom páchatela uloženie iného trestu nie je potrebné. V zmysle judikátu Najvyššieho súdu Českej republiky funkcia tohto druhu trestu je predovšetkým zábranná, t. j. má zamedziť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti.²¹ Základným účelom daného trestu je tak rovnako ako v Slovenskej republike zabezpečiť zákaz vstupu na športové, kultúrne alebo iné spoločenské akcie odsúdenému.

Samotný výkon porovnávaneho trestu spočíva v povinnosti odsúdeného spolupracovať s probačným úradníkom takým spôsobom, ktorý ustanovuje tzv. probačný plán. Je nevyhnutné, aby sa odsúdený v prípade stanovenia výkonu sociálnych výcvikov či iných programov psychologického poradenstva, zúčastňoval výkonu daných programov, prípadne sa podľa pokynov dostavil na útvar Polície Českej republiky.²²

Výkon analyzovaného trestu sa v českej právnej úprave upravuje aj v samotnom Trestnom poriadku, a to priamo v § 350i Trestného poriadku. Otázky spojené s výkonom trestu sú tak rovnako upravené ako v Trestnom zákone, tak aj v Trestnom poriadku Českej republiky. V rámci výkonu trestu zákazu vstupu dochádza k povinnej spolupráci páchatela s Probačnou a mediačnou službou ČR, ktorá následne zaisťuje a kontroluje plnenie povinností

²⁰ Zákon č. 40/2009 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákonník. Dostupné na <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-1-hlava-5-dil-2?strana=3> [cit. 24. 8. 2015].

²¹ Uznesenie Najvyššieho súdu České republiky, spis. zn. 6 Tz 57/2011, vydaný dňa 29. 11. 2011.

²² Zákon č. 40/2009 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákonník. § 77 ods. 1. Dostupné na <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-1-hlava-5-dil-2?strana=3> [cit. dňa 24. 8. 2015].

odsúdených. Preto má probačný úradník pri kontrole výkonu trestu zákazu vstupu významné postavenie, nakoľko sám rozhoduje o nevyhnutnosti dostavenia sa odsúdeného na útvár Polície ČR v dobe priebehu verejného podujatia. V porovnaní so slovenskou právnou úpravou tak vnímame práve silné postavenie probačného úradníka pri výkone trestu zákazu účasti či vstupu na verejné podujatia ako inšpiratívne, i keď ako sme už vymedzili, daný kontrolný postup zrejme nie je možné vykonávať dostatočne efektívne vzhľadom na nedostatočné kapacitné možnosti probačných a mediačných úradníkov.

Pri komparácii daného trestu s trestom vykonávaným vo Veľkej Británii musím poznamenať, že samotná Veľká Británia má významnú tradíciu najmä v oblasti futbalu a futbalových podujatí. Preto sú aj s danou krajinou spojené samotné začiatky nárastu násilia a agresivity na štadiónoch a rovnako aj problematika riešenia tzv. hooligans – radikálnych fanúšikov. Určití odborníci vymedzujú, že násilie na verejných športových podujatiach je spojené s javom, ktoré označujú ako ritualizované mužské správanie sa.²³ Faktory, ktoré sú spojené s problémami identity, nedostatkom moci, či potrebou po fyzickom kontakte a komplexy menejcennosti sú často považované za príčiny resp. determinanty športového výtržníctva. Za mimoriadne dôležitý historický moment v histórii oblasti rozvoja fanúšikovských základní, a to najmä futbalových, môžeme považovať tragédiu pri futbalovom podujatí v Hillsboroughu v roku 1989. Pri danej športovej udalosti zlyhala policajná zložka v tom aspekte, že vpustila dav fanúšikov na štadión, pričom došlo k tragédii, pri ktorej zomrelo 94 ľudí a zranených bolo viac ako 700 osôb. Výsledkom vyšetrovania tejto tragédie bola tzv. Taylorova správa, ktorá nielenže vymedzila závery z danej tragickej udalosti, ale predovšetkým poskytla určitý základ pre nový náhľad na problematiku športových podujatí v oblasti zaistenia bezpečnosti. Predmetná správa tak odporučila, aby boli na všetkých štadiónoch zavedené miesta na sedenie pre všetkých divákov, pričom rovnako vymedzila základné pravidlá predaja alkoholu na štadiónoch.²⁴

Druhou udalosťou, ktorá poznačila futbalový svet o štyri roky skôr bola udalosť na Heyselovom štadióne v Bruseli, kedy došlo k napadnutiu talianskych fanúšikov britskými hooligans, pričom zomrelo 39 ľudí.²⁵

²³ SPAAIJ, R. *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western european Countries*. The Netherlands: Amsterdam University Press, 2006, s. 152.

²⁴ 26. výročie tragédie v Hillsborough. 2015. Dostupné na <http://www.liverpoolsky.net/index.php/clanky/klub/hillsborough/8237-26-vyrocie-tragedie-v-hillsborough> [cit. 24. 8. 2015].

²⁵ 25 let od noci hrůzy v Bruselu. www.aktulane.cz. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=669317> [cit. 23. 8. 2015].

V roku 1989 bol schválený tzv. Football Spectators Act, ktorý priniesol prvú ucelenú úpravu práv a povinností účastníkov futbalových zápasov. Upravoval najmä povinnosti usporiadateľov, udeľovanie licencií a rovnako aj problematiku sankcií za protiprávne konanie.²⁶ V roku 2006 bola následne vydaný tzv. Violent crime reduction, ktorý bol ďalším krokom smerujúcim ku zníženiu kriminality všeobecne, pričom však upravoval i násilie na štadiónoch, a tým čiastočne nahradil niektoré ustanovenia Football Spectators Act.²⁷

V rámci britského právneho poriadku tak existuje i inštitút zákazu vstupu na štadióny, pričom daný trest je možné uložiť za protiprávne konanie v súvislosti so športovou udalosťou, a to v trvaní od troch do desiatich rokov, pričom závisí na tom, či páchatel vykonáva daný trest po prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo bez predchádzajúceho odsúdenia.²⁸

Mimoriadne významným dokumentom v oblasti úpravy športových udalostí vo Veľkej Británii je tzv. Green guide, ktorý má zákonnú podobu a je teda vynútiteľný štátom a predstavuje súhrn povinností, ktoré majú usporiadatelia športových udalostí. V danom legislatívnom dokumente je vymedzený súbor opatrení, ktoré súvisia so stavebnou bezpečnosťou, maximálnou kapacitou divákov, požiarou bezpečnosťou a kontrolou osôb. Vo Veľkej Británii dokonca existuje i špeciálny úrad, ktorý dodržiavanie daného zákona kontroluje.²⁹ Ide o Úrad pre zákaz vstupu na futbalové stretnutia (Football Banning Orders Authority).³⁰

Sankcie a rovnako aj celková politika pre boj proti násiliu na štadiónoch zaznamenáva vo Veľkej Británii pomerne veľký úspech. Podľa dostupných štatistík sa až okolo 90 % odsúdených po vykonaní daného trestu nedopúšťa ďalšej trestnej činnosti, ktorá by mala súvis so športovými stretnutiami.³¹ Preto sa domnievame, že Veľkú Britániu môžeme v súčasnosti zaradiť na

²⁶ Football Spectators Act, 1989. Legislation. Dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents> [cit. 23. 8. 2015].

²⁷ Violent Crime Reduction Act. Legislation. Dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/38/contents> [cit. 23. 8. 2015].

²⁸ Football Banning Orders. Legislation. Dostupné na http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/football_offences_guidance.html#_07 [cit. 23. 8. 2015].

²⁹ SÁDOVSKÝ, S. *Právní aspekty násilí ve sportu*, Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010, s. 87–93.

³⁰ Football Banning Orders Authority. Dostupné na http://aplikace.mvcr.cz/archiv2008/casopisy/kriminalistika/2004/0403/mosna_info.html [cit. 23. 8. 2015].

³¹ Statistics of football banning orders. Home Office. Dostupné na <http://www.homeoffice.gov.uk/crime/football-banning-orders/> [cit. 23. 8. 2015].

popredné miesta v rebríčku úspešnosti v boji s danou problematikou, ako aj v oblasti zaistovania bezpečnosti na štadiónoch.

Trest zákazu účasti na verejných podujatiach nemôžeme označiť výslovne za alternatívny, nakoľko často je trestom vedľajším, a tak nie je alternatívou, ale skôr sprísnením iného trestu. V zmysle ustanovenia § 62a ods. 3 Trestného zákona môže byť trest zákazu účasti na verejných podujatiach uložený ako samostatný trest, ak vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného prečinu, osobu a pomery páchatela, uloženie iného trestu nie je potrebné a práve v takomto prípade nadobúda charakter alternatívneho trestu. Podľa môjho názoru však účinnú kontrolu výkonu trestu zákazu účasti na verejných podujatiach prinesie v budúcnosti až zavedenie elektronického monitorovania.

Nakoľko je zavedenie trestu zákazu účasti na verejných podujatiach nedávnou minulosťou, je pomerne zložité analyzovať aplikačné problémy, ktoré nastávajú pri jeho výkone a kontrole. Domnievam sa však, že je potrebné, aby daný trest bol ukladaný v prípadoch stanovených zákonom, nakoľko fenomén diváckeho násillia nemá ustupujúcu tendenciu a predpokladom je, že sa bude agresivita divákov, najmä na športových podujatiach, zvyšovať.

Resumé: The need to reflect on phenomenon of the present age brought the introduction of punishment by prohibition in public events, and on 1 February 2014 Act no. 1/2014 on Organizing Public Sporting Events, which itself amended the Penal Code, acquired force. The essence of the approved Act on Organizing Public Sporting Events is the arrangement of conditions for organizing a public sporting event, the stipulating of obligations of the organizer of a sporting event, the activities, authorisations and obligations of members of the promoter service, or the tasks of a municipality and the Police Force. The Act equally reflected on the need of arranging the obligations and prohibitions for participants of a sporting event, conditions for ensuring security at sporting events and likewise also defining the responsibilities or sanctions for breaching of obligations provisioned by the given act.

The essence of the prohibition on participation in public events is a state when the person sentenced cannot physically participate in a given public event. From the given purpose of the punishment it subsequently follows that the sentenced person is not prohibited from watching a public event from a distance, or with a private camera, because this only involved the need to exclude the physical presence of the sentenced individual at the public event. Punishment by prohibition in public events has three basic significances, namely protective, repressive and preventive. The material law side of the punishment is in the Slovak legal order arranged especially in the Penal Code, in the provisions of § 62a and the due-process law side of the punishment in the provisions of § 444a of the Criminal Code.

Problems of application associated with punishment by prohibition on participation in public events are not currently so numerous in Slovakia, because this

is a newly introduced punishment. We perceived as the most significant problem with application of the punishment the fact that it is necessary to monitor the sentenced individual, even though only at a time when a subject public event is taking place.

Because the introduction of punishment by prohibition on participation in public events is a recent development it is relatively complicated to analyse problems with its application which occur during its execution and control. We assume, however, that it is necessary that the given punishment be imposed in cases stipulated by law, because the phenomenon of spectator violence is not showing a receding tendency and the assumption is that aggression of spectators, especially at sporting events, will increase.

Literatúra

1. SÁDOVSKÝ, S. *Právní aspekty násilí ve sportu*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2010. 113 s. ISBN 978-8-0246-183-6-4.
2. SPAAIJ, R. 2006. *Understanding Football Hooliganism: A Comparison of Six Western european Countries*. The Netherlands: Amsterdam University Press, 2006, 498 s., ISBN 978-90-5629-445-8.
3. STRÉMY, T. *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie. Praha: Leges. 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
4. ZEMAN, Š. Trest zákazu účasti na verejných podujatiach a niektoré aplikačné postrehy. *Bulletin slovenskej advokácie*. Dostupné v Systéme ASPI. ISSN: 1339-133X [cit. 20. 9. 2015]
5. 26. výročie tragédie v Hillsborough. 2015. Dostupné na <http://www.liverpoolsky.net/index.php/clanky/klub/hillsborough/8237-26-vyrocie-tragedie-v-hillsborough> [cit. 24. 8. 2015]
6. 25 let od noci hrůzy v Bruselu. www.aktulane.cz. Dostupné na <http://aktualne.centrum.cz/zahranici/evropa/clanek.phtml?id=669317> [cit. 23. 8. 2015]
7. Football Spectators Act, 1989. Legislation. Dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/37/contents> [cit. 23. 8. 2015]
8. Violent Crime Reduction Act. Legislation. Dostupné na <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/38/contents> [cit. 23. 8. 2015]
9. Football Banning Orders. Legislation. Dostupné na http://www.cps.gov.uk/publications/prosecution/football_offences_guidance.html#_07 [cit. 23. 8. 2015]
10. Statistics of football banning orders. Home Office. Dostupné na <http://www.homeoffice.gov.uk/crime/football-banning-orders/> [cit. 23. 8. 2015]
11. Trestný rozkaz Okresného súdu Poprad, spis. zn. 5T/54/2015, vydaný dňa 15. 05. 2015

12. Uznesenie Najvyššieho súdu České republiky, spis. zn. 6 Tz 57/2011, vydaný dňa 29. 11. 2011
13. Zákon č. 300/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákon. § 72a ods. 2. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-300> [cit. 23. 8. 2015]
14. Zákon č. 301/2005 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný poriadok. 444a ods. 4. Dostupné na <http://www.zakonypreludi.sk/zz/2005-301> [cit. 23. 8. 2015]
15. Zákon č. 40/2009 Zb. v znení neskorších predpisov – Trestný zákonník. Dostupné na <http://zakony.centrum.cz/trestni-zakonik/cast-1-hlava-5-dil-2?strana=3> [cit. 24. 8. 2015]

Kontakt

JUDr. Veronika Poláková

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

polakova.veronika@yahoo.com

APLIKÁCIA ALTERNATÍVNYCH TRESTOV V PRÍPADOCH VYBRANÝCH TRESTNÝCH ČINOV EXTRÉMIZMU¹

The Application of Alternative Sanctions in Case of Selected Crimes of Extremism²

Ivan Smieško

Abstrakt: Príspevok v úvode analyzuje negatívne vplyvy trestu odňatia slobody a uvádza dôvody aplikovania alternatívnych trestov. Ďalšia časť analyzuje symboliku krajnej pravice, ktorú je dôležité poznať pre pochopenie a efektívnejší postih páchateľov trestných činov extrémizmu. Kľúčovou časťou príspevku je prieskum štatistických údajov o páchaní vybraných trestných činov extrémizmu za roky 2007 až 2014, podiel uložených alternatívnych trestov a následná analýza zistených poznatkov. V záverečnej časti uvádzam niekoľko príkladov súdnych rozhodnutí z danej problematiky.

Kľúčové slová: alternatívne tresty, extrémizmus, symbolika, trestné činy.

Abstract: At the beginning this paper analyzes the negative effects of imprisonment and states the reasons for applying alternative sanctions. The next section analyzes the symbolism of the extreme right, which is important for understanding and more effective prosecution of crimes of extremism. A key part of this paper is a survey of statistical data on selected commission of crimes of extremism for the years 2007 to 2014, the share of alternative sanctions imposed and the subsequent analysis of found evidence. The final section presents a few examples of judicial decisions on the issue.

Key words: alternative penalties, extremism, symbolism, offences.

ÚVOD

Alternatívne tresty sú súčasťou nášho právneho poriadku nejaký ten čas. Predstavujú najmä alternatívu k trestu odňatia slobody. Ich ukladanie je vý-

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-0179-12.

² This work was supported by the Agency for Research and Development under the contract no. APVV-0179-12.

hodné, tak pre páchatelov ako aj pre štát. Extrémizmus ako taký je súčasťou ľudstva od nepamäti. Pre demokratické zriadenie a ľudské práva predstavuje tento jav hrozbu aj v súčasnosti. Najmä pre pravicový extrémizmus predstavuje jeho symbolika dôležitú časť, ktorej odborníci ako profesor Mareš či docent Chmelík venovali samostatné publikácie. Preto som dospel k názoru, že trestná činnosť súvisiaca s extrémizmom sa bude do značnej miery týkať práve symboliky, ktorú som sa v príspevku pokúsil stručne zhrnúť, aj keď sa to tak na prvý pohľad nemusí zdať. Na základe tejto domnienky som vykonal prieskum spáchanej trestnej činnosti v rokoch 2007 až 2014 týkajúcej sa vybraných trestných činov extrémizmu, aby som nielen overil svoju domnienku, ale najmä poskytol poznatky o tom, ako prax pristupuje k trestaniu páchatelov v tejto oblasti, či sa drží ešte starých tradícií uplatňovania retributívnej justice, alebo sa posunula vpred a začala aplikovať restoratívnu justíciu, ktorej súčasťou sú aj alternatívne tresty.

1. CHARAKTERISTIKA ALTERNATÍVNYCH TRESTOV

Alternatívne tresty boli chápané na počiatku ako tresty, ktoré mali nahradiť trest odňatia slobody, ktorý bol a je spájaný s rôznymi negatívnymi faktormi, akými sú:

- *Vytrhnutie odsúdeného z jeho prirodzeného sociálneho prostredia.* Je pravda, že v niektorých prípadoch môže byť základné sociálne prostredie páchatela kriminogenné, a teda vytrhnutie páchatela z takéhoto prostredia by sa mohlo javiť ako prínosné pre neho samotného a aj pre spoločnosť. V dôsledku uväznenia však dochádza k pretrhnutiu pozitívnych sociálnych väzieb, najmä rodinných a pracovných. Aj krátkodobé odňatie slobody má väčšinou za následok stratu zamestnania, rozpad rodiny, narušenie priateľských vzťahov a pod.
- *Pobyt odsúdeného vo výrazne kriminogénnom prostredí.* Každodenné stretávanie sa so spoluväzňami prispieva k nadviazaniu kontaktov s kriminálnym prostredím, prípadne sa páchatel priučí ďalšej trestnej činnosti. Odsúdený po svojom prepustení z väzenia stráca potrebné sociálne zručnosti a návyky, čo môže viesť k tzv. syndrómu „otáčavých dverí“, podľa ktorého prepustený nie je schopný života v normálnej spoločnosti nezaťaženej kriminálnou minulosťou. Začne preto vyhľadávať taký typ prostredia, v ktorom sa vie pohybovať a ktorý pozná, teda niektorú kriminálnu subkultúru. Tým sa zvyšuje aj riziko recidívy.

- *Zvýšený efekt stigmatizácie.* Už samotné spáchanie trestného činu, resp. odsúdenie vedie k tomu, že páchatel získava nálepku kriminálnika. Prípadné uloženie nepodmienečného trestu odňatia slobody stigmatizačný efekt prehľbuje a o to viac sťažuje návrat odsúdeného do spoločnosti.
- *Preplnenosť väzníc.* Znižuje sa možnosť individuálneho a efektívneho pozitívneho výchovného pôsobenia na odsúdených. S týmto problémom úzko súvisí nárast technických a ekonomických nárokov na ich prevádzku.

Alternatívny spôsob potrestania páchatela dnes predstavuje najmä v prípadoch páchatelom menej závažnej trestnej činnosti hlavnú metódu práce s odsúdeným. Hlavným zmyslom alternatívnych spôsobov riešenia trestných vecí je primeraná reakcia na spáchaný trestný čin. Prostriedky alternatívneho sankcionovania sú z veľkej časti založené nielen na samotnom ponechaní páchatela trestného činu na slobode vo viere, že už tento fakt povedie k dosiahnutiu cieľa, ale je tu taktiež snaha posilniť preventívny účinok trestnoprávných sankcií zavedením niektorých prvkov sociálnej práce s páchatelom. Štát tým preberá väčšiu zodpovednosť pri jeho úsilí o resocializáciu. Alternatívne tresty možno definovať v širšom zmysle a v užšom zmysle. V širšom zmysle ide o všetky tresty nespojené s odňatím slobody. V užšom zmysle možno alternatívne tresty vymedziť pomocou ich hlavného účelu, a tým je náhrada za nepodmienečný trest odňatia slobody. Ide teda o trest domáceho väzenia, trest povinnej práce, peňažný trest, podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom.^{3,4} S danou témou úzko súvisia aj tzv. odklony, ktoré možno definovať ako odchýlku od typického, pravidelného priebehu trestného konania, resp. alternatíva k štandardným postupom. V príspevku sa budem venovať jednému z odklonov, konkrétne dohode o vine a treste. Jej význam spočíva najmä v tom, že správne vedené a štruktúrované dohody sú prospešné tak pre obvineného, ako aj pre spoločnosť. Podstata tohto inštitútu spočíva v tom, že dochádza k uzavretiu obojstranne výhodnej dohody medzi prokurátorom a obvineným o spôsobe ukončenia trestnej veci, pričom táto dohoda následne podlieha schváleniu súdom. Týmto konaním sa obvinený

³ Strémy, T., Kurilovská, L., Vráblová, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. s. 220–221.

⁴ Ščerba, F.: *Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 20–22, 30, 44.

vzdáva práva na prerokovanie veci pred nezávislým a nestranným súdom na hlavnom pojednávaní a trest mu súd ukladá bez dokazovania viny po tom, ako kladne odpovie pred súdom na verejnom zasadnutí na zákonom taxatívne stanovené otázky uvedené v ustanovení § 333 ods. 3 zákona č. 301/2005 Z.z. Trestného poriadku, v znení neskorších predpisov pod písmenami a) až j)).⁵

2. EXTRÉMIZMUS – DEFINÍCIA, KLASIFIKÁCIA A SYMBOLIKA KRAJNEJ PRAVICE

Definícií extrémizmu je viacero, nakoľko táto problematika má multidisciplinárny charakter. Zaoberajú sa ňou napr. politológovia, sociológovia, psychológovia, právnici, kriminológovia, historici. V sociologickej rovine možno extrémizmus vymedziť ako súhrn sociálno-patologických javov, ktoré sú vytvárané organizovanými skupinami osôb a priaznivcami týchto osôb, s dominantným odmietaním základných hodnôt, noriem a spôsobov správania platných v spoločnosti. Z kriminologického hľadiska ide o konkrétne formy a prejavy extrémizmu, ktoré sú trestnými činmi alebo sociálno-patologickými javmi, tzn. porušením právnych alebo sociálnych noriem. Právne vymedzenie extrémizmu súčasná právna úprava však nedefinuje.⁶ Extrémistické spektrum možno rozdeliť do 4 základných smerov:

- 1) Pravicový extrémizmus
- 2) Ľavicový extrémizmus
- 3) Náboženský extrémizmus a sekty
- 4) Politický extrémizmus

Mimo toto delenie ešte možno spomenúť ďalšie relatívne samostatné smery akými sú islamský extrémizmus, hnutie Skinheads, extrémizmus stredu, či ekologický extrémizmus.

Na Slovensku dlhodobo z hľadiska extrémistických smerov dominuje pravicový extrémizmus. Veľmi dôležitou súčasťou pravicového extrémizmu je symbolika, a preto považujem za dôležité jej venovať určitý priestor. Za symbol možno považovať dohodnuté alebo obvyklé znamenie, či značku pre nejaký predmet. Symboly pôsobia na vedomie ľudí v dvoch fázach. V prvej fáze

⁵ 3 Tdo 47/2012.

⁶ STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M.: Extrémistické prejavy kriminality mládeže. In *Psychológ medzi právnikmi*. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám. Trnava: Typy Universitatis Tyrnaviensis. 2015. s. 398.

utekajú určité skupiny ľudí k symbolom v období veľkých osobných zvrátov a kríz, v období, keď sa rútia predstavy o živote, kedy sa nepodariť uspokojiť ašpirácie. Beznádejnosť situácie riešia uznávaním symbolov, ktoré sú týmto ľuďom známe alebo sú im inou osobou ponúknuté, alebo ich majú poruke. Symbol sa tak stáva najprv náhradou za niečo, čo je pre túto osobu inak nedostupné. Druhá fáza je typická integráciou do hnutia, do multispoločenstva, kde majú reálnu šancu subjektívne profitovať. Stávajú sa totiž „osobnosťou“ multispoločenstva. K tejto subjektívnej integrácii im dopomôže aj určitá forma vojenskej organizácie skupiny, typická pre Skinheads. Život zrazu dostáva prísne a presné pravidlá, ktorým sa dobrovoľne podriaďujú. Je im predstretá prísna hierarchia ich spoločnosti, majú pred sebou jasný cieľ, čo chcú dosiahnuť a cesty ako tento cieľ dosiahnuť v tomto multispoločenstve. Prechodom z prvej fázy do druhej zohrávajú významnú úlohu aj vodcovia, ktorí s členmi spoločenstva manipulujú práve pomocou symbolov. Základná symbolika je postavená na princípe spoločnej krvi, ktorý vyjadruje „kmeňovú“ jednotu a dokáže tak povzniesť aj bez materiálnych statkov. Stotožnenie sa s týmto princípom má za následok, že takémuto jedincovi nemôže nikto konkurovať, pretože pokrvný zväzok je najvyššia hodnota. Samotnú symboliku pravicového extrémizmu možno zaradiť do týchto kategórií:

- 1) Symbolika farieb
- 2) Symbolika čísiel a písmen
- 3) Runová symbolika
- 4) Symbolika krížov
- 5) Personifikovaná, verbálna symbolika a symbolika hesiel
- 6) Emblémová symbolika
- 7) Grafická symbolika

ad. 1): Z hľadiska farieb dominujú tri farby, **čierna, červená a biela**. Biela farba je symbol čistoty a nevinnosti. Červená farba je symbol ohňa, krvi, revolúcie. Čierna farba symbolizuje smrť, odhodlanie a nenávisť ku všetkým, ktorí škodia bielej rase.

ad. 2): Čísla takmer vždy vyjadrujú poradie písmena v abecede. Medzi najznámejšie patria: **18** – Adolf Hitler, **88** – Heil Hitler, **28** (B&H) – Blood and Honour, **311** – 3× 11. písmeno abecedy, teda KKK (Ku Klux Klan), **14** (14 slov) – We must secure the existence of our people and future for white children, autorom je známy americký rasista David Lane, **I.S.D.** (alternatívne I.D.S. alebo I.D) – iniciály zakladateľa hnutia Blood and Honour a speváka známej neonacistickej hudobnej skupiny Skrewdriver Iana Stuart Donaldsona, **symbol písmena S** ako symbol Skrewdriver, **štylizované veľké písmeno**

no L – symbol nemeckej neonacistickej hudobnej skupiny Landser (pešiak), ktorí boli v roku 2005 odsúdení ako prvá hudobná skupina s pravicovo extrémistickým zameraním, **A.C.A.B.** – All Cops Are Bastards, **A.J.A.B** – All Jews Are Bastards.

ad. 3): Nacizmus bol typický tým, že využíval k vyjadreniu svojej ideológie runové symboly, ktoré pochádzajú ešte z čias keltskej a severskej kultúry, v pôvodnej alebo upravenej verzii. Je ich veľmi veľa. Ako príklad možno spomenúť: **Sonnenrad** – svastika slnečného kola, vyjadrovala predstavu slnka, **Sig-rune** – runa víťazstva, stala sa symbolom SS, **Wolfsangel** – vlčí hák, symbol slobody a nezávislosti, pôvodný odznak NSDAP pred svastikou, **Tyr-rune** – runa bitky, pôvodne symbol boha vojny Týra, **Ger-rune** – symbol spoločného ducha, **Odal-rune** – symbol príbuzenstva, rodiny a taktiež odznak osídľovacieho úradu SS a čistoty rasy.

ad. 4): Kríž ako taký patrí k najstarším symbolom znamení na zemi. Vo všeobecnosti vyjadruje štyri smery priestoru a štyri základné živly: oheň, vodu, vzduch a zem, ktoré sa vzájomne stretávajú v spoločnom bode. Taktiež ide o symbol zásluh, pôct, ale tiež aj znamením mnohých rytierskych, svetských a cirkevných rádov. Niektoré z týchto krížov sa opäť stali symbolmi fašistov v niektorých krajinách, a to napríklad: **Jeruzalemský kríž**, **Toulonský kríž**, **Dvojitý kríž**, **Burgundský kríž**. Medzi najznámejšie a najnebezpečnejšie však patria: **Svastika**, **Ruský kríž**, **Železný kríž**, **Triskelion**, **Keltský kríž** (Odinov kríž) – v súčasnosti najpoužívanejší symbol, nahradil svastiku, ako uvádza aj Chmelík, sám osebe nie je priamou propagáciou rasizmu, avšak ak už je pri vyobrazení spojený s napríklad zaťatou päsťou, alebo nápisom WHITE POWER ide už o symbol s rasovým motívom.

ad. 5): Vo všeobecnosti možno konštatovať, že neonacisti sa často hlásia k osobám, ktoré sa „preslávili“ tým, že získali povest mučeníkov vďaka okolnostiam svojich smrtí. Ako príklad možno uviesť: **Adolf Hitler**, **Rudolf Hess**, **Benito Mussolini**, **Ian Stuart Donaldson**, **David Lane** – člen zločineckej organizácie Rád mlčiacych bratov, čo bol ideologický pokračovateľ Árijskej národnej cirkvi. Medzi verbálne symboly možno zaradiť pozdravy ako „**Sieg heil**“ alebo „**Heil Hitler**“. Nacistický režim používal mnoho hesiel, ktoré či už v pôvodnej alebo v modifikovanej podobe používajú aj súčasní neonacisti. Ide napríklad o nasledujúce heslá: **Krv a česť**, **Krv a pôda**, **Vernosť je mojou cťou**, **Nemecko** (alternatívne Slovensko, Európa, Amerika) **prebud' sa!**, **Na konci je víťazstvo**, **White race – our pride**, **White power**, **RAHOWA** (Racial Holly War), **ZOG** (Zionist Occupation Governement).

ad. 6): Inšpiráciou pre vytváranie zástupných symbolov, najmä pre hnutie Skinheads, sú emblémy používané divíziami SS. Tieto emblémy čerpajú zo znakov runového písma v kombinácii s krížovými symbolmi a heraldickými znakmi. Tieto emblémy sú príslušníkmi Skinheads taktiež preberané. Z historického hľadiska sú za najnebezpečnejšie považované emblémy týchto Waffen divízií SS:

SS Division Nordland – išlo o 13. divíziu „nadmárodného“ charakteru, nakoľko vedenie bolo len z malej časti nemecké, inak v ňom boli zastúpené severské národy (Dáni, Švédi), ale aj Holanďania. V embléme táto divízia mala Sonnenrad. Išlo o najradikálnejšiu a jednu z najkrutejších divízií.

SS Division Handschar – 11. divízia zložená z bosnianských a juhoslovanských moslimov. Bola to divízia, ktorá potlačovala Slovenské národné povstanie a ako diverzanti pôsobili pri Pražskom povstaní v máji 1945, kde sa dopustili beštiálnych vrážd. Jej emblém obsahuje šabľu.

SS Division Carstjaeger – 24. divízia, ktorej emblém obsahuje ľaliu so šípovými ramenami. Táto divízia pôsobila na trojhranici medzi Nemeckom, Rakúskom a Talianskom. Vydobyla si povest' hrdlorezov a bezcitných vrahov.

SS Bieloruská divízia – 30. divízia s emblémom vodorovného dvojkríža. Išlo taktiež o veľmi nacionálnu radikálnu divíziu vynikajúcu svojou krutosťou a bezcitnosťou.

ad. 7): Grafická symbolika vo veľkej časti obsahuje symboly, ktoré možno zaradiť do vyššie spomenutých kategórií. Okrem nich sa však používajú aj napríklad tieto symboly: **Ríšska orlica**, **Umrľcia lebka** (jeden zo symbolov jednotiek SS), **hrad Wevelsburg** (Rádový hrad SS, kde prebiehali „zasväcovacie rituály“ vedenia tejto organizácie), **symbol Čierneho slnka** (okultný symbol, ktorý nacisti použili v podobe mozaiky na podlahe hradu Wevelsburg), **vlajky Nemecka z rôznych historických období** (vlajky zo skoršieho obdobia ako z Tretej ríše môžu byť kvalifikované ako zástupné znaky propagácie nacizmu a fašizmu).

Z hľadiska nebezpečnosti možno symboliku podľa Chmelíka rozdeliť do 3 charakteristických skupín. Po prvé ide o symboliku so zjavným rasovým motívom, do ktorej patria takmer všetky originálne a zástupné symboly fašizmu. Do druhej skupiny patria symboly so skrytým rasovým motívom, ktoré je nutné v priebehu trestného konania dokázať, najmä v kontexte s ďalšími kriminálnymi prejavmi extrémistického hnutia. Tretia skupina obsahuje symboly bez rasového motívu, ktoré sú hodnotené ako spoločensky zvrhnutiahodné, ale ich používanie nie je trestné, pokiaľ sa nejedná o také

symbols, ktoré sú hrubo zavrhnúťhodné a vzbudzujú verejné pohoršenie a ich nosenie je chápané ako výtržnosť alebo hrubá neslušnosť páchaná na verejnosti, alebo na mieste verejnosti prístupnom. Pri právnom hodnotení podpory a propagácie hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd nosením nášiviek alebo používaním inej symboliky nie je dôležité, že zmysel nášiviek v mnohých prípadoch napodobňujúcich nacistické symboly bol všeobecne známy. Nie je dokonca rozhodujúce, aby samotný páchatel sám poznal presný význam a zmysel ním nosených nášiviek. Stačí „iba“ jeho vedomosť o tom, že symboly sú spojené s takýmto hnutím a jeho vlastný postoj, vzťah k takému hnutiu. Napríklad ak nosí páchatel nášivky s nápisom „Biela sila, biela moc“ doplnené nápisom Skinheads, možno v tomto konaní vidieť aspoň eventuality úmysel k podpore a propagácii hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd, lebo samotný nápis „Biela sila, biela moc“ vyjadruje nadradenosť bielej rasy nad ostatnými. V tejto súvislosti akékoľvek vyjadrenie, že všeobecná vedomosť je nízka, je právne irelevantné.^{7, 8}

3. PREHLAD ULOŽENÝCH ALTERNATÍVNYCH TRESTOV ZA VYBRANÉ TRESTNÉ ČINY EXTRÉMIZMU

Štatistické údaje o počte uložených alternatívnych trestov som získal zo Štatistických ročeniek Generálnej prokuratúry za obdobie od roku 2007 po rok 2014, ročenky pred roku 2007 neobsahovali údaje o uložených alternatívnych trestoch. Zákon č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon, v znení neskorších predpisov (ďalej Trestný zákon) vymenúva trestné činy extrémizmu v § 140a. Vo svojom prieskume som sa zameril na trestné činy extrémizmu uvedené v dvanástej hlave osobitnej časti Trestného zákona, konkrétne § 421 až § 424a.

Označenie „Tresty NEPO“ znamená nepodmienečný trest odňatia slobody a označenie „Tresty PO“ zahŕňa podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohľadom. Za trestný čin výroby extrémistických materiálov podľa

⁷ CHMELÍK, J.: *Extremismus*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 21–22, 99, 102–155, 195–196.

⁸ MAREŠ, M.: *Symboly používané extrémisty na území ČR v současnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006. s. 8–62.

§ 422a a trestný čin podnecovania, hanobenia a vyhrážania osobám pre ich príslušnosť k niektorej rase, národu, národnosti, farbe pleti, etnickej skupine alebo pôvodu rodu podľa § 424a nebol nikto súdený. Za trestný čin popierania a schvaľovania holokaustu a zločinov politických režimov v zmysle § 422d bola súdená a aj odsúdená 1 osoba a bol jej uložený trest povinnej práce na základe dohody o vine a treste. Okrem uvedených trestov bol celkom značný počet uložených „iných trestov“, ďalej bolo tiež niekoľko prípadov, kedy bolo uložený trest zákazu pohybu, zákaz činnosti a častokrát bol tiež udelený trest prepadnutia veci, teda vychádzal som z užšej definície alternatívnych trestov. Považujem za dôležité zdôrazniť, že reálny počet páchatelov odsúdených (a aj súdených) za uvedené trestné činy extrémizmu môže byť nižší, ako súčet všetkých údajov a počte odsúdených z dôvodu súbehu trestných činov. Cieľom tohto prieskumu je zistiť, aký je pomer a podiel uložených alternatívnych trestov a hoci údaje sú čiastočne skreslené, z vyššie uvedeného dôvodu súbehu trestných činov a aj možnosti udelenia viac ako jedného trestu súčasne, zastávam názor, že nie do takej miery, aby znehodnotili výsledky a závery prieskumu.

Tab. č. 1 *Prehľad udelených trestov za § 421 TZ získaných zo štatistických ročeniek Generálnej prokuratúry od roku 2007 po rok 2014*

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
súdené osoby	14	4	4	2	4	5	9	7
odsúdené osoby	3	2	1	1	4	5	8	4
Tresty NEPO	1	0	0	0	0	1	0	0
Tresty PO	1	0	1	0	2	4	7	4
Tresty povinnej práce	0	0	0	0	0	0	0	0
Peňažný trest	0	0	0	1	0	0	0	0
Počet schválených dohôd o vine a treste	10	2	3	0	0	4	8	4

Tab. č. 2 Prehľad udelených trestov za § 422 TZ získaných zo štatistických ročeniek Generálnej prokuratúry od roku 2007 po rok 2014

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
súdené osoby	32	54	56	44	46	28	48	38
odsúdené osoby	20	42	45	34	39	22	45	30
Tresty NEPO	3	3	4	5	3	0	0	1
Tresty PO	14	31	31	0	19	10	12	19
Tresty povinnej práce	0	0	0	0	3	2	0	1
Peňažný trest	2	2	4	3	5	5	3	5
Počet schválených dohôd o vine a treste	9	12	8	4	13	4	7	5

Tab. č. 3 Prehľad udelených trestov za § 422b TZ získaných zo štatistických ročeniek Generálnej prokuratúry od roku 2007 po rok 2014

	2011	2012	2013	2014
súdené osoby	1	4	11	11
odsúdené osoby	1	4	11	10
Tresty NEPO	0	0	0	1
Tresty PO	1	3	9	8
Tresty povinnej práce	0	0	0	0
Peňažný trest	0	0	0	1
Počet schválených dohôd o vine a treste	1	3	11	10

Tab. č. 4 *Prehľad udelených trestov za § 422c TZ získaných zo štatistických ročeniek Generálnej prokuratúry od roku 2007 po rok 2014*

	2010	2011	2012	2013	2014
súdené osoby	2	5	2	5	4
odsúdené osoby	2	5	2	5	4
Tresty NEPO	0	0	1	0	2
Tresty PO	1	2	0	3	1
Tresty povinnej práce	0	0	0	0	1
Peňažný trest	1	1	0	1	0
Počet schválených dohôd o vine a treste	0	3	0	2	1

Tab. č. 5 *Prehľad udelených trestov za § 423 TZ získaných zo štatistických ročeniek Generálnej prokuratúry od roku 2007 po rok 2014*

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
súdené osoby	5	9	8	8	8	11	3	6
odsúdené osoby	3	5	7	8	7	8	2	5
Tresty NEPO	1	0	0	0	0	0	0	1
Tresty PO	1	4	5	1	6	7	1	2
Tresty povinnej práce	0	0	0	0	0	0	0	0
Peňažný trest	1	1	1	0	0	0	0	2
Počet schválených dohôd o vine a treste	2	2	1	0	2	2	0	2

Tab. č. 6 *Prehľad udelených trestov za § 424 TZ získaných zo štatistických ročníkov Generálnej prokuratúry od roku 2007 po rok 2014*

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
súdené osoby	1	11	4	11	13	5	5	4
odsúdené osoby	1	9	4	10	12	4	5	4
Tresty NEPO	0	3	2	0	2	0	2	0
Tresty PO	1	6	2	2	7	2	2	2
Tresty povinnej práce	0	0	0	0	0	0	0	0
Peňažný trest	0	0	0	10	0	0	0	0
Počet schválených dohôd o vine a treste	0	2	0	1	3	1	1	0

Z uvedených údajov možno dospieť k nasledujúcim poznatkom:

1) **Z celkového počtu 444 prípadov boli skoro v dvoch tretinách prípadov (62,39 %) páchatelia odsúdení za porušenie § 422 Trestného zákona**, ktorý sankcionuje podporu a propagáciu hnutí smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd prostredníctvom extrémistickej symboliky. Prax teda potvrdzuje názor teórie, ktorá symbolike prikladá vysokú váhu a jej poznanie a pochopenie považuje za dôležité a aj preto som v príspevku venoval taký priestor práve extrémistickej symbolike. Za § 421 bolo odsúdených 6,3 % páchateľov, za § 422b bolo odsúdených 5,86 % páchateľov, za § 422c bolo odsúdených 4,05 % páchateľov, za § 422d bol odsúdený 1 páchateľ, čo predstavuje 0,23 % z celkového počtu (malý podiel odsúdených za § 422b, § 422c a § 422d je spôsobený aj tým, že tieto ustanovenia boli pridané do Trestného zákona až v roku 2009), za § 423 bolo odsúdených 10,14 % páchateľov a za § 424 bolo odsúdených 11,04 % páchateľov. Keďže rozširovanie a prechovávanie extrémistickej symboliky postihujú aj § 422b a § 422c, tak celkový podiel sankcionovania symboliky je **72,3 %**.

2) **Pri aplikovaní užšej definície alternatívnych trestov som dospel k poznatku, že skoro v dvoch tretinách prípadov (65,5 %) bol uložený niektorý z alternatívnych trestov**. Pri aplikovaní širšej definície by bolo toto číslo ešte vyššie a podiel nepodmienečných trestov odňatia slobody by bol nižší. Najčastejšie bol uložený podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody a podmienečný odklad výkonu trestu odňatia slobody s probačným dohla-

dom, ktorých celkový podiel je 52,7 %. Podiel peňažného trestu je 11,03 % a trestu povinnej práce 1,8 %. Trest domáceho väzenia nebol uložený v žiadnom prípade. Podiel uložených nepodmienečných trestov odňatia slobody predstavuje 11,94 %.

3) Počet súdom schválených dohôd o vine a treste predstavuje skoro jednu tretinu (32,2 %) prípadov. Počet uplatnených iných foriem odklonov je minimálny, v dvanástich prípadoch došlo k podmienenému zastaveniu trestného stíhania, v jednom prípade bol schválený zmier, v dvoch prípadoch došlo k postúpeniu trestného stíhania. Trestné stíhanie bolo zastavené v piatich prípadoch a páchateľ bol oslobodený v osemnástich prípadoch.

Na základe uvedených poznatkov a štúdia judikatúry som dospel k nasledujúcim záverom:

1) Súdny v niektorých svojich rozhodnutiach týkajúcich sa symboliky nezverejňujú podrobnosti o tom, za akú konkrétnu extrémistickú symboliku uznali obžalovaného vinným a uložili trest. V rozhodnutiach buď namiesto uvedenia o aký symbol ide uvedú napríklad „XXXX“ alebo iba uvedú „rôzne extrémistické materiály“. Možno sa iba domnievať, že v danom prípade je symbolika dostatočne verejnosti známa, teda ide napríklad o svastiku, alebo napríklad prejav „Heil Hitler“. Nemožno však vo všeobecnosti tvrdiť, že by súdy o symbolike vo svojich rozhodnutiach neinformovali, pokiaľ nejde o verejnosti všeobecne známe extrémistické symboly.

2) Extrémistická symbolika, za ktorú sú páchatelia odsúdení a potrestaní je známa najmä preto, lebo je používaná a aj známa nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Problémom je však sankcionovanie symboliky vojnového Slovenského štátu, pri skúmaní súdnych rozhodnutí sa mi nepodarilo nájsť žiadny taký prípad, kde by bol páchateľ potrestaný iba za symboliku Slovenského štátu. Takáto symbolika bola vždy len menej závažná súčasť nebezpečnejšej nacistickej alebo neonacistickej množiny symbolov. Podľa viacerých odborníkov zato môžu súdnoznalecké posudky, na Slovensku nie je odbor súdneho znalectva pre extrémizmus. Ďalším dôvodom je aj zrušenie oddelení extrémizmu a diváckeho násillia, kde pôsobili ľudia, ktorí danú symboliku poznali.⁹ Nová Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019 ohľadom znalcov si stanovuje za cieľ ustanoviť Akadémiu Policajného zboru v Bratislave (ďalej APZ) za znalca ad hoc v súlade s § 15 zákona č. 382/2004 Z.z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch, v znení neskorších predpisov

⁹ FILO, J.: Extrémisti sa za slová chytajú ťažko, chýbajú znalci. [online] [prístupné 5. 9. 2015] dostupné na world wide web: <<http://www.sme.sk/c/7964121/extremisti-sa-za-slova-chytaju-tazko-chybaju-znalci.html?ref=avizocl>>.

(ďalej zákon o znalcoch), v prípadoch, keď bude v trestnom konaní potrebné znalecké dokazovanie na posúdenie prejavov extrémizmu a činov extrémizmu na výsledok orientovaný výkon znaleckého dokazovania vzhľadom na špecifiká konkrétneho činu určením fyzickej osoby alebo skupiny osôb, ktoré budú mať postavenie konzultanta, resp. konzultantov APZ podľa § 16 zákona o znalcoch.¹⁰ Podľa môjho názoru má na súčasný stav taktiež vplyv kontroverznosť vnímania Slovenského štátu a jeho predstaviteľov, napríklad prezidenta Tisa. Naša nevysporiadanosť s vlastnou históriou, v kombinácii s ľahostajnosťou verejnosti má za následok absenciu verejného tlaku na príslušné inštitúcie a políciu, aby sa tejto problematike podrobnejšie venovali. Taktiež považujem za potrebné zvyšovať povedomie o extrémistickej symbolike v spoločnosti. V súčasnosti sa vedomosť obmedzuje na najzávažnejšie nacistické a fašistické symboly akými sú svastika, sig-rune, ríšska orlica, umrlčia lebka, či triskelion. Málokto však už dokáže v súčasnosti rozpoznať napríklad Keltský kríž alebo iné symboly neonacistických hnutí, či symboliku Skinheads, to isté platí aj o symbolike hesiel, verbálnej, grafickej, číselnej, emblémovej symbolike, symbolike písmen, či symbolike rún a krížov.

3) Nakolko trest domáceho väzenia nebol uložený ani v jednom prípade, existuje tu priestor na jeho uplatnenie, obzvlášť po zavedení elektronického monitoringu, ktorý by mal zabezpečiť kontrolu výkonu rozhodnutia a napomôcť získať komplexné informácie o dodržiavaní podmienok uloženého trestu. Vhodnosť uloženia takéhoto trestu by mala spočívať, okrem zákonnej požiadavky, aby išlo o prečin, najmä v posúdení prostredia, v ktorom páchatel žije, teda či jeho sociálne, rodinné a ekonomické väzby sú na takej úrovni, že by trest domáceho väzenia mal viac pozitívnejší vplyv ako iné alternatívne tresty, prípadne trest odňatia slobody. Samozrejme taktiež treba v tejto súvislosti posúdiť povahu spáchaného činu, osobnosť páchatela a jeho pomery.

4) V oblasti trestných činov extrémizmu možno konštatovať, že ukladanie alternatívnych trestov je na dobrej úrovni. Zastávam názor, že v princípe a pokiaľ nie sú v danom prípade závažnejšie okolnosti (napríklad by išlo o recidivistu, protiprávne konanie by bolo vo väčšom rozsahu, či väčšej intenzite, alebo by sa preukázalo, že páchatel je členom extrémistickej skupiny, alebo by prevládali priťažujúce okolnosti, prípadne by išlo o závažnejší spôsob konania v zmysle § 138 Trestného zákona), uloženie alternatívneho trestu je

¹⁰ Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019. [online] [prístupné 5. 9. 2015] dostupné na world wide web: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastnymat_rtf.pdf?instEID=-1&attEID=75028&docEID=410109&matEID=7955&langEID=1&Stamp=20150128151502837>.

pre odsúdeného lepšie, ako trest odňatia slobody z dôvodu negatívnych faktorov spomenutých na začiatku príspevku. Prieskum judikatúry ukázal, že mnoho páchatelov nemalo záznam v registri trestov, prípadne išlo o mladistvých a mnohí páchatelia svoj čin pred súdom priznali a oľutovali, predtým viedli riadny život, výpovede svedkov (napr. učitelia, kolegovia, rodina, priatelia) vyzneli v prospech páchatelov (napr., že išlo o inak slušných ľudí, ktorí dovtedy nemali problém so zákonom, alebo že dovtedy takéto prejavy u nich neboli zaznamenané), prípadne v ich prípade zohrala úlohu niektorá z iných poľahčujúcich okolností, ktoré prevažovali, a preto súdy dospeli k názoru, že niektorý z alternatívnych trestov by bol pre páchatela prospešnejší ako trest odňatia slobody. V prípade uloženia trestu odňatia slobody sa navyše zvyšuje šanca, že odsúdený nadobudne presvedčenie, že je mučeník, resp. obeť systému. V takom prípade by mohlo u páchatela dôjsť k upevneniu vlastného presvedčenia a teda trest odňatia slobody by zaručene nesplnil svoj účel, práve naopak, mal by kontraproduktívny efekt. Treba však pripustiť, že existuje pravdepodobnosť, že výpovede svedkov sú buď zavádzajúce (či už vedome alebo nevedome) napríklad aj tým, že osobnosť páchatela, jeho myšlienky, názory alebo prejavy, keď s ním nie sú v kontakte, im nemusia byť známe. Taktiež existuje možnosť, že páchatel svoju ľútosť pred súdom len, a teda samotný trest naňho nebude mať výchovný efekt. Stále však podľa môjho názoru je lepšie aj takémuto páchatelovi uložiť alternatívny trest ako trest odňatia slobody z vyššie spomenutých dôvodov. Kladne možno taktiež hodnotiť aplikovanie dohody o vine a treste, hoci existuje obava, že dôvodom aplikácie je skôr snaha prokurátorov a súdov zbytočne sa nezatažovať touto problematikou a rýchlo sa jej zbaviť, najmä keď ide o problematiku symboliky, ktorej dokazovanie by im mohlo spôsobiť problémy.

4. VÝBER Z JUDIKATÚRY

V tejto časti uvediem dva príklady rozhodovacej činnosti súdov, kde došlo k uloženiu alternatívnych trestov a aplikácií inštitútu dohody o vine a treste v praxi za trestné činy extrémizmu.

4T/56/2015

Išlo o schválenie dohody o vine a treste. Obvinený bol vinný na tom skutkovom základe, že od presne nezistenej doby v roku 2010 do 04. 11. 2013 v mieste trvalého bydliska teda v meste I., okres N., sprístupňoval a rozširoval prostredníctvom internetu na sociálnej sieti www.facebook.com vo svo-

jom verejne prístupnom profile „K. Š. - slovenský Gardista“, extrémistické materiály, a to predovšetkým viackrát sa opakujúce symboly, texty a znaky ako hákový kríž, železný kríž, vlajka nacistického Nemecka, heilovanie, texty podporujúce a propagujúce nacizmus, antisemitizmus, rasovú segregáciu, fyzickú elimináciu národnostných rómskych a maďarských menšín, snímky nemeckej armády z éry nacistického Nemecka slúžiace ako propaganda sily nemeckej armády – Wehrmacht, snímky nacistických špeciálnych jednotiek Waffen SS, propagácia nacistickej vojenskej invázie v Európe ako aj vyobrazenie Adolfa Hitlera a Rudolfa Hessa ako čelných predstaviteľov nacistického Nemecka a od presne nezistenej doby v roku 2013 do 21. 03. 2014 v mieste trvalého bydliska teda v meste I., okres N., prechovával extrémistický materiál, a to kovový príviesok v tvare rovnoramenného kríža čiernej farby s bielou obrubou o rozmeroch 3,6 cm × 3,6 cm, teda sprístupňoval a rozširoval extrémistické materiály a čin spáchal verejne v zmysle § 422b ods. 1, 2 Trestného zákona, a prechovával extrémistické materiály podľa § 422c Trestného zákona. Obvinenému bol uložený podmienený odklad výkonu trestu a bola mu určená skúšobná doba v trvaní 16 mesiacov. Taktiež mu bol uložený trest prepadnutia veci a to 1× kovový príviesok v tvare rovnoramenného kríža čiernej farby s bielou obrubou o rozmeroch 3,6 cm × 3,6 cm.

3T/61/2014

Išlo o schválenie dohody o vine a treste. Obvinený bol vinný na tom skutkovom základe, že v priebehu mesiacov január 2012 až jún 2012 na internetovom portále www.facebook.com, kde bol registrovaný pod prihlasovacím menom „O. U. V.“, vo svojom profile, vo verejne prístupnom fotoalbe zverejnil fotografiu piatich nemeckých uniformovaných vojakov, z ktorých traja mali na rukáve uniformy červenú pásku s vyobrazením hákového kríža a fotografiu s vyobrazenou lebkou s dvojitou sigurniou ako symbolom jednotky SS, pričom tieto znaky patria do kategórie symbolov vyjadrujúcich rasový motív alebo rasovú neznášanlivosť, čím spáchal prečin podpory a propagácie skupín smerujúcich k potlačeniu základných práv a slobôd podľa § 422 odsek 1 Trestného zákona. Obvinenému bol uložený podmienený odklad výkonu trestu na skúšobnú dobu v trvaní 12 mesiacov.

5. ZÁVER

V príspevku som sa venoval najmä analýze extrémistickej symboliky krajnej pravice, nakoľko som sa domnieval, že práve jej používanie bude tvoriť znač-

nú časť prípadov trestných činov extrémizmu. Výsledky môjho prieskumu mi dali za pravdu, nakoľko celkový podiel prípadov obsahujúcich extrémistickú symboliku tvorí skoro tri štvrtiny všetkých prípadov. Taktiež výsledky prieskumu preukázali, že vo väčšine prípadov bol uložený niektorý alternatívny trest a skoro tretina prípadov bola ukončená dohodou o vine a treste. Vo svojich záveroch navrhujem najmä zvýšenie povedomia obyvateľstva o symbolike krajne pravicových hnutí, ktoré tvoria veľmi dôležitú časť ich aktivít. Aplikovanie alternatívnych trestov v prípade trestných činov extrémizmu môžem hodnotiť kladne a zároveň vyjadriť nádej, že tento trend bude pokračovať aj naďalej.

Resumé: In this paper I focused mainly on analyzes of the symbolism of extreme right, because I considered its use represents a significant proportion of cases of crimes of extremism. The results of my research verified my expectation, because the overall proportion of cases containing extremist symbolism makes up almost three quarters of all cases. The survey results also showed that in most cases, certain alternative punishment has been imposed and almost one third of cases was finalized as agreement on guilt and punishment. In my conclusions, I propose in particular to raise awareness of the symbolism of extreme right movements that make up a very significant part of their activities. The application of alternative punishments for crimes of extremism I consider positively, while expressing the hope that this trend will continue.

Literatúra

1. CHMELÍK, J. a kol.: *Extremismus*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 425s. ISBN 978-80-7380-376-6.
2. FILO, J.: *Extrémisti sa za slová chytajú ťažko, chýbajú znalci*. [online] [prístupné 5. 9. 2015], dostupné na world wide web: <<http://www.sme.sk/c/7964121/extremisti-sa-za-slova-chytaju-tazko-chybaju-znalci.html?ref=avizocl>>.
3. MAREŠ, M.: *Symboly používané extrémisty na území ČR v současnosti*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2006. 80 s.
4. STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015. 344 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
5. ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. 416 s. ISBN 978-80-87212-68-4.
6. STRÉMY, T., VRÁBLOVÁ, M.: Extrémistické prejavy kriminality mládeže. In *Psychológ medzi právnikmi*. Pocta profesorovi Gustávovi Dianškovi k 75. narodeninám. Trnava: Typy Universitatis Tyrnaviensis, 2015. s. 398–408. ISBN 978-80-8082-831-8.
7. 3 Tdo 47/2012

8. 4T/56/2015
9. 3T/61/2014
10. Konceptia boja proti extrémizmu na roky 2015 až 2019. [online] [pristúpené 5. 9. 2015] dostupné na world wide web: <https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastnymat_rtf.pdf?instEID=-1&attEID=75028&docEID=410109&matEID=7955&langEID=1&tStamp=20150128151502837>.
11. Štatistický prehľad trestnej činnosti za roky 2007 až 2014. [online] [pristúpené 5. 9. 2015], dostupné na world wide web: <<http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>>.

Kontakt

Mgr. Ivan Smieško

Trnavská univerzita v Trnave

Právnická fakulta

Hornopotočná 23

918 43 Trnava

smieskoivan@gmail.com

LIMITY DOHODOVACÍHO ŘÍZENÍ

The Limits of Process of Plea Bargaining

Veronika Pochylá

Abstrakt: Příspěvek řeší dílčí aspekty procesu uzavírání dohody o vině a trestu z hlediska jejich souladu s principy restorativní justice. Autorka na již dříve formulovaných základních principech restorativní justice poukazuje na limity, které z hlediska restorativního přístupu ke spravedlnosti vykazuje právě dohodovací řízení, stejně jako na určité styčné plochy, na kterých je posun právě k restorativnímu pojetí spravedlnosti naopak patrný.

Klíčové slová: dohoda o vině a trestu, restorativní přístup, trestní zákoník, trestní řád, poškozený, náhrada škody, pachatel, obviněný, oběť.

Abstract: The article deals with particular aspects of the process of concluding plea bargain in terms of their compliance with the principles of restorative justice. Drawing on the previously formulated basic principles of restorative justice, the author refers to the limits that restorative in terms of access to justice outlines just conciliation, as well as a contact surface on which is shifting now to restorativnímu concept of justice contrary noticeable.

Key words: plea bargain, restorative justice, Czech Penal Code, Czech Criminal Procedure, damages, offender, accused, victim.

1. ÚVOD

O tom, že odklony v trestním řízení jsou jedním z restorativních způsobů řešení trestních věcí, není pochyb. Části veřejnosti je k odklonům (v širším slova smyslu¹) řazena i dohoda o vině a trestu. Aniž bych chtěla na následujících řádcích prezentovat argumenty, proč dohoda o vině a trestu je či není odklon, zaměřím se na dílčí atributy tohoto institutu, na kterých chci ukázat, že i tento alternativní způsob řešení v sobě může obsahovat prvky restorativní spravedlnosti, stejně jako prvky, které požadavkům restorativní spravedlnosti naopak vůbec neodpovídají. Vycházím přitom ze základních principů

¹ Odklon vnímaný jako jakékoliv odklonění trestního řízení od jeho klasického průběhu, viz např. JELÍNEK, J. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. In *Bulletin Advokacie*, 2012, č. 10, s. 19–25.

restorativní justice, jež byly formovány na mezinárodní konferenci o restorativní justici pro mladistvé v Belgii v květnu roku 1997.²

A) Reakce na zločin má přispět ke snížení (odstranění) škody a hrozby.

K tomuto principu je nepochybně zapotřebí uvést, že pokud by trest ukládaný v rámci dohodovacího řízení nespěl k odstranění hrozby pro společnost, byl by zcela zjevně neefektivní, zbytečně uložený a proti zásadám trestání. Tento jev by byl nežádoucí nejen z hlediska restorativního přístupu ke spravedlnosti, ale v rozporu s principy trestního práva hmotného vůbec.

Co se týká otázky snížení či odstranění škody je třeba konstatovat, jak bude dále uvedeno, že dohoda o vině a trestu, alespoň tedy tak, jak je pojmána v českém právním řádu, nemá ambice odstraňovat či eliminovat takovouto škodu či újmu, soudě podle toho, že případný nesouhlas poškozeného se způsobem odškodnění a tedy s obsahem dohody o vině a trestu není důvodem pro neuzavření takovéto dohody. Pokud se poškozený necítí uspokojen, může být se svým nárokem odkázán do občanskoprávního řízení (slovenská právní úprava) či o jeho nároku rozhodne soud v další fázi řízení pouze ze spisového materiálu, aniž by za tímto účelem musel provádět dokazování. Z tohoto pohledu je tedy třeba vyhodnotit průběh dohodovacího řízení jako neodpovídající požadavkům restorativní spravedlnosti.

B) Hlavním účelem společenské reakce na spáchaný čin nemá být potrestání pachatele, ani jeho převýchova nebo odstranění, ale vytvoření takových podmínek, aby mohly být odstraněny následky trestné činnosti.

Dohoda o vině a trestu má ambice odstranit negativní následky trestné činnosti právě tím, že potrestá pachatele, tedy se pokusí obnovit jakýsi rovnovážný vztah ve společnosti, poskytne veřejnosti záruku, že protiprávní jednání bude negativně hodnoceno a pachatel potrestán, a zároveň působí na převýchovu pachatele tím, že cílí na zamezení recidivy v tom slova smyslu, že trest by měl mít alespoň částečně odstrašující charakter (pro konkrétního pachatele i ostatní jedince).

² Závěry z 1. Mezinárodní konference o restorativní justici pro mladistvé. Belgie, Leuven, květen 1997.

C) Tendence ke zpříšňování trestní represe (ukládání přísnějších trestů) je kontraproduktivní.

Otázka hledání adekvátní míry potrestání je jednou z aktuálně řešených v rámci úvah o zefektivnění využívání institutu dohody o vině a trestu.³ Zatímco slovenská právní úprava nabízí možnost snížit obviněnému trest o jednu třetinu za předpokladu, že se bude na dohadování o vině a trestu aktivně a dobrovolně podílet,⁴ v podmínkách České republiky zatím nejsou obvinění motivováni k uzavření dohody nižší sankcí. Nicméně by bylo vhodné zvážit, zdali rychlost trestního řízení a tím i uložení trestu právě díky takovému zvláštnímu vyřízení věci již samo o sobě nezvyšuje účinnost ukládané sankce, byť by byla ukládána mírnější než ve standardním řízení. Tuto efektivitu vidím právě v možnosti trestního práva pružně reagovat na spáchaný trestný čin. Sice mírnější, ale o to rychleji aplikovaný postih má určitě větší individuálně, ale i generálně preventivní účinek, než sankce přísnější, ale uložená ve standardně dlouhém řízení.

Dále by mělo být dle mého názoru zvažováno, zda ochota obviněných podstoupit dohodovací řízení a dohodnout se na konečné podobě dohody o vině a trestu může svědčit o jejich povahových vlastnostech a osobních poměrech, které se při ukládání trestu zohledňují a které mohou odůvodnit postup podle § 58 tr. zákoníku, tedy mimořádné snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby stanovené zákonem, nebo mírnější a ne až tolik privilegující řešení: zahrnutí této skutečnosti (myšleno ochota pachatele dohodnout se v otázce viny a trestu) do výčtu polehčujících okolností. Z tohoto výčtu, jak je uveden v § 41 tr. zákoníku, se jako nejvhodnější pro aplikaci v případě aktivní a dobrovolné participace na dohadování jeví písm. l) (*napomáhal při objasňování své trestné činnosti nebo významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným*), avšak pouze s touto polehčující okolností si nebude možné vystačit vždycky. Doplněním okolnosti „*nebo prostřednictvím svého obhájce uzavřel o spáchaném trestném činu dohodu o vině a trestu*“ by se předešlo spekulacím, jestli a jak motivovat obviněného k uzavření dohody za současného respektování zásady přiměřenosti

³ Srov. např. ŠABATA, K., RŮŽIČKA, M. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. In *Státní zastupitelství*, 2009, č. 6, s. 10; MUSIL, J. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. In *Kriminalistika*, 2008, č. 1, s. 9.

⁴ Srov. § 39 odst. 2 písm. d) slov. tr. zák.

trestu, zároveň by takovýto přístup i více reflektoval požadavky restorativní justice.

D) Státní orgány (orgány činné v trestním řízení) se mají v systému restorativní justice angažovat pouze tehdy, jestliže čistě vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli nebo jestliže spáchaný trestný čin je takového druhu (závažnosti), že klasický trestní proces je nezbytný.

Orgány činné v trestním řízení, konkrétně státní zástupce, jsou nepostradatelnou součástí dohodovacího řízení, resp. jednou ze stran, které tuto dohodu uzavírají. Navíc vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí není v rámci dohodovacího řízení obligatorní. Žádný proces předchází mediaci, smíření se pachatele s obětí, atd. není v rámci dohodovacího řízení vyžadován. V tomto směru naplňuje dohoda o vině a trestu spíše než ideály restorativní justice ideologii justice racionální.

E) Pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody (odstranění škodlivých následků trestného činu), ale oběť trestného činu nemůže být k vyjednávání s pachatelem o způsobu a rozsahu kompenzace za způsobenou škodu nucena.

V rámci posledního bodu svého příspěvku jsem si dovolila spojit dva z mého pohledu nejaktuálnější a nejpalcivější principy restorativní justice, na kterých lze nejnázorněji poukázat na rozdíly, ale i určité styčné plochy dohodovacího řízení právě s požadavky na restorativní přístup k justici.

Z hlediska platnosti dohody o vině a trestu je pochopitelně stěžejní dohoda mezi obviněným (potažmo jeho obhájcem) a státním zástupcem. Nicméně podle současného českého legislativního vymezení dohody o vině a trestu je žádoucí i dosažení určitého konsensu právě mezi pachatelem (obviněným) a obětí jeho trestného činu (příp. poškozeným), a to ohledně rozsahu a způsobu odškodnění. Na tomto místě se jeví vhodným připomenout, že v souladu s požadavky restorativní justice je škoda vnímána extenzivně, tedy nejen jako skutečná škoda a bezdůvodné obohacení, ale i újma nemajetková – fyzická újma, narušení rodinných a společenských vazeb, ztížení společenského uplatnění, apod.

Z hlediska naplnění cílů restorativní justice je třeba pozitivně hodnotit postavení poškozeného v systému dohodovacího řízení tak, jak je aktuál-

ně legislativně upraveno v českém trestním právu, zejména v § 175a odst. 5 tr. řádu, kdy je státnímu zástupci uloženo, aby dbal mimo jiné na zájmy poškozeného. Pokud je poškozený sjednávání dohody o vině a trestu přítomen, vyjádří se zejména k rozsahu a způsobu náhrady škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení. Dohodu však lze uzavřít i bez participace poškozeného za předpokladu, že se k jednání nedostaví, byť o něm byl řádně vyrozuměn nebo se nedostaví s tím, že svůj nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení již uplatnil. Na rozdíl od jiného alternativního řešení, kterým je narovnání podle § 309 a násl. tr. řádu, tak uzavření dohody o vině a trestu není podmíněno souhlasem poškozeného, v čemž naopak spatřuji spíše vzdálení se požadavkům restorativní justice.

Oběť trestného činu tedy není nucena k jakékoliv interakci s pachatelem, jejich setkání a smíření není výsledek ani záměr dohodovacího řízení. Poškozený se s pachatelem v průběhu dohodovacího řízení nemusí vůbec setkat, což odpovídá uvedenému principu. Otázkou zůstává, jestli vyhýbání se kontaktu vůbec koresponduje s požadavky restorativní justice, která naopak upřednostňuje osobní urovnání nastalé konfliktní situace mezi těmi, kdo byli skutečnými aktéry trestné činnosti, tedy pachatelem a tím, komu byla trestným činem způsobena škoda či imateriální újma. Takovéto smíření se, kterému předchází i možnost poškozeného či oběti seznámit obviněného se svým psychickým stavem, povědět mu, jak se ho ta konkrétní protiprávní činnost dotkla, jak jej poznamenala, s jakými komplikacemi se v důsledku ní musí vyrovnávat, a zároveň i možnost obviněného pokusit se poškozenému vysvětlit příčiny takovéhoho počínání, je právě stěžejní pro restorativní justici, a je to jedním z jejich hlavních principů a cílů.⁵

Byť by tedy náhrada škody, nemajetkové újmy či vydání bezdůvodného obohacení získaného na úkor poškozeného měla být řešena již v rámci dohody, nemůže poškozený svého postavení využít například k tomu, aby znemožnil uzavření takovéto dohody. Nelze-li dosáhnout konsensu ohledně rozsahu a způsobu odškodnění, dohoda může být uzavřena i bez této reparace a o nároku poškozeného je oprávněn rozhodnout soud, který tak činí pouze na základě spisového materiálu, aniž by v této věci bylo zapotřebí provést dokazování (jak vyplývá z § 314q odst. 5 ve spojení s § 314r odst. 4 tr. řádu).⁶

⁵ Srov. např. KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Z. Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. s. 5 a 10.

⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., JIŘÍČEK, P. Dohoda o vině a trestu z pohledu obhajoby. In ŠČERBA, F.

Podobnou úpravu obsahuje i slovenský trestní řád, podle kterého v případě, že nedojde k dohodě o náhradě škody, prokurátor navrhne, aby soud poškozeného s jeho nárokem na náhradu škody (či její části) odkázal na občanské soudní řízení nebo na řízení jiné (§ 232 odst. 4 tr. poriadku), a to i v případě, že v průběhu trestního řízení byl nárok poškozeného spolehlivě prokázán.⁷

V tomto okamžiku se jeví jako vhodné poukázat na polskou právní úpravu, podle které nezbytnou náležitostí uzavření dohody o vině a trestu je podmínka souhlasu poškozeného. Takový souhlas je samozřejmě v praxi podmíněn zejména uspokojením jeho nároků. Na druhou stranu je ale zároveň obviněný výrazněji motivován k uzavření dohody, a to buď možností mimořádného snížení trestu, podmíněným odkladem výkonu trestu nebo možností trest vůbec neuložit. Tuto dohodu je zároveň ale možno uzavřít jen v případě, že se jedná o přečin, u něhož horní hranice trestu odnětí svobody nepřekračuje 10 let.⁸

Dle mého názoru je takovýto přístup k uspokojení oprávněných nároků poškozeného mnohem větším a zřetelnějším naplněním požadavků restorativní spravedlnosti, než v případě právních úprav České republiky a Slovenské republiky, neboť na rozdíl od těchto právních řádů polská právní úprava nabízí větší prostor pro smírné řešení nastalé konfliktní situace s možností poškozeného mluvit o následcích trestného činu, které na sobě sám pocítí, a konfrontovat je s pachatelem, který má zase možnost snadněji pochopit následky svého jednání, omluvit se poškozenému.

Takovýto způsob postavení se následkům čelem je jistě efektivním nástrojem zabránění recidivy, neboť pro pachatele bude bezesporu komplikovanější, ne-li přímo nemožné, dopouštět se další trestné činnosti po tom, co byl postaven tváří v tvář poškozenému, tedy ne jen jménu ve spisu či na rozsudku, ale skutečné osobě, která pociťuje dopad trestného činu pachatele intenzivně a nezprostředkovaně.

a kol. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Praha: Leges, 2012, s. 37.

⁷ Kolektiv autorů. *Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikaturou*. 4. doplnené vydanie. Bratislava: Nová práca, 2010, s. 365.

⁸ Viz např. KUROWSKA, K. Konsensualne sposoby zakończenia postępowania karnego a sytuacj a procesowa pokrzywdzonego. In *Prokuratura i prawo*, 2002, roč. 12, č. 4, s. 12.

Závěrem úvaha de lege ferenda

Svým příspěvkem jsem se snažila poukázat na fakt, že přestože byla úprava dohodovacího řízení začleněna do právních řádů ČR i SR jako prostředek spíše racionalizace trestní justice, můžou některé dílčí části dohodovacího řízení naplňovat i požadavky justice restorativní. Nicméně v podstatných částech se jednotlivé atributy dohodovacích řízení od vnímání spravedlnosti jako restorativní spíše vzdalují.

Z hlediska přístupu racionálního je však nezpochybnitelný přínos existence dohody o vině a trestu v tom smyslu, že se díky ní otevírá možnost sjednat mezi poškozeným a obviněným poprvé v českém právu dohodu o způsobu a výši nahrazení škody (újmy) i v případech zločinů, nejen tedy přečinů, jak tomu bylo v případech odklonů.⁹

Pokud by však českému a slovenskému zákonodárci mohla uvedená polská právní úprava odškodňování poškozeného v rámci dohodovacího řízení sloužit jako určitá inspirace minimálně v tom smyslu, aby se zamyslel nad možností podmínit souhlasem poškozeného s uzavřenou dohodou samotnou platnost tohoto institutu, i tyto zdánlivě výhradně racionalizační prvky by se mohly přiblížit požadavkům a ideálům restorativní justice.

Samozřejmě si uvědomuji rizika, která s sebou takovýto přístup přináší, důslednější uspokojování poškozených a reflexe jejich požadavků by byla realizována na úkor rychlosti a hospodárnosti řízení, což byly stěžejní argumenty pro zavedení dohody o vině a trestu do českého, ale i slovenského trestního práva. Navzdory tomu si ale myslím, že racionalizace a snaha zefektivnit trestní řízení jeho zrychlením a potlačením některých základních zásad trestního řízení, není cestou správným směrem, není cestou k restorativní spravedlnosti.

Resumé: The article outlined attention to the fact that although a plea bargain in terms of Slovak Republic and the Czech Republic perceived as a tool to rationalize criminal justice system, can some of their attributes meet the requirements for restorative approach to criminal justice.

The post has been written in the form of applications each phase of conciliation at various principles of restorative justice and was to have shown, where the process of entering into plea bargain meets the requirements for restorative approach and

⁹ MASOPUST ŠÁCHOVÁ, P. Užití restorativních programů v českém trestním procesu. In KUČHTA, J., HRUŠÁKOVÁ, M., VALDHANS, J. *Days of Law 2013*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 87–103.

where it is in conciliation limits that the process of concluding Agreements guilt and punishment of restorative ideals delay.

The space was devoted to the different actors of conciliation, especially the victim, the accused and the prosecutor, and their position at a particular stage of conciliation.

The conclusions of the articles that at least the issue of compensation could be Czech and Slovak legislation be inspired by Poland, where the consent of the injured to plea bargain a necessary part of the conciliation procedure.

Literatura

1. JELÍNEK, J. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky souvisící. In *Bulletin Advokacie*. ISSN 1210-6348. 2012, č. 10, s. 19–25.
2. ŠABATA, K., RŮŽIČKA, M. Dohoda o vině a trestu de lege ferenda v České republice a možnosti využití slovenské právní úpravy. In *Státní zastupitelství*. 1214-3758. 2009, č. 6, s. 3–26.
3. MUSIL, J. Dohody o vině a trestu jako forma konsenzuálního trestního řízení. In *Kriminalistika*. ISSN 1210-9150. 2008, č. 1, s. 9.
4. HRUŠÁKOVÁ, M., JIŘÍČEK, P. Dohoda o vině a trestu z pohledu obhajoby. In ŠČERBA, F. et al. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. Praha: Leges, 2012. 128 s. ISBN 978-80-87576-30-4.
5. Trestný poriadok s rozsiahlym komentárom a judikaturou. 4. doplnené vydanie. Bratislava: Nová práca, 2010. 696 s. ISBN 9788089350179.
6. KUROWSKA, K. Konsensualne sposoby zakonczenia postepowania karnego a sytuacja a procesowa pokrzywdzonego. In *Prokuratura i prawo*. ISSN 1233-25772002. 2002, roč. 12, č. 4, s. 12–29.
7. MASOPUST ŠÁCHOVÁ, P. Užití restorativních programů v českém trestním procesu. In KUCHTA, J., HRUŠÁKOVÁ, M., VALDHANS, J. *Days of Law 2013*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. 201 s. ISBN 978-80-210-6815-5. 8. KARABEC, Z. Koncept restorativní justice. In KARABEC, Z. *Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. 143 s. ISBN 8073380218.

Kontakt

Mgr. Veronika Pochylá

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

tř. 17. listopadu 8

771 11 Olomouc

Česká republika

veronika.pochyla@upol.cz

